

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Program

Bockovac Tímea

**A magyarországi horvátok
jelenkori nyelvi állapota
és anyanyelvük megőrzésének kilátásai
a nyelvi jogok tükrében**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Barics Ernő, CSc
habilitált egyetemi docens

2018

Tartalom

1. Bevezetés	3
1.1 A kutatás kiindulópontja, alapvetései és céljai	3
1.2 A kutatás módszere	6
1.3 A dolgozat szerkezeti felépítése	7
1.4 Köszönetnyilvánítás	8
2. A nyelvi jogok	9
2.1 A nyelvi jogok szabályozása	9
2.2 A nyelvi jogok és a kisebbségek nemzetközi védelme	10
2.3 Nemzetközi dokumentumokban rögzített kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törekvések	13
2.4 Magyar-horvát együttműködési egyezmények	20
3. A nyelvpolitika	22
3.1 A nyelvpolitika fogalmának lehetséges értelmezései	22
3.2 A nyelvpolitika fajtái	24
3.3 Nyelvi jogok és nyelvpolitikák Magyarországon a 20. és a 21. században	27
3.4 Nyelvi jogok és nyelvpolitikák Horvátországban a 20. és a 21. században	29
3.5 Jugoszlávia széthullásának nyelvi következményei	33
3.6 Az önálló Horvátország létrejötte	36
3.7 A horvát nyelvről	37
4. A magyarországi horvátok	41
4.1 A magyarországi horvátok története	41
4.2 A magyarországi horvátok nyelve	44
4.3 A magyarországi horvátokról a népszámlálási adatok tükrében	47
4.4 Részösszegzés	60
5. A magyarországi nemzetiségek nyelvi jogai	61
5.1 A nemzeti és etnikai kisebbségi oktatás jogszabályi környezetének változásai ...	61
5.2 A hatályos jogszabályi vonatkozások	63
5.3 A Nemzeti Alaptanterv nemzetiségi oktatásra vonatkozó szabályai	66
5.3.1 A nemzetiségi nevelés és oktatás elvei	67

6. A magyarországi horvátok köznevelési autonómiája	71
6.1 Nyelvpolitika és tannyelvpolitika	71
6.2 A kisebbségi oktatás modelljei	72
6.3 A magyarországi horvát nyelvű oktatási programok	75
6.4 Részösszegzés	79
6.5 A magyarországi horvátok iskolarendszere	79
6.5.1 A horvát nyelv a felsőoktatásban	84
7. A magyarországi két tannyelvű gimnáziumi tanulók kétnyelvűsége	86
7.1 A magyarországi horvátok nyelvhasználatára vonatkozó kutatások	86
7.2 Kétnyelvűség és/vagy kétkultúráság?	89
7.2.1 Részösszegzés	94
7.3 A feltáró kutatás indokoltsága	95
7.3.1 A kérdőíves felmérés	95
7.3.2 Az elsődleges és másodlagos szocializáció nyelvei	97
7.3.3 A szülők adatai	101
7.3.4 A nyilvános nyelvhasználat színterei	103
7.3.4.1 Az egyszemélyes nyelvhasználat színterei	111
7.3.5 A nyelvtudás megítélése	116
7.3.6 A nyelvi attitűd	119
7.3.7 Részösszegzés	130
8. Nyelvi revitalizáció, nyelvi tervezés, nyelvi menedzsment	133
8.1 A horvát nyelv veszélyeztetettségi foka	133
8.2 A revitalizációs törekvések, a nyelvi tervezés	141
8.3 A nemzetiségi horvát nyelvi tervezés folyamata 1993–2018 között	148
8.4 A nemzetiségi nyelvű érettségi vizsgáról	153
8.5 A horvát nyelv az ECL nyelvvizsga rendszerben	157
8.6 A nyelvi menedzselés	160
9. Összefoglalás, lezárás	163
9.1 Magyar nyelvű összefoglaló	163
9.2 Horvát nyelvű összefoglaló / Sažetak	167
Szakirodalom	173
Mellékletek	185
Ábrajegyzék	185
A kutatás kérdőív mintája	188
A kutatási adatok összesítő táblázatai	196

1. Bevezetés

1.1 A kutatás kiindulópontja, alapvetései és céljai

*„O njemu, da!
O čarobnome vrelu,
Što davno ključa iz šikare naše
I snagu svoju razmaho je cijelu
Kada ga stijenje i glib zatrpāše!”*

VLADIMIR NAZOR

A dolgozat célja szociolingvisztikai kontextusban vizsgálni a magyarországi horvát nemzetiség nyelvi állapotát, átfogó képet adni a horvát nyelv oktatási rendszeréről, a közoktatás keretein belül megvalósuló magyar-horvát kétnyelvűségről, a nyelvhasználati színterek a nyelv és identitás összefüggéséről, valamint a kisebbségi (tan)nyelvpolitika és nyelvi tervezés lehetőségeiről.

Az értekezésben a nemzetközi kisebbségvédelmi szerződések nyelvhasználati vonatkozása mentén történik meg a Magyarországon elfogadott jogi dokumentumok által biztosított nyelvi jogok összefoglaló bemutatása, különös tekintettel a nyelvoktatás biztosítására vonatkozó jogra, valamint a nemzetiségi nyelvpolitika szabályozott és tervezett megnyilvánulásai formáira.

A témaválasztást egyrészt nemzetiségi kötődésem, a magyarországi horvát-magyar köz- és felsőoktatási színtereken gyakorló tanárként eltöltött 20 év alatt szerzett tapasztalataim, valamint a nyelvpolitika iránti érdeklődésem indokolta, melynek egyik vetülete egy ún. nyelvi újjáélesztési programban való részvételem, amely kapcsán a horvát mint idegen nyelv közoktatási keretek közötti „újra tanítási folyamatának tanulságai is alapul szolgáltak.

Fentiek alapján kiinduló feltételezésként fogalmazódott meg bennem, hogy a hazai horvát nemzetiség körében az anyanyelv családon belüli átörökítésének folyamata már megszakadt, illetve nem megfelelő, így az iskolai környezetre hárul a (nyelvi)hiánypótlás feladata, valamint a nyelv átörökítésének „terhe” is, ugyanakkor kétséges a tervezett nyelvpolitika megléte, az esetleges döntések helyi jellegűek, nem előzik meg őket empirikus kutatások, így nincsenek alátámasztva tudományos érvekkel sem.

Úgy vélem, hogy a nyelvpolitika fogalmának sokrétű és összetett értelmezése ellenére, annak vitathatatlan szegmense a nyelvi tervezés és a nyelvi átörökítés kérdésköre, amely a kisebbségben élők identitásának megőrzése kapcsán meghatározó jelentőségű. Bár a hazai nemzetiségek oktatáspolitikájával és iskolarendszerével foglalkozó kutatások az 1990-es évektől folyamatosnak mondhatók¹, ismereteim szerint néhány más nemzetiséghez, illetve etnikumhoz képest a magyarországi horvátok nyelvhasználatáról, oktatásáról és iskolarendszeréről az utóbbi 15-20 évben nem készült átfogó kutatás, így a téma alulkutatott jellege miatt más hazai nemzetiségekre², – főként a német, román, szlovák-, illetve egy, a horvátországi magyar nemzetiségű tanulók kétnyelvűségére vonatkozó kutatást vettem alapul³ –, természetesen figyelembe véve a nemzetiségekre vonatkozó egzakt adatokból adódó eltéréseket, valamint a jogi és oktatási viszonyrendszerek szabályozásának és oktatási színtereinek különbözőségét is.

A vizsgált időszak alatt, 2006-ban jelent meg *Rode, a jezik?!⁴* címmel mindezig egyetlen olyan önálló kötet, amely célja a hazai horvátok nyelvi jellemzőinek és örökségének bemutatásán túl a jövőbeni lehetséges nyelvi állapot változásának feltérképezése, egy bizonyos nyelvi prognózis felállítása, amely a posztjugoszláv államok nyelvi problémái mentén vizsgálja a kisebbségi autonómia stratégiai lehetőségét. Ennek kapcsán a szerző, Barics Ernő megállapítja, hogy a magyarországi horvátoknak „akkor van esélyük a túlélésre, ha képesek lesznek akarni és következetesen munkálkodni azon, hogy az évszázadokon keresztül felhalmozott értékeket elfogadjassák, megtaníttassák és megőrizték egyrészt maguk számára, másrészt közösségként a többségi magyarság számára, vagyis önbecsülés, nemzetiségi tartás nélkül nincs nemzetiségi azonosságtudat” (Barics 2006:92).

Bindorffer Györgyi volt a vezetője a Nyugat-Magyarországon élő (ún. grádistyei) horvát népcsoportra is kiterjesztett, 2002-2005 között lezajlott OTKA kutatásnak⁵, amely címe: *Asszimiláció, nyelvhasználat, identitás-kettős identitás összehasonlító vizsgálata a magyarországi német, horvát, szerb, szlovák és szlovén kisebbség körében: szinkrón és diakrón dimenzióban.*

1. A kutatások közül kiemelném Bartha Csilla: *A nyelvek és nyelvváltozatok: összehasonlító adatok a kétnyelvű magyarországi kisebbségi közösségek nyelvi attitűdjéről* című kutatását, melynek során a magyarországi beás, német, romani, román, szerb, szlovák közösségeket vizsgálták. Az adatgyűjtés 2003-2004-ben zajlott *A nyelvi másság dimenziói: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* című projekt keretében az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztályának kutatói és egyéb Kutatóintézetek közreműködésével, azonban itt sem található a hazai horvátokra vonatkozó adatok.

2. Erb Mária, Knipf Erzsébet, Imre Anna, Borbély Anna, Bartha Csilla kutatásai

3. Denković Andrea: *Magyar-horvát kétnyelvűség a közoktatásban*. Forrás: doktori.btk.elte.hu/lingv/denkovicandrea/diss.pdf (a letöltés ideje: 2017.01.08.)

4. Ernest Barić (2006) *Rode, a jezik?!* Radovi iz jezikoslovne kroatistike Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj/ Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete.

5. bővebben: Bindorffer Györgyi – Horváth Sándor – Janek István – Krékity Tamás – Szabó Orsolya – Tolnai Mirjana (2007)

Az utóbbi években lezajlott kutatások közül figyelemre méltó a jászberényi Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Karán belül működő TORCOLAT szociológiai műhely kezdeményezése, amely kapcsán Tóth János vezetése alatt hét Vas megyei horvát település lakóinak 21. századi identitásmegőrzési modelljét vizsgáltak szociológiai módszerekkel.⁶

A továbbiakban Magyarország népességstatisztikai adataiból kiindulva a hazai horvátok demográfiai jellemzőire is kitérve, számos kétnyelvű oktatási modell áttekintése mentén vizsgálom a horvát nyelv elsajátításának a hazai közoktatási struktúrán belüli lehetőségeit, kiegészítve a kapott adatokat egy empirikus kutatással is, melyet a budapesti és a pécsi magyar-horvát két tannyelvű gimnáziumokban végeztem el.

Péntek János meglátása, miszerint „a szociolingvisztika kapcsolatát az oktatással olyan általánosságban kell végig gondolni, milyen vonatkozásban szolgál tanulságul az egész oktatás számára, hogyan befolyásolhatja az oktatás stratégiáját. Mindennek oktatáspolitikai és nyelvpolitikai implikációi vannak különösen kisebbségi környezetben” (Péntek 1999:45), arra motivált, hogy kisebbségi környezetben vizsgáljam a hazai horvátságra ható nyelvpolitikai tényezőket.

Egyetértve Szépe Györggyel⁷, aki a szociolingvisztika egyik alkalmazott ágának tekinti a nyelvpolitikát mint diszciplínát, illetve annak központi kérdéseként jelöli a nyelvi jogok biztosítását, ennek mentén igyekszem meghatározni a magyarországi horvátok nyelvpolitikai lehetőségeit.

A hazai nemzetiségeket tekintve többnyire alapvetésként fogalmazódik meg, hogy a 2001-2011 évi népszámlálások közötti időben megnőtt a nemzetiségi fők száma, miközben az anyanyelvhasználóké csökkent, köztudott az is, hogy a nemzetiségek jogait számos dokumentum biztosítja, és az állam feladata megszervezni és biztosítani az anyanyelv-sajátítás módjait, ennek ellenére azonban szinte valamennyi hazai nemzetiségnél kimutatható a felerősödött nyelvi asszimilációs folyamatok megléte.

Feltételezésem szerint a német tannyelvű iskolák kapcsán érvényesülő tendencia, miszerint nem a német mint nemzetiségi, hanem a német mint idegen nyelv elsajátítása a cél⁸, megnyilvánul a nemzetiségi/kisebbségi horvát tannyelvű oktatás motivációs hátterében is,

6. bővebben: Tóth János (2013): *Azonosság-tudat az olvasztótégelyben. Horvát kisebbségek identitásának szociológiai kérdései Magyarországon.*

7. Szépe György: *Az anyanyelv-használat mint emberi jog* (Nyelvünk és Kultúránk, 1996/94-95. 101-117 p.)

8. bővebben: Erb-Knippf 2001:324, Takács Gerda 2013:7, Dobos Balázs 2013., Imre Anna *A nyelv(ek) szerepe a nemzetiségi szülők iskolával szembeni elvárásaiban* 2001-es kutatása alapján kiemeli, hogy a tanulók a nemzetiségi nyelvet idegen nyelvként tanulják, s szülők a megszerezhető idegennyelv tudás miatt íratják be gyermekeiket a nemzetiségi iskolákba. Kitér rá, hogy az anyanyelvű oktatási formában tanulnak a legkevesebben, és jelentős a létszámok közötti eltérés is német, szlovák, horvát, román, szerb, szlovén nemzetiség között.

azaz a tanulók döntő többsége a nemzetiségi nyelvet idegen nyelvként tanulja az általános iskolában, ebből adódóan motivációjukat tekintve a magyarországi horvát nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók jelentős hányadát elsődlegesen nem a nemzetiségi nyelv elsajátítása, esetleg megőrzése végett íratják be szüleik a nemzetiségi általános iskolába, hanem a képzés kimenetelekor várható magasfokú idegen nyelvi kompetencia megszerzése céljából.

A fentiekből következő kérdésselvetéseim arra fókuszáltak, hogy a sokféleképpen meghatározható nyelvpolitika fogalom vonatkoztatható-e a hazai nemzetiségekre, pontosabban a horvát nemzetiségre, létezik-e, lehet-e egyáltalán nemzetiségi nyelvpolitikáról beszélni? Mennyiben élnek a magyarországi horvát nemzetiségi nyelvhasználók a nyelvi tervezés lehetőségével? Amennyiben a nyelv átörökítése intézményes úton valósul meg, mérhető – e és milyen módon az oktatási színtereken végzett oktatói nevelő munka hatékonysága? Meghatározható-e az oktatási folyamatban résztvevő tanulók magyar-horvát kétnyelvűségének foka, horvát nyelvtudásuk mértéke?

1.2 A kutatás módszere

A kutatási adatokat az Oktatási Hivatal KIR START, az Országos Horvát Önkormányzat, a Központi Statisztikai Hivatal és a kijelölt intézmények adatbázisából gyűjtöttem ki. Felhasználtam továbbá a *Kisebbségek jelene Baranyában 2005* című nemzetiségi nyelvhasználati kutatás horvát kisebbségre vonatkozó adatait⁹, az Oktatási Hivatal szakmai beszámolóit, a hatályos Nemzeti Alaptantervet, a vizsgált tanintézmények kerettanterveit, valamint a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának jelentéseit is.¹⁰ Dokumentumelemzésem alapja a nemzetközi kisebbségvédelmi szöveghelyek összevetése a hazai és a horvátországi kisebbségekre vonatkozó jogi szabályozással, különös tekintettel a nyelvhasználatot szabályozó kitételekre.

Mindez kiegészült egy empirikus, kérdőíves kutatással, melyet két oktatási intézményben, a pécsi Miroslav Krleža Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon, valamint a budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon középiskolai tanulói

9. Nemzetiségi nyelvhasználat a Baranya megyében élő horvát kisebbség körében (2007). In: Füzes Miklós – Gyurok János (szerk.): *Kisebbségek jelene Baranyában*. Pécs: Baranya Megyei Önkormányzat. Pécs MJV. Kisebbségkutató Közalapítvány. 84-92.p.

10. Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről, 2011.

Forrás: www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/217986220.pdf (a letöltés ideje: 2016.01.20.)

Forrás: Szakmai beszámoló a kisebbségi nyelv és népmismeret oktatásának vizsgálatáról a nemzetiségi nyelvoktató iskolákban, 2011. Oktatási Hivatal

populációjának bevonásával végeztem el. A kutatás alapja a kétnyelvű nyelvhasználat szociolingvisztikai aspektusból történő vizsgálata, amely során passzív gyűjtést, résztvevő megfigyelést és feltáró kérdőíves módszert is alkalmaztam.

Összegezve: az alkalmazott metodológia egyaránt tartalmaz elsődleges forrásokat, – jogszabályok, minisztériumi ügyiratok, országgyűlési jelentések, statisztikai adatok, tantervek, iskolai statisztikai adatok, pedagógiai programok, iskolai honlapokon szereplő adatok –, és másodlagos forrásokat, – kutatási adatok –, a témához kapcsolódó tanulmányok, könyvek, jelentések adatainak összegző feldolgozását és személyes tapasztalataimat, melyeket gyakorló tanárként, érettségi vizsgaelnökként és nem elhanyagolható szempontként két kétnyelvű gyermek szülőjeként szereztem mindezidáig.

1.3 A dolgozat szerkezeti felépítése

A dolgozat kilenc egymással szoros egységet alkotó részből áll, a bevezetőt követően a második fejezetben a nyelvi jogok fejlődéstörténetét foglalom össze, kitérve azok szabályozására, és kiemelve a nemzetiségekre/ kisebbségekre vonatkozó kitételeket, melyek már terminológiájukban is számos nehézséget vetnek fel. Ezután a harmadik fejezetben nyelvvideológiai megközelítésben tekintem át a nyelvpolitika főbb fajtáit kiegészítve azt a magyarországi és a horvátországi helyzetképpel. A vizsgált 1989/1993-2018 közötti időszak kijelölését elsősorban az ebben az időintervallumban lezajló társadalmpolitikai változások indokolták, Magyarország esetében ez a rendszerváltozás, Horvátország esetében a honvédő háborút követő autonóm törekvések megvalósulásának időszaka. Ennek következtében részletesebben ismertetem Horvátország mai nyelvi képét, kitérve a posztjugoszláv államokban lezajlott nyelvi változásokra, és vázlatosan áttekintve a horvát, szerb és bosnyák nyelv önálló nyelvént való elismerését övező nyelvészeti vitát is, hiszen ezek kimenetele a későbbiekben a magyarországi horvátok nyelvi tervezési folyamatait is érinti.

A dolgozat negyedik részében a magyarországi horvátok rövid történetét, nyelvhasználatának sajátosságait és népességstatisztikai adatait mutatom be.

A magyarországi nemzetiségek nyelvi jogait és a nemzetiségi nyelv oktatásáról rendelkező alapelvek és szabályozásokat bemutató ötödik fejezetet követően, a hatodikban konkrétan esik szó a hazai horvátok köznevelési autonómiájáról. Ebben a részben megyék szerinti lebontásban közlöm a horvát nyelvet oktató iskolák számát, az ott megvalósuló nyelvoktató program típusát és a tanulói létszám alakulását, kitérve a felsőoktatásra jellemző tendenciákra is.

A hetedik fejezetben a kétnyelvűség és a kétkultúráság összefüggésrendszerének áttekintése után következik a horvát-magyar két tannyelvű középiskolai oktatásban részt vevő tanulók kétnyelvűségének feltárására irányuló kutatásból nyert adatok feldolgozása és szintetizáló bemutatása. Ennek folyamán a nyelvsajátítás módját, a nyelvhasználati szintereket, a nyelvtudás megítélését, valamint a nyelvi attitűdöket vizsgálom.

A dolgozat nyolcadik részében a nyelvi revitalizációs elméletek ismertetése után kísérletet teszek a hazai horvát nyelv veszélyeztetettségi fokának megállapítására, figyelembe véve a horvát nyelv etnolingvisztikai vitalitását, illetve a nyelvi tervezés és menedzselés lehetőségét alátámasztva azt a gradistyei horvát oktatás fejlesztése érdekében tett törekvésekkel.

A kilencedik, lezáró szakaszban a magyar és horvát nyelvű konklúzió olvasható.

1.4 Köszönetnyilvánítás

*Ezúton szeretnék köszönetet mondani a **Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának**, hálás vagyok néhai **dr. Szépe György** professzor úrnak, aki biztatott a kisebbségi nyelvek szociolingvisztikai kutatására, köszönet illeti **dr. Barics Ernő** professzor urat, aki vállalta a témavezetői feladatokat, és kitartóan segítette a dolgozat elkészítését. Köszönöm a két vizsgált középiskola igazgatóinak **Gojtán Annának** és **Győrvári Gábornak**, hogy biztosították számomra a kutatás elvégzéséhez szükséges körülményeket.*

Köszönet illeti továbbá valamennyi tanár kollégámat, akik töretlenül fáradoznak a horvát nyelv és kultúra átörökítésén, valamint minden tanítványomat és adatközlőmet.

Külön köszönöm a családtagjaim megértő türelmét, a barátaim és kollégáim biztatását is, ők valamennyien végig mellettem álltak, töretlenül hittek bennem és támogatták a munkámat.

2. A nyelvi jogok

2.1. A nyelvi jogok szabályozása

A kisebbségi lét és nyelvhasználat lehetősége elválaszthatatlanul forr össze a nyelvi jogok kérdésével, amelyek pedig számos további alapjoggal állnak összefüggésben. A nyelvi jogok az egyetemes emberi jogok szerves részét képezik, azok harmadik generációjába, az identitás jogok és a közösségi kisebbségi jogok közé illeszthetők. A nyelvi jogok több szinten is értelmezhetők, általában azonban közösségi és egyéni jogokat különböztetnek meg. A nyelvi jogok egyéni szinten magukba foglalják az anyanyelv használatának jogát, – akár több anyanyelvvvel is azonosulhatunk –, az állam hivatalos nyelvének elsajátításának jogát, valamint az idegen nyelvek szabad választásának és tanulásának jogát is. Közösségi szinten a kisebbségi csoport jogait jelentik és elsősorban oktatáspolitikai és szervezési megnyilvánulásaik vannak, melyekhez meghatározott törvényi feltételeknek kell teljesülnie, ennek következtében számos dokumentum szabályozza őket, melyek tartalmilag jóval túlmutatnak az anyanyelvi oktatáshoz való jogon.

A nemzetközileg elismert szakember, kisebbségjogi harcos és nyelvész Tove Skutnabb-Kangas kiemeli, hogy a nyelvi jogok az emberi jogok egyik fajtája, és mint ilyen, az egyén polgári, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális jogainak egyenlő élvezetét védő elidegeníthetetlen és egyetemes normák egymásba illeszkedő szövevényéhez tartoznak; a lingvizizmus fogalmának értelmezése kapcsán pedig rámutat arra, hogy a nyelvi jogoktól való megfosztás konfliktushoz vezet, illetve, hogy bármiféle nyelvcserre kizárólag önkéntes választás alapján mehet végbe (Skutnabb-Kangas 1997:63).

A nyelvi jogok szabályozására a 20. század második felében került sor, szoros összefüggésben a kisebbségvédelmi dokumentumok kidolgozásával, melyek jogi és nyelvészeti szempontból egyaránt fontos kérdéseket vetnek fel és számos nyelvpolitikai területet érintenek. Ezek közül kiemelhető például az egyes államok nyelvhasználatra irányuló szabályozási mechanizmusa, a két és többnyelvűség megvalósulása, az oktatási rendszer kiépítése, illetve minőségi működésének biztosítása.

Szarka László a többségi nemzeti nyelv és a kisebbségek nyelveinek jogi státuszát vizsgálva négyféle nyelvjogi helyzetet különböztet meg. Az egyik a hivatalos nyelv (államnyelv) fogalmával kapcsolatos, és kizárólag a többségi nemzet nyelvére érvényesítve rögzíti az alkotmány. A második, amikor a hivatalos nyelv (államnyelv) fogalmát az ország kisebbségi nyelveivel együtt

határozza meg az alkotmány és ezeket regionális hivatalos nyelvvé nyilvánítja, a harmadik lehetőség az, hogy az államnyelv vagy a hivatali nyelv fogalmát az alkotmány nem, de egyéb jogszabályok rögzítik, szabályozzák és a negyedik típus, amikor az államnyelv vagy hivatalos nyelv fogalmát sem az alkotmány, sem más törvények nem rögzítik (Szarka: 2003:20). Andrassy György professzor úr nem tekinti lezártnak az elismert nyelvi jogokat, feltételezi, hogy azok bővülnek a nyelvszabadság jogával, amely értelmében az egyén saját nyelvének megtartására és megváltoztatására formálhat jogot¹¹ (Andrassy 2013: 403).

2.2 A nyelvi jogok és a kisebbségek nemzetközi védelme

„A kisebbségek védelme szünni nem akaró fejtörést, folyamatos kihívást jelent a nemzetközi jog számára.”¹²

A kisebbségvédelmi rendszer kialakítása és vizsgálata a nemzetközi jog területéhez tartozik, arról, hogy az nem csupán egy állam belügyi kérdése a 20. század második felében keletkezett nemzetközi záróokmányok is tanúskodnak. A kisebbségvédelem a huszadik század 20-as éveitől kezdve nem az államok kizárólagos belső joghatósága alatt álló terület. A kisebbség fogalmának definiálása összetett és többrétű, a múlt század folyamán fellelhető a „nemzetfragmentum”, az 1970-es évek óta az „etnikai csoport”, „népcsoport”, „nemzeti kisebbség”, „együtt élő nemzetiség”, a „nemzeti kisebbségek”, „etnikai kisebbségek”, „etnikai csoportok” megjelölés is. A legtöbbet idézett, bár egyetlen nemzetközi dokumentumban sem rögzített Francesco Capotorti-féle definíció alapján a kisebbség „olyan nem domináns csoport, amely lélekszámban kisebb az állam népességének többi részénél, s amelynek tagjai – mint az adott állam szülöttei – olyan etnikai, vallási vagy nyelvi jegyekkel rendelkeznek, amelyek különböznek az állam népességének többi részétől és olyan szolidaritásérzést tanúsítanak, még ha burkolt formában is, amely kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk vagy nyelvük megőrzésére irányul” (idézi Girasoli:1995:111).

11. valamint a saját nyelv használatára, tanulására és tanítására mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind pedig a magánéletben, s magában foglalja a szabadságot más nyelvek tanulására, használatára és tanítására is. 2. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy saját nyelvét hivatalos nyelvként használja vagy legalább hivatalos ügyekben is használhassa, hogy saját nyelvén tanuljon a közoktatási rendszer intézményeiben vagy legalább tanulhassa a saját nyelvét ezekben az intézményekben, s hogy saját nyelve egyébként is megfelelő védelemben részesüljön abban az országban, ahol ezt a nyelvet régtől fogva hagyományosan beszélik, és ahol ő maga az e nyelvet beszélő közösséghez tartozva él vagy élt, vagy ebből a közösségből származik”

12. Szalayné 2003:194

Az Európa Tanács 1993-as kisebbségfogalma szerint a kisebbséghez tartozók az adott állam területén élnek és azok állampolgárai, régóta meglévő szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn az adott állammal, sajátos etnikai, kulturális, vallásos vagy nyelvi ismertetőjelekkel rendelkeznek, kellő létszámot képviselnek, de ez kisebb, mint az állam vagy az adott térség lakossága, törekednek kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére¹³.

Dubravko Škiljan szerint kisebbségnek tekintendő „minden konstitutív kisebb közösség, amelynek tagjai egy adott társadalomban diszkriminálnak valós vagy vélt tulajdonságai alapján, és ezt a diszkriminációt a többségi nemzet intencionálisan folytatja, a kisebbségi csoport pedig diszkriminációként éli meg” (Škiljan 2002: 207).¹⁴

Čačić-Kumpes és Kumpes a kisebbséget úgy definiálják, mint „szubordinális és marginális csoportot, melyet etnikai, rassz vagy egyéb különleges jegyekkel bír” (Čačić-Kumpes, Kumpes 2005: 174).¹⁵

A kisebbségek kategóriáján belül megkülönböztetünk, vallási, etnikai, nyelvi kisebbséget, melyek lehetnek őshonosok, bevándorlók, élhetnek számszerű fölényben vagy kisebbségben, lehet anyanemzetük, élhetnek az anyaországgal közös határ mentén, vagy attól távolabb, sporadikusan vagy tömbben, létrejöhetnek határrendezéssel vagy elvándorlással azonban törvény által biztosított jogukat csak számarányuk függvényében érvényesíthetik (Kuthy 2008:7-10).

„Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a nemzetközi jog nézőpontjából nézve a nemzeti, etnikai „kisebbség” és a „nép” egyaránt három ismérvnek felel meg: közös nyelv, közös kultúra, közös történelmi múlt. Egyetlen különbség, hogy a nép rendelkezik külön állami szervezettel, a kisebbség viszont nem” (Szalayné 2003:186).

A kisebbségvédelem tehát az emberi jogok védelmének egy sajátos formája. A kisebbségek az 1990-es évektől váltak a jogi normák alanyává, bár az egyes államok magatartása eltérő -e normák gyakorlati alkalmazását illetően. A szakirodalom megkülönbözteti az univerzális szinten elért kisebbségvédelmet az individuálistól.

Nicola Girasoli (1995:119) jónak tartja a 1993. évi LXXVII. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény kisebbségfogalmát, amely szerint „nemzeti és etnikai kisebbség

13. Forrás: <http://epa.oszk.hu/02100/02169/00001/m950116.html> (a letöltés ideje: 2016.05.30.)

14. „svaku konstitutivno manju zajednicu čiji su članovi u određenom društvu diskriminirani na osnovi nekog svojeg stvarnog ili zamišljenog svojstva, te ovu diskriminaciju većina provodi intencionalno, a manjina je zapaža kao diskriminaciju, ili je zadovoljen bar jedan od tih dvaju uvjeta”

15. manjine definiraju kao „subordiniranu ili marginalnu skupinu koju se može definirati etničkim, rasnim ili drugim posebnim obilježjem (ili biljegom)” Forrás: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4122/1/dobek.pdf> (a letöltés ideje: 2017.05.20.)

minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”.¹⁶

A 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól a fenti fogalmat az alábbiak szerint módosította: „nemzetiség minden olyan - Magyarország területén legalább egy évszázada honos - népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”.¹⁷

Magyarország 2011. április 25-től hatályos Alaptörvénye az előző Alkotmányban használt kisebbség fogalom helyett bevezeti a nemzetiség fogalmát, a többször módosított horvát alkotmány nemzeti kisebbségeket nevesít.

A magyarországi horvátok a fenti kategóriákat tekintve őshonos kisebbségnek számítanak, akik kisebbségben részben az anyaországgal közös határ mentén élnek, azonosulva a többségi társadalom értékrendjével és ismervé annak nyelvét, számarányukat tekintve megfelelve a törvény által meghatározott létszámmutatónak.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina 5. cikkelye szerint a kisebbségek hagyományosan a Horvát Köztársaság területén élnek, horvát állampolgársággal rendelkeznek, a többi lakostól eltérő azonos nyelvi, etnikai és kulturális és/vagy vallási jellemzőkkel bírnak és törekednek azok megőrzésére.¹⁸

A fenti eltérő tartalmú kisebbségfogalom kapcsán a hatályos magyarországi jogszabályok 2011-től a nemzetiség műszót használják. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok egykori országgyűlési biztosa, Kállai Ernő szerint a kisebbség terminus nem felel(t) meg a magyar jogtörténeti hagyományoknak, illetve annak, hogy a kisebbségi közösségek jogállása azonos.¹⁹ A dolgozat további szövegében a hazai horvátok státuszára a nemzetiség, nyelvhasználatukra a nemzetiségi nyelv meghatározást alkalmazom.

16. Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300077.TV> (a letöltés ideje: 2018.02.16.)

17. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV (a letöltés ideje: 2018.02.16.)

18. Forrás: <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (a letöltés ideje: 2018.02.16.)

19. Forrás: <http://www.jogiforum.hu/hirek/23814> (a letöltés ideje: 2017.11.10.)

2.3. Nemzetközi dokumentumokban rögzített kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törekvések

A kisebbségek védelmének napjainkban is több kiemelt területe van, melyek közül elsődleges a vallási kisebbségek védelme, amely kapcsán az európai történelem folyamán a nemzetközi kisebbségi jogvédelem kezdeteként számos békeszerződés közül leggyakrabban a vallási toleranciát hirdető westfália békeszerződést (1648) említik (Vukas 1978:8). Ezt követte az 1878. július 13. kelt berlini egyezmény, valamint a 19. század folyamán kötött szerződések, melyek kiterjednek a polgári és politikai jogegyenlőségre, ám a kisebbségvédelmi rendszer a Népszövetség (Nemzetek Szövetsége) ideje alatt (1919-1945) kezd kiépülni, de a többségi és a kisebbségi nemzetre vonatkozó jogi szabályozás a 20. század második felétől válik egyre hangsúlyosabbá. Ekkortól új korszak nyílt a kisebbségvédelem szabályozásában, a számos nem kötelező ajánlást és politikai dokumentumot az alábbiakban kronologikus sorrendben kísérel meg bemutatni részletesebben ismertette azokat, amelyek a kisebbségi nyelvek használatáról rendelkeznek.

Az **1945-ös ENSZ nyilatkozat** még nem említi a kisebbségek védelmét és az 1950-es **Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről**²⁰ sem tartalmaz erre vonatkozó különálló rendelkezéseket. Az 1947-ben alapított albizottság ugyan igyekezett definiálni a kisebbség fogalmát, de ahogy erre fentebb utaltam, ez a meghatározás napjainkban sem egységes.

Az Emberi Jogok és Szabadságok Védelméről szóló ún. Római Egyezmény (1950. november 4.) 1. cikkelyében meghatározza a nyelvi közösség fogalmát: „Ez a Nyilatkozat nyelvi közösségnek tekint minden olyan – egy bizonyos térségben történelmileg kialakult – emberi társadalmat, akár ezt a térséget elismerik, akár nem, mely népként határozza meg magát, és tagjai saját közös nyelvet fejlesztettek ki a kommunikáció és a kulturális kohézió természetes eszközeként.”²¹

Az 1966-ban megnyílt **Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának** 2., 19. és 27. cikkelye érinti közvetlenül a nemzeti kisebbségek nyelvi jogait, melyek értelmében a részes államok kötelezik magukat arra, hogy „tisztelőben tartják és biztosítják a területükön tartózkodó és joghatóságuk alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat, minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai

20. Forrás: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (a letöltés ideje: 2016.04.20.)

21. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300031.TV (a letöltés ideje: 2017.11.19.)

vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”²². Továbbá az Egyezségokmány 27. cikkelye szerint: „Olyan államokban, ahol a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”²³

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének 47/135. számú, 1992. december 18-án **Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól** című dokumentuma, a kisebbségek pozitív védelmének kapcsán kötelezi az államokat arra, hogy megfelelő törvényhozási eszközökkel saját területükön védjék a kisebbségek létezését és nemzeti vagy etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitását, valamint ösztönözzék ezen identitás előmozdításának feltételeit.²⁴

Az európai szellemiségnek megfelelő részletesen kidolgozott kisebbségvédelem az Európa Tanács és az Európai Biztonsága és Együttműködési Szervezet (EBESZ) hatékony tevékenységéhez köthető. Gyakran idézett a kisebbségvédelmi normákat rögzítő **Helsinki záróokmány**, mely az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet országai által 1975. augusztus 1-jén aláírt egyezmény. A záróokmány VII. elvének 4. bekezdése kimondja, hogy „a résztvevő államok, melyek területén kisebbségek élnek, tiszteletben tartják az ilyen kisebbségekhez tartozó személyek jogát a törvény előtti egyenlőségre, maradéktalanul biztosítják számukra azt a lehetőséget, hogy élhessenek az emberi jogokkal és alapvető szabadságokkal és ilyen módon védelmezik a nemzeti kisebbségek törvényes érdekeit ezen a téren”²⁵.

A Helsinki Zárónyilatkozatot számos konferencia és szakértői ülésen meghozott dokumentum kiadása követte, melyek közül kiemelendő a **Recifei nyelvi jogi deklaráció**, a **Párizsi (1989) és Pécsi deklaráció (1991)**²⁶.

22. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600008.TVR.II.rész.2.cikk (a letöltés ideje: 2017.11.19.)

23. Forrás: www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203 (a letöltés ideje: 2017.11.19.)

24. 1.cikk 1.2.pont Forrás: adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/dec-h.htm (a letöltés ideje: 2017.11.19.)

25. Forrás: http://www.magyaroklegium.hu/pdf/torveny_int3.pdf (a letöltés ideje: 2016.05.03.)

26. a Pécsi Deklaráció szövegében vált elfogadottá az anyanyelv használatának a joga mint alapjog, Szövegjavaslat az Alapvető Nyelvi Emberi Jogok Egyetemes Chartájához címmel. E deklaráció szolgált azután támpontul a Nemzetközi PEN Club és egy katalán kisebbségkutatási központ (CIEMEN) által Barcelonában rendezett konferenciának, amely 1996. júniusában az UNESCO elé terjesztette szövegtervezetét

1981-ben az Európai Parlament elfogadta a **Regionális nyelvek és kultúrák közösségi Chartájáról** és az **Etnikai kisebbségek jogainak Chartájáról** szóló javaslatot, melyet Arfé-jelentésként is emlegetnek,²⁷ és amely további nyelvi kérdésekkel kapcsolatos Preambulumában az olvasható, hogy az Európa Parlament „elkötelezett Európa népei közötti szorosabb egység megteremtése és élő nyelveik megőrzése iránt, a sokszínűségekre építve, hogy közös kulturális örökségüket gazdagítsák és tegyék sokszínűvé.”²⁸

A **Kuijpers-jelentés**²⁹ (1987) az előzőkre hivatkozva fogalmazza meg azt a javaslatot, hogy a tagállamok alkotmányos szinten is ismerjék el a területükön lévő regionális és kisebbségi nyelveket. Az Európai Parlament a jelentés révén támogatásáról biztosította az Európa Tanácsot a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét biztosító európai charta létrehozásáról, melyre végül 1992-ben került sor. A köztes időszakban kiemelendő az 1990. június 29-i Koppenhágai Dokumentum a nemzeti kisebbségek védelméről³⁰ IV. fejezete, amely kezdeményezésére létrejön a Kisebbségi Jogok Főbiztosa (HCNM) intézménye, illetve kritériumként fogalmazódik meg a belépő államokra vonatkozólag a kisebbségek védelme.

A Nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ-nyilatkozat³¹ (1992. december 18.32) 10. Cikkének értelmében:

- 1. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek elismerik kisebbségi nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát úgy magánbeszélgetésben mint nyilvánosan, szóban és írásban.*
- 2. A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek által hagyományosan vagy jelentős számban lakott területeken, amennyiben azok a személyek úgy kívánják, vagy az ilyen kívánság megfelel a valóságos szükségnek, a Felek erőfeszítéseket tesznek arra, hogy biztosítsák – lehetőség szerint – e személyek és a közigazgatási hatóságok közötti kisebbségi nyelv használatát elősegítő feltételeket.*
- 3. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek azt a jogot, hogy olyan nyelven,*

27. benyújtója Gaetano Arfé képviselő volt, 1983-ban

28. Forrás:http://adattar.adatbank.transindex.ro/tanulmany/03_Vizi_Balazs_Az_EU_es_a_kisebbségi_nyelvek.htm (a letöltés ideje: 2016.08.20.)

29. Európai Közösség regionális és etnikai kisebbségeinek nyelveiről és kultúráiról szóló határozat (idézi Felföldi: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf> a letöltés ideje: 2016.07.01.)

30. Forrás: http://adatbank.ro/html/alcim_pdf10880.pdf (a letöltés ideje: 2016.06.05.)

31. Forrás: adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/dec-h.htm (a letöltés ideje: 2016.06.11.)

amelyet megért, a legrövidebb időn belül tájékoztassák letartóztatásának okairól és minden ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint hogy ezen a nyelven védekezhessen – ha szükséges – ingyenes tolmács segítségével.

A Nyelvi Jogok Világkonferenciája Barcelonában 1996. június 6-án elfogadta a **Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát** (Csernusné-Forintos:2000:29), melynek előzményeként az ENSZ alapokmányát (1945), az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatát (1948) az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményt (1950) szükséges kiemelni, de ez a nyilatkozat tekinthető a nyelvi jogok első átfogó megfogalmazásának, bár jogilag nem kötelező erejű.

A nemzeti kisebbség kifejezés először az Egyezmény 14. cikkelyében, az emberi jogok védelmével összefüggésben fordul elő. A nyilatkozat a Bevezetőn, a Preambulumon és a Bevezető fogalmakon túl VI. szakaszból áll, melyek az Általános elvek, az Átfogó nyelvi rendszer, az Oktatás, a Tulajdonnevek, a Tömegkommunikációs eszközök és új technológiák, valamint a Kultúra és a Társadalmi-gazdasági szféra címet viselik, kiegészülve a további és a végső rendelkezésekkel. A végső rendelkezésben megfogalmazott Nyelvi Jogok Világbizottságának felállítására napjainkig sem került sor.

Az 1. cikkely „nyelvi közösségnek tekint minden olyan- egy bizonyos térségben történelmileg kialakult- emberi társadalmat, akár azt a térséget elismerik, akár nem, mely népként határozza meg magát, és tagjai saját közös nyelvet fejlesztettek ki a kommunikáció és a kulturális kohézió természetes eszközeként”, a nyelvi jogok egyéni és kollektív jogok, az egyéni joghoz tartozik a saját anyanyelv használatához való jog a magánszférában és nyilvánosan.

A 8. cikkely alapján 1. Minden nyelvi közösségnek joga van arra, hogy úgy szervezze meg és irányítsa saját erőforrásait, hogy biztosítsa nyelvének rendeltetésszerű használatát a társadalmon belül. 2. Minden nyelvi közösségnek joga van, hogy rendelkezésére álljon minden szükséges eszköz annak érdekében, hogy biztosítsa a nyelv továbbadását és folytonosságát.

A dokumentum II. szakaszának 23. cikkelye vonatkozik az oktatásra: „Az oktatás elő kell, hogy segítse a nyelvi közösség által beszélt nyelv megőrzését és fejlesztését saját tartózkodási területén.”

A 28. cikkely kimondja, hogy: „minden nyelvi közösségnek joga van olyan oktatásra, mely lehetővé teszi tagjai számára, hogy saját kulturális örökségüket (történelem, földrajz, irodalom és a saját kultúra más megnyilvánulása), valamint bármely más, általuk óhajtott kultúrával kapcsolatos ismereteket mélyrehatóan és alaposan elsajátítsanak.”

Ez a Nyilatkozat azt az alapelvet tekinti kiindulópontjának, mely szerint a nyelvi jogok egyidejűleg egyéni és kollektív jogok. A nyelvi jogok teljes körű meghatározásában vonatkozási alapként a saját területi térségében kialakult történelmi nyelvi közösség esete tekintendő. A térség alatt nem csak a földrajzi terület értendő, ahol a közösség él, hanem a nyelv teljes körű fejlődése szempontjából létfontosságú társadalmi és funkcionális terület is.

A **Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről**³² (Strasbourg, 1995. február 1.) 10. és 14. cikkelye a nemzetiségek jogairól különbséget tesz az egyéni és a közösségi jogok között, s ezekben hangsúlyozza az anyanyelv szabad használatát, valamint a történelmi hagyományok, az anyanyelv, a kultúra megőrzéséhez való jogot, illetve ezek érdekében a nemzetiségi oktatásban való részvételt, viselve annak többletköltségeit.³³

1998. 03. 01-én lépett hatályba a **Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája**³⁴, amely felismerve az Európai Unió sokszínűségének pótolhatatlan értékét Preambulumában kitételként fogalmazza meg, hogy valamely regionális vagy kisebbségi nyelv magánéleti és közéleti gyakorlásának joga elidegeníthetetlen jog.

Az 1. cikk értelmében regionális vagy kisebbségi nyelvek kifejezése alatt azon nyelvek értendők: „amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől, azonban ez nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit”.

Magyarország 1992. november 5-én a Charta első aláírói közé tartozott, – Horvátország az 1999. évi XXXIV. törvénnyel csatlakozott az aláírókhoz –, és annak hatályba lépése óta három évente eleget tesz beszámolási kötelezettségeinek. A Charta értelmében a szabályozás tárgyát csak a nyelvi jogok képezik, melyekre számos lehetséges intézkedés vonatkozik, a célok és elvekről szóló 7. cikk kilenc alapelvet tartalmaz, egyfajta maximumszintként megfogalmazva, amelyek alkalmazása minden érintett nyelvre kötelező, ezek az alábbiak:

- A regionális vagy kisebbségi nyelveknek mint a kulturális gazdagság kifejezésének elismerése;
- A regionális vagy kisebbségi nyelvek földrajzi körzetének tiszteletben tartása;

32. Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről Magyar Közlöny 1999/27.

33. 10. cikk 1. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek elismerik kisebbségi nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát úgy magánbeszélgetésben, mint nyilvánosan, szóban és írásban. 14. Cikk 1. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy elismerik minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személy jogát kisebbségi nyelvének megtanulására. 2. Nemzeti kisebbségek által hagyományosan és jelentős számban lakott területeken, megfelelő igény esetén, a Felek törekednek – lehetőségeik szerint és oktatási rendszerük keretein belül – annak biztosítására, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek megfelelő lehetőségük legyen kisebbségi nyelvüket megtanulni vagy ezen a nyelven tanulni.”

34. Forrás: Régió- Kisebbségi Szemle 1992. 3. évf. 4.sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00012/pdf/09.pdf>

- A regionális vagy kisebbségi nyelvek fejlesztését szolgáló határozott támogató lépések szükségessége;
- A regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és közéletben, szóban és írásban való használatának megkönnyítése, bátorítása;
- Az egyes nyelvek közti kapcsolatok megőrzése és fejlesztése;
- A regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása és tanulása megfelelő formáinak és eszközeinek biztosítása minden megfelelő szinten;
- A regionális vagy kisebbségi nyelvet nem beszélők számára e nyelvek elsajátításának lehetősége;
- A regionális vagy kisebbségi nyelvek egyetemeken vagy ezzel egyenértékű intézményekben történő tanulásának és kutatásának támogatása;
- A nemzetközi cserék megfelelő formáinak támogatása.³⁵

A 2000-ben és a módosítás után 2007-ben (újra)kihirdetett **Európai Unió Alapjogi Chartája**³⁶ 2009 óta jogilag kötelező jellegű.

A Charta 21. cikke a Megkülönböztetés tilalma kapcsán kimondja, hogy: „(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, tulajdon, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.”, a 22. cikke: Kulturális, vallási és nyelvi sokféleség deklarálja, hogy „Az unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.”

A 2003-ban készült **Ebner-jelentés**³⁷ a kevésbé használt nyelvekre fókuszált és a nyelvi sokszínűség fenntartására helyezte a hangsúlyt, amely érdekében a Nyelvi Sokszínűségért és Nyelvtanulásért Felelős Európai Ügynökség felállítását sürgette.

A **Lisszaboni Szerződés**³⁸ 2009-ben lépett hatályba és alapvetései között külön is szerepel a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak sérthetetlensége³⁹ bár továbbra sem definiálta a kisebbség fogalmát, azonban elsődleges uniós jogba emelte azt (Felföldi 2011:12).

35. Forrás: www.mnyknt.hu/nyelvi_jogok_03.htm (a letöltés ideje: 2017. 04.22.)

36. Forrás: www.eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT (a letöltés ideje: 2016.05.11.)

37. Forrás: epa.oszk.hu/01200/01259/00009/pdf/Bar01.pdf (a letöltés ideje: 2016.05.23.)

38. Forrás: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuid=FTU_1.1.5.html (a letöltés ideje: 2016.05.22.)

39. 1a. Cikk. „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok - ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait - tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

Forrás: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2007.306.01.0001.01.HUN (a letöltés ideje: 2017.08.20.)

A közelmúlt eseményei kapcsán kiemelendő a **Duna Régió Stratégia**⁴⁰, amely egyik célja a dunai identitás erősítése, a nemzeti kisebbségek nyelvi, kulturális és egyházi-vallási közösségek együttműködése, illetve **A ljubljanai útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához**⁴¹ és annak magyarázó megjegyzései az 1992. óta létező Nemzeti Kisebbségi Főbiztosok munkájának eredményeképp megfogalmazott tematikus ajánlások és iránymutatások összefoglalója. A dokumentum a strukturális és az integrációs alapelveken belül határozza meg az integrációs politika keretrendszerének elemeit és a kulcsfontosságú szakpolitikai területek között emeli ki a nyelvhasználatot és az oktatást. Az útmutató célja irányelvek és gyakorlati tanácsok megfogalmazása melyek hozzájárulnak a hatékony integrációs törekvések megvalósításához. A nyelvhasználatot szabályozó nyelvpolitika megalkotása kapcsán megfontolásokra is kitér erőteljesen hangsúlyozva az állami nyelv magas szintű ismeretének fontosságát, ugyanakkor figyelmeztet a nyelvi egyensúly érzékenységére is, alapvetésként elfogadva azt, hogy a többnyelvűség támogatása a társadalom minden tagjára vonatkozóan hozzájárulhat a nyelvi szempontból sokszínű társadalmak integrációjához.

Részösszegzésként megállapítható, hogy a számos nemzetközi jogi dokumentum deklarálja a kisebbséghez tartozó személyek nyelvi jogait, ugyanakkor az Európai Parlament állásfoglalásai nem kötelező jellegűek, és általában nem térnek ki a konkrét kötelezettségekre és a hozzávaló hatékony végrehajtási rendszer is hiányosnak tűnik (Majtényi-Vizi 2004:24).

Ódor Bálint az Európai Unió kisebbségvédelmi rendszerének legfőbb hiányosságai között említi a kisebbség és a nyelv konkrét jogi definíciójának hiányát, a nemzeti kisebbségek helyzetének támogató politikai akaratot, hiszen nem társulnak hozzájuk rendelhető jogi szankciók, valamint azt, hogy nem létezik homogén jogrendszer a nemzeti kisebbségvédelem területén, így az Unió csak kiegészítő, összehangoló és támogató intézkedéseket tehet (Ódor 2011:5). Ugyanakkor a Charta szellemiségében számos parlamenti határozat született, és folyamatosnak mondhatók a kisebbségvédelmi programok, kutatások és a referenciakeretek kidolgozása is.⁴²

40. Forrás: www.dunaregiostrategia.kormany.hu (a letöltés ideje: 2016.06.01.)

41. Forrás: <http://www.osce.org/hu/hcnm/110502?download=true> (a letöltés ideje: 2016.05.02.)

42. CARAP Referenciakeret a nyelvek és kultúrák pluralisztikus megközelítéséhez

2.4 Magyar-horvát együttműködési egyezmények

A felsorolt jogi dokumentumokat magyar-horvát vonatkozásban további, az együttműködés hatékonyságát szolgáló rendszeres kisebbségvédelmi konzultációk valamint kétoldalú kisebbségvédelmi szerződések egészítik ki, ezek közül kiemelendő a **Szerződés a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a baráti kapcsolatokról és együttműködésről**⁴³ (a továbbiakban Horvát-magyar barátsági és együttműködési szerződés). Az 1992 december 16-án kelt szerződés tíz éves időtartamra szól, melynek kihirdetése a Horvát Köztársasággal kötött a baráti kapcsolatokról és együttműködésről címmel a 1995. évi XLVII törvénnyel történt meg és elsősorban biztonságpolitikai és védelmi kérdésekre vonatkozó alapelveket fogalmazott meg.

A szerződés 17. cikkelye szerint: „A Horvát Köztársaságban élő magyar nemzetiségnek és a Magyar Köztársaságban élő horvát nemzetiségnek joga van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival szabadon kifejezhessék, megőrizték és tovább fejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásukat anélkül, hogy őket bárki akaratuk ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek, és azokhoz hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy emberi jogaikat és alapvető szabadságjogaikat teljes mértékben és hatékonyan mindenfajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtt teljes egyenlőségben gyakorolják.”

Az 1995-ben aláírt, 18. cikkből álló **Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről**⁴⁴ kiindulópontja, az hogy mindkét nemzetiség gazdagítja a két ország kultúráját, figyelembe véve az 1992-es Horvát-magyar barátsági és együttműködési szerződés és az európai kisebbségvédelmi dokumentumok szabályozó rendelkezéseit.

Az Egyezmény célja a kisebbségek sokoldalú fejlődésének támogatása, annak 2. cikke rendelkezik a nyelvoktatás formáiról, a tankönyvellátásáról és személyi feltételeiről kitérve az anyanemzet nyelvének és kultúrájának oktatására is. A 4. cikk biztosítja a kisebbségek tagjainak a magán – és közéletben az anyanyelv használatát. „Továbbá a kötelezik magukat, arra,

43. Forrás: epa.oszk.hu/02100/02169/00005/m960414.html (a letöltés ideje: 2017.03.24.)

44. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi.docid=99700016 (a letöltés ideje: 2017.03.24.)

hogy a kisebbségek által lakott területeken biztosítják mindkét nyelv megfelelő használatát, különösképpen a földrajzi nevek és nyilvános feliratok vonatkozásában, a helyi önkormányzatok szerveiben, az írásos és szóbeli kommunikációban, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, valamint egyéb közintézményekben, összhangban országaik belső jogrendjével. Az egyezmény kitér arra is, hogy a felek lehetővé teszik az anyanyelvű rendszeres rádió- és televízióadások sugárzását megfelelő műsoridővel, ösztönzik az anyaországi rádió-és tv-műsorok átvételét és sugárzását, támogatják a kisebbségek saját információs tevékenységét”

A kétoldalú egyezmény leglényegesebb eleme, hogy a szerződő felek „biztosítják a kisebbségek számára a kultúra, a nyelv, a vallás és a magyar, illetve horvát identitás megőrzését, biztosítják a kisebbségek nyelvén oktató meglévő óvodák, általános- és középiskolák, illetve felsőoktatási intézmények megfelelő szerveződését, valamint új oktatási intézmények létrehozását; „a kisebbségek tagjai számára a magán- és közéletben biztosítják az anyanyelv használatát., a felek tiszteletben tartják a kisebbségek azon jogát, hogy vallásukat anyanyelvükön gyakorolják, és támogatják az egyházak ilyen irányú erőfeszítéseit.”

A Keretegyezmény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között az egymás területén élő kisebbségek jogairól⁴⁵ a legmagasabb szintű jogi védelem biztosítása céljából jött létre. Legfontosabb érdeme, hogy az elméleti síkon rögzített szabályozáson kívül, hangsúlyozza a már előzetesen biztosított jogok gyakorlati megvalósulását is, melynek céljából a keretegyezménnyel létrejött a Horvát-Magyar Kormányközi Kisebbségi Vegyesbizottság (a továbbiakban KVB). A KVB üléseinek éves ütemezésével helyzetelemzéseket és az oktatás, a kultúra, a tudomány és az általános tájékoztatás területét érintő kérdésekről ajánlásokat fogalmaz meg a két ország kormányának, melyek oktatáspolitikai vetületére a későbbiekben térek ki.

45. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A17H1246.KOR×hi (a letöltés ideje: 2017.03.25.)

3. A nyelvpolitika

3.1 A nyelvpolitika fogalmának lehetséges értelmezései

A nyelvpolitika a szociolingvisztika (társas nyelvészet) kutatási területei közé sorolható, amely kapcsán aszerint, hogy a társadalmi vagy a beszédhelyzeti variabilitás nézőpontja dominál-e makroszociolingvisztikai és mikroszociolingvisztikai szinteket különböztethetünk meg, melyen belül a nyelvi jogok, a nyelvpolitika, a társadalmi kétnyelvűség, a nyelvi tervezés, a nyelvi attitűdvizsgálat, a nyelvcsere a revitalizáció, a diglosszia, valamint a nyelvek közötti kapcsolatok kutatása a makroszociolingvisztika tárgyát képezi (Cseresnyési 2004:18).

A nyelvpolitika meghatározás az 1950-es évektől használatos, de az emberiség fennállása óta jelen lévő⁴⁶ demográfia, kulturális, szociális, gazdasági, politikai, jogi és egyéb vizsgálódásoknak tárgyát képező, feszes diszciplináris rend nélküli tevékenységi kört jelölő fogalom (Szépe 1999:13) minden társadalomban jelen van, bár formális megléte nem feltétel. A nemzetközi terminológia és a magyar megfeleltetés kapcsán Szépe György hívja fel a figyelmet arra, hogy szükséges különbséget tenni a *language policy* és a *language politics* megnevezés között, melyek közül az első a nyelvvel való cselekvést jelöli és a nyelvtervezés szinonimájaként használatos, miközben a második a mindenkori politikai hatalom nyelvre gyakorolt befolyására utal (Szépe 2001:14). A magyar és a horvát terminológiában a nyelvpolitika (jezična politika) és a nyelvi tervezés (jezično planiranje) megnevezés egyaránt elterjedt.

A nyelvpolitika számos meghatározása közül ezúttal csupán néhányra térek ki, Kuthy Erika szerint a nyelvpolitika „tudatos beavatkozás egy nyelv életébe, a politikusok, a nyelvészek és más társadalomtudósok által az anyanyelv és az idegen nyelvek használatát szabályozó tevékenységek összefoglaló neve. Olyan szándékos erőfeszítés, amely célja az emberek viselkedésének befolyásolása a nyelvek elsajátításával és használati funkcióival kapcsolatosan.”⁴⁷

Miután a nyelvpolitika társadalmi, politikai vagy gazdasági célok érdekében történik „olyan akciók sorozata, melyeket több nyilvános alternatíva közül tudatosan megválasztva hajtanak végre a nyelvre vonatkozólag” (Ninyoles idézi Hamel: Szépe-Derényi 1999:71).

46. Nádor Orsolya bibliai példákkal igazolja (Nádor: 2002:13)

47. Kuthy: <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15434/kuthy-erika-phd-2008.pdf?sequence> (a letöltés ideje: 2017.11.11.)

Tudatos intervencióként értelmezve a nyelvpolitika „szélesebb értelemben a nyelvi változás történelmi folyamata, amelybe intézmények, társadalmilag releváns szervek vagy apparátusok politikailag beavatkoznak” (Glück 1981, bővebben Szépe-Derényi 1999:72).

Egy ország nyelvpolitikája azon elvek es szabályok összessége, melyek az állampolgárok nyelvi repertoárjának használatára vonatkoznak (Shiffman idézi Puskás⁴⁸).

Bugarski definíciója, mely szerint „egy társadalom politikájaként a nyelvhasználat területén, elvek, vélemények és döntések együtteseként, határozható meg, melyekben ennek a társadalmi közösségnek a viszonya mutatkozik meg a rendelkezésére álló verbális repertoár kapcsán” (idézi Škiljan 1998:8) közelíti meg leginkább a Kaplan–Baldauf⁴⁹ féle megközelítést, mely szerint a nyelvpolitika azoknak a jogalkotási aktusoknak az összessége, amelyek célja a társadalom és a társadalomban létező és használt nyelv vagy nyelvek közötti kapcsolat (esetleg csak jelképes) alakítása.

A nyelvpolitika Grin⁵⁰ megfogalmazásában „olyan szisztematikus, racionális és elméletileg megalapozott társadalmi szintű erőfeszítés a nyelvi környezet megváltoztatására, amely a jólét növelését célozza. Tipikusan hivatalos szervek irányítják/gyakorolják, s az illetékességi körükbe tartozó emberek egy részére vagy mindegyikére vonatkozik”.

Christ a nyelvpolitikán a nyelvek kommunikációs hatósugarának mindenfajta nyílt befolyásolását érti, és ide sorolja a nyelvfejlesztést, a nyelvmegőrzést, a nyelvi konfliktust, a nyelvi imperializmust, valamint a nyelvi gyarmatosítást is (bővebben Szépe-Derényi: 1999:197).

A különféle definíciók ellenére e tudományterület kutatói általában három szegmenst különítenek el, a külső nyelvpolitikát, amely folyamán a többnyelvű közegben az egyes nyelvek használatát határozzák meg, a belső nyelvpolitikát, amely a nyelvtani normákat és a kódhasználatot határozza meg, valamint a nyelvoktatást vagy nyelvpedagógiát, amely nyomán a tantervek és az oktatási módszerek kidolgozása történik (Hamel, bővebben Szépe-Derényi 1999:71). A hagyományosan nyelvpolitikai döntésekkel érintett területek közé sorolható egy nyelv hivatalossá vagy államnyelvvé tétele, oktatásának támogatása, tűrése, tiltása valamint a kisebbségek nyelvével való viszony deklarálása, szankcionálása és szabályozása, továbbá a tannyelvpolitika is. Ily módon a fogalom legtágabb értelmezése magába foglal minden olyan tudatos társadalmi tevékenységet, amely a nyelvhasználat szabályozására irányulva az állami identitás és kultúrpolitika részét képezi.

48. Forrás: <http://forumszemle.eu/2000/06/02/puskas-tunde-nyelv-identitas-es-nyelvpolitika-europaban/> (a letöltés ideje: 2017.07.07.)

49. Forrás: <http://hu.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/nyelvpolitika-es-nyelvtervezes> (a letöltés ideje: 2018.02.15.)

50. Grin 2003, idézi Konta web.unideb.hu/~tkis/mtu2005kontra.doc 30. (a letöltés ideje: 2017.01.10.)

A nyelvpolitikát illetően az állami szervek exekutív (végrehajtó), szabályozó és ösztönző funkciókat töltenek be (Leontiev 1994, idézi Pusztay 2016:56) ebből adódóan a nyelvpolitika kulcsfogalma a választás és a szabályozás, területei a nyelvhasználat szabályozás a hivatali szférában, az állami intézményekben, a közintézményekben és a nemzetközi kapcsolatokban (Pusztay 2016:57).

Granić (2009:25) kiemeli, hogy a nyelvpolitika magába foglalja a kisebbségi nyelvek státuszának meghatározását és annak a többségi nyelvhez való viszonyát is, melyre a nyelvpolitika demokratikus vagy antidemokratikus fajtái is utalnak. A státusz és korpusztervezés mellett kiemelendő a nyelvelsajátítás tervezés, illetve a nyelvi képzés politikájának kidolgozása is. Ezzel a stratégiával tervezhető az anyanyelvelsajátítás, valamint az anyanyelv mint idegen nyelv elsajátítása is, melyre a kisebbségi nyelvek, így a magyarországi horvát nyelv esetében fokozott szükség mutatkozik.

Mivel a nyelvek egy országon belüli aszimmetrikus találkozása rasszizmushoz, etnicizmushoz, lingvicizmushoz, nyelvi konfliktusok kialakulásához, szélsőséges esetben háborúhoz is vezethet⁵¹, a nyelvpolitika fontos feladata az anyanyelv védelme, a többnyelvűség, a nyelv és a dialektusok kapcsolatának felismerése és fennmaradásának támogatása.

A magyar és a horvát nyelv is részlegesen többközpontú nyelv, van anyaország, ahol hivatalos nyelv, de más országokban is élnek beszélői, ahol azonban nem élvez hivatalos státuszt. A magyar nyelv esetében ez közel 5 millió, míg a horvát nyelv kapcsán 4 millió diaszpórában élő beszélőt érinthet. Köztudott, hogy az adott nyelv beszélőinek száma több tényező függvénye, melyek közül kiemelkedő a családi indíttatás, a nyelvi és kulturális attitűd, az adott nyelv presztízse és iskolai nyelvoktatás minősége, a városi vagy falusi létforma, az életkor, és nem elhanyagolható az sem, hogy milyen módon biztosított a nyelv használata a különféle társadalmi színtereken.

3.2. A nyelvpolitika fajtái

A nyelvhasználat szabályozása nem újkeletű jelenség, tény azonban, hogy a 20. század második felétől egyre nagyobb számú jogi dokumentum rögzíti és értelmezi azt. Az etnolingvisztikailag heterogén társadalmak nyelvhasználatra vonatkozó állami szabályozását befolyásolják

51. gyakori hivatkozás a szerb-horvát nyelvi ellentét

a történelmi előzmények, az államban beszélt nyelvek száma és a beszélők aránya, az állam nemzetközi helye és szerepe, a nyelv presztízse, a kisebbségi nyelvek anyanemzeteinek nemzetközi helye és szerepe, az állam és társadalma gazdasági és szociális állapota, az államforma, valamint az állam szupranacionális szövetségi rendszerekhez való tartozása (bővebben Sándor: 2011). Fentiek értelmében a nyelvpolitika szoros összefüggésben áll a nyelvhasználati szabályokkal, társadalmi vetülete a hivatalos nyelv szabályozásán túl kiterjed(het) a többségi és kisebbségi viszonyban álló valamennyi nyelvre, melyek szabályozása nyelvi ideológiák alapján történik.

A nyelvi mítoszokkal szoros összefüggést mutató nyelvi ideológiák alaptípusai Sándor Klára szerint az asszimiláció, a pluralizmus, a vernakularizáció és az internacionalizáció (Sándor 2016:148), melyek kiegészíthetők a nyelvi konzervativizmussal, a nacionalizmussal, a purizmussal, a sztenderdizmussal és a homogenizmussal is (Lanstyák 2009:29).

Az **asszimilációs politika** célja, hogy valamennyi beszélő ismerje és használja a nyelvi státusz szerinti többségi nyelvet, akár két különálló nyelv, akár ugyanannak a nyelvnek nyelvváltozatai kapcsán (pl. sztenderd-nyelvjárás).

Pluralista politikáról beszélünk, ha valamennyi nyelvi csoport részére azonos mértékben biztosítják a nyelvhasználathoz való jogot, az ide fűződő fogalmak a liberális illetve a bidialektizmus is (a sztenderdre építő, de a szóbeli nyelvhasználatban azt meg nem követelő) e politika célja a nyelvi sokszínűség fenntartása, de nem a többséggel szemben, hanem amellé, megnyilvánulási formája a nyelvélénkítés és a nyelvésztés is (Sándor: 2011).

A **vernakularizáció ideológiája** a helyi nyelveket és nyelvjárásokat támogatja a nemzetközi nyelvekkel szemben, vagy az anyanyelvet az állam domináns nyelvével szemben. A vernakularizáció mindig az érintett nyelv fönntmaradását segíti, így szoros kapcsolatban van azokkal a jelenségekkel, amelyek a nyelvmegtartásra jellemzőek: a nyelvcsere visszafordításával, a nyelv megerősödésével és a státuszalakításban kaphat szerepet (Lanstyák 2009:32).⁵²

Az **internacionalizáció** az előzőkkel ellentétben valamilyen világnyelv bevezetését, hivatalos nyelvvé vagy az oktatás nyelvévé tételét jelenti, egykor elsősorban a fölszabadult gyarmatok törzsi nyelveit érintette, ma a szaknyelvek egységesítésére is vonatkoztatható, de felveti a nyelvi regionalizmus szellemében történő nyelvi változás szükségességét is.

A **nyelvi sztenderdizmus** a nyelvi egységet hirdeti és különféle nyelvalkítási folyamatban nyilvánul meg, sok esetben a nyelvi nacionalizmus és platonizmus szolgálatában áll.

52. Megvalósulhat egy mesterséges nyelv elterjesztésével (eszperantó), illetve nyelvésztéssel is (héber).

A **nyelvi racionalizmus** olyan felfogás, mely szerint a nyelvi szerkezeteket az emberi elmében található kognitív szerkezetek határozzák meg, azaz a szavak és a nyelvtani formák azért jönnek létre, hogy eredendően meglévő gondolatainkat ki tudjuk fejezni; ebből következik, hogy a szavak (jelentések) és a nyelvtani formák levezethetők az elme működéséből (Robins 1999, 134–138; Kálmán–Trón 2005:103 idézi Lanstyák 2009:35).

A **nyelvi homogenizmus** a kisebbségi nyelvek visszaszorítása, hosszú távon teljes asszimilálása közel áll hozzá a nyelvi asszimilacionizmushoz.

Lanstyák István kitér rá (Lanstyák 2009:31), hogy a purista ideológia alapja a nyelvi konzervativizmus, amely célja a nyelvi változások megfékezése és visszafordítása, a közösség saját nyelve ellen irányuló nyelvtisztítás, rokon a nyelvi vernakularizmussal, ami főként a státuszalakításban kap szerepet és nyelvélnkítés, nyelvésztes formájában nyilvánul meg. A horvát nyelv kapcsán a purizmusnak nyelvtörténeti előzményei vannak, ugyanis az első összefüggő nyelvemlék, a Baskai köfelirat (kb. 1100) óta a latin nyelvű kiadványok mellett folyamatos a három irodalmi nyelvjáráson közzétett szépirodalmi és tudományos művek száma is, melyek közül kiemelkednek a horvát nyelvű, glagoljita írásmóddal készült inkunábulék. A horvát nyelv 1847-ben válik hivatalossá, mindaddig a horvát nyelv mindhárom nyelvi változatában közzétett nyelvi kiadványok alavető tulajdonsága volt a purizmus, mely hagyomány drasztikus módon, központi beavatkozásra tovább erősödik a jugoszláv érában.

A **nyelvi nacionalizmus**, amely „lényege az emberi személyiségre hatást gyakorló identitások egyikének, a nemzeti identitásnak az abszolutizálása, a többi fölé emelése, az egyéni és a társadalmi értékrendszer csúcsára helyezése, a nemzetnek és a nemzet néhány fontos attribútumának, mindenekelőtt a nyelvnek kultikus jellegű tiszteletben részesítése” (Lanstyák 2009:30).

Az ideológiák érvényesülése és a nyelvhasználati szabályozást meghatározó tényezők mentén egy állam nyelvpolitikája lehet explicit (kinyilatkoztató, nyílt), implicit (burkolt), támogató, egalitárius, jogi eszközökkel szabályozó vagy kevert.

Az **explicit nyelvpolitika** pontosan meghatározza a nyelvhasználati jogokat, míg az **implicit** esetén a kisebbségek jogai nincsenek konkrét jogi dokumentumokban szabályozva.

A **támogatást biztosító nyelvpolitika** a jogi eszközökön túl anyagi eszközökkel is biztosítja a nyelvhasználatot, míg a **toleráns nem korlátozó**, de nem határozza meg a nyelvhasználat színtereit és forrásainak biztosítását sem. A **kevert nyelvpolitikák** a többségi nyelv mellett jogokat biztosítanak a kisebbségi nyelv használatára is. „Az állam nyelvpolitikája nagy hatással van az állampolgárok nyelvhasználati szokásaira és az interetnikus kapcsolatok jellegének alakulására. A homogenitásról szóló dogma, mely szerint a legjobb társadalom a különbségeket nélkülöző társadalom, sokszor nyer teret a nyelvpolitikák megalkotásakor” (Puskás 2000).

A hátrányos helyzetű nyelvi-etnikai közösségekre Lafont (1984) szerint mindezen kívül vonatkoztatható az ún. **diglossziás ideológia** is, amely a nyelvi-kulturális elidegenedésen alapul és nem hoz létre egységes nyelvpolitikát, „csupán a nyelvpolitikai stratégiáknak kölcsönöz radikális színezetet, amely megnyilvánulhat a többségi nyelvhez való konformista alkalmazkodásban, vagy ennek ellenkezőjében, a saját egynyelvűségre törekvésben (bővebben Szépe-Derényi 1999:54).

3.3 Nyelvi jogok és nyelvpolitikák Magyarországon a 20. és a 21. században

A történelmi Magyarország soknemzetiségű és többnyelvű állam volt és ez meghatározta az itt élő népek identitástudatát is. 2011 szeptemberében Magyarország lakosainak a száma 9 964 000 fő volt és a népszámlálási adatok szerint a lakosság 84,6%-a magyar nemzetiségű, a csak magyarul beszélők aránya pedig 63%. A magyar nyelvet a világ ismert nyelveinek rangsorában „a maga 14 millió körüli beszélőjével a 40. hely környékére sorolják, Európában pedig általában a 12. helyet foglalja el” (Nádor 2002:25) és 2004. óta az Európai Unió 20 hivatalos nyelvének egyike.

A magyar nyelv nyelvpolitikai státusza többször is megváltozott a történelem folyamán⁵³, csupán a 20. században hétféle államforma váltotta egymást⁵⁴, és ez erősen kihatott a nyelvi változásokra, az idegennyelv oktatásra, valamint a nyelvi és kisebbségi jogok érvényesülésére is. Nyelvpolitikai szempontból minden bizonnyal a legmeghatározóbb történelmi esemény az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés, amely értelmében „Magyarország területe 325 ezer, illetve – Horvátországot nem számítva – 282 ezer négyzetkilométerről 93 ezer négyzetkilométerre, lakóinak száma pedig 20,8, illetve 18,2 millióról 7,9 millióra csökkent(...) az elcsatolt területeken élő 10,6 millió ember közül 3,2 millió, tehát 30,2% volt magyar” (Romsics: 2001:229).

A mai magyar nyelvközösség tagjai anyanyelvi helyzetüket tekintve három kategóriába sorolhatók: anyaországiakra, kárpát-medencei kisebbségekre és a Kárpát-medencén⁵⁵ kívül

53. bővebben: Nádor Orsolya: Nyelvpolitika. A magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig, BIP, Budapest, 2002.36-94 p.

54. alkotmányos monarchia (1848-1918), népköztársaság (1918-1919), tanácsköztársaság (1919), király nélküli királyság (1920-1946), második magyar köztársaság (1946-1949), népköztársaság (1949-1989), harmadik magyar köztársaság (1989-) Forrás: www.tortenelemcikk.hu/node/233 (a letöltés ideje: 2016.08.25.)

55. a Kárpát medence fogalom Horvátországban földrajzi, és nem gazdasági, vagy etnikai fogalomként használatos

elő emigránsokra (Kiss 2012:38), ezáltal a magyar nyelv többségi anyanyelvként, kisebbségi anyanyelvként valamint idegen nyelvként is elsajátítható.

A korábbi emigráns diaszpórához hasonlóan differenciált nyelvpolitikai megközelítést tesz szükségessé az utóbbi években a nyugat-európai országokban munkát vállaló, közel félmillió⁵⁶ magyar állampolgár nyelvi identitásának és nyelvmegőrzésének feladata is.

Oktatási jellegénél fogva a magyar mint kevésbé ismert nyelv, származásnyelv, másodnyelv is megkülönböztethető, politika állapotából adódóan pedig szórvány-anyanyelvként, veszélyeztetett nyelvként és regionális hivatalos nyelvként jellemezhető (bővebben Nádor: 2002).

A hazai nyelvpolitikai kutatások kezdetei az 1970-es évekre tehetőek, és Herman László, Imre Samu, Szépe György, Papp István, Karácsony Sándor, Pléh Csaba, Pap Mária, Réger Zita, É. Kiss Katalin nevéhez fűződnek.

Az utóbbi évtizedek kutatási területei közül elsősorban a határon túli magyar nyelvhasználat, a magyar nyelv fejlődése, az új szakterminológia kialakítása, a hazai kisebbségek nyelvhasználatának szabályozása és a nyelvi jogok kérdésköre emelendő ki, de mindez kiegészíthető a nyelvi tájkép, a nyelvi piac, a nyelvfejlesztés, a nyelvművelés és a nyelvoktatás-politikára vonatkozó kutatásokkal is.⁵⁷

A jelenlegi magyar nyelvpolitika létéről, illetve hatékonyságáról megoszlanak a nyelvészek véleményei, létezik ugyan magyar nyelvtörvény⁵⁸, amely elfogadására 2001-ben került sor, – és amely rendelkezései szerint a kisebbségi törvénnyel összhangban valamennyi gazdasági jellegű és közérdekű feliratnak meg kell jelennie magyar nyelven –, de annak bevezetése is jelentős vitát váltott ki, és elmondható ez a 2014-ben létrejött Magyar Nyelvstratégiai Intézet kapcsán is, melynek „célja az átfogó, hosszú távú, tudatos tervezés, a magyar nyelvvel kapcsolatos politikai döntések tudományos megalapozása, hogy a magyar nyelv az anyaországban, a Kárpát-medencei közösségekben és a távoli szórványban egyaránt éltető közegként működhessen. Az intézet feladata a magyar nyelvvel kapcsolatos stratégiai kérdések kidolgozása, a magyar nyelv tekintélyének emelése, valamint a kulturális nemzet egységének megerősítése.”⁵⁹

Kontra Miklós borúlátóan fogalmaz, szerinte ugyanis „nincs még formalizált, tudatos, állami nyelvi tervezés, s ebből következően nincs tudatos nyelvpolitika sem, Magyarországon

56. Forrás: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/ide-vezetett-a-tomeges-kivandorlas-tobb-magyar-lepett-le-mint-gondoltuk.260665.html> (a letöltés ideje: 2018.03.10)

57. bővebben Kiss 1995:22-30

58. a magyar nyelv védelmét szolgáló, a gazdasági reklámok és cégtáblák, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről szóló 2001. évi XCVI. törvény

59. Forrás: <http://www.manysi.hu/> (a letöltés ideje: 2018.02.28.).

csak implicit nyelvpolitika létezik. (...) Vannak nyelvpolitikai jellegű és hatású intézkedések, de ezek összehangolására kísérlet sem történik soha, így az esetlegesen szakszerű és/vagy jó szándékú intézkedések, törvények, rendeletek is lerontják egymás hatását. Nincsenek olyan nyelvpolitikai irányelvei a magyar államnak, amelyek egy szisztematikus, racionális és elméletileg megalapozott társadalmi szintű erőfeszítést vezérelnének a magyar nyelvi környezet megváltoztatására”.⁶⁰

3.4 Nyelvi jogok és nyelvpolitikák Horvátországban a 20. és a 21. században

A horvát nyelv az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozó déli szláv ágon belüli nyelvek közé tartozik, dialektológiai sajátosságai, egyrészt a három tájszólási típusba sorolható egyazon diaszisztémához sorolható nyelvjárások melyek a *mi* kérdőnévmás alakjaiból kapták elnevezésüket (što=sto, kaj=káj, és ča=csá), másrészt azok további helyi dialektusai, melyek egymás közötti eltérései jóval jelentősebbek a szláv nyelvekre általában jellemző dialektális különbségeknél. Az integrációs törekvések jegyében a 19. század második felétől a nemzeté válás európai igényének megfelelően megkezdődött konvergens folyamatok eredményeképpen a szerb, bosnyák és montenegrói nyelvvel azonos, ún. új-sto nyelvjárási alapon kezdődnek meg a horvát nyelvi sztenderdizációs törekvések. Az említett diaszisztéma nyelvjárásait összefoglaló néven a 20. századi nyelvtörténet folyamán leggyakrabban a szerbhorvát, horvátszerb, szerb-horvát, horvát-szerb, horvát vagy szerb, szerb vagy horvát megnevezéssel illették annak ellenére, hogy azt a hétköznapi gyakorlatban sosem használták, és nem is tükrözte a nyelvi valóságot, amely szerint a szerb és a horvát nyelv kodifikációja külön álló nyelvi folyamatnak tekintendő.

Tekintettel arra, hogy Horvátország a *Pacta Conventa* (1102) értelmében 1918-ig a történelmi Magyarország részeként működött természetesen számos kiemelkedő magyar nyelvész fejtett ki egyben jelentős munkásságot a szlavisztika területén is. A horvát grammatikológia jelentős műveiként tartják számon többek között Margitai József *Horvát nyelvtan* (1884), vagy Munkácsy Mihály *Horvát nyelvtan* (1921) című munkáit, akik következetesen horvát nyelvről írnak műveikben.

60. Forrás: <http://www.mta.hu/nytud/mtu2005kontra.doc> Magyar nyelvtudomány, társadalmi felelősség, politika (letöltés ideje 2017.04.30.)

Az 1990-ben elfogadott horvát alkotmány szövege kimondja, hogy a Horvát Köztársaság hivatalos nyelve a latin betűkkel írt horvát nyelv, melyet 4,7 millió ember beszél a Horvát Köztársaságban és Bosznia- Hercegovinában, (kisebbségként Szlovéniában, Ausztriában, Szlovákiában, Magyarországon, Szerbiában és Montenegróban, Romániában és Olaszországban).

Horvátország mai nyelvi (helyzet)képének ismertetése előtt szükséges kitérni a 20. század folyamán lezajlott történelmi események előidézte államformákra⁶¹, melyeket eltérő politikai és nyelvi ideológiák hatottak át.

Nyomárkay István szerint „A szláv országokban a 20. században a sztenderd nyelvi helyzetet két különböző elgondolás határozta meg. „Az első világháború befejezését követően »az állam határozza meg a nyelvet« alapelv volt az uralkodó, s ennek megfelelően politikai intézkedések foganatosításával hoztak létre nyelvileg nem egységes államokat.(...) A keleti blokk szétesése után a jelszó „a nyelv határozza meg az államot” lett, s a bekövetkezett politikai folyamatokban a nyelvi, tulajdonképpen nemzeti argumentumok játszottak döntő szerepet” (Nyomárkay 2007:10).

Különösképpen igaz ez a megállapítás az 1918 decemberében létrejött többnemzetiségű és többnyelvű Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra⁶² (1918-1929), amely fennállása kezdetétől az ún. nemzeti integráció és unitarizmus jegyében hirdette meg (nyelv)politikai rendelkezéseit (is), melyek azonban ellentétben álltak a horvát politikusok szorgalmazott horvátországi önállósági törekvésekkel és a délszláv állam szövetségi állammá történő átalakításával. Mindezek következtében hamar kialakult az ún. horvát nyelvi probléma (*hrvatski jezični problem*) és Karađorđević Sándor király uralkodása alatt (1929-1934)⁶³ a nyelvi integritás is veszélybe került. Az 1921. június 28-án elfogadott Vidovdáni Alkotmány (*Vidovdanski ustav*) a „háromnevű egy nemzet” és a „háromtörzsű egy nemzet” kifejezéseket felváltva használva az állam hivatalos nyelveként a szerb-horvát-szlovén nyelvet deklarálta. Az 1929-1935 között fennálló királyi diktatúra a nemzetek felettséget hirdette és nyílt erőszakkal igyekezett azt megvalósítani⁶⁴. Az írott nyelvhasználatban a nyelv megnevezése a szerb-horvát, nyelvészeti kézikönyvek jelentek meg ezen a nyelven és közös helyesírási szabályzat megalkotását is szorgalmazták.

61. 1918.október 29. Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanács Állama, 1918. december 1. Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, 1929. január 6. Jugoszláv Királyság, 1941. április 10. Független Horvát Állam, 1945. Jugoszlávia, 1990. Horvátország
Forrás: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26390> (a letöltés ideje: 2017.03.10.)

62. első Jugoszlávia

63. 1929. január 6-án a királyi diktatúrát vezet be, melyek célja az egységes jugoszláv nemzet megteremtése

64. bővebben Sokcsevity 2011:492-494

A horvát filológia az 1930-as évektől ugyan kevés sikerrel, de reagál a kialakult nyelv-állapotra, ám egyre erősebbé válik a nemzeti ellenállás, amely eredményeként az etnikai konfliktusok is elmélyülnek. Az egyre feszültebb horvát-szerb viszony enyhítésének céljából 1939. augusztus 26-án kikiáltják a Horvát Bánságot (Banovina Hrvatska, 1939-1941), amely nem rendelkezett teljes szuverenitással, de meglehetősen autonómiát élvezett, így nem meglepő, hogy újonnan alkotott első határozatai között szerepelt a közös helyesírás visszavonása, és a *Hrvatski jezik* című nyelvészeti folyóirat kiadása. 1940-ben megjelent a *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika (A horvát és szerb nyelv különbségei)*⁶⁵ című tanulmány, amely ugyan számos nyelvészeti pontatlanságot tartalmazott, de ennek ellenére vitathatatlan a közvéleményre tett hatása.

A Horvát Bánság fennállása alatt egyelőre megalapozott nyelvészeti ismeretek híján, de mégis megkezdődött a nyelvi szétválás tendenciája és a demokratizálódás jelei mutatkoztak. Ennek a korszaknak a német csapatok bevonulása után (1941) kikiáltott Független Horvát Állam (Nezavisna Država Hrvatska) vetett véget, amely „minden téren a horvát nemzeti érdek közép-pontba helyezéséről és a horvátság szabadságáról beszélt, valójában megtagadta a horvát függetlenséget kizáró demokratikus szabadságjogokkal együtt megvalósítani akaró jogpárti hagyomány lényegét” (Sokcsevity 2011:517).

A szövetségi köztársaságból álló (második vagy titói) Jugoszlávia (1945-1991) első négy nyelvű⁶⁶ alkotmánya (1946) ugyanis valóban a nyelvi egyenlőségre való törekvést tükröző pluralisztikus nyelvpolitikát hirdetett biztosítva a tagköztársaságok egyenjogúságát, a többnyelvű újságkiadást, és lehetővé téve a Horvát Bánság idejében létrejött tendenciák folytatását. A nyelvi probléma és az ún. nyelvi elviselhetőség (*jezična snošljivost*) kérdésével rendszeresen foglalkoztak a Kommunista Párt kongresszusain (Savez Komunističke Jugoslavije) is. Az ekkor aktuális jugoszláv nyelvpolitikai manőverezéseket jól példázza az 1954-ben Újvidéken a nyelvi unitarizmusról tartott konferencia, amely célja a közös nyelv (*lingua communis*) és a hozzávaló egységes helyesírási normarendszer kidolgozása és elfogadása, valamint elsősorban a szerb és a horvát tudományos és szakterminológia megfeleltetése volt.

A tanácskozás a nyelvi egyesítés szellemében megfogalmazott a *Novosadski dogovor/Újvidéki egyezmény* című dokumentummal zárult, amely 1. pontja kimondja, hogy a szerbek, horvátok és montenegróiak egyetlen egységes nyelvet beszélnek, két központtal, Belgráddal és Zágrábbal, kétféle ejtésmóddal, ije-ző és e-ző, két írásmóddal, cirill és latin betűssel és,

65. Petar Gruberina-Kruno Krstić: *Razlike između srpskoga i hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska

66. szlovén, horvát, szerb, makedón

hogy a hivatalos nyelvhasználat során szükséges mindkét nyelvi alkotótag nevét megnevezni. A szöveg későbbi szakaszaiban kiemelt fontosságúnak tekintik egy közös helyesírási szabályzat és a közös értelmező szótár megalkotását⁶⁷, melyet a szakterminológiát összesítené Újvidéken cirill betűkkel és e-ző ejtésmóddal, Zágrábban latin betűs írásmóddal és ije-ző ejtésmóddal, de teljesen azonos tartalommal terveztek kiadni. 1960-ban latin betűs írásmóddal megjelent *Pravopis hrvatsko-srpskoga jezika*⁶⁸ (*A horvátszerb nyelv helyesírása*) című helyesírási szótár, cirill írásmóddal pedig a *Pravopis srpskohrvatskoga jezika* (*A szerbhorvát nyelv helyesírása*). Az utóbbi első két füzetének kiadására 1967-ben került sor, amely közvetlen apropójául szolgált a következő nyelvpolitikai eseményeknek, ugyanis elégedetlenségük jeléül 18 filológia társaság, – köztük a a Horvát Írószövetség és a Matica Hrvatska –, 130 tagja aláírásával ellátott kiáltványt adott ki *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika/ Kiáltvány a horvát irodalmi nyelv nevééről és helyéről* címmel, amely teljes mértékben elutasította az Újvidéki Egyezményt, valamint az alkotmányos jogokra hivatkozva követelte a nyelvi egyenjogúságot, és a horvát nyelv használatát Horvátországban. A Nyelvi Deklaráció szembeszállva a nyelvi unitarizmussal (a szerb nyelv jellegzetességeinek terjesztésével) a kulturális autonómiáért folytatott küzdelem jelképévé vált. A szöveg megjelenését a szerzők üldöztetése követte, akiktől a deklaráció visszavonását követelték, ami azonban nem történt meg, sőt a gyakorlatban megvalósulni látszottak a követelések is.

1967 végén megalkották azt a szövetségi kormányrendeletet, melynek értelmében 1968. január elsejétől minden kormánydokumentumot horvát és szerb nyelven is meg kell jelentetni (Sokcsevity 2011:647). A Nyelvi Deklaráció volt az előszele annak a politika tömegmozgalomnak is, amit az utókor Horvát Tavasz néven ismer, igazolva, hogy a kollektív identitás nem választható el a nyelvitől. A nyelvi önállóságért vívott harc jelképévé vált az 1971-ben kiadott *Hrvatski pravopis (Horvát helyesírás)*⁶⁹ is, amit azonnal betiltottak, nyilvánosan elégettek, de Londonban újra kiadva továbbra is terjesztettek.

A következő, 1974-es Alkotmány a nyelvi unitarizmus enyhülésének jeleit mutatta, ugyanis részben teljesítette a reformmozgalom követeléseit, – pl.: a horvát nyelv válik hivatalos nyelvvé a horvát területeken –, azonban az etnikai konfliktusok olyannyira elmélyültek, hogy a nemzeti mozgalmak felerősödésével, Josip Broz Tito halálát követően elkezdődött Jugoszlávia széthullása és a tagállamok függetlenségi folyamata is.

67. Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika (1967) Zagreb: Matica Hrvatska- Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika (1967) Novi Sad: Matica Srpska. A zágrábi kiadás A és K kezdőbetűk közötti része készült csupán el, emiatt ezt a csonka kiadványt adok néven is emlegetik.

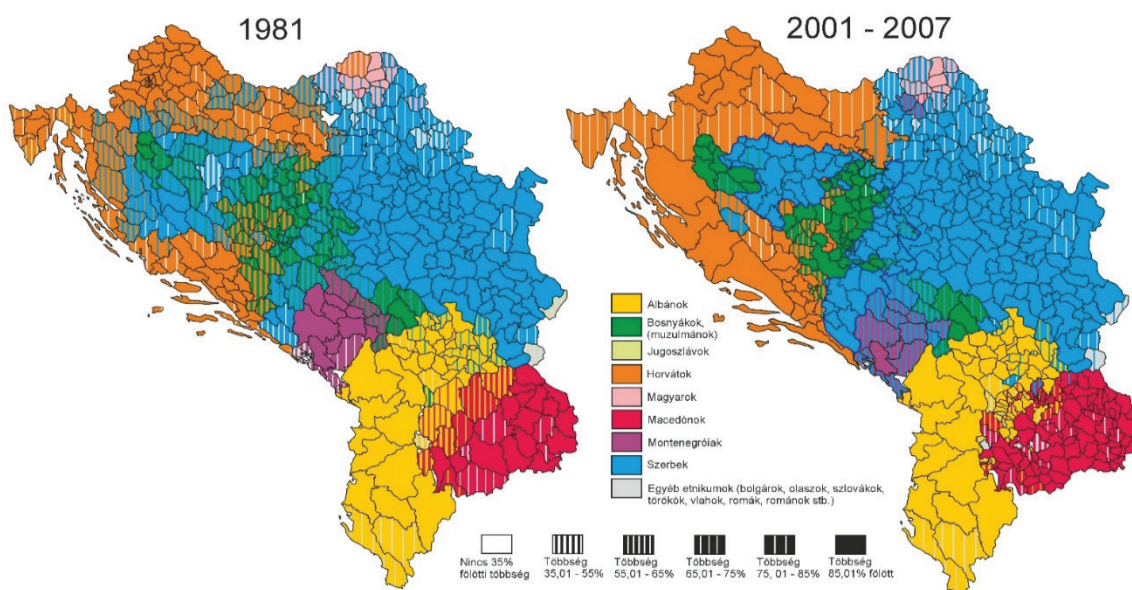
68. Zagreb-Noví Sad, Matica Hrvatska-Matica Srpska

69. Forrás: <http://ihjj.hr/iz-povijesti/novosadski-dogovor/70/> (a letöltés ideje: 2016.02.08.)

3.5 Jugoszlávia széthullásának nyelvi következményei

A posztjugoszláv államok nyelvtörténetének legújabb, történelmi kataklizmával kísért korszaka 1991-től datálható, bár a nemzeti függetlenedési törekvések több tagállamban is már az 1970-es évektől nyelvi önállósodási folyamattal párosultak.

I. ábra: Az egykori Jugoszlávia etnikai térképei

Készítette: Végh Andor⁷⁰

Az 1991-es népszámlálás adatait Macedóniára és Koszovóra nézve érvénytelennek nyilvánították, vagyis az utolsó hivatalos népszámlálás az 1981-es volt. A 2011-es népszámlálási adatok meggyőzően bizonyítják a mai Horvátország területének nagyfokú etnikai homogenitását.

Az egykor 24.000.000 lakost számláló többnemzetiségű és többnyelvű ország tagállamai, – Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Macedónia, Szerbia –, önállóvá válásukat követően alkotmányaikban deklarálták hivatalos nyelveiket és azok írásmódját. A homogénebb tagköztársaságok esetében ez nem is jelentett komolyabb nehézségeket, ily módon

70. Kobilka I. – Pap N. (szerk.) (2011): The Western Balkans: European perspective and tradition. 318 p. Budapest: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Hungary 109-153. p.

Szlovéniában a latin betűs írás és a szlovén vált hivatalos nyelv⁷¹, Macedóniában a cirill betűs írás és a macedón nyelv, Montenegróban az ije-ző montenegrói nyelv, a cirill és latinbetűs írásmód egyenrangúságával,⁷² míg a heterogénebb etnikumú Szerbiában a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód⁷³, Horvátországba a latin betűs horvát nyelv.

Összetettebb a nyelvhasználat szabályozásának kérdése a két entitásra bontott Bosznia-Hercegovinában. Az öt muzulmán, három horvát és két vegyes kantonból álló Bosznia-Hercegovinai föderációban a boszniai, a horvát és szerb nyelv, a latin és cirill betűs írásmód⁷⁴ míg a Szerb Köztársaságban a szerb, horvát és a bosnyák nép által használt nyelveket deklarálják hivatalosnak.

Bosznia-Hercegovinában e három nyelv meglétének ténye, jogállásuk egyenrangúságának látszólagos formalitása ellenére számos politikai és nyelvi vita kiindulópontját képezi. Ugyanis ezen a területen a bosnyákok többsége és a horvátok bizonyos része, egykori őslakosként van jelen, míg a szerbek betelepülésére a török idők folyamán került sor, bár taláhatóak őslakos szerbek a Drina folyó mentén, illetve kelet Hercegovina nagyobb részében is.

Szinkrón szinten a horvát és a szerb nyelvi rendszer és norma közötti viszony egyértelműen jól elkülöníthető, hangsúlyozva, hogy a hasonlóság nem nyelvészeti terminus, ezek a nyelvek hasonlítanak ugyan egymáshoz, de nem azonosak. A volt Jugoszláviában a korábban már említett horvát, szerb, szerbhorvát változatban a bosnyákok nyelvre erőteljes szerb hatás nyomta rá bélyegét, bár az ún. jaty helyén ijé-t használnak, amely ejtésmód valamennyi bosnyák nyelvjárás alapja. A nyelvi tények azt mutatják, hogy számos azonosság mellett a három nyelv között az adott kultúrkörhöz tartozás miatt jelentős eltérések vannak, (pl. a *h* hang törvényei, névmási szerkezetek stb.).

(Nyelv)politikai döntések alapján a múltat illetően egyetlen bosnyák tagja sem volt annak a bizottságnak, amely részt vett az 1954-es Újvidéki nyelvi egyezmény, illetve az 1960-as *Helyesírási szabályzat* összeállításában, és sem a szerb, sem a horvát helyesírási szabályzat nem tért ki a bosnyák nyelv lexikológiai sajátosságaira. Az 1967-ben megjelent *Rječnik srpsko-hrvatskog jezika/Szerbhorvát szótár*⁷⁵ kapcsán a bosnyák eredetű szavakat irodalmiatlannak, provinciálisnak

71. Szlovénia Alkotmánya, 11. cikkely

Forrás: <https://www.dzrs.si/wps/portal/Home/deloDZ/Publikacije/PubUstavaRS/> (a letöltés ideje: 2016.05.04.)

72. Forrás: Montenegró Alkotmánya, 6. cikkely

www.paragraf.me/propisi-crnegore/ustav-crne-gore.html (a letöltés ideje: 2016.05.04.)

73. Forrás: Szerbia Alkotmánya, 10. cikkely

www.srbija.gov.rs/Чињенице о Србији (a letöltés ideje: 2016.05.04.)

74. Forrás: Bosznia-Hercegovina Alkotmánya, Amandman LXXI, Amandman XXIX. mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/drzavno_uredjenje_ustav_bih/?id (a letöltés ideje: 2016.05.04.)

75. Zagreb-Beograd: Matica Hrvatska-Matica Srpska

és szokatlannak kiáltották ki. Természetesen felmerülhet a nyelvek (szerb, horvát, bosnyák) közötti divergencia és konvergencia kérdése, ám amennyiben elfogadott tény, hogy a szerb és a horvát különálló nyelvek, ez esetben a bosnyák nyelvet is indokolt megkülönböztetni. A fő kérdés az, hogy a beszélőközösség tagja tud-e azonosulni az általa nemzeti nyelvként használt nyelv külső megítélésből eredő elnevezéseivel.

A boszniai nyelvfogalom bevezetése a bosnyák helyett jelentősen megosztotta a közvéleményt és a nyelvészeket egyaránt. Bizonyos esetekben a boszniait napjainkban is a bosnyák szinonimájaként használják, vagy éppen ellenkezőleg a boszniait, mint egy magasabb fogalmat, melyen belül alárendelt a nemzeti – pl. bosnyák – nyelv kategóriája. Sokan kétségbe vonják a boszniai nyelvi kitétel jogosságát. Indoklások szerint a nemzet nyelve általában azonos a nemzet nevével, vagyis egybeesik a nemzeti névvel, mely nemzet terméke maga a nyelv is, jelesül amennyiben a nemzetet bosnyáknak nevezik, akkor a nemzet nyelvének neve is innen ered, vagyis bosnyáknak hívják. Ha létezne a boszniai nemzet, (mint ahogy nem létezik), akkor a nyelvet nevezhetnénk boszniainak. A kérdés lényege a nemzet és az állam fogalmának azonosítása. A nemzet neve bosnyák, de Bosznia-Hercegovinai állampolgárok a horvátok és a szerbek, valamint rajtuk kívül természetesen élnek kisebbségek, akik állampolgárai az országnak, de a saját nemzeti nyelvüket használják. Ezért helyénvalóbb a bosnyák nyelv terminus használata, mivel avval csupán a bosnyákok és nem a boszniaiak nyelvét jelölik. A vita lezárását egy esetleges közös megállapodás jelenthetné, amely tudományos alapokon fogadná el és rögzítené az országban használt nyelvi norma állapotát, valamint elismerné valamennyi nemzeti nyelv specifikusságát is.

Összefoglalva elmondható, hogy az egykori Jugoszlávia fennállásának ideje alatt hozott számos nyelvpolitikai intézkedés között található példa a nyelvi unitarizmusra, a nyelvi szeparatizmusra, a nyelvi üldöztetésre, asszimilációra, valamely nyelvi csoport alsóbbrendűként kezelésére, a nyelv szimbolikus erejét bizonyítandó törvények létrejöttére, valamint a nyelvi és az etnikai konfliktusok párhuzamára, melyek a nyelvi genocídumot akár etnikai genocídummá is erősíthették.

3.6 Az önálló Horvátország létrejötte

Az újkori horvát állam kialakulásának függetlenségi folyamata a többpárti parlamenti választásokkal összefüggésben 1991.május 19-től datálódik, ekkor tartották meg ugyanis a tagállam függetlenségéről szóló referendumot, melyen a részt vettek 95% a Jugoszláviából történő kiválás mellett voksolt, Röviddel ezt követően 1991. június 25-én Horvátország kikiáltotta függetlenségét, amelyet a belgrádi vezetés visszautasított és a Jugoszláv Néphadsereg, illetve a szerb szabadcsapatok etnikai tisztogatásait az 1991. augusztusában kitört nyílt háború követte (Sokcević 2011:47), amely véres összecsapásokhoz, etnikai tisztogatáshoz, a lakosság ki- és betelepítéséhez, jelentős szerb területfoglaláshoz (Drávaszög, Kelet-Szlavónia, Szerémség, Nyugat-Szlavónia), valamint az ún. Krajinai Szerb Köztársaság kikiáltásához vezetett.

A nemzetközi közvélemény⁷⁶ 1992. január 15-én ismerte el az önálló horvát államot, azonban ez nem állította meg a több fronton is zajló és jelentős veszteségeket⁷⁷ okozó harci cselekményeket.

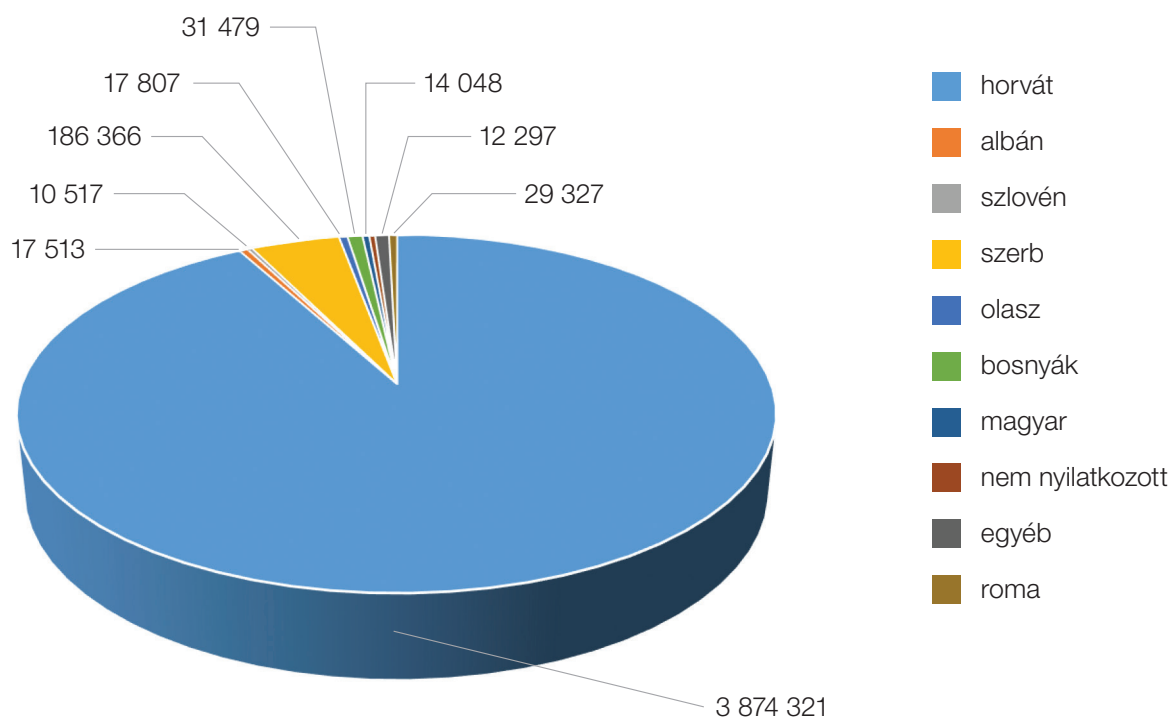
Az 1991-1995 között dúló honvédő háború veszteségeiről ma sem egységes a kutatók véleménye⁷⁸, de az bizonyos, hogy a pusztítás Horvátország területének 54%-át érintette, melyen az összlakosság 36%-a élt, teljes megszállás alá 14.760 km², az összterület 26%-a került. Az elfoglalt kelet-szlavóniai, nyugat-szerémségi és drávaszögi területek visszacsatolására hét év után, 1998. január 15-én kerülhetett sor. Közel 150.000 ember került menekülteként külföldi országokba, – miként a szlavóniai magyarok egy része Magyarországra –, fokozatos visszatérésük a szülőföldre 1995 után vált lehetségessé.

76. az Európai Közösség 15 tagállama

77. Horvát oldalon 8147 katona és 6605 civil szerb oldalon 6222 személy kétharmaduk katona, egyharmaduk civil vesztette életét és eltűntként tartanak nyilván 1918 főt. A háború befejezése óta 1800 egykori horvát katona, a hátrahagyott taposóaknak mintegy 800 civil életét követelték, összesen 37.000 sebesültek meg váltak tartósan rokkanttá. Kb. 550.000 nem szerb üldözöttet el, a harci cselekmény és az etnikai tisztogatások elől 150.000 külföldre távoztak (Sokcević 2011:686)

78. Ivo Goldstein történész szerint több mint 21.000 ember halt meg, közülük 13.583 személy a horvát oldalon, az Ivo Pilar Társadalomtudományi Intézet adatai alapján 15.970 (Dražen Živić), 8.039 a szerb oldalon, a keletkezett közvetlen kár értéke 1990–1999 közötti időszakban 236.431.568.000 kuna, közel 180.000 háztartás semmisült meg, valamint a horvát gazdaság 25%-a is tönkrement, ily módon a becsült anyagi kár 27 milliárd dollár, a halálos áldozatok számát az ellentmondó források miatt nehéz meghatározni. Korábban a legtöbb elemző 250 ezer áldozattal számolt, ma inkább a 150 ezer tűnik reálisnak. Bővebben: Ratne štete, izdatci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku, Svezak 8, Br. 2 (2001.), Perković

2. ábra: Horvátország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás adatai alapján

egyéb: orosz, ruszin, szlovák, török, ukrán, osztrák, bolgár, montenegrói, cseh, macedón, német, lengyel

Forrás: Popis stanovništva 2011⁷⁹ adatai alapján saját szerkesztés

A huszadik századi történések (háborúk, határrendezés, elcsatolás, visszacsatolás, elvándorlás, gazdasági krízis...stb.) következtében felborultak az etnikai arányok és visszavonhatatlanul megváltozott az ország etnikai összetétele is. Az Európai Közösség az új állam elismerését egy új nemzetiségi törvény elfogadásához kötötte, melyet 1991. december 4-én hagyott jóvá a horvát parlament (Sabor).

Horvátország 1992. május 22-én lett az ENSZ teljes jogú tagja, 1997-ben az Európa Tanács tagjává vált, 2009. április 1-jén vették fel a NATO-ba, 2013. július 1-je óta pedig az Európai Unió 28. teljes jogú tagországa.

79. Forrás: <https://www.dzs.hr/hr> (letöltés ideje 2016.05.20.)

3.7 A horvát nyelvről

Horvátország alkotmányának 12. cikkelye rendelkezik arról, hogy az országban a horvát nyelv és a latinbetűs írásmód a hivatalos, de a kiegészítő törvények értelmében bevezethetők más nyelvek is és a cirill betűs írásmódtól eltérő írásmódok is.⁸⁰

Annak ellenére, hogy megtörtént a horvát és szerb nyelv státuszának államnyelvként történő és az alkotmányban rögzített deklarálása, és hogy a horvát nyelv 2008-tól a *Nyelvek és nyelvi kódok jegyzékén* külön nyelvként szerepel⁸¹, illetve 2010 óta az Európai Unió hivatalos nyelvei közé tartozik bizonyos szlavista körökben hangoztatott nézet szerint napjainkban sincs meg annak a nyelvészeti alapja, hogy különálló horvát és szerb nyelvről beszéljünk, és számos külföldi egyetem nyelvi intézetében és tanszékén folyik az ún. BHS nyelvek képzése⁸². E nézet képviselője a Németországban tevékenykedő Snježana Kordić (2010), illetve az amerikai Robert Greenberg (2005) is, aki nacionalista beállítottságú horvát nyelvészekről ír, és arról is, hogy a horvát nyelvet az 1990-es években új nyelvként vezették be. A spanyol nyelvész Beswick Jaine 2007-ben úgy véli, hogy „a nyelvészeti szempontból szinte teljes mértékben azonos nyelvváltozatokat politikai megfontolásokból szerb és horvát nyelvekké választották szét” (idézi Gál 2010:79).

Tény az, hogy a nyelven kívüli tényezők jelentős mértékben befolyásolták a poszt-jugoszláv államok 20. századi nyelvi változ(tat)ásait, és viszonylag kevés az elvégzett empirikus vizsgálatok száma, melyek kapcsán bizonyítottá válhatna a konfliktusforrást okozó sztereotípiaként rögzült nyelvi ellenségkép megalapozottsága. Ennek kapcsán figyelemre méltó a lengyel nyelvész Maciej Czerwinski kutatása, amely során 1950-es és 2000-es történelmi témájú ismeretterjesztő szöveghelyek empirikus elemzését végezte el a kroatocentrizmus vs. jugoszlávság nyelvi vonatkozásaiban (Czerwinski 2012).

Lada Badurina a horvát nyelv sztenderdizációs és resztenderdizációs folyamatairól beszélve először is a kulcsfogalmat, a horvát nyelvet értelmezi, kiemelve, hogy fontos megkülönböztetni a horvát sztenderd nyelvet mint szociolingvisztikai fogalmat, a horvát nyelvtől, mint nyelvészeti fogalomtól. A horvát sztenderd nyelv viszonyáról, más, egyéb újstokáv alapon létrejött sztenderdekkel (elsősorban a szerb, boszniai/bosnyák és montenegrói nyelvekkel) két megközelítést ajánl. Az egyik szerint valóban genetikailag hasonló, de autonóm sztenderd nyelvekről

80. Forrás: Horvátország Alkotmánya, 12. cikkely
<https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatskeustav> (a letöltés ideje: 2016.05.04.)

81. Forrás: <http://omegat.sourceforge.net/manual-latest/hu/languages.html> (letöltés ideje: 2017.11.05.)

82. német nyelvterületen BKS, angol nyelvterületen BCS rövidítéssel jelölik a bosnyák/boszniai, szerb és horvát nyelveket

van szó, melyek között magas az érthetőség foka, azonban ezek a nyelvi sztenderdek különböző történelmi körülmények és különböző társadalmi és nemzeti közösségekben jöttek létre. A másik nézőpontot a fentebb is említett külföldi szlavisták képviselik, amely alapján egy közös sztenderd nyelvről van szó, melyet általában szerbhorvátnak neveznek és fő jellemzője a policentrikussága, vagyis ez a nyelv több, meglehetősen önálló nemzeti nyelvi variánsként (változatként) jelenik meg.

Tény az, hogy elsősorban politikai okokból kifolyólag az 1990-es években a normatív és paranormatív változások mozgatórugója a horvát nyelv szerb nyelvtől történő megkülönböztetése volt. Erre az időszakra tehető a jelentős teret nyerő purizmus is: a szerb szavak, internacionalizmusok, anglicizmusok elleni fellépések, a különbözőzeti szótárak megjelenése, a nyelvi kérdésekkel foglalkozó rádió és televízió műsorok magasabb aránya, illetve a terminológiai változásokat támogató törvényi rendeletek hatályba lépése is (pl. a katonai szaknyelvben az eddig szinonimaként használt kifejezések kapcsán a norma disztingváló funkciója érvényesült).

Az utóbbi 20 év nyelvi változásaival kapcsolatban Badurina leszögezi, hogy azon változásoknak, melyek főként a lexikai szintet érintették nagyon magas szimbolikus értékük van, hogy a konvergens és divergens mozgások egyaránt jellemezték a nyelv legújabb kori fejlődését, de kiemeli azt is, hogy a sztenderdizáció a nyelvi tervezés egy módja, melynek célja egy absztrakt és stabil rendszer létrejötte. Tény, hogy a mai horvát nyelvben is találunk a purizmusra utaló nyomokat, de semmi esetre sem olyan mértékűeket mint az előbb említett két politikai korszakban (Badurina 2015:76).

A közelmúlt horvátországi nyelvpolitikai eseményeire a különféle nemzeti kisebbségek közötti feszültségek is rávetülnek⁸³, bár a horvát nyelv jogi státuszát már az 1990-ben elfogadott alkotmány is értelmezi, nem definiálja a horvát nyelvet és a hivatalos használatot sem, nem létezik külön nyelvtörvény, bár annak megalkotásához már többször nyújtottak be javaslatot⁸⁴, azonban a kormány azokat minden esetben elutasította. A horvát nyelvpolitikának elsősorban a nyelvi tervezéssel összefüggő megnyilvánulása az 1990 után megjelenő egynyelvű és kétynyelvű szótárak és helyesírási szabályzatok kiadása, a nyelvi purizmus vagyis a horvát kodifikált nyelvi norma szabályozása volt, melynek érdekében 2005-ben létrehozták A horvát sztenderd nyelv normativitásáért felelős Tanácsot⁸⁵, és tervbe vették a Lektorai hivatal életre hívását is⁸⁶.

83. pl. a szerb nyelvű, cirill betűs feliratok kihelyezése a vukovari közintézményekre

84. 2010.04.22. Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, 2012.01.12.

Forrás: <http://www.matica.hr/vijenac/514/Zakon%20o%20javnoj%20uporabi%20hrvatskoga%20jezika%20%28nact%29/> (a letöltés ideje: 2017.05.20)

85. Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika

86. Ured za lektoriranje

Amennyiben elfogadjuk azt a nézetet, miszerint az intézményesített horvát nyelvpolitika feltétele a példaértékű törvényhozás, egy független és releváns szakmai testület, továbbá egy olyan nyelvtörvény, amely nem a nyelvi változatok és a nyelvszabadság ellenében deklarálnak, hanem az államban olyan jogokat biztosít a horvát nyelv használatához melyek összhangban állnak egyéb európai országok rendelkezéseivel, akkor elmondható, hogy a törvényalkotó még számos megoldandó nyelvi és politikai kérdéssel áll szemben.

4. A magyarországi horvátok

4.1 A magyarországi horvátok története

A hazai horvát népcsoportok jórészt a török hódoltság alatt, de különböző történelmi időben érkeztek Magyarországra, tömeges menekülésükre 1520 – 30 között került sor⁸⁷, bár bizonyos kutatások azt igazolják, hogy a Dráva és a Mura folyó bal partján már a honfoglalás korában is éltek őshonos horvátok. A történelmi Magyarországon belül az elnéptelenedett Zala, Vas, Somogy, Sopron és Moson megye egyes részein telepedtek le, de egyes csoportjaik Pozsony környékéig is eljutottak. A nyugati megyékbe a főúri családok, pl. Nádasdy és Esterházy grófok is támogatták a letelepedésüket, míg Pécs környékére Radnay Ignác (1686 – 1703) pécsi püspök telepített jelentős számú sokác horvátot Srebrnica környékéről (Bösendörfer 1940, idézi Hoóz 2006).

Ahogy a betelepülésükről, úgy a nép elnevezéséről is több elmélet létezik, a legelterjedtebb szerint a horvát szó eredete az ószláv *hora*/hegycsúcs szóból származik, amely a népcsoport őshazájának tekintett Fehér Horvátország hegyvidéki területeit jelöli, más elmélet szerint a *Horoathos*, a horvát törzs iráni megnevezéséből. Bíborbanszületett Konstantín (912 – 959) a horvát név eredetét a görög *khora*/föld szóval kötötte össze, Tomo Arhidakon (13. sz.) úgy vélte, hogy Krk sziget lakóinak *Curetes*, *Curibantes* elnevezésével függ össze, Juraj Rattkay (17. sz.) a *hrvati (se)/rvati se* igealakot véli eredetnek, amely jelentése *birkózni*. A 19. században többféle magyarázattal is találkozunk, melyek kapcsán előfordul a *hrev*/fatözs, a *haru*/kard, a *hruv*/ples, a *sat*/őrizni tőalak is. A népnév első írásos említésével a Trpimir fejedelem (845-864) által kiadott 852-ből származó adomány-levél 1568-as átiratban találkozhatunk a „*dux Choratorum*” szintagmában (Gluhak: 1993:270).

A horvát – kaj, sto és csa – nyelvjárás csoportok sokszínűsége részben abból adódik, hogy a horvátok a 15. és a 18. század között a teljes horvát etnikai területről települtek be, azaz nem csak Horvátországból, – Dalmáciából, Szlavóniából, a Horvát középhegységéből, vagy Likából, – hanem Bosznia-Hercegovina különböző vidékeiről is, illetve abból, hogy új életterületekben politika, gazdasági, nyelvi és kulturális szempontból egyaránt érintkeztek a latin, a német és a magyar nyelvvel is.

87. bővebben Hoóz:2006

3. ábra: A magyarországi horvátok területi megoszlása

Készítette: Végh Andor⁸⁸

E különböző tradíciójú és eltérő nyelvezetű népcsoportok mai földrajzi elhelyezkedését tekintve elmondható, hogy a magyar-osztrák, magyar-horvát és a magyar-szerb határ mentén, illetve közelében, viszonylag távol egymástól szórványokban élnek.

A sokszínű hazai horvátságot több szempont szerint is igyekeztek már csoportosítani, de a legelfogadottabb az alábbi hét nagyobb népcsoport megkülönböztetése:

- nyugat-magyarországi/grádistyei horvátok (6)
- Mura menti horvátok vagy zalai horvátok (5)
- Dráva menti horvát népcsoport, Somogy és Baranya megye déli részén (2, 4a, 4b)
- bosnyák-horvátok, Baranya megye, Pécs környéke (3)
- sokác-horvátok, akik további négy etnikai csoportot alkotnak: bácskai sokácok, mohácsi sokácok, falusi sokácok, Dráva menti (Sárosac 1973:369)
- bunyevác horvátok, Bácskában (1)
- Duna menti vagy rác-horvátok, Kalocsa környékén (7)

88. Forrás: Ferkov 2014:17

Sarosácz György néprajzkutató felosztásában különböző alcsoportok is megjelennek:

- sokácok: 1. bácskai sokácok (Hercegszántó),
2. mohácsi sokácok (Mohács és a Mohácsi sziget),
3. falusi sokácok (Belvárdgyula, Birján, Erdősmárok, Kátoly, Lánycsók, Lothárd, Magyarsarlós, Maráza, Monyoród, Nagykozár, Töttös, Versend),
4. Dráva menti sokácok (Alsószentmárton, Beremend, Kásád, Siklós),
- Dráva menti horvátok I. (Drávakeresztur, Drávasztára, Felsőszentmárton, Lakócsa, Potony, Révfalu, Szentborbás, Tótújfalú),
- Dráva menti horvátok II. (Babócsa, Bélavár, Berzence, Bolhó, Heresznye, Turony, Vízvár),
- nyugat-magyarországi vagy gradistyei horvátok I. (Felsőcsatár, Horvátlövő, Horvátszidány, Narda, Peresznye, Szentpéterfa),
- nyugat-magyarországi vagy gardistyei horvátok II. (Bezenye, Fertőhomok, Hidegség, Horvátkimle, Kopháza, Und),
- bunyevácok (Bácsalmás, Baja, Csávoly, Csikéria, Felsőszentiván, Gara, Katymár, Mátételek, Vaskút),
- bosnyákok (Áta, Kökény, Németi, Pécsudvard, Pogány, Szalánta, Szemely, Szökéd, Szőke),
- Mura menti horvátok (Belezna, Fityeház, Légradhegy, Molnári, Murakeresztúr, Petrivente, Semjénháza, Tótszentmárton, Tótszerdahely),
- ráchorvátok vagy Duna menti horvátok (Bátya, Dusnok, Ercsi, Érd, Tököl)
(Sarosácz 1973: 372-385)

Sokcsevits Dénes kiemeli, hogy „A magyarországi horvátság történetében a 18. és 19. század első fele számít aranykornak. Nemcsak létszámuk, de a magyar társadalomban elfoglalt helyük is jóval jelentősebb volt a mainál.”⁸⁹

A horvát tudományos és hitélet szervezésében megkerülhetetlen az obszerváns szervezetek Buda rendi főiskoláinak a működése, hozzájuk kötődik ugyanis a helyi horvát nyelvű oktatás kezdete is.

A 20. században a magas kultúra helyét a népi kultúra veszi át, és a trianoni békeszerződés által létrejött határok számos hazai etnikai csoportot szakítottak el egymástól, hozzájárulva az általános politikai célú asszimiláció sikeréhez. Mindebben jelentős szerepe volt az értelmiségi réteg hiányának, a jugoszláv agitációnak, a délszláv érületnek, a horvát nemzetiségi szervezetek hiányának.

89. Sokcsevits 2011:745

A két világháború közötti időszakban jelentős asszimilációs nyomás nehezedett rájuk, a nemzeti-szocialista elvek, a fasiszta ideológia, majd ezt követően a szovjet érdekeltségi szféra, és a jugoszláv viszony feszültségei, a kollektív felelősségre vonás, valamint a hiányzó politikai képviselet, az ún. egységes délszláv irodalmi nyelv és a délszláv egység ideológiája (bővebben Gyurok 1998:20-28).

Az 1950-es évektől rövid demokratizálódó törekvések hatásaként megindul kulturális önszerveződés folyamata, amely a Rákosi-diktatúra idejéig tart és a délszláv unitarista nemzeti egységfelfogás irányába halad (Sokcsevity 2011:750). Bár a politikai légkör enyhülésének következtében az 1960-as, 1970-es évektől jelentkeztek ugyan kedvezőbb változások is, pl. az anyaországi kapcsolattartás lehetősége, azonban ez a későbbiekben nem vált intenzívvé.

A valódi változást az 1989-es rendszerváltozás jelentette, ami hozzájárult a hazai horvátok intézményrendszerének fokozatos kiépüléséhez, valamint a kulturális autonómiára irányuló törekvések sikeréhez.

4.2 A magyarországi horvátok nyelve

A hazai horvátok kapcsán a dialektológia tudománya alapvetően hét nyelvjárási csoportot különböztet meg,⁹⁰ melyek az alábbi népcsoportokhoz köthetők:

- a csa/ča nyelvjárás (néhol erős sto/što nyelvjárású elemekkel) a Vas és Győr-Sopron-Moson megyében élő nyugat-magyarországi (grádistyei) horvátokhoz,
- a kaj nyelvjárás a Mura-menti (zalai) horvátokhoz, akik meglehetősen egységes nyelvjárási és kulturális jegyekkel bírnak,
- a nyelvjárási szempontból nem egységes Dráva-menti horvátoknál, a što- és a kaj elemek egyaránt megtalálhatóak,
- a Pécs környéki falvakban élő bosnyák-horvátokhoz a što-nyelvjárás *-jezŏ* változata köthető,
- a što-nyelvjárás *-izŏ* változatának archaikus alakját beszélők a Baranyában és Bácskában élő sokác-horvátok,
- a Bácskában élő bunyevác-horvátok, a što-nyelvjárás *-izŏ* változatának újabb alakját beszélők,
- valamint a Kalocsa környékén élő, régies szlavóniai *-ezŏ* što-nyelvjárást beszélő Duna-menti (rác) horvátok (Barić 2006:17).

90. bővebben: Barić 2006:19

A horvát nyelv családon kívüli elsajátítása kapcsán tény, hogy az 1940-es és 1950-es években zajló oktatáspolitikai változások ugyan elméletileg egyre kedvezőbb oktatási típusokat biztosítottak, ám a gyakorlatban folyamatosan csökkent az iskolák száma. 1945-ig háromszintű (tisztá anyanyelvű, egységes kétnyelvű, nemzetiségi nyelvet oktató) kisebbségi oktatási rendszerben megalakulnak a horvát tanítási nyelvű iskolák, az első horvát középiskola, és felsőoktatási keretek között zajlik a tanárok képzése is, ám 1960-ban minisztériumi rendelet⁹¹ változtatja meg az iskolák státuszát, majd dönt jó részük megszüntetéséről is. Az 1961-es körze-tesítés tovább rontja a helyzetet és megkezdődik a nemzetiségi oktatás hanyatlása, melynek egy újabb miniszteri rendelet kíván vet véget, de ekkorra már számos helyen visszafordíthatatlanná válnak a tannyelvpolitikai következmények .

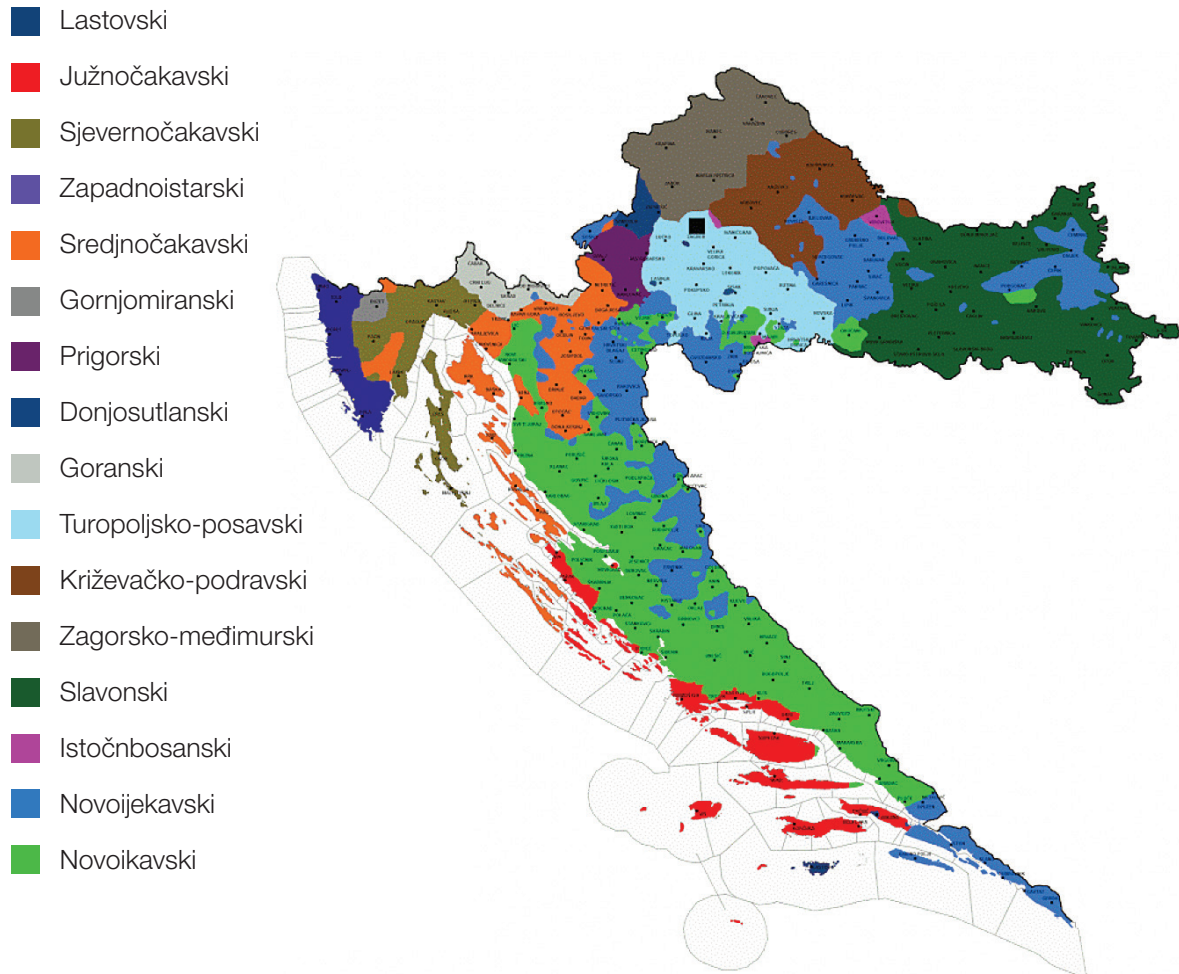
„Következményeit tekintve a legdrasztikusabb példa Alsószentmárton esete, ahol a körzet központjának Egyházasharasztiiba való áthelyezésével fokozatosan elhalt az iskola, majd a szolgáltatóegységek, az iparosok is szép lassan beköltöztek Siklósra, s viszonylag rövid idő alatt az utolsó horvát is otthagya évszázados lakhelyét” (Barić 2006:89).

Nem csupán nyelvpolitikai kérdés volt a délszláv ideológia következtében az oktatás tannyelveként kijelölt egységes szerbhorvát nyelv bevezetése, melynek végzetes következményei lettek az eltérő nyelvjárási közegekből érkező tanulók nyelvvesztését illetően. A három hazai déli szláv népcsoportot (horvát, szerb, szlovén) magába foglaló délszláv egység a magyarországi rendszerváltozást követően alakul át, illetve szűnik meg.

Fontos figyelembe venni, hogy „a hazai dialektusok mindegyike elhelyezhető a megfelelő horvátországi nyelvjárási mozaikba, annak ellenére, hogy az anyaországi nyelvi környezetből kiszakítva, az évszázadok során hol lazább, hol pedig semmilyen kapcsolatban nem lévén az anyaországgal, szükségszerűen számos új nyelvi sajátosság alakult ki, legfőképpen a szókincs területén” (Barić 2006:101). Mindennek következtében az önálló Horvátország létrejötté és a felfokozott ütemben zajló nyelvpolitikai változások hazánkban is radikális változásokat okoztak, melyek közül a nyelvhasználat szempontjából a legfontosabb a több évtizede fennálló, mesterségesen fenntartott szerbhorvát nyelvi éra végleges megszűnése és a horvát nyelv legújabb nyelvtörténeti korszakának kezdete.

91. Művelődésügyi Minisztérium 44167/1960. számú minisztériumi körlevele

4.ábra: A horvát nyelv dialektusainak területi elhelyezkedése

*Forrás: <https://www.google.hu/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Ffh5.googleusercontent.com>
(a letöltés ideje: 2017.09.10.)*

A mai horvát politikai és kulturális intézményrendszer kiépülése a rendszerváltozással egyidőben (1989) kezdődött és az önálló Horvátország létrejöttével párhuzamosan (1991) zajlott le. Ennek része a Magyarországi Horvátok Szövetsége és az Országos Horvát Önkormányzat létrejötte, a Croatica elnevezésű saját kiadóvállalat, a Pécsi Horvát Színház, a Horvát Tudományos Kutatók Egyesülete, majd a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézetének megalapítása, az 1996 – 1999 között megjelenő *Riječ* című első önálló irodalmi és a *Pogledi* kulturális folyóirat megjelenése, valamint az oktatási infrastruktúra újjászervezése is (Sokcsevity 2011:774).

4.3 A magyarországi horvátokról a népszámlálási adatok tükrében

A kisebbségkutatók egyetértenek abban, hogy a nemzeti-etnikai jelleg nem értelmezhető primordiális, objektív és statikus kategóriaként, mivel az identitás, akárcsak annak nemzeti-etnikai összetevője, szubjektív és dinamikus kategória, amely esetében mindig együtt kell vizsgálni az identifikáció⁹², a kategorizáció⁹³ és a látencia⁹⁴ összefüggéseit is (bővebben Tóth-Vékás 2003).

Bartha Csilla szerint a népszámlálás kérdései elméletellenesek és leíróak, az anyanyelvre vonatkozóak egzakt paraméterekkel kevésbé ragadhatók meg, kitér arra, hogy a kétnyelvűség kutatásokban az első nyelv az elfogadott, illetve arra figyelmeztet, hogy a válaszok sohasem lehetnek mentesek attól a társadalmi, politikai és ideológiai kontextustól amelyben és ahogyan születnek, Susan Gal a „hatalom technológiájának” nevezi a népszámlálást, ami nem egyszerűen csak regisztrálja az önmeghatározást, hanem hozzá is járul az identitások létrehozásához (Bartha 1999:154-56).

Ugyanakkor a kisebbségekkel kapcsolatos kutatásokban, döntésekben, a lehetséges stratégiák kialakításában a népszámlálás megkerülhetetlen adatforrás, hiszen „alig van Magyarországon olyan közokirat, amely kötelező érvénnyel feltüntetné az egyén nemzeti-etnikai hovatartozását, a népesség egészét átfogó ilyen jellegű államigazgatási adatgyűjtés pedig egyáltalán nem létezik” (Vékás-Tóth 2009:294).

A nemzetiség és az anyanyelv, a családi nyelv kategóriája, illetve a vallás, szenzitív adatként szorosan összefügg a kisebbséghez tartozók egyéni mérlegelésével, egyéb belátáson alapuló döntéseivel, valamint felveti a mérés metodológiájának kérdését is, és a válaszolni nem kívánók arányát figyelembe véve vizsgálandó, amely a legutóbbi magyarországi censusnál elérte az 1 400 000-et⁹⁵(!).

A kutatók egyetértenek abban, hogy a 20. század történelmi eseményei, társadalmi klímája és oktatáspolitikája egyáltalán nem kedvezett a hazai kisebbségek fennmaradásának, tény azonban, hogy a különféle kisebbségekre mindez különbözőképpen hatott, minek következtében sajátos problémákkal szembesülnek, melyek megoldása eltérő módszereket feltételez.

92. Kik azok, aki az adott közösséghez tartozónak vallják magukat?

93. Kiket tart környezetük az adott közösséghez tartozónak?

94. Kik nem tartják célszerűnek megvallani az adott közösséghez tartozónak magukat, noha más megnyilvánulásuk erre utal.

95. a 2001. évi népszámlálásnál 524.103 fő nem kívánt válaszolni, a 2011. évi népszámlálásnál 1.398.731

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzetiseg_demografia.pdf (a letöltés ideje: 2016.06.20)

Keleti Károly a Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények 1871-ben megjelent 1. füzetében statisztikai szempontból így ír Magyarország nemzetiségeiről: „Szerintem a nemzetiség semmi egyéb benső érzelemnél, hasonló a valláshoz, melyet mindenki ápol kebelében, de mint hazát is szabadon választhat; érzelem, melyre a fentebb felsorolt körülmények; a hovatarozóság, a leszámlázás, a fajjellet, s összes járulákai befolyást gyakorolnak; mely mint a tényleges vallás, hitágazataiban és szertartásaiban nyilatkozni iparkodik, de nyilatkozásra a nyelvet használja. De valamint a vallásfelekezet legtöbb esetben átöröklött s csak igen ritka esetben választjuk azt önmagunk, a nemzetiségnél is a nyelv többnyire átöröklött, úgynevezett anyai nyelv, habár itt a későbbi változás gyakoribb, az egész országra nézve azonbanba lassúbb is, minél fogva rendszerint a beszélt nyelv is tekintetbe veendő” (idézi Czibulka 1999:34.).

Az anyanyelvre a népszámlálások kezdete óta rákérdeznek, bár a kérdésfeltevés időről időre változott, a hazai horvátok esetében pedig számos következetlenséggel találkozhatunk.

A demográfiai változásokról, az anyanyelv kinyilatkozásáról és a nemzeti hovatarozást illetően az utóbbi két népszámlálás folyamán az alábbi kérdésekre adott válaszokból nyertek adatokat:

5. ábra: A 2001. évi és a 2011. évi nemzetiségre vonatkozó kérdései

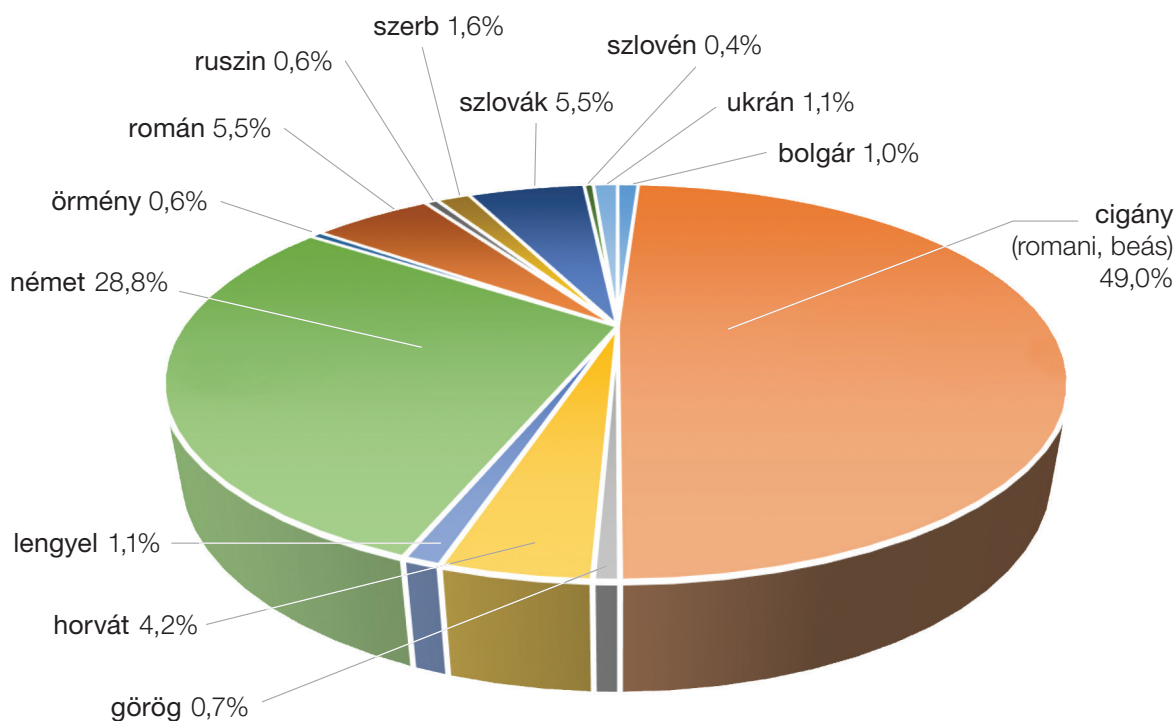
2001. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS	2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS
<ul style="list-style-type: none"> ● Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?
<ul style="list-style-type: none"> ● Mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Az előző kérdésnél megjelöltön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?
<ul style="list-style-type: none"> ● Melyik nyelv az anyanyelve? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Mi az Ön anyanyelve?
<ul style="list-style-type: none"> ● Családi, baráti közösségekben milyen nyelvet használ általában? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ általában?

Forrás: Népszámlálási adatok alapján (KSH) saját szerkesztés

A két census feltett kérdéseinek száma nem változott, az eltérés abban mutatkozik meg, hogy a 2001. évi kérdőívben a második és a negyedik kérdésre 3-3 válasz volt adható, a 2011-es kérdőívből, – bár számos egyéb szakmai javaslat is született –, kikerült a kulturális identitásra vonatkozó szakasz.

A legutóbbi 2011. évi népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy Magyarország összlakosságának 6,49%-át alkotják a 13 elismert kisebbség tagjai⁹⁶, melyből a horvátok aránya 0,27%, ily módon létszámukat tekintve a cigányokat, németeket, szlovákokat, és románokat követően az ötödik helyen állnak.

6. ábra: A hazai nemzetiségek aránya a 2011. évi népszámlálás alapján

Forrás: Népszámlálási adatok alapján (KSH) saját szerkesztés

A magyarországi kisebbségek asszimilációjával kapcsolatosan Szarka László hívja fel a figyelmet arra, hogy „...a mai Magyarországon... a nem magyar nemzetiségi csoportok összlétszáma az 1900. évi 1 millió 37 ezerről kilenc évtized alatt 152 ezerre csökkent. A legnagyobb arányban a németek lélekszáma csökkent, akiknek az ország össznépességén belüli arányszáma 8,-ról 0,4%-ra, a szlováké 2,6-ról 0,3%-ra, a horvátoké 1%-ról 0,1%-ra, a szerbeké pedig 0,4-ről 0,03%-ra fogyott” (Szarka 2004:185).

96. bolgárok, cigányok, görögök, horvátok, lengyelek, németek, örmények, románok, ruszinok, szerbek, szlovákok, szlovének, ukránok

Az alábbi táblázat a fenti adatsort kiegészítve hét hazai kisebbség anyanyelvi beszélőinek létszámalakulásán számszerűsíti a fogyatkozás mértékét.

7. ábra: A magyarországi cigányok, németek, románok, szlovákok, horvátok, szerbek, szlovének létszámalakulása az anyanyelv ismeret alapján 1900–2011 között

ÉV	CIGÁNY	NÉMET	ROMÁN	SZLOVÁK	HORVÁT	SZERB	SZLOVÉN
1900	5 662	604 751	26 975	192 227	68 161	24 254	7 922
1910	9 799	553 179	28 491	165 317	62 018	26 248	6 915
1920	6 989	550 062	23 695	141 877	58 931	17 132	6 087
1930	7 841	477 153	16 221	104 786	47 332	7 031	5 464
1941	18 640	475 491	14 142	75 877	37 885	5 442	4 816
1949	21 387	22 455	14 713	25 988	20 423	5 158	4 473
1960	25 633	50 765	15 787	30 690	33 014	4 583	
1970	34 957	35 594	12 624	21 176	21 855	7 989	4 205
1980	27 915	31 231	10 141	16 054	20 484	3 426	3 142
1990	48 072	37 511	8 730	12 745	17 577	2 953	2 953
2001	48 438	33 774	8 482	11 817	14 326	3 388	3 180
2011	54 339	38 248	13 886	9 888	13 716	3 708	1 723

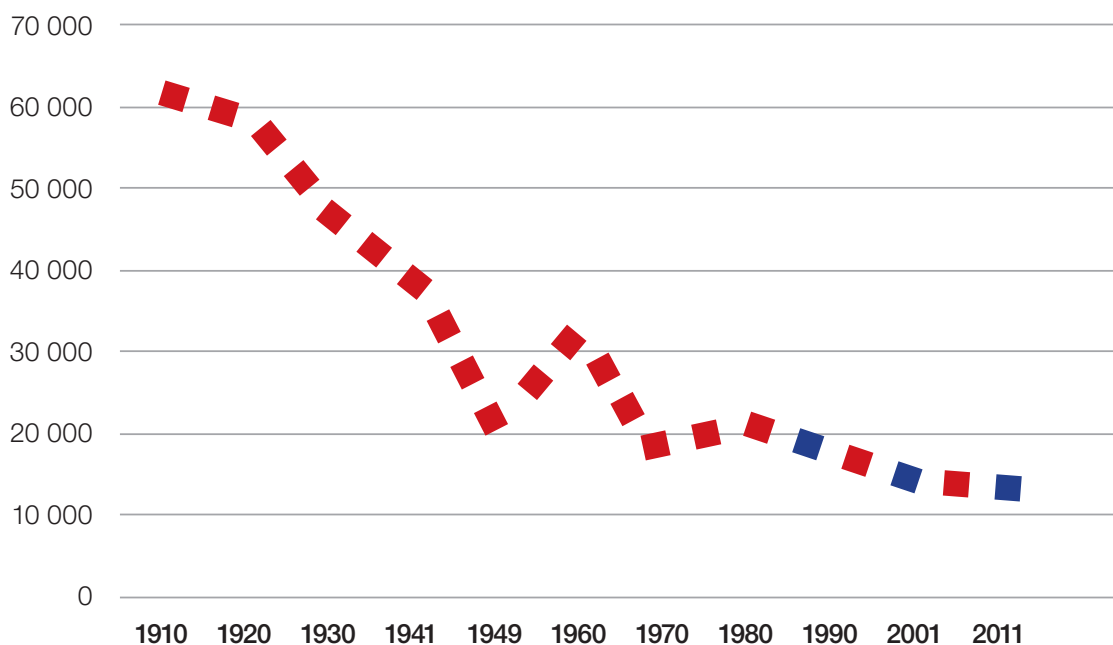
Forrás: Vékás 2003:241 – Népszámlálási adatok (KSH) saját szerkesztés

A hét felsorolt kisebbség közül négyenél nőtt az anyanyelvi beszélők száma, háromnál pedig csökkent, a legjelentősebb mértékben a szlovákoknál, őket követik a szlovének, majd a horvátok, akik esetében a negatív tendencia évtizedek óta nyomon követhető, de természetesen figyelembe kell vennünk a nyelvi adatok kategorizációját is és a kérdésfelvetés módját is. Az 1930. évi és 1941. évi népszámlálásnál az anyanyelvre vonatkozó kérdésnél külön szerepelt a **horvát**, és a **bunjevác, sokác** válaszlehetőség, 1960-tól megszűnik ugyan a **sokác, bunjevác** kategória, de megjelenik a **horvát** mellett az **egyéb délszláv** válaszelem, majd 1980–1990 óta a **horvát, szerb, szlovén** válik jelölhetővé (Gyurok 1998:146).

Hoóz István megjegyzi, hogy a „horvátok esetében a helyes adatszolgáltatás biztosítása érdekében a válaszadást az adatfelvételi utasítás külön szabályozta az alábbiak szerint: »a szerb, horvát, egyéb délszláv válaszszövegből a bunjevác, a horvát és a sokác anyanyelvüeknél a [horvát],

a szerb és a szlovén anyanyelvűeknél a [szerb], a rác és a vend anyanyelvűeknél pedig az [egyéb délszláv] változatot kellett aláhúzni» (Hoóz:2006).

8. ábra: A horvát nemzetiségűek számának alakulása 1910–2011 között

Forrás: Népszámlálási adatok (KSH) saját szerkesztés

A népszámlálási adatokat illető fent közölt aggályok természetesen egy ilyen hosszú időtáv kapcsán még indokoltabbá válnak, hiszen a hazai horvátok összlétszámát illetően figyelembe kell venni, hogy az 1910-es adat (62 018 fő) még a történelmi Magyarországon élőkre vonatkozott, illetve a későbbi délszláv kategória is zavaró, de a fenti adatok kapcsán az elmúlt 100 év alatt összességében 79%-os népességfogyás következett be.

A magyarországi horvátok demográfiai jellemzése kapcsán a legfontosabbnak tekintendő mutatók a létszám és arány, a korösszetétel, a gazdasági aktivitás és a végzettség, a nevezett mutatókat pedig legalább három területi szinten: országos, megyei, települési érdemes vizsgálni.

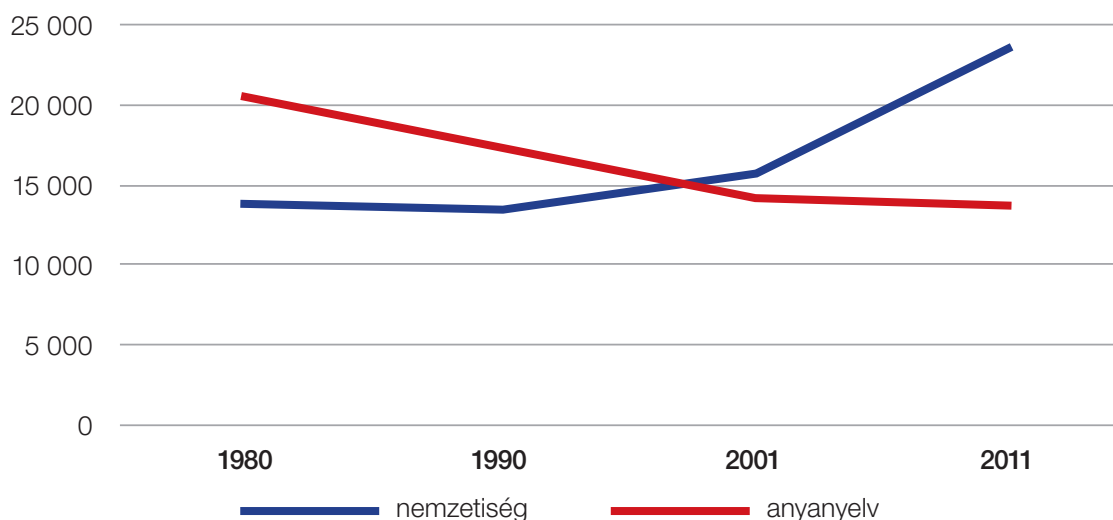
Az 1990. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon 13 570 fő tekintette magát horvát nemzetiségűnek, 17 577 fő nevezte meg anyanyelveként a horvát nyelvet és több mint 17 000 személy pedig anyanyelve mellett beszélt a horvátot. A 2001. évi népszámlálás válaszainak összesítése szerint hazánkban 15 620 fő vallotta magát horvát nemzetiségűnek, illetve 14 345 fő jelölte a horvátot anyanyelveként, illetve 17 779 beszéli anyanyelvén kívül. Nyomasztó a tény, hogy az 1990. évi adatokhoz képest 18,4%-kal csökkent a horvát anyanyelvet vállalók száma,

valamelyest biztató viszont, hogy 15,1%-kal nőtt a horvát nemzetiségűeké. A 2011. évi népszámlálási adatok 26 774 horvát nemzetiségű (12 471 férfi – 14 303 nő) személyt mutatnak, becsült létszámuk azonban ennél jóval magasabb, körülbelül 50 000 – 80 000 közé tehető.⁹⁷

Ugyanezen census adatai 13 716 (51%) horvát anyanyelvű főt mutatnak,⁹⁸ ami 4,1%-os csökkenést mutat az anyanyelvhasználók számát tekintve, 16 053 fő jelöli a horvátot a családban beszélt nyelvként. A két census között egyaránt csökkent a a családban beszélt horvát nyelvet és a horvát anyanyelvet vallók száma.

Figyelembe véve az utóbbi közel három évtized társadalomszociológiai és kedvező kisebbségpolitikai változásait a hazai horvátokat tekintve a nemzetiségi kategóriánál jól látható a folyamatos létszámnövekedés, illetve a 2001. évi és a 2011. évi census közötti kiugróan magas pozitív változás. Azonban ha mindezt az anyanyelvi beszélők számának változásával vetjük össze, akkor éppen ellentétes tendencia érvényesül, illetve ha abban a kontextusban vizsgáljuk, melyben a népszámlálás metodológiáját is figyelembe vesszük, kérdésessé válik az adatok pontossága.

9. ábra: A kisebbségi identitásdeklaráció és az anyanyelv megvallásának összefüggése 1980–2011 között

Forrás: Népszámlálási adatok (KSH) saját szerkesztés

A fenti ábrán látványosan válik külön az identitásdeklaráció kapcsán a nemzetiség és az anyanyelv kategóriája, amely utóbbi folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

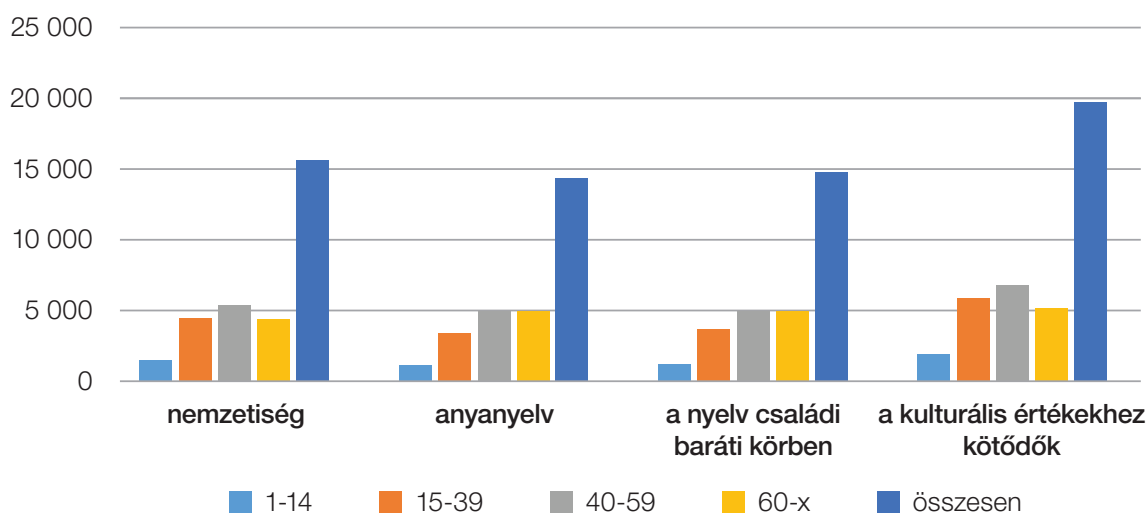
97. Természetesen nemcsak a horvátok, hanem a többi magyarországi nemzetiség esetében is jelentős az eltérés a becsült és a hivatalosan bejegyzett adatok között, amely számos okra vezethető vissza, a horvátok kapcsán többek között az anyaországtól való izoláltságból fakadó gyenge, kiforratlan nemzetiségi öntudat tényére is.

98. Forrás: www.nepszamlalas.hu/hun.kotetek/kotetek.html (a letöltés ideje: 2016.05.15.)

10. ábra: A 2001. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiséghez, anyanyelvhez, a nyelvet családi körben használó és a kultúrához kötődő személyek száma korcsoportok szerinti bontásban

	ÖSSZESEN	0-14 ÉV KÖZÖTT	15-39 ÉV KÖZÖTT	40-59 ÉV KÖZÖTT	60-X KÖZÖTT
nemzetiség	15 597	1 456	4 431	5 373	4 337
anyanyelv	14 326	1 075	3 402	4 921	4 928
a nyelvet családi, baráti körben használó	14 779	1 136	3 688	4 916	5 042
kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődő	19 687	1 870	5 886	6 769	5 162

11. ábra: A 2001. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók, illetve a horvát kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődő lakosság létszámának korcsoportok szerinti alakulása

Valamennyi vizsgált kategóriában a 40-59 év közöttiek, illetve a 60 év felettek aránya a legnagyobb, a 15-39 év közötti fiatal korosztály a legnagyobb arányban a kulturális értékeket vallja magáénak, míg az anyanyelvhasználók a legidősebb korcsoportból kerülnek ki. A kulturális kötődés minden esetben meghaladja az anyanyelvű beszélők számát, a legnagyobb arányban a 15-39 illetve a 40-59 év közöttiek esetében.

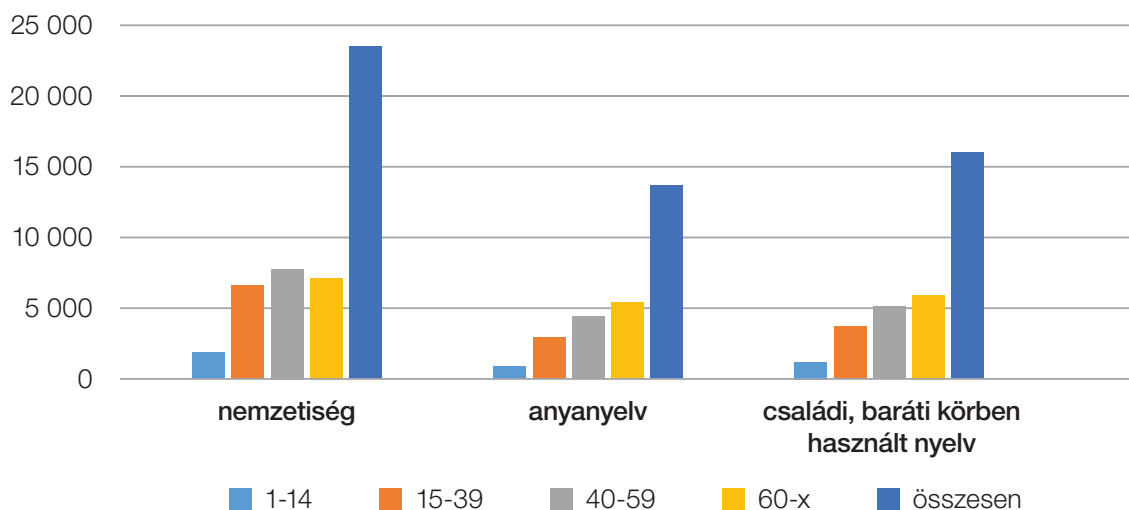
12. ábra: A 2011. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók létszáma korcsoportok szerinti bontásban

	ÖSSZESEN	0-14 ÉV KÖZÖTT	15-39 ÉV KÖZÖTT	40-59 ÉV KÖZÖTT	60-X KÖZÖTT
nemzetiség	23 561	1 950	6 618	7 881	7 112
anyanyelv	13 716	897	2 954	4 450	5 415
családban, barátok között használt nyelv	16 053	1 165	3 751	5 145	5 992

Amint feljebb már utaltam rá, a 2011. évi népszámlálásból kimaradt a kulturális kötődést vizsgáló kérdés, így ennek hiányában a nemzetiség, az anyanyelv és a családban, barátok között használt nyelvre vonatkozó adatokat közlöm. A nemzetiség kategóriában minden esetben nőtt a válaszadók száma a 2001. évi adatokhoz képest, a legnagyobb arányban a legidősebb korosztály kapcsán jelentős a 64%-os változás, de az a 15-39 év közöttieknél is jelentős, 49%-os. Az anyanyelv megvallásában azonban majdnem minden korcsoportban tovább csökkent a legfiatalabbak száma (7%), ami az előző népszámláláshoz képest 17%-os csökkenést mutat, a 15-39 év közöttieknél 13%-os a 40-59 korosztálynál 10%-os a csökkenés, kizárólag a legidősebbeknél tapasztalható pozitív változás (34%). Ennek ellenpéldáját látjuk a családi, baráti közösségekben használt nyelv jelölésénél, ugyanis itt szintén emelkedés tapasztalható.

A családi, baráti körben használatos nyelv adatai azt tükrözik, hogy létezik még az a közösség, ahol a horvát anyanyelvként használható, és ez jórészt a családi közegben lezajló, generációk közötti kommunikációt jelenti.

13. ábra: A 2011. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók létszámának korcsoportok szerinti alakulása

A vizsgált kategóriákra irányuló népszámlálási kérdésvetetés célja minél megbízhatóbb adatok szerzése a nemzetiségi identitás meghatározhatósága céljából. Ugyanakkor az identitás és az etnicitás fogalma eltérő értelmezésű és összetett viszonyrendszere számos tudományterület kutatási témája. Az identitásnak számos fajtája létezik, a személyes, társadalmi, szociális, lokális identitáson túl megkülönböztethető az egyéni, a csoport, a nemzeti, és az etnikai identitás, illetve az egyre gyakoribbá váló kettős identitás, illetve identitáspluralizmusra is. A nemzeti és etnikai identitás, az etnikai identitás és az anyanyelv összefüggése és elválaszthatatlansága kapcsán is megoszlik a kutatók véleménye, ez nem meglepő, hiszen ezek a kategóriák nemzetiségként más és más összefüggéseket mutatnak, számos eltérő identitásstruktúrát és identitásmodellt létrehozva.

Szarka László szerint: „A történetileg több száz éve kialakult kisebbségek esetében a hullámzó erősségű etnikai identitás jegyei a jellemzőek: az anyanyelv, vagy anyatájnyelv tiszteletével, a kisközösség saját etnikus tradíciójának ápolásával, átadásával az erős származástudat jelenlétével meghatározható etnikai azonosságtudat elsősorban abban különbözik a nemzeti identitástól, hogy a csoportidentitás a kisebbség valóságos közösségére terjed ki, s az anyanemzeti kötődések, vonzalmak csupán kiegészítik ezt az identitásformát” (Szarka 2004:121).

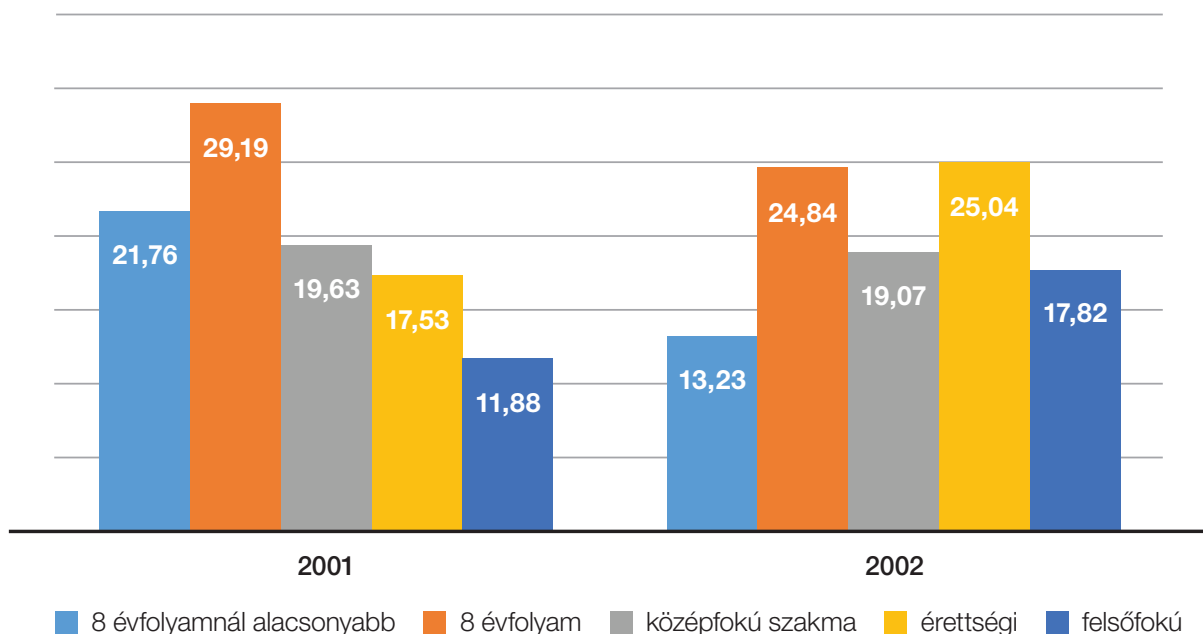
Az anyanyelv tiszteletén túl én feltételként jelölöm annak ismeretét és elsajátításának szükségességét, egyetértve Péntek Jánossal, aki szerint „az identitás-megőrzés (...) elsősorban

a nyelvben való megmaradást feltételezi,⁹⁹, de kitér rá, hogy a különféle identitásmodelleket az a tényező határozza meg, amelyik annak megszerkesztésében a legnagyobb jelentőséggel bír. Ebből kiindulva megkülönbözteti az állampolgársághoz kapcsolódót, ami elsősorban a nemzetállamokat, de a csoportok egyenlő státuszára, illetve viszonylagos autonómiájára épülő országokat is jellemzi, valamint az ún. diaszpóraidentitást, amelyben a (vallásos vagy kulturális) tradíció játszik fő szerepet. (Péntek 2007, idézi Gál 2010:79).

Mufwene (2002) szerint a nyelvek vitalitása beszélők kommunikatív viselkedésén múlik, a nyelvi magatartást profitvezérelt magatartásnak tartja, amely értelmében „A beszélők nemcsak azoknak a nyelvi formáknak és szerkezeteknek elsajátításába investálnak, amelyek nyelvi tőkájüket maximalizálják, hanem annak a nyelvnek az elsajátításába is, amely hasznukra válik” (idézi Kontra 2006:13).

Edwards (1984) azt állítja, hogy a kisebbségek esetében a nyelv kommunikatív és szimbolikus értékei szétválaszthatók, s a szimbolikus értékek megmaradhatnak akkor is, ha a kommunikatívak hiányoznak, szerinte a nyelv nem alapvető része az identitásnak, ezért az identitás megmaradhat a nyelv megmaradása nélkül is (idézi Kontra 2006:15).

14. ábra: A magyarországi horvátok összlétszámának legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása 2001, 2011

99. Forrás: http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/70_2014-06-06.PDF (a letöltés ideje: 2017.01.08.)

Az adatokból látható, hogy a hazai horvát populáció iskolázottsági mutatója javult, az idős korosztály kapcsán a 8. évfolyamnál kevesebbet végzettek száma közel 10%-os változást mutat, de egyaránt csökkent a 8 évfolyamot végzőké is, míg a középfokú szakmával bírók száma stagnál, az érettségizettekké és a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké nőtt, ez utóbbi valamennyi hazai nemzetiségre vetített adatok alapján a legmagasabb mértékben jellemző a horvátokra.

15. ábra: A magyarországi horvátok összlétszámának korcsoportok szerinti megoszlása 2001, 2011

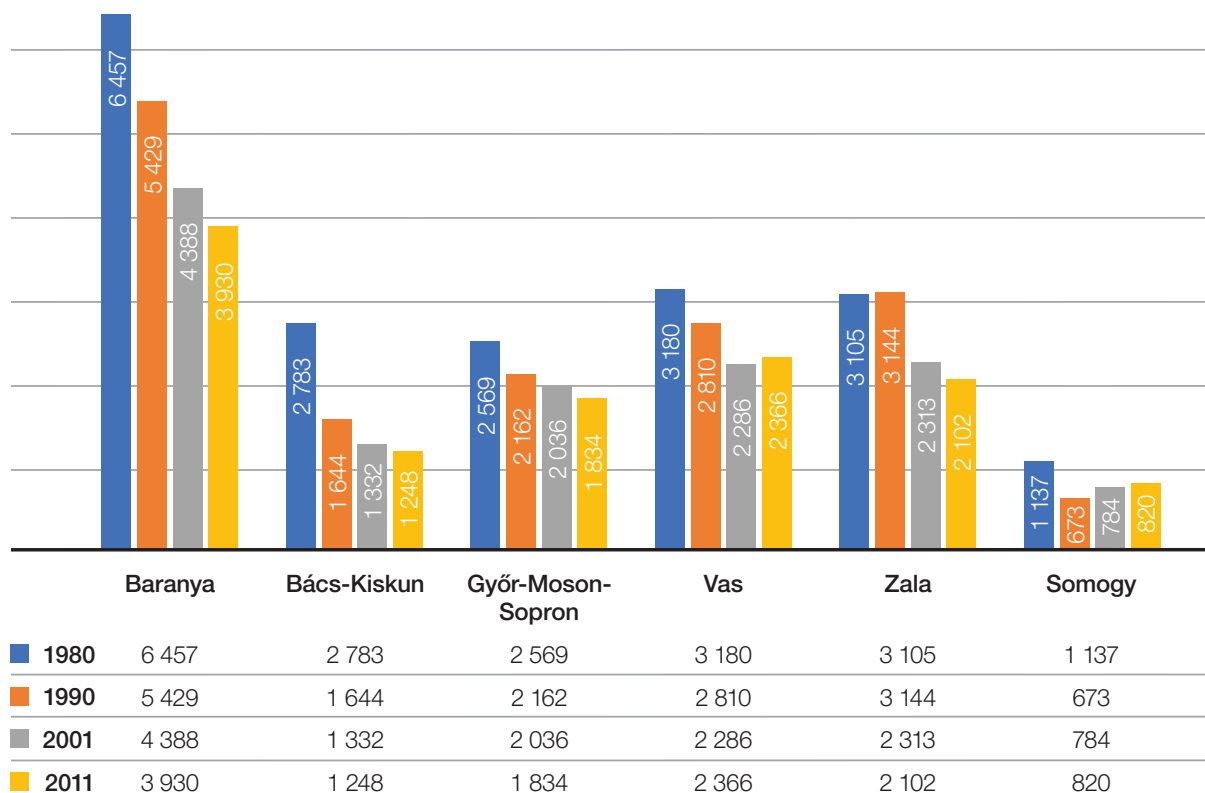
	0-14 ÉV KÖZÖTT	15-39 ÉV KÖZÖTT	40-59 ÉV KÖZÖTT	60-x KÖZÖTT
2001	2 358	7 509	8 567	7 297
2011	2 198	7 334	8 809	8 433

Forrás: Vékás-Tóth (2003:18) adatai alapján saját szerkesztés

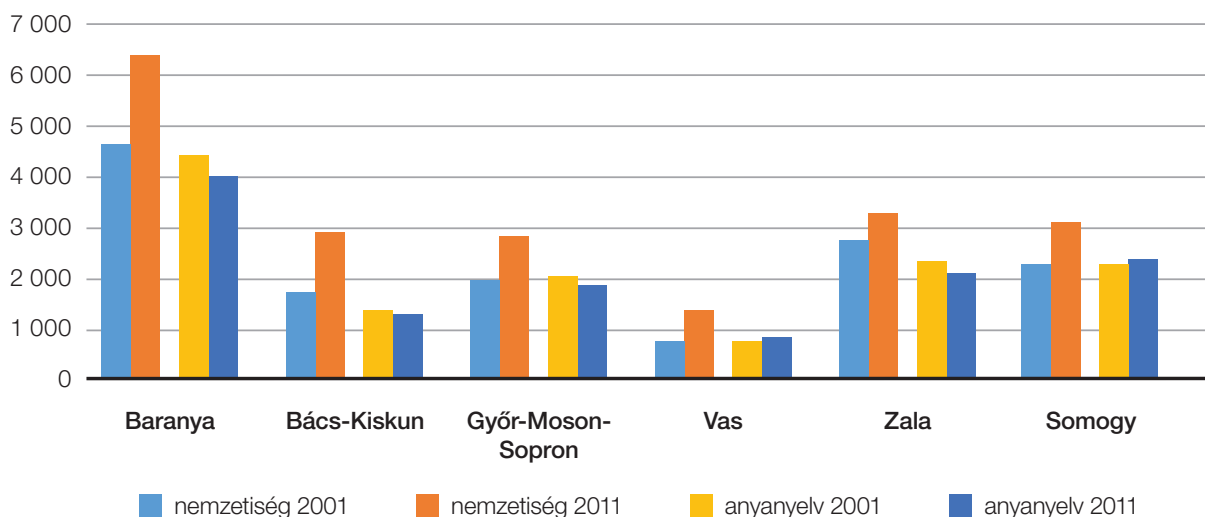
A teljes populációt tekintve gyermekkorúak aránya 8,2%, a fiatal aktív korúaké 27,4%, az aktív korúaké 32,9%, az időseké 31,5%, a magyarországi horvát férfiak átlagéletkora 45,1, a nőké 49,3 év, a demográfiai mutatókból jól látszik a kevesebb gyermek születéséből adódó előregedő társadalmi struktúra.

A bevezetőben utaltam rá, hogy a horvát lakosság szórványban él, de valamennyi magyarországi megyében élnek horvátok, melyek közül az anyanyelvi bevallást tekintve a legmagasabb számban Baranyában, ahol közösségük 2001-ben az összlakosság 28,3%-át, 2011-ben 26,8%-át képezte, de az összlakossághoz képest vett arányuk még így is ebben a megyében a legmagasabb, 1,8%-os. Hasonló létszámcsökkenés tapasztalható Zala megyében 3770 fő, Bács-Kiskun megyében 3502, Győr-Moson-Sopron megyében 3028, Budapesten 2186, Vas és Somogy megyében a mutatók kis mértékű pozitív változást jeleznek. A megyei létszámok pontos alakulásáról a következő diagram tájékoztat.

16. ábra: A horvát anyanyelvűek számának alakulása 1980–2011 között

17. ábra: A horvát nemzetiségűek és az anyanyelvi beszélők számának alakulása megyénként, a 2001. évi és a 2011. évi népszámlálás adatai alapján

Forrás: Népszámlálási adatok (KSH) alapján saját szerkesztés

Az anyanyelv és a nemzetiség korrelációját vizsgálva a hat vizsgált megye kapcsán elmondható, hogy mindegyikben megnőtt a magukat horvát nemzetiségűnek vallók aránya, a legnagyobb mértékű növekedés Baranya megyére, a legkisebb Somogy megyére jellemző. Ugyanakkor az anyanyelvi beszélők száma csupán egyetlen, a grádistyei horvátok által lakott Vas megyében változott pozitív irányban.

18. ábra: A magyarországi horvátok lakott település típusa szerinti megoszlása 2001, 2011

	FŐVÁROS	MEGYEI JOGÚ VÁROS	TÖBBI VÁROS	KÖZSÉG
2001	1 525	3 916	4 166	16 123
2011	2 186	4 437	5 387	14 764

Forrás: Vékás-Tóth (2003:17) adatai alapján saját szerkesztés

A településtípusok alapján a két népszámlálás között kétirányú változások tapasztalhatók, egyrészt a fővárosban 4,3%-kal nőtt a horvátok száma, akik az összes horvát nemzetiségű fő 8,2%-át alkotják, illetve 16,6%-ról 20,2%-ra nőtt a nagyvárosokban élő horvátok száma is, ugyanakkor ezzel egyidejűleg nagymértékű, 55,1% csökkenés mutatkozik a falukon élők arányát tekintve. Ez utóbbi tendencia azért fontos, mert a szülőhely, származási helytől való elszakadás egyéb változásokat is indokolttá tesz.

4.4 Részösszegzés

Az utóbbi harminc év népszámlálási adatai alapján megállapítható, hogy hazánkban folyamatosan nő az etnikai hovatartozást megvallók aránya, az anyanyelvű beszélők számának csökkenése azonban néhány nemzetiségnél egyre aggasztóbb méreteket ölt, így e csoportokkal kapcsolatban gyakran találkozunk a felgyorsult asszimiláció kifejezéssel.

„Az asszimilációt általában olyan tömeges társadalomszociológiai és társadalomlélektani jelenségnek szokás tekinteni, amely két vagy több egymás mellett, illetve együtt élő, egymástól nyelvében és kultúrájában különböző etnikai-nemzeti csoport kölcsönhatásában ezeknek a csoportoknak nyelvi-kulturális kiegyenlítődését, egymáshoz való hasonulását eredményezi” (Szarka 2004:181).

A hazai horvátság 1980-2001 között lezajlott etnikai változásait vizsgálva megfontolandó Szarka László alábbi összegző megállapítása is: „A magyarországi kisebbségek identitását alapvetően az az immár másfél-kétszáz év óta tartó akkulturációs-asszimilációs folyamat határozza meg, amelynek következtében valamennyi kisebbségi csoport esetében a magyar nyelv vált, illetve válik dominánssá az egymás közti érintkezésben, a mindennapi nyelvhasználatban.” (Szarka 2004:198).

„Az elmúlt két évtizedben tehát a horvátok esetében is végbement az anyanyelvi és nemzetiségi adatok közötti viszonyszám átalakulása az utóbbi javára. Ennek egyik legfőbb okaként feltételezhetően a horvát nyelv anyanyelvi funkcióinak visszaszorulását és a nemzedékváltással együtt a horvát településeken is lezajló nyelvi dominanciaváltást jelölhetjük meg. A falvak előregedésével párhuzamosan a fiatalabb generációkhoz tartozók közül egyre többen a magyart tekintik anyanyelvüknek. A települési adatok elemzéséből kitűnt, hogy az anyanyelvi és nemzetiségi adatok közt létezik ugyan valamifajta összefüggés, de a nyelvváltás, nyelvcsere folyamata nem erősíti fel szükségképpen a nemzetiségi önbevallás kompenzációs magatartását. Sok esetben a nemzetiségi adatok növekedésének ugyanaz a magatartás a forrása, mint a nyelvváltásnak: a magyar nyelv mellett a horvát nyelv sok településen már huzamosabb ideje másodnyelvi pozícióba szorult, tehát az esetek többségében a horvátot másodnyelvként beszélők érzelmi, családi, szituatív döntésén múlik, hogy ezt a kétnyelvűséget nemzetiségi vagy anyanyelvi bevallásuk esetében veszik-e számításba vagy egyáltalán számításba veszik-e” (Szarka 2003:294)

A hazai horvát népcsoport kapcsán további adatelemzés szükséges a kettős nemzetiségi identitás és az anyanyelvi tévesztés összefüggéseinek feltárásához.

5. A magyarországi nemzetiségek nyelvi jogai

5.1 A nemzeti és etnikai kisebbségi oktatás jogszabályi környezetének változásai

A jelenleg hatályos **2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól**, akár Magyarország negyedik kisebbségi törvényeként is felfogható, hiszen létrejötteinek előzményei, a kisebbségi jogok szabályozásának szükségletei a 19. század közepére nyúlnak vissza, ugyanis az első nemzetiségi törvény tervezetének elfogadására már 1849 júliusában sor került.¹⁰⁰

Ezt követően a magyar-horvát kiegyezésig nem történt ugyan további szabályozás, de az 1868. évi XLIV, az 1879. évi XVIII. törvénycikk, amely kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását az iskolákban heves politikai és sajtóvitát okozott, ugyanakkor nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

A gyakran Lex Apponyiként is emlegetett **1907: XXVII törvénycikk az állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól** azonban részletesen szabályozza a magyar nyelv tanítását, sőt a tanítói bérezés függvényének tekinti annak sikeres végrehajtását.¹⁰¹

A 20. század első felében zajló világháborúk (I. és II. világháború) többségi és kisebbségi nemzetre egyaránt tragikus következményekkel bírtak, és hosszú évtizedekre determinálták a kisebbségi csoportok léhelyzetét (zsidóüldözés, kitelepítés, lakosságcsere, kuláklista stb.), így a nemzetiségi kérdés szabályozása elsősorban továbbra is az oktatásigazgatás asszimilációs törekvéseivel összhangban zajlott.¹⁰²

100. bővebben Gerencsér: 2012

101. 20. § Nem magyar tanítási nyelvű községi és hitfelekezeti elemi népiskoláknál alkalmazott tanítók alapfizetés- vagy korpótlék-kiegészítésben a 16. §-ban megszabott feltételeken kívül csak a következő további feltételek teljesítése mellett részesülhetnek:

1. ha az illető iskolákban a magyar nyelv, a számolás, a hazai földrajz és történelem, továbbá a polgári jogok és kötelességek tanítása községi iskolákban a vallás- és közoktatásügyi minister által megállapított tanterv szerint és óraszámában, kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával, hitfelekezeti iskolákban pedig a vallás- és közoktatásügyi minister által is jóváhagyott, vagy a mennyiben az iskolafentartó részéről fölterjesztett tanterv jóváhagyható nem volna, általa megállapított tanterv szerint és óraszámában kizárólag az általa is engedélyezett tankönyvek és tanítási segédeszközök használatával történik.

2. ha az illető iskolában kizárólag a vallás- és közoktatásügyi minister által is helybenhagyott hazafias tartalmu olvasókönyvek és tanszerek használatnak.”

Forrás: CompLex Kiadó Kft. – 1000 év törvényei, www.1000ev.hu/index.php?a=8¶m=1 (letöltés ideje 2018.02.19.)

102. az anyaországi irodalmi nyelv bevezetése a nemzetiségi iskolai oktatásban

„A két világháború közötti időszakban jelentős asszimilációs nyomás nehezedett a hazai horvátokra, és az általános politikai légkör is éppen Trianon miatt a kisebbségekkel szemben ellenséges volt. Szinte teljesen háttérbe szorult a horvát nyelvoktatása hazai horvát falvak iskoláiban (kivéve a nyugat-magyarországi községeket), ennek ellenére az asszimiláció a zárt falusi közösségekre kevésbé hatott (Sokcsevity 2011:749).

A Rákosi-diktatúra alatti (1945-1956) időszakban az **1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya** szabályozta a kisebbségi jogokat, amely 49. §-ban ez olvasható: (1) A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek, (2) A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti. (3) A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.”¹⁰³

A jogszabályi keretek tehát adottak voltak, ám az elemzők (bővebben Gyurok 1998), szerint a kisebbségi lét a valóságban folytonos kiszolgáltatottságot és jogfosztást eredményezett, melyet a „délszlávok” kapcsán csak súlyosbított a megromlott jugoszláv-szovjet viszony is.

A jogszabályi háttér jelentős változása az 1989-es rendszerváltozás után következett be, melynek alapköve az **1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól**. E törvény szerint „nemzeti és etnikai kisebbség (...) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”¹⁰⁴ A törvény a továbbiakban külön taglalja az egyéni és közösségi jogokat, és VII. fejezetében rendelkezik a nyelvhasználatról, amely feltételeinek biztosítását állami kötelezettségként írja elő.¹⁰⁵

Az **1997-ben életbe lépő 32/1997 (XI.5) kormányrendelet** szerint a kisebbségi oktatást és nevelést folytató intézményekben törekedni kell a reális nemzetkép és kisebbségkép

103. Forrás:https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94900020.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001. (a letöltés ideje: 2018.02.19.)

104. I. fejezet Alapvető rendelkezések 1§ (2)
Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300077.TV> (a letöltés ideje: 2018.02.14.)

105. VII. fejezet 51 (1)
Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300077.TV> (a letöltés ideje: 2018.02.14.)

kialakítására¹⁰⁶, lehetővé kell tenni a nyelv valóságos szituációban való használatát, és biztosítani a kiegyensúlyozott kétnyelvű nyelvi készség kialakulását. E rendelet határozza meg részletesen a kétnyelvű kisebbségi oktatásban a kisebbségi nyelv és a magyar nyelv arányát is. A kisebbségi oktatás fejlesztési feladatai a Nemzeti alaptanterv fejlesztési feladatait veszik alapul, egészítik ki, biztosítva ezáltal, hogy a kisebbségi oktatásban részt vevő tanulók a más iskolákba járó tanulókkal azonos esélyek mellett készülhessenek fel az érettségi vizsgára, illetve a felsőfokú iskolai tanulmányok megkezdésére. E mellett a kisebbségi oktatás felkészít a kisebbség anyanyelvi és irodalmi és népismereti (történelmi, földrajzi, kulturális) tananyagból is – az érettségi vizsga vizsgaszabályzatában megfogalmazott kisebbségi anyanyelvi, irodalmi és népismereti fejlesztési feladatokra való figyelemmel – az érettségi vizsgára.

5.2 A hatályos jogszabályi vonatkozások

A 2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól, ahogy erre már utaltam, nem használja az etnikai kisebbség megnevezést, helyette a nemzetiség fogalmát az Alapvető rendelkezések első szakaszában eképpen definiálja: „E törvény értelmében nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”¹⁰⁷

Megállapítható, hogy a meghatározásban az előző törvénnyel megegyező fogalmi elemek az évszázados honosság, a népcsoport, a számszerű kisebbség, a nyelv, a kultúra és hagyományok megkülönböztető szerepe, a kollektív önazonosság-tudat megléte, és a történelmileg kialakult közösségek érdekeinek kifejezése. Az új törvény a nyelvi jogokat alapvető jogként deklarálja, egyéni és közösségi jogként is elismeri, továbbá felsorolja használatának szegmenseit, melyek az önkormányzati testületek, a hivatali nyelvhasználat és az oktatás.¹⁰⁸

106. arra, hogy a tanulók számára nyilvánvalóvá váljanak a nyelvi és kulturális gazdagság előnyei, és alakuljon ki a tanulóknak a reális nemzetkép és kisebbségkép

107. I. fejezet Általános rendelkezések Alapvető rendelkezések 1 (1)

108. 3§ (4), 6§ (1), III. fejezet 11§ (1)

A nemzetiségi nyelvekről a törvény *A nemzetiségek oktatási, kulturális és média jogai* című V. fejezete rendelkezik *A nemzetiségek oktatási öngazgatása* alcím alatt a következő módon:

„22. § (1) E törvény értelmében nemzetiségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma/cigány (romani, illetve beás), (a továbbiakban együtt: roma), a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv, továbbá a roma és az örmény nemzetiség esetében a magyar nyelv is.”¹⁰⁹

A nemzetiségi nyelvű oktatás formáiról a törvény 22. § (3) bekezdése rendelkezik, ennek értelmében az „anyanyelvű, nemzetiségi két tanítási nyelvű, és nemzetiségi nyelvoktató vagy roma nemzetiségi köznevelésként valósítható meg. Az iskola és a nemzetiségi nevelés választását a törvény a nemzetiséghez tartozó gyermek – a szülője vagy gyámja (a továbbiakban együtt: szülő) – döntésétől teszi függővé.”¹¹⁰

Magyarországon jelenleg a nemzetiségi oktatás három alapvető jogi dokumentum és számos egyéb kiegészítő irányelv alapján szerveződve valósul meg. Az **Alaptörvény XXIX.** cikk első pontja kimondja, hogy: „A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalkozásához és megőrzéséhez. A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.”¹¹¹

Gerencsér Balázs Szabolcs szerint¹¹² Az 1993-as és a 2011-es nemzetiségi törvények között is, így az Alkotmány és a 2012-es Alaptörvény között is számos a kisebbségekre vonatkozó átfedés található. Az Alaptörvény rendelkezik a nemzetiségi névhasználatról, a saját kultúra ápolásáról, az anyanyelvű oktatásról, az önkormányzati rendszer létrehozásáról és létrehozza a parlamenti szószóló státuszát, de nem jelenik meg benne a kisebbségi nyelvek védelme, ugyanakkor kitér a magyar nyelv fokozott védelmére.

A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről lehetővé teszi a magyaron kívül más, nemzetiségi nyelven való oktatást, garantálva a szülőknek a nemzetiségi hovatartozásra tekintettel történő iskolaválasztás lehetőségét.

109. Forrás: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV (a letöltés ideje: 2018.01.12.)

110. Forrás: <http://plwp.eu/docs/wp/2012/2012-34-Gerencser.pdf> (a letöltés ideje: 2018.01.12.)

111. Magyarország Alaptörvénye (Budapest: Novissima Kiadó 2015)

112. Forrás: <http://plwp.eu/docs/wp/2012/2012-34-Gerencser.pdf> (a letöltés ideje: 2017.október 30.)

A nemzetiségek jogairól szóló törvényen túl a hazai nemzetiségi nevelésre és oktatására vonatkozó további rendeletek, útmutatók, és szabályok az alábbiak:

- A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
- A Nkt. végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet,
- 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, valamint annak mellékletei
- 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet. A nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról,
- 106/2012. (VI. 1.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatáról (módosítás), 2012. évi CXXV. törvény a tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény.

Valamennyi vizsgált jogi dokumentumból kiolvasható, hogy a nemzeti kisebbségi nyelvoktatás alapvető célja a kommunikatív nyelvi kompetenciák, vagyis a használható nyelvtudás kialakítása, amely az adott nyelvi szituációnak megfelelő nyelvhasználati képességet jelenti.

A 20. század folyamán számos átalakuláson átesett hazai nemzetiségi oktatás legújabb kori története a rendszerváltozástól számítható, annak megvalósulási formáit, tartalmát és feltételrendszerét a **2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről alapján a Nemzeti alaptanterv** (2007, 2012) a nemzeti műveltség, a hazai nemzetiségek kultúrájának átadásában, megőrzésében, az egyetemes kultúra közvetítésében, az erkölcsi érzék és a szellemi-érzelmi fogékonyság elmélyítésében jelöli meg.¹¹³ **A Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 32/1997 (XI. 5.) MKM rendelet**, illetve **A nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 17/2013 (III. 1.) EMMI rendelet** szerint a nemzetiségi nevelés-oktatás – a magyarországi közoktatás részeként –, célja a nemzetiség nyelve elsajátításának és a nemzetiség nyelvén történő tanulásnak a biztosítása, a nemzetiség történelmének, szellemi és anyagi kultúrájának megismerése, valamint a nemzetiségi jogok megismeretése, hogy ezáltal a tanulót segítse abban, hogy megtalálja, megőrizze és fejlessze identitását.

A 2015/16-os tanév adatai alapján Magyarországon 79 527 tanuló vett részt nemzetiségi oktatásban.

113. NAT

5.3 A Nemzeti Alaptanterv nemzetiségi oktatásra vonatkozó szabályai

A jogszabályi keretek 2010 utáni változása több vonatkozásban is érinti a hazai kisebbségeket, egyrészt a 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól, másrészt a 2012. évi Alaptörvény, valamint A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvényre épülő új 2012-es Nemzeti Alaptanterv rendelkezéseit tekintve is.

Az első Nemzeti Alaptanterv (a továbbiakban NAT) 1995-ben, a második 2003-ban a jelenleg érvényben lévő 2007-ben vezették be, a Magyar Közlöny 2012 évi 66. számában jelent meg a 110/2012. (VI. 4.) Kormány rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, mely az általános rendelkezéseken túl kitér a Nemzeti alaptanterv és műveltségi területeinek felépítésére, a fejlesztési feladatokra és közműveltségi tartalmakra, közli a keretantelvek elkészítésére, kiadására és alkalmazására vonatkozó szabályokat, a tantárgyakra, pedagógiai szakaszokra és műveltségi területekre kiterjedő nevelési oktatási programot, a tanórai foglalkozások iskolai megszervezésére vonatkozó rendelkezéseket, szabályozza a tanulók óraterhelésének mértékét.

A NAT a köznevelés feladatát „alapvetően a nemzeti műveltség, a hazai nemzetiségek kultúrájának átadásában, megőrzésében, az egyetemes kultúra közvetítésében, az erkölcsi érzék és a szellemi-érzelmi fogékonyság elmélyítésében jelöli meg. Feladata továbbá a tanuláshoz és a munkához szükséges képességek, készségek, ismeretek, attitűdök együttes fejlesztése, az egyéni és csoportos teljesítmény ösztönzése, a közjóra való törekvés megalapozása, a nemzeti, közösségi összetartozás és a hazafiság megerősítése.”¹¹⁴

„Ebből következően a nemzetiségekre vonatkozó tudástartalmak főbb tartalmi jellemzői (illeszkedve a regionális és lokális sajátosságokhoz) a tartalmi szabályozás különböző szintjein, illetve az iskoláztatás minden szakaszában arányosan meg kell, hogy jelenjenek.” A nemzetiségi oktatás sajátosságai indokoltá tették a hon és népismeret tárgy bevezetését, melynek kettős célja, egyrészt a többségi nemzeti kultúra átadása illetve a nemzetiségi kultúra bemutatása.¹¹⁵

114. Forrás: http://www.budapestedu.hu/data/cms149320/MK_12_66_NAT.pdf (a letöltés ideje: 2017.03.20.)

115. Nat 75: a hazánkban élő nemzetiségek kulturális emlékeit, szokásait, kulturális jelenét. Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld tiszteletét alapozzák meg. Segíti az egyéni, családi, közösségi, nemzeti, nemzetiségi identitástudat és történeti tudat kialakítását. Tudatosítja a tanulóknak, hogy saját hagyományaik, nemzeti értékeik megismerése, elsajátítása révén nyitottá válhatnak a velünk élő nemzetiségek, vallási közösségek, a szomszéd és a rokon népek, valamint a világ többi népének kultúrája, az egyetemes értékek iránt is.

19. ábra: Ajánlás a nemzetiségi iskolákban
a NAT műveltségi területek százalékos arányaira

MŰVELTSÉGI TERÜLETEK	1–4	5–6	7–8	9–10	11–12
Nemzetiségi nyelv és irodalom	18-22	14-20	12-18	12-15	12-17
Magyar nyelv és irodalom	20-35	14-20	10-15	10-15	10
Idegen nyelvek	–	8-16	8-16	11-20	8
Matematika	13-20	13-18	9-13	8-13	9
Ember és társadalom	4-8	4-8	9-13	8-13	10
Ember és természet	4-8	6-9	12-18	13-18	8
Földünk – környezetünk	–	2-8	3-8	4-8	–
Művészetek	10-17	8-14	5-10	6-10	2
Informatika	2-5	3-8	4-10	4-10	5
Életvitel és gyakorlat	3-6	3-8	3-8	2-7	–
Testnevelés és sport	16-25	15-20	15-20	12-15	12

Forrás: Nemzeti Alaptanterv: 23

A műveltségi területek közül a nemzetiségi nyelv és irodalom aránya az alsóbb évfolyamokon a legmagasabb, de itt sem közelíti meg a magyar nyelv és irodalom legmagasabb 35%-át, majd a 7-8. évfolyamtól a 12% válik a kötelezően meghatározott minimális aránnyá.

5.3.1 A nemzetiségi nevelés és oktatás elvei

A nemzetiségi nevelés és oktatás célja a tanulók nemzetiségi közösséghez tartozásának erősítése. Ezt a célt az iskola a nemzetiségi nyelv és kultúra közvetítésével éri el a következő elvek szerint:

- a helyi tantervekben megjelenő kötelező és nem kötelező tanórai foglalkozásokon túl felhasználható időkeret a kötött nyelvi és népismereti óraszám miatt általában kisebb az általánosnál; ezt a hátrányt a műveltségi területek erőteljesebb integrációjával, a kiemelt fejlesztési feladatok átgondolt megjelenítésével kell a helyi tantervi szabályozás szintjén kiegyenlíteni;
- az óraterv kialakításakor biztosítani kell egy idegen nyelv oktatását is;

- az iskola nevelő és oktató munkája arra irányuljon, hogy a készségek kialakítása és a képességek fejlesztése az általános követelmények szerint érvényesüljön minden műveltségi területen;
- a speciális követelményekre vonatkozóan további eligazítást *A nemzetiség iskolai oktatásának irányelve* ad.

Kontra Miklós felhívja a figyelmet arra, hogy „az identitástudat egyik kifejezője, a nyelv igazából csak akkor tartható meg, ha a beszélőközösség tagjai a nyelvhez kapcsolódó kultúrával is azonosítják magukat, ehhez azonban először is ismerniük kell az adott kultúrát. Ebbe nemcsak a tágabb értelemben vett anyanyelvhez kapcsolódó kultúra megismertetése értenődő bele, hanem a saját nyelvváltozathoz kapcsolódó helyi kultúra megerősítése, sajátosságainak kiemelése...” (Kontra 2002:101), akár erre a kijelentésre is reflektálhat a kisebbségi népismeret tantárgy tematikájának alábbi meghatározása.

Az 58/2002. OM-rendelet 2. számú melléklete – A Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve – ezt kiegészíti a nyelv-nemzet-témakörrel kapcsolatos elvárásokkal: „A kisebbségi népismeret tananyag az egyes kisebbségek és anyanemzetük, illetve nyelv-nemzetük kultúrájáról, történelméről, hagyományairól és jelenéről szóló ismereteket tartalmazza” (Magyar Közlöny, 2002, 8157.), és az alábbiak szerint írta le:

A kisebbségi népismeret általános témakörei:

a) A kisebbség nyelve, tárgyi és szellemi kultúrája

- nyelvhasználati sajátosságok, beleértve a nyelvjárásokat, nyelvváltozatokat;
- vizuális kultúra (építészeti emlékek, képző-, ipar-, nép-, filmművészet);
- ének-, zenei és tánckultúra (zenei örökség, színház, tánc és játék);
- hagyományok, régi és új szokások, kulturális javak, mesterségek, gazdasági élet, ünnepek és jelképek;
- szociológiai és település-földrajzi viszonyok.

b) A kisebbség történelemformáló és kultúraformáló szerepe, civilizációja

- a kisebbség magyarországi történelme és irodalma, az anyanemzet, nyelvi (anya)országi történelem és irodalom korszakai, az anyanemzet, illetve a nyelvi (anya)országok földrajza;
- az oktatás-, kultúrtörténet, jelenkor;
- a kisebbségek más országokban élő csoportjai.

c) Kisebbségi és állampolgári jogok

- a kisebbségek jogai, hazai és nemzetközi jogrendszer;
- a kisebbségek intézményrendszere;
- nemzetközi kapcsolatok.” (idézett irányelv)

A közelmúltban lezajlott tanügyigazgatási változások egyik eredménye lett annak a tizenöt Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központnak a létrehozása, amely feladata a nemzetiségi nevelési-oktatási intézmények szakmai segítése, a közoktatást érintő jogszabályok változásának követése, az azoknak megfelelő működés hatékony elősegítése, a nemzetiségi közoktatási intézmények működését szabályozó, segítő jogszabályok ismertetése, azok értelmezése és koordinációs tevékenység az alábbi részfeladatok szerint.

Az Nkt. 19. § (2) bekezdés d) pontja szerinti tanügy-igazgatási szolgáltatás eszközei és módszerei:

- közreműködés a nevelési-oktatási intézmények pedagógiai programjainak elkészítésében és bevezetésében,
- a megyei, fővárosi köznevelés-fejlesztési tervben foglaltakkal összhangban, az egyházi és magán fenntartó fenntartásában működő köznevelési intézmények vonatkozásában az intézményszerkezetre vonatkozó tanácsadás,
- a miniszter, vagy valamely fenntartó felkérésére – költségvetésének terhére és mértékéig – közgazdasági, jogi, pénzügyi és további tervezési információk gyűjtése, rendelkezésre bocsátása, szükség esetén e körből tájékoztatás nyújtása.
- az intézményi szintű dokumentumok elkészítésének segítése;
- közreműködés a nemzetiségi nevelési-oktatási intézmények pedagógiai programjainak elkészítésében és bevezetésében;
- az intézményvezetők és nevelőtestületek tájékoztatása és segítése a jogszabályok változásaiból adódó intézményi feladatok ellátásában;
- nemzetiségi intézményi dokumentumok (pl. munkaterv, beszámoló), szabályzatok elkészítéséhez nyújtott támogatás;
- konzultáció tanügy-igazgatási, törvényességi kérdésekben fenntartókkal, intézményekkel;
- előadás, tájékoztatás a közoktatás aktuális feladatairól, törvényi és tartalmi szabályozásáról.

Mindezen felül a nemzetiségi pedagógusok minősítési vizsgáinak, minősítési eljárásainak és tanfelügyeleti ellenőrzéseinek koordinálását is a területileg illetékes Pedagógiai Oktatási Központok végzik, tanulótájékoztató tanácsadó szolgálat, pedagógiai tájékoztatás, értékelés, szaktanácsadás.

Az EMMI 48/2012. rendelet 3. § értelmében fontos kiemelni, hogy szintén a NPOK feladat közé tartozik a szaktanácsadás, és a tantárgygondozás ellátásának eszközei és módszerei.

Ezek része

- nevelési és tantárgy-pedagógiai módszerek, eszközök, eljárások megismertetése, terjesztése,
- nevelési-oktatási intézményi pedagógiai programok, helyi tantervek, házirendek, intézményi pedagógiai dokumentumok elemzése, azok intézményi elkészítésének és alkalmazásának segítése,
- az alkalmazott pedagógiai módszerek és pedagógiai fejlesztő tevékenység elemzésének, értékelésének segítése adott köznevelési intézmény, intézménytípus esetében,
- nevelési eszközök, tankönyvek, taneszközök, nevelési-oktatási programok kiválasztásának segítése a nevelési-oktatási intézmény, vagy az intézményrendszer egésze vonatkozásában,
- egyéni szakmai tanácsadás,
- a köznevelés rendszerszintű fejlesztéseinek támogatása, a miniszter által indított országos tantárgyi és műveltségterületi pedagógiai feladatok segítése.

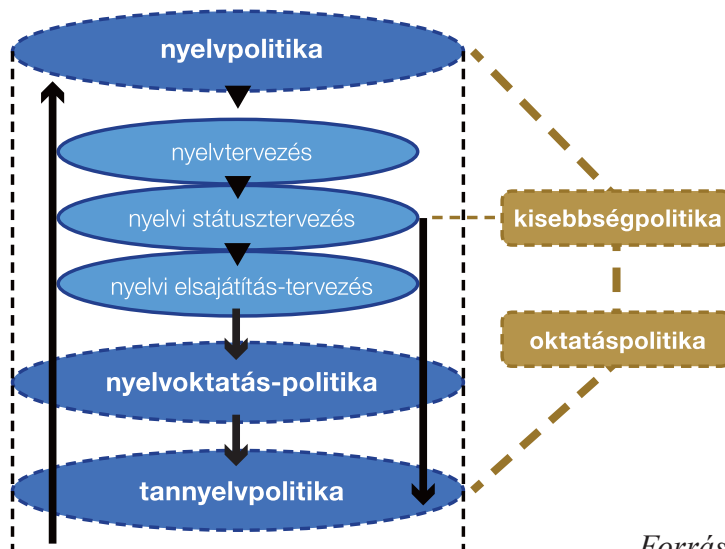
6. A magyarországi horvátok köznevelési autonómiája

6.1 Nyelvpolitika és tannyelvpolitika

A tannyelvpolitika fogalmát Vámos Ágnes értelmezésében használom, aki a fogalmi kapcsolatrendszerát áttekintve előrevetíti annak különálló diszciplínává válásának lehetőségét is. Az ő értelmezésében a „tannyelvpolitika a nyelvek tannyelvként való oktatásával kapcsolatos döntés és kompetenciák kihelyezésének szabályozásával foglalkozik azért, hogy közvetlenül hasson bizonyos csoportok nyelvi, kulturális jellemzőire” (Vámos 2008:21). A tannyelvpolitika a nyelvpolitikának az az ága, ahol a nyelv tannyelvi vonatkozásai kerülnek előtérbe, ahol nem egyszerűen nyelvoktatás valósul meg, hanem nem nyelvi tantárgyi tartalmakhoz kötötten, a nyelvpolitikát a tanítási nyelvekhez kötődően vizsgálja, a tanítási nyelven keresztül érvényesülő szándékokat, elveket, gyakorlatokat írja le, kiemeli, hogy annak kisebbségi szegmense egyúttal az anyanyelvhez mint tannyelvhez való hozzáférés (mint nyelvi jog) és használat is szorosan összefügg a tannyelv-pedagógiával (Vámos 2008:32).

A tannyelvpolitikai döntés lehet akár teljesen egyéni, például abban is megnyilvánulhat, hogy a tanár milyen tankönyvet választ az adott tanítási tartalomhoz, de kiegészíthető a tanulók és tanárok nyelvi jogaival is (bővebben Gomes De Matos:1997).

20. ábra: A nyelvpolitika, nyelvoktatás-politika és tannyelvpolitika összefüggései

Forrás: Vámos 2008:21

Az ábrán jól látszik a kisebbségpolitika és az oktatáspolitikai szoros összefüggése, valamint mindazon tényezők egymásra hatása, melyek végül a tannyelvpolitika megvalósulásához vezetnek, melyen belül megjelennek a kisebbségi tannyelvpolitika sajátosságai. A folyamat felülről és a kisebbségi közösségeket tekintve kívülről tervezett, bár a folyamat optimálisan kettős irányultságot és egyeztető párbeszédet igénylő.

6.2 A kisebbségi oktatás modelljei

Az 1950-es évektől ismert számos két- vagy többnyelvű modell mentén szerveződő kisebbségi oktatás kapcsán (is) figyelembe kell venni, a tannyelvekkel elérhető kimeneti célokat, a két nyelv egymáshoz rendelt tantervi viszonyát, az oktatás nyelvének és a tanulók nyelvének egymással való kapcsolatát, az egy csoportban tanulók nyelvi készségeinek homogenitását vagy heterogenitását, a két tannyelv közötti szociokulturális különbségek mértékét, valamint a kéttannyelvű oktatásnak az állami oktatási rendszerben elfoglalt pozícióját is (Lesznyák 1996:224).

A kisebbségi oktatás nyelvi céljainak meghatározása, összetett feladat, és szoros kapcsolatban áll a többségi nemzet és az adott kisebbségi közösség nyelvpolitikájával is. Skutnabb-Kangas állítása, miszerint „a kisebbségekhez tartozók egyik legalapvetőbb emberi joga- vagy legalábbis az kellene, hogy legyen-, hogy az oktatás révén magas szinten két- vagy többnyelvűvé válhassanak” a jogérvényesítés problémáján túl felveti a kisebbségi kétnyelvű oktatás optimális formai és tartalmi megvalósulásának kérdéseit.

A kétnyelvű oktatás összefoglaló terminusként arra utal, hogy az intézményes oktatási-nevelési folyamatban két vagy több nyelv használata biztosított (Bartha 762), Vámos Ágnes szerint „kétnyelvű az iskola rendszer akkor, ha a tanítás bármely fokán, illetve típusában különböző tannyelvek vannak” (Vámos 1993:11), de szükséges a kétnyelvű és a kéttannyelvű iskola fogalmának pontos megkülönböztetése. A kéttannyelvű iskola és oktatás típusainak tágabb és szűkebb értelmezése is lehetséges, annak függvényében, hogy additív (hozzáadó) vagy szubtraktív (felcserélő) kétnyelvű környezetet teremt-e az iskola, illetve, hogy milyen nyelvű programot alkalmaz, valamint, hogy az adott tanulók mely kétnyelvű közösséghez tartoznak.

A kisebbségi oktatás rendszerszintű osztályozása kapcsán a legismertebb a Skutnabb-Kangas által 1988-ban megalkotott hét oktatási programot tartalmazó tipológia, amely alapján megkülönböztethető:

1. a hagyományos, egynyelvű,
2. a nyelvi „befulladásztási”, „alámerülési” vagy „elsüllyesztési” program,

3. az elszigetelési vagy szegregációs program,
4. az átírányítási vagy tranzitív program,
5. az anyanyelv megőrzését célzó program,
6. a nyelvi „bemerülési”/”belemerülési” program,
7. az utópisztikus program (Skutnabb-Kangas:1997:25)

21. ábra: A nyelv és tantárgya találkozásait leíró, Európában használatos különböző terminológiák és tartalmuk egymáshoz való viszonya

Forrás: Vámos 2008:24

Baker (1993) összefoglaló értelmezésében¹¹⁶ az **egynyelvűséget célként megfogalmazó programokat** gyenge hatékonyságú típusoknak nevezi, ide sorolja:

- az elsüllyesztési programot, amely során van ugyan mód különórák keretein belül a kisebbségi nyelv tanulására, azonban ez nem ellensúlyozza a többségi nyelv dominanciáját,
- az átmeneti kétnyelvű oktatást, amely folyamán eleinte használható az anyanyelv, de a tanulókat fokozatosan „áttérítik” a második nyelvre,
- a kisebbségi nyelvű szegregációra törekvő programot, amelyben a többségi nyelv elsajátítása sem biztosított,
- a kirívóan ritka szeparatista programot, amelyben a kisebbség önként elzárkózik a domináns nyelv elsajátítása elől,

116. idézi Lesznyák Márta (1996): Magyar Pedagógia 96. 3. 217-230.p.

- és a klasszikus idegennyelv-oktatást, mivel az sem eredményez magas szintű kétnyelvűséget.

A **kétnyelvűség** a célja a magas és erős hatékonyságú modelleknek, melyek legismertebb formái:

- az ún. „bemerítés”, a többségi nyelvhasználók sajátítják el a kisebbségi nyelvet,
- a „kultúramegőrző kisebbségi iskolákként” nevezett, gyűjtőfogalomként használt kategória, melyben 50-100 százalék közötti a kisebbségi nyelv használatának aránya és jórészt az alapfokú oktatásra jellemző,
- a kétcsatornás kéttannyelvű oktatás, amely során 50-50 %-ban változtatják a kisebbségi és a többségi nyelvet,
- a többségi kétnyelvű iskola, ugyan egymástól eltérő típusokat takar, de ide tartoznak a magyarországi kéttannyelvű gimnáziumok, jellemzője hogy az oktatás nyelve két, általában magas státuszú többségi nyelv, az idegen nyelv egy bizonyos időtartamú tanítása után az oktatás nyelvivé válik

A **határon túli magyar nyelvű közösség** vizsgálatokor alkalmazott Lanstyák István (1994:90) tipológiája:

1. Másodnyelvű oktatás: teljes mértékben másodnyelvű oktatás, anyanyelvápolás, nyelvoktatás
2. Kéttannyelvű oktatás: kéttannyelvű oktatás, szorosabb értelemben vett kétnyelvű oktatás, belemerítés
3. Anyanyelvű oktatás: Teljes anyanyelvű képzés, erős anyanyelvi dominanciájú kétnyelvű oktatás

Az egyes modellek eredményessége nagymértékben a szervezési, affektív, kognitív, pedagógiai és társadalmi tényezők függvénye¹¹⁷. Mivel az egyes államokban élő kisebbségek helyzete jelentősen eltérő, így az ismertetett modellek teljes körű alkalmazása sem jellemző a hazai gyakorlatban, ám azok működésének tanulságai fontos irányelvekkel szolgálhatnak a hazai kisebbségi oktatás kapcsán, „mivel nyelvcserehelyzetben a nyelvmegtartás legfőbb bázisa, a szülők, a család nyelvátörökítő szerepe igen gyakran csökken, az oktatási programok adott viszonyoknak megfelelő megválasztása a nyelv és az azt beszélő közösség fennmaradásában kulcsszerepet játszik” (Bartha, idézi Szarka László 2003:14).

117. bővebben Skutnabb-Kangas (1998)

6.3 A magyarországi horvát nyelvű oktatási programok

A magyarországi horvátok oktatás és tannyelvpolitikáját a rendszerváltozást, valamint a független horvát állam létrejöttét (1991) követően vizsgálom, mivel a politikai történések jelentős nyelvpolitikai változásokat indukáltak, melyek többek között az oktatási struktúra átalakulásához és új tannyelvpolitika bevezetéséhez vezettek.

Magyarországon a két tannyelvű nemzetiségi oktatás része a közoktatásnak, a nemzetiségi közösségek élőhelyeit figyelembe véve szerveződik, függ a politikai fordulatoktól (horvát-szerb), az idegennyelv-tanulás iránti igénytől, a támogató jellegű nyelvpolitikától, a nyelv piaci értékétől, valamint a szülői attitűdtől is.

Az 1980-as években lezajló tannyelv-politikai fordulat, melynek következtében felerősödik a kéttannyelvű gimnáziumi fejlesztés, nyelvi státusz bővítés 1990-es évektől jellemző szabad nyelv választás számos tényező befolyásolja: a kétnyelvű iskola milyen részesedéshez jut a rendelkezésre álló erőforrások elosztásakor, milyen bizonyítványt kapnak a képzésben résztvevők, milyen felkészültségű a tanári állomány (származásuk, továbbképzési lehetőségek), milyen tankönyveket, segédeszközöket használnak, mely tantárgyakat melyik nyelven tanítják (Vámos 2008:19).

Akárcsak a kétnyelvűség, a kétnyelvű oktatás fogalma is összetett és diszciplína függő.

A horvát óvodai nevelés, alapfokú és középfokú nemzetiségi nevelés és oktatás a magyar köznevelés része, abban a 2015/16-os tanévben 3 470 fő vett részt.

A horvát nemzetiség köznevelési autonómiája a hatályos jogszabályok értelmében a nemzetiségi köznevelési intézmény alapításában¹¹⁸, tagintézmények működtetésében, az óvodai nevelésben, általános iskolai nevelésben és oktatásban, nemzetiségi kollégiumi ellátásban, gimnáziumi és felsőfokú képzési formában valósul meg, hiányzik azonban a szakiskolai és a szak-középfokú forma. Biztosított számukra a népismeret tárgykörébe tartozó ismeretanyag elsajátítása, bár a nemzetiségi jogok és intézményrendszerek megismerése nem képezi annak részét és a nemzetiségű anyanyelvű pedagógusok képzése és továbbképzése is hiányosságokat vet fel.

A nemzetiségekről szóló törvény IV. fejezetében meghatározott közösségi nemzetiségi jogok szóló szakasz kimondja¹¹⁹, hogy a nemzetiségi közösségeknek joguk van:

118. 24. § (1) A nemzetiségi önkormányzat – a köznevelési törvényben és az államháztartás működési rendjéről szóló jogszabályokban meghatározottak szerint – köznevelési intézményt létesíthet és tarthat fenn, illetve az e törvényben meghatározott rendben átveheti a más szerv által létesített köznevelési intézmény fenntartói jogát. Az intézmény fenntartói jogának átadása nem járhat intézmény-átszervezéssel.

119. 19. §

- a) törvényi keretek között intézmények létrehozásához és működtetéséhez, más szervtől történő átvételéhez,
- b) nemzetiséghez tartozók óvodai neveléséhez, általános iskolai neveléséhez- oktatásához, nemzetiségi kollégiumi ellátásához, gimnáziumi, szakközépiskolai, szakiskolai neveléséhez-oktatásához, felsőfokú képzéséhez, továbbá jogosultak
- c) az országos önkormányzat útján a kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatás feltételeinek megteremtését kezdeményezni és kialakításában közreműködni.

Élve ezekkel a lehetőséggel az Országos Horvát Önkormányzat fenntartásában jelenleg két oktatási intézmény található: a Hercegszántói Horvát Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola és Diákotthon, és a pécsi Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon, illetve annak szombathelyi tagintézménye.

Egy nemzetiség fennmaradás, oktatási hálózatának bővítése, az intézmények finanszírozása nagy mértékben függ a mindenkori állami támogatás mértékétől, az alábbiakban a 2018-as évre vonatkozó az Országos nemzetiségi önkormányzatok, az általuk fenntartott intézmények és a nemzetiségi média támogatása előirányzott 1 776,1 millió forint a nemzetiségek tekintetében a következő megosztást mutatja:

22. ábra: A 2018-as évre előirányzott 1 220,2 millió forint állami támogatás megoszlása

ORSZÁGOS NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZATOK ÁLTAL FENNTARTOTT INTÉZMÉNYEK TÁMOGATÁSA	MILLIÓ FORINT
Bolgár Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények	72,8
Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények	35,5
Országos Horvát Önkormányzat által fenntartott intézmények	145,9
Magyarországi Németek Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények	238,7
Magyarországi Románok Országos Önkormányzata által fenntartott intézmények	48,0
Országos Roma Önkormányzat által fenntartott intézmények	165,9
Országos Lengyel Önkormányzat által fenntartott intézmények	53,0
Országos Örmény Önkormányzat által fenntartott intézmények	33,4
Országos Szlovák Önkormányzat által fenntartott intézmények	197,9
Országos Szlovén Önkormányzat által fenntartott intézmények	58,4
Szerb Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények	114,0
Országos Ruszin Önkormányzat által fenntartott intézmények	35,3
Ukrán Országos Önkormányzat által fenntartott intézmények	21,4

Forrás: 9. melléklet a 2017. évi C. törvényhez, ww.net.jogtar.hu (a letöltés ideje: 2018.03.10.)

A hazai horvát nevelési és oktatási program az állami oktatási hálózat szerves részeként valósul meg, melyhez az állam biztosítja a tankönyvek és taneszközök előállítását is.¹²⁰ A 2016/2017-es tanévben 9 óvoda működött anyanyelvű, 18 kétnyelvű és 1 kiegészítő horvát program szerint, 35 általános iskolában van heti 4-5 órában horvát nyelvoktatás, az egész országban mindössze 5 intézményben folyik két tannyelvű horvát általános iskolai oktatás: Budapesten, Felsőszentmártonban, Hercegszántón, Pécsen és Szentpéterfán, jelenleg a sellyei általános iskola két tannyelvűvé válásáról is folynak az egyeztetések.

A törvény arról is rendelkezik, hogy az adott nemzetiségi igényeinek kielégítése után betöltetlen férőhelyeket a nem nemzetiségű diákok is igénybe vehetik¹²¹ és ezzel a lehetőséggel, feltételezéseim szerint számos magyar család él.

6.4 Részösszegzés

A magyarországi horvátoknak joguk van megtanulni anyanyelvüket, részt venni anyanyelvű köznevelésben, oktatásban és művelődésben, megvalósul az oktatási esélyegyenlőség és a kulturális szolgáltatások igénybevétele is. Törvényi keretek között működtetik intézményeiket, indokolt esetben más szervtől is átveszik azokat.

A hazai horvát nemzetiséghez tartozók óvodai neveléséhez, általános iskolai nevelés-oktatáshoz, nemzetiségi kollégiumi ellátáshoz, gimnáziumi nevelés-oktatáshoz és a felsőfokú képzése a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló Hágai ajánlásokkal¹²² összhangban szerveződik, melyek alapján a köz- és magánintézmények esetén megilleti őket az a jog, hogy Magyarország jogrendjének megfelelően saját oktatási intézményeket hozzanak létre és tartsanak fenn. A nevelés első éveiben is rendelkezésükre állnak az intézményesített lehetőségek, a kisebbségi nyelv hozzáférhető tantárgyként illetve bizonyos tantárgyakat is tanítanak ezen a nyelven. Hiányosságként megjegyezhető, hogy a kisebbségi szakoktatás nem valósul meg, és, hogy a felsőoktatásuk ugyan a már létező oktatási struktúrán belül helyezkedik, de nem képes adekvát módon kielégíteni a szükségleteket.

120. 31. § Az állam a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott keretek között biztosítja a nemzetiségi nevelés-oktatáshoz a tankönyvek megjelentetését, a taneszközök előállítását.

121. 28. § A nemzetiségi nevelési, oktatási intézményt az érintett nemzetiséghez nem tartozók csak akkor vehetik igénybe, ha az intézmény – az adott nemzetiség igényeinek kielégítése után – betöltetlen férőhellyel rendelkezik. A felvétel (beiratkozás) előzetesen nyilvánosságra hozott szabályok alapján történhet.

122. Csernusné-Forintos 2000:17-19.

A tantervfejlesztés szegmensében ugyan deklarált, de gyakorlati megvalósulása korlátozott. A többség érdeklődése az állam területén élő kisebbségi nyelvek tanulására Magyarországon nem általános, bizonyos nemzetiségi nyelvekre vonatkozik, pl. instrumentális szándékkal a németre, de tény, hogy a horvát nyelv kapcsán is megnyilvánul ez a tendencia.

A dokumentum 20. bekezdése kitér arra is, hogy a kisebbségi tanterv tartalmát az érintett kisebbségeket képviselő testületek aktív részvételével kell kialakítani.

Annak ellenére, hogy a kétnyelvűség és a kéttannyelvű oktatás egyre népszerűbb kutatási terület, a hazai horvát nyelvű oktatási rendszerről meglepően kevés elemzés áll rendelkezésünkre. Az etnikai identitás megőrzése kapcsán kiemelkedő szereppel bír az anyanyelv ismerete, megőrzése és átörökítése, feltételezésem szerint a már lezárult nyelvi asszimilációt követően, a már egynyelvűvé vált szülők gyermekeiknek tudatosan szeretnék lehetővé tenni a nemzetiségi nyelv elsajátítását, amely leggyakrabban az iskolában tanított idegen nyelvként valósul meg.

Az alábbi táblázat a 2005/2006-os tanévtől kezdődően mutatja a nemzetiségi nevelésben és oktatásban résztvevő óvodás gyermekek, valamint nappali rendszerű oktatásban résztvevő tanulók számát.¹²³ A vizsgált időszakon belül a 2005/2006-os tanévben még létezett a horvát szakiskolai képzés is.

23. ábra: A nemzetiségi nevelésben és oktatásban résztvevők létszám alakulása (óvodás gyermekek, tanulók, hallgatók száma a nappali oktatásban)

TANÉV	NEMZETISÉGI NEVELÉS, OKTATÁS	HORVÁT NEMZETISÉGI NEVELÉS, OKTATÁS	HORVÁT NEMZETISÉGI OKTATÁS • ÁLTALÁNOS ISKOLA •	HORVÁT NEMZETISÉGI OKTATÁS • GIMNÁZIUM •
2005/2006	78 640	1 056	2 265	193
2006/2007	78 473	950	2 179	223
2007/2008	79 477	1 662	2 074	223
2008/2009	78 778	1 165	2 134	222
2009/2010	77 224	1 291	2 195	222
2010/2011	78 847	1 207	2 220	241
2011/2012	79 390	1 210	2 259	232
2012/2013	80 931	1 228	2 289	223
2013/2014	80 859	1 144	2 154	211
2014/2015	79 434	1 061	2 197	223
2015/2016	79 527	1 125	2 189	209

Forrás: Köznevelési statisztikai évkönyv 2015/2016 adatai alapján saját szerkesztés

123. a táblázat nem tartalmazza a cigány kisebbségi nevelés és oktatás adatait

6.5 A magyarországi horvátok iskolarendszere

A horvát nemzetiségi oktatási megvalósulási formái az anyanyelvű oktatás, a kéttannyelvű és a nyelvoktató nemzetiségi oktatás és a kiegészítő nemzetiségi oktatás, amely két helyszínen valósult meg. A iskolák hét megyében, 30 helyszínen, 4 típusban, két szinten képeznek tanulókat, a legnépszerűbbek a nyelvoktató programot kínálók, a legkevesebb pedig az anyanyelvi nemzetiségi program szerint működőkből van. A 2016/2017-es tanév tanulói létszáma 2148 fő volt.

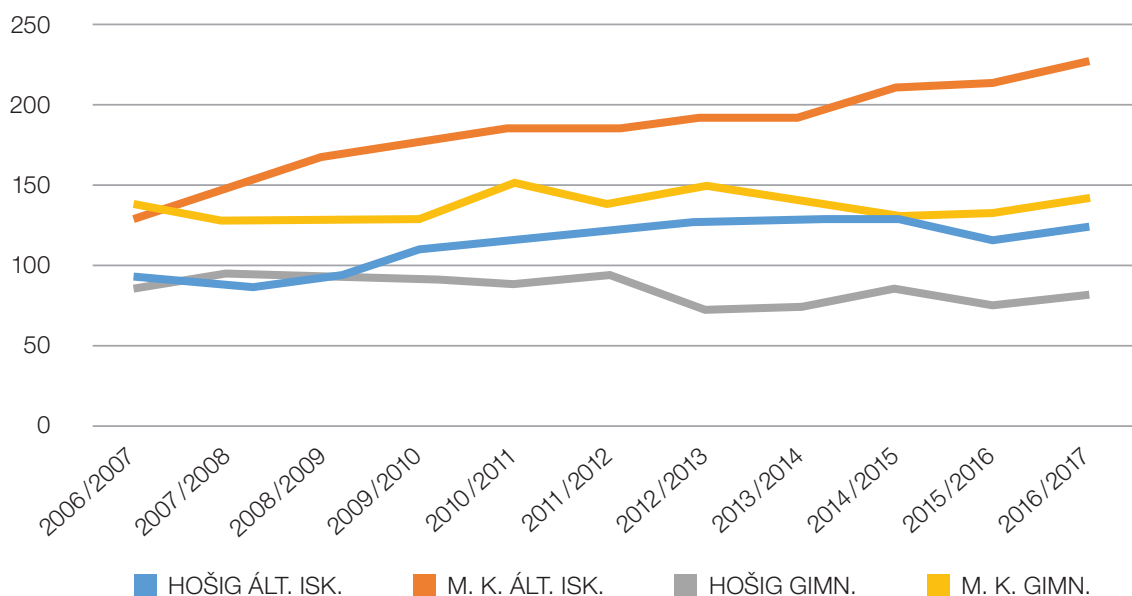
24. ábra: A hazai horvát nemzetiségi oktatást folytató intézmények típusai és tanulói létszáma a 2016/2017-es tanévben

MEGYE	TELEPÜLÉS	ISKOLÁK SZÁMA, TÍPUSA	TANULÓI LÉTSZÁM
Baranya megye	Pécs	kéttannyelvű	225
	Sellye	nyelvoktató	116
	Mohács	nyelvoktató	91
	Szalánta	nyelvoktató	55
	Felsőszentmárton	kéttannyelvű	65
	Drávasztára	nyelvoktató	66
összesen			618
Bács-Kiskun megye	Hercegszántó	kéttannyelvű	155
	Baja	nyelvoktató	154
	Bácsalmás	nyelvoktató	27
	Dusnok	nyelvoktató	26
	Bátya	nyelvoktató	22
	Gara	nyelvoktató	23
	Katymár	nyelvoktató	17
	összesen		
Budapest	Budapest	kéttannyelvű	125
	Tököl	nyelvoktató	87
összesen			212
Győr-Moson-Sopron megye	Kópháza	anyanyelvi	144
	Bezenye	kétnyelvű	70
	Kimle	nyelvoktató	25
	Sopronhorpács	nyelvoktató	3
	Sopronhorpács	kiegészítő	5
összesen			247

MEGYE	TELEPÜLÉS	ISKOLÁK SZÁMA, TÍPUSA	TANULÓI LÉTSZÁM
Zala megye	Murakeresztúr	nyelvoktató	156
	Borsfa	nyelvoktató	111
	Tótszerdahely	nyelvoktató	138
	Becsehely	nyelvoktató	35
összesen			440
Somogy megye	Lakócsa	nyelvoktató	78
	összesen		78
Vas megye	Szentpéterfa	kétnyelvű	76
	Szombathely	nyelvoktató	5
	Horvátzsidány	nyelvoktató	24
	Felsőcsatár	nyelvoktató	18
	Kőszeg	kiegészítő	6
összesen			129

Forrás: KIR–STAT 2015 – 2018.02.01 adatai alapján saját szerkesztés

25. ábra: A vizsgált kéttannyelvű horvát nemzetiségi oktatási intézményekbe járó tanulók létszámalakulása 2006/2007–2016/2017 között

Forrás: Oktatási Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

A budapesti HOSIG gimnáziumában jól látható a 2006/2007-es tanévtől a 2011/2012-es tanévig tartó stagnálás, ekkor a legmagasabb a tanulók létszáma (91 fő) majd ez 2012-ben visszaesik 74 főre, és pár év alatt visszaáll az átlagosnak tekinthető 80 fő körüli létszámra.

A pécsi M. K. Gimnázium tanulói adatai folyamatos növekedést mutatnak a 2009/2010-es tanévtől kezdődően, a legmagasabb tanulói létszámot a 2010/2011-es tanévben éri el, a 2016/2017-es tanévben 142 főt mutat.

Az általános iskolák kapcsán jól látható a folyamatos és kiugróan magas létszámnövekedés a pécsi Horvát Iskolaközpontban, ahol tíz tanév alatt közel 100 fővel nőtt a tanulók száma.

A pesti intézményben a tanulólétszám 87-125 fő között alakult, a 2016/2017-es évi adat átlagosnak tekinthető.

Az, hogy hogyan érvényesülnek a deklarált nyelvi jogok a magyarországi horvátok köznevelési, közoktatási rendszerében elsősorban az intézmények alapdokumentumaiban rögzített, melyek közül a vizsgált alapdokumentumokból azokat a szakaszokat emeltem ki, melyek a horvát nemzetiségi nyelv nevelésben és oktatásban betöltött szerepét és helyét definiálják.

A pécsi Miroslav Krleža Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon (a továbbiakban M. K. Horvát Iskolaközpont) öndefiníciója¹²⁴:

• *Az intézmény horvát nemzetiségi óvoda, nemzetiségi két tannyelvű általános iskola, gimnázium és kollégium alaptantervének nyelvi vonatkozásai az alábbiak:*

„Az intézmény horvát nemzetiségi óvoda, nemzetiségi két tannyelvű általános iskola, gimnázium és kollégium. Feladata a gyermekek iskolai életmódra felkészítése, napközbeni óvodai-iskolai nevelése-oktatása, kollégiumi ellátása, érettségi vizsgára valamint a felsőoktatási tanulmányok megkezdésére való felkészítés. **Tanítási, nevelési nyelve túlsúlyban a horvát.** Hagyományosan magyar nyelven oktatjuk a magyar nyelv és irodalmon kívül a matematikát, fizikát (a szakkifejezések horvát nyelven történő megadásával), a kémiát, biológiát és informatikát viszont két nyelven. Iskolánk felkészítést nyújt az önálló ismeretszerzésre és önművelésre, ennek során harmonikus személyiségfejlődés biztosításával neveljük őket **nemzetiségükhöz kötődő**, a környezetük változásaira érzékeny megfelelő pályairányultságú fiatalokká. A más iskolákban 8. évfolyamot végzett tanulók számára a 9/N. osztályunkban a horvátul gyengébben vagy egyáltalán nem beszélő tanulókat a közismereti anyag szinten tartása mellett felkészítjük a horvát nyelven történő tanításra-tanulásra. A tantárgyak tanterveit a NAT szerint, az általánosan képző intézmények számára előírt követelmények alapján állítottuk össze, a **horvát nyelv és irodalomnál a legújabb horvátországi követelményeket is beépítettük tanterveinkbe.** A magyarországi magyar nyelvű és horvátra lefordított tankönyveken kívül eredeti horvátországi kiadású tankönyveket is használunk.

124. Forrás: <http://www.krleza.hu/files/PEDPROG2017.pdf> (letöltés 2017.12.12.)

Az iskolai program szerves részét képezi a magyarországi horvát néphagyományok, kultúra ápolása, a nemzetiségi létből adódó értékek közvetítése, ápolása, **az intenzív horvátországi kapcsolattartás.**

Az intézményben folyó nevelő-oktató munka pedagógiai alapelvei, céljai, feladatai, eszközei, eljárásai: Az Intézmény az elfogadott Szervezeti és Működési Szabályzat szerint működik. Ennek alapján és a hatályos jogszabályok tükrében a Nevelési és Pedagógiai Program szempontjából lényeges szabályok a következők: Az Intézmény alaptevékenységét az 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről alapján végzi.

Az óvoda, iskola és kollégium horvát nemzetiségi óvoda, kétnyelvű általános iskola, gimnázium és horvát nevelési nyelvű kollégium. A nemzetiségi nevelés szerves részét képezi a magyarországi nevelési-oktatói rendszernek, ilyen formában nevelési és oktatási céljaink is összhangban vannak a jogi szabályozással, amit nemzetiségi tartalmakkal egészítünk ki. Ennek keretében nevelő és oktató munkánk lényeges eleme a sokoldalú és harmonikus személyiségfejlesztés, az életkori sajátosságok figyelembe vétele, a **horvát nyelv és kultúra megismertetése, elsajátítása, a hagyományok átörökítése és fejlesztése.**”

A budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon (a továbbiakban HOSIG) küldetését az alábbiakban foglalja össze:¹²⁵

- A szülőhely, a haza, és az anyaország múltjának és jelenének megismertetése.
- A horvát és magyar nemzeti hagyományok és nemzeti kultúra megismertetése, emlékeinek tisztelete, ápolása, megbecsülése.
- A kettős kultúra és a kétnyelvűség értékeinek tudatosítása.
- A hazaszeretet érzésének, az anyaország iránti vonzalom felébresztése.
- A horvát nemzeti szimbólumok (zászló, címer, himnusz, nemzeti és egyházi ünnepek) ismerete és tisztelete; nemzetiségünk és az anyanemzet főbb eredményeinek és gondjainak megismertetése.
- A nemzetiségi jogaink ismerete (Alaptörvény, Nemzetiségi törvény).
A lokálpatriotizmus ébrentartása, erősítése (település, tájegység).
A nyelvjárások ismerete, irántuk való tisztelet.

125. Forrás: <http://www.hosig.hu/index.php/kuldetesunk> (letöltés 2017.12.12.)

Kiemelt célja:

1. Az anyanyelv használatának további fejlesztése az oktató-nevelő munka teljes területén, valamint a tanulók szabadidős, kulturális és művészeti tevékenységében, programjaiban, az EU-csatlakozással a horvát nyelv felértékelődésének, az anyanyelvi kommunikációs készség mint versenyképességi elem fontosságának tudatosítása a tanulók jövőképében, tekintettel a két ország stratégiai jelentőségű kapcsolataira is.
2. Az iskola tudás- és értékközvetítő funkcióinak szorosabb összekapcsolása: identitásképző elemek nagyobb arányú beépítése az oktató-nevelő munkába, a horvát nemzetiségi és az anyaországi kulturális értékekkel, hagyományokkal kapcsolatos népszerű ismeretterjesztő tevékenység bővítése.
3. A pályaorientációt segítő munka hatékonysága érdekében sokrétű és szoros kapcsolat kiépítése a felsőoktatási intézményekkel és azokkal a tudományos intézetekkel, (szlavisztikai intézet, tanszékek), amelyek a felsőfokú képzésre felkészítésben és a nemzetiségi műveltség megszerzésében nyújthatnak segítséget.
4. Az iskolát népszerűsítő programok, akciók kiszélesítése: a tanulói létszám emelése érdekében ismeretterjesztő, kulturális körutak megszervezése, intézményi vezetők és tanárok látogatása vidéki iskolákban, az iskola oktató-nevelő és kulturális értékközvetítő szerepének és kiemelt eseményeinek megjelenítése a horvát nemzetiségi írott és elektronikus médiában.
5. Az iskola kulturális-közművelődési és a horvát nemzetiségi közéletben betöltött szerepének megerősítése népszerű ismeretterjesztő, szabadidős és kulturális programokkal, **a horvát nemzetiség ünnepeihez kötődő rendezvényekkel, tudományos konferenciákkal, valamint – a horvát nemzetiségi intézményekkel együttműködésben – az önkormányzati és civil kapcsolatok** szorosabbra fűzésével.
6. Az anyaországi oktatási intézményekkel kialakított együttműködés körének bővítése, a tanulók nyelvi környezetben való nyelvgyakorlása érdekében **a horvátországi partneriskolákkal, oktatási műhelyekkel** a cserekapcsolatok, tanulmányi látogatások folytatása.

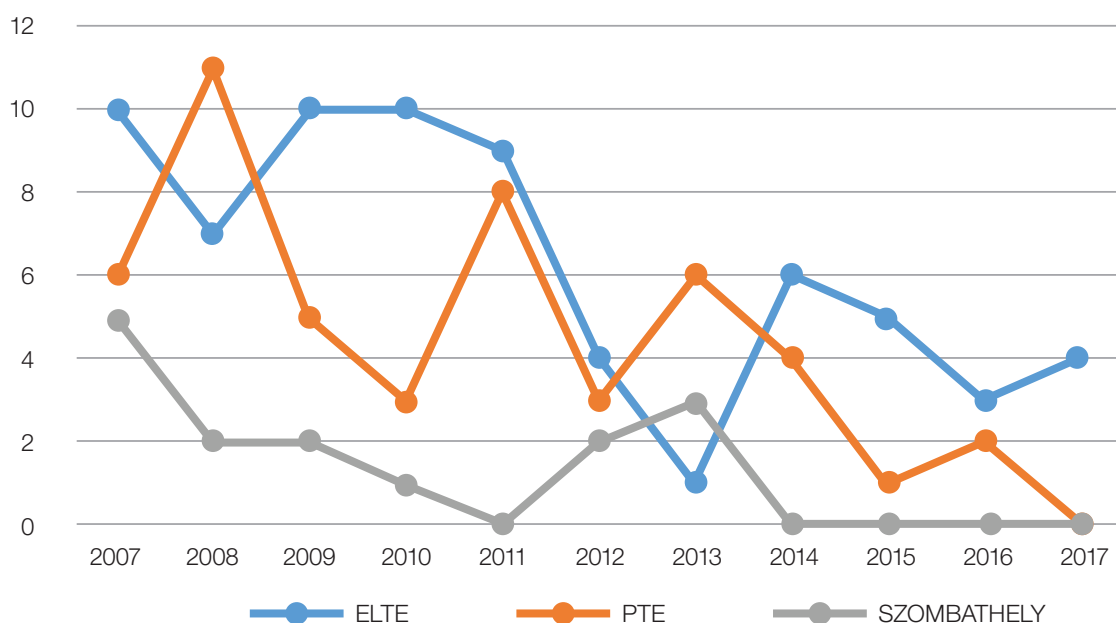
6.5.1 A horvát nyelv a felsőoktatásban

Horvát nyelvű felsőfokú tanulmányokra a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Szlavisztika Intézet Horvát Tanszékén, valamint az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szlavisztika Intézetében van lehetőség. A Nyugat-magyarországi Egyetem Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Karán önállóan működő kroatisztikai képzés jelenleg az ELTE keretein belül működik.

Nevezett egyetemeken túl főiskolai keretek között is folytathatók óvodapedagógiai és nemzetiségi tanítói szakon tanulmányok a bajai Eötvös József Főiskolán. Az alábbiakban a hallgatói létszámok alakulása látható.

A horvát nyelvi egyetemi szintű felsőoktatási tanulmányok iránt érdeklődők számáról elmondható, hogy az az országosan jelentkező hallgatói létszámcsökkenésnek megfelelően negatív tendenciát mutat, melynek számos oka van, egyebek mellett a felsőfokú pedagógusképzés koncepciójának gyakori változ(tat)ása, illetve a tanulmányok elvégzéséhez szükséges magas szintű horvát nyelvtudás hiánya is.

26. ábra: Az egyetemi képzésben résztvevő hallgatók létszámának alakulása
2007/2008 – 2017/2018 között

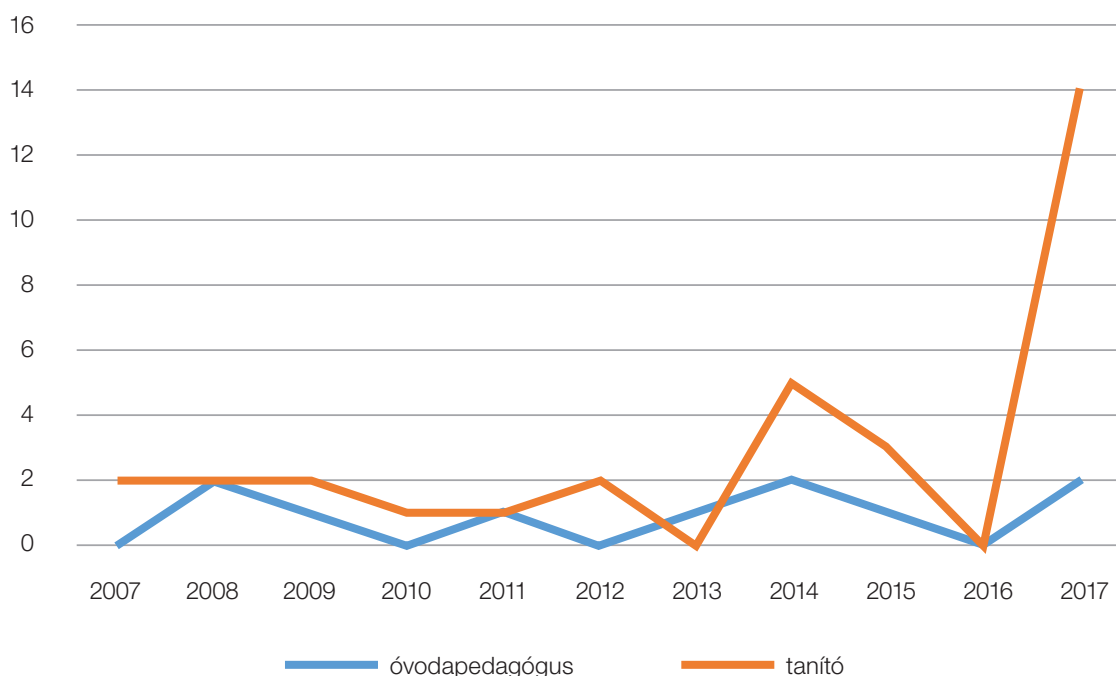

Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés¹²⁶

126. Forrás: https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat (a letöltés ideje: 2017.11.08.)

A 2017-es évi felvételi lesújtó adatai is jól láthatóak, melyekből kiderül, hogy a szombathelyi képzést jellemző 2014 óta tartó tendencia nem változott, illetve, hogy a Pécsi Tudományegyetemre sem nyert felvételt egyetlen hallgató sem, nem vigasztaló az ELTE Szlavisztika Intézetébe járó 4 felvett hallgató létszáma sem, ahol a vizsgált időszakban 4-10 fő közötti létszámalakulást tapasztalható. A pécsi képzőhelyen hasonlóan 0-11 fő között alakult azon hallgatók száma, akik az utóbbi 10 évben álltak hallgatói jogviszonyban, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy valamennyien sikeresen abszolválták a kimeneti feltételeket.

27. ábra: A bajai Eötvös József Főiskola nemzetiségi óvodapedagógus-, és nemzetiségi tanító képzésére járó hallgatók létszámalakulása 2007–2017 között

Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés

Ezekre a képzésekre az előzőkkel ellentétben az vonatkozik, hogy az utóbbi két évben egyre magasabb a jelentkezők száma, kifejezetten jellemző ez a nemzetiségi tanító szakra, amely 2016-ban egyetlen hallgatója sem volt, míg 2017-ben ez a szám 14-re változott. Ugyanez mondható el a nemzetiségi óvodapedagógus szakról is, amely egy év alatt két hallgatóval bővült, kiegészítésként megjegyzendő, hogy ők nem nappalis, hanem levelezős munkarend szerint haladnak.

7. A magyarországi kéttannyelvű gimnáziumi tanulók kétnyelvűsége

7.1 A magyarországi horvátok nyelvhasználatára vonatkozó kutatások

A magyarországi horvátokat kutató kevés számú vizsgálatból megemlítendő az Országos Horvát Önkormányzat megbízásából elvégzett szociológiai életmódkutatás, melynek eredményeit 2002-ben publikálták.¹²⁷ A vizsgált 269 főből álló országos terjedelmű horvát nemzetiségű mintát, 14-25 év közötti horvát nemzetiségű fiatalok alkották. A vizsgálati változók a személyi kiadások hozzávetőleges struktúrája, a szabadidős információs tevékenység megítélt időmérlege nyelvi felosztásban, a preferált média műsorok, az olvasmányok, szórakozási és önképző műfajok, a nyelvhasználat, a saját nemzetiségbeli horvát fiatalokkal való kapcsolattartás fontosságának megítélése, a társadalmi-kulturális rendezvényeken való aktív részvétel nyelvi-nemzetiségi felosztásban, a magyarországi horvát fiatalokat tömörítő civil szervezetek munkájában való személyes részvételre való hajlandóság megítélése, egyfajta nemzetiségi aktivitás-index megállapítása voltak.

Vizsgálták továbbá a hazai horvát fiatalok fogyasztási szokásait, a szabadidő tevékenységek időmérlegét, a média műsorok és olvasmányok preferenciáját, a nemzetiségi identitás mutatókat, a nemzetiségi tevékenység-mutatókat, a nemzetiség-központú tevékenységek meghatározóit, valamint a szabadidős tevékenységek értékrendszerét is.

A vizsgálat sajátossága, hogy az önkitöltős kérdőívet magyar és horvát nyelven egyaránt megválaszolhatták a kérdezettek, és az előbbi lehetőséggel magas arányban, 54,7 %-uk élt. A horvát nyelven válaszolók kapcsán jól látható, hogy a horvát nemzetiségi iskolákba járók nagyobb arányban hallgatnak rádióműsorokat horvát nyelven, és nagyobb arányban is olvasnak és beszélgetnek horvátul családtagjaikkal (horvátul 29%, magyarul 64%). Mivel a kérdőíves vizsgálat kitért a nyelvhasználati szokásokra is, vizsgálva a többségi-nemzetiségi (magyar-horvát) nyelvhasználatok gyakoriságát különböző kommunikációs-társas környezetekben (családi, baráti, iskolai, munkakörnyezetben), jelen esetben az erre vonatkozó adatokra térnek ki.

127. Dr. Baráth Árpád-Dr. Gyurok János-Dr. Soksevits Dénes: A magyarországi horvát fiatalok életmódja Croatica Kht. Budapest, 2002

A nyelvhasználatra vonatkozó lehetséges válaszok, – sokat, keveset, alig, nem – alapján kimutatható hogy a fiatalok által használt domináns nyelv a magyar. Idézve a kutatók következtetését: „Családi környezetben, minden tíz horvát nemzetiségű fiatalból kb. 2 fő rendszeresen horvátul a többi családtaggal, iskolai és munkaköri környezetben pedig tíz főből hárman tartják fel társaskapcsolataikat rendszeresen horvát nyelven. Ebből az a következtetés vonható le, hogy az iskolai, illetve munkakörnyezetek nyelvhasználatára erősebb meghatározó tényezője a nyelvápolásnak, mint a mindennapi családi nyelvi környezet” (Baráth 2002:36.)

Ugyan a nyelv és a kultúra viszonyrendszerében is megnyilvánul ez a tendencia, a zárókövetkeztetés mégis az, hogy „...a fiatalok nemzetiségi identitásának és kulturális tevékenységének egyik igen fontos, de nem egyedül meghatározója a nemzetiségi nyelv aktív használata. A nyelvhasználaton kívül a magasabb kultúra/kultúrák iránti érdeklődés egyaránt jelentős meghatározója a fiatalok nemzetiségi hovatartozásának, ami a további elmélyítő kutatások, mint multikulturalizmust célozhatnak meg. A nemzetiségi nyelvhasználat és nyelvi kultúra ápolásának tekintetében fontos kiemelni azt a tanulságot is, hogy – ellentétben a közhitellel –, a nemzetiségi nyelvhasználat főbb serkentő tényezője a jelen nemzetiségi társadalomban nem annyira a családi kör a meghatározó tényezője, hanem az iskola és baráti környezetekben beszélt (domináns) nyelv” (Baráth 2002:36).

„A második világháborút lezáró időszaktól az 1990-es népszámlálásig a hivatalos népszámlálási adatok alapján Magyarország nemzetiségi lakosainak számaránya 90%-kal csökkent. A magyarországi horvátoknál az anyanyelvi adatok alapján szintén kimutatható a térvésztés, bár nem olyan drasztikus mértékben, mint a nemzetiségek összlétszámának adatai azt feltételeznék (1946-0,2%, 1860-0,4%, 1970-0,2%, 1990-0,1%). A százalékos mutatók 1970 és 1990 között stagnálást jeleznek, de a számszerű eredmények évtizedenként 2500-3000 fő közötti csökkenést mutatnak ki.”¹²⁸

Horváth Sándor Vas megyében zajló vizsgálatában a grádistyei horvát települések közül Felsőcsatárt, Horvátlövőt, Horvátzsidányt, Nardát, Ólmódot, Peresznyét, és Szentpéterfát érintik, de emellett megemlíti az elmagyarosodott: Felsőberkifalut, Bozsokot, Harasztifalut, Horvátnád-alját és Tömördöt is, és arra a következtetésre jut, hogy az etnikai exogámia ellenére ennek okai a munkavégzésben, a közélet magyarosításában, az iskola, az egyház és a sajtó szerepvállalásában rejlik (bővebben Horváth 2006:237-254).

128. Gyurok (1999) Forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/horvatok/a_magyarorszag_i_horvatok_1910_1990/pages/014_nehany_fobb_kovetkeztetes.htm (a letöltés ideje: 2018.01.20.)

A grádistyei horvát közösségre kiterjedő kutatásban vizsgálták a terület térkapcsolatait, a családi kapcsolatokat, az iskolai végzettséget, és a kulturális mobilitást, a családi-közöségi élet különböző színtereit, a vallásosság szerepét, az olvasási szokásokat, a társas kapcsolatok kommunikációs mintáit, és a civil szerepvállalást is, ami ahhoz a következtetéshez vezetett, hogy a nyelvi változást a spontán asszimiláció jellemzi. A 2012-es vizsgálat adatai azt igazolják, hogy a horvát nyelv használata a családi kötelékben csökken és célirányossá válik, és, hogy a magyar nyelv lesz az elsődleges kommunikációs csatorna.

A hazai nemzetiségek nyelvi állapotának vizsgálatában vitathatatlan érdeme van az MTA Kisebbségkutató Intézetének, és Műhelyének, a Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztályán 1999 óta folyó kutatómunkának.¹²⁹ amely provokatív kérdés és problémafelvetésével, miszerint „Újratanulható-e a nemzeti anyanyelv?” több tudományos vizsgálat elindítását és szakmai párbeszéd létrejöttét segítette elő.

Imre Anna (2003:69) *A nemzeti szülők iskolázási stratégiai* című vizsgálata során 2000 nemzeti szülő a nemzeti iskolára vonatkozó véleményét kérdezte meg, melyek közül 23,4% volt a horvát nemzeti szülők aránya. Az 1995-ös vizsgálat azt mutatta, hogy a nemzeti nyelvismeret aránya elsősorban a horvát szülők körében volt jellemző (72,6%), és azt magas anyanyelvi szinten 62,9%-uk beszélik, illetve a tájnyelv ismerete 72,4%-ban jellemzi őket, sőt a házastársak esetében is gyakori még az anyanyelvi szintű nemzeti nyelvismeret. E kutatás adatai azt is alátámasztották, hogy a nemzeti nyelv leginkább a nagyszülők generációjában használatos és már jóval kevésbé a szülők családjában.

A horvát nyelv kapcsán a horvát gyerekeknél a családi körben használt nyelv valamivel magasabb mértékben jellemzőbb az átlagnál, a nemzeti származás elismerése szintén magasabb az átlagnál (56,3%). A szerző megállapítása szerint a nemzeti nyelv átörökítésében az intézmények jelentősen behatároltak, egyfelől a megfelelő nemzeti nyelvtudás hiányában nem tudnak eredményesen építkezni, nem beszélve arról, hogy számos nemzeti iskola módszereit, tananyagát tekintve az elmúlt évtizedekben nemigen vette tudomásul, hogy a nemzeti nyelvet idegen nyelvként kell oktatnia- a nemzeti nyelv anyanyelvi szintű elsajátításához nem megfelelőek az eszközök, az óraszámok stb. (Imre 2003:93).

129. „A nyelvcsere longitudinális vizsgálata című kutatás egy megismételt szociolingvisztikai vizsgálat. A magyarországi románok kétnyelvű közösségében készült kutatás első terepmunkája 1990-ben, a második 2000-ben volt. A kutatás azt kívánta felderíteni, hogy a valóságos idő (az eltelt évtized) és a látszólagos idő (az emberek életkora) milyen hatást gyakorol a román-magyar nyelvcsereire. Az 1990-es kutatás eredményeiből az Élőnyelvi Osztályon *Nyelvcsere* címmel elkészült egy tanulmánykötet. *A nyelvi másság dimenziói – A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* című projekt keretében az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya kutatóinak irányításával alaputatást folytatnak (a nyelvcsere és nyelvmegőrzés formái kisebbségi közösségekben; illetőleg társadalmi érintkezési formák, kétnyelvűség, kisebbségi és többségi attitűdök, előítéletek leírása magyarországi [bolgár, cigány, német, román, siket, szlovák] nyelvi közösségekben)”.
Forrás: <http://www.nytud.hu/oszt/elonyelv/> (a letöltés ideje: 2018.01.12.)

Az anyanyelv és az első nyelv kategóriája után a második nyelv elsajátításának forrásaira vonatkozó kérdésből kiderül, hogy ebben a folyamatban a családot kívül kiemelt szerep jut az intézményi környezetnek.

A második nyelv elsajátításának forrás lehetőségei közül a legmagasabb arányban, 153 esetből 2 esetben az óvónők, 72 esetben a tanárok személyét jelölték a válaszadók, ami egyértelműsíti az intézményesített környezet dominanciáját.

A Baranya megyében élő nemzeti, etnikai kisebbségek társadalmi, gazdasági, regionális, lakóhelyi, kulturális, nyelvi és sajátosságainak 2005-ben lezajlott kutatását a horvát nemzetségre vonatkozólag 115 fő bevonásával 26 településen végezték el. A válaszadók 55,7%-a volt nő, 44,3%-uk férfi, életkorukat tekintve a 40-49 év közöttiek voltak a legmagasabb arányban, 27%-ban, őket követték a 20-29 év közöttiek 22,6%-os arányban, majd az 50-59 évesek 18,3%-ban.

A nyelvhasználati vonatkozású kérdésekben 106 fő, a válaszadók 92,2%-a állította, hogy ismeri és használja a horvát nyelvet, a családok többnyelvűsége a 60-69 éves és a 69 év feletti korosztály között volt a legelterjedtebb, míg a fiatal 20-29 év közötti generációnál kedvezőtlenebbek voltak a mutatók, de összeségében a 107 többnyelvű család közül 106-ban horvát-magyar kétnyelvűség a feltételezhető. A megkérdezettek 35,7%-a mondta, hogy gyermeke már az iskolakezdés előtt ismerte a nemzetiségi nyelvet és csupán 11,3%-uk állította azt, hogy gyermeke nem tanult meg a családban horvátul. A primer nyelvi szocializáció változása abban látható, ha a kérdést megválaszolók életkor szerinti megoszlását is figyelembe vesszük: a 60-69 év feletti válaszadók 50,0%-a mondta azt, hogy gyermeke a családból ismert nyelvként tanulta a horvát nyelvet az iskolában, a 40-49 év közöttiek esetében ez az arány 48,7%, míg a 30-39 éves korosztály esetében már csak 44,4%, jól láthatóan hanyatló tendenciát mutatva (bővebben Bockovac 2005).

7.2 Kétnyelvűség és/vagy kétkultúráság?

A kétnyelvűség interdiszciplináris megközelítést kívánó (pszichológia, neurolingvisztika, pszicholingvisztika, szociolingvisztika...) jelenségének számos meghatározása és csoportosítása létezik, melyek közül az legáttekinthetőbb Bartha Csilla rendszerezése (Bartha 1999), aki több alkalommal is felhívta már a figyelmet a fogalmat övező nyelvvideológiai koncepciók, előítéletek és tévhitek veszélyére, illetve tette egyértelművé a kisebbségi kétnyelvűség kiemelkedő szerepét a nyelvmegőrzés folyamatában.

Figyelembe véve a tényt, miszerint a kétnyelvűség története egyidős az emberiség történetével, poliszémikus volta, kialakulásának okai valamint számos variációja miatt nem ragadható meg összességében. Különböző földrajzi területeken eltérő módon viszonyulnak hozzá, Európában általában kivételes jelenségként tartják számon, bár az európai uniós nyelvi sokszínűség, ahogy a többnyelvűség is mára már kulcsfogalomként vált (Bartha 2010:125).

A nyelvészeti kutatások érdeklődése a 20. század közepétől irányul a kétnyelvűség vizsgálatára, de napjainkban sem beszélhetünk egységes és önálló tudományterületről, mindebből adódóan a fogalom meghatározása leginkább bizonyos tipológiák, skálák, illetve fokozatok mentén történik.

A kétnyelvűség számos definíciója közül az egyik legkorábbi a kettős monolingvis elvet hirdető, Bloomfield által meghatározott (Bloomfield 1933, idézi Bartha 1999:34), aki olyan beszélők gyakorlatát írja le, akik két nyelv anyanyelvi kontrolljára képesek.

MacNamara (MacNamara 1967, idézi Bartha 1999:37) hangsúlyozza a kétnyelvűség kontinuumjellegét, kiemelve azt, hogy aki a második nyelven a négy alapvető nyelvi készség, – beszéd, megértés, olvasás, írás –, egyikével rendelkezik az kétnyelvűnek tekinthető.

Weinreich meghatározása funkcionális megközelítést mutat: „Két nyelv váltakozó használatának gyakorlatát kétnyelvűségnek, az ebben részt vevő egyént pedig kétnyelvűnek nevezük” (Weinreich 1953:1, idézi Bartha 1999:38).

Grosjean (Grosjean 1992, idézi Bartha 1999:38) meghatározása a legelfogadottabb, miszerint „A kétnyelvűség két vagy több nyelv rendszeres használata, kétnyelvűek pedig azok az emberek, akiknek mindennapi életük során szükségük van két vagy több nyelvre és ezeket használják is.”

A különböző definíciókat Skutnab-Kangas (1997:18) az alábbi módon összegzi és rendszerezi: „Kétnyelvű az a személy, aki egy vagy többnyelvű közösségben is anyanyelvű szinten képes két vagy több nyelven kommunikálni, a közösség és az egyén kommunikatív és kognitív kompetenciájára kirótt szociokulturális követelményeknek megfelelően, és aki mindkét nyelvi csoporttal és kultúrával vagy azok részeivel képes azonosulni”.

A finn nyelvész szerint **származás szerint** kétnyelvű az, aki kezdettől fogva két nyelvet használ a családban, akit kétnyelvűnek nevelnek. A nyelvekkel való **azonosulás szempontjából** megkülönbözteti a belső azonosulást, vagyis az a kétnyelvű, aki kétnyelvűnek azonosítja magát, illetve két nyelvvel/és vagy kultúrával (annak részeivel) azonosul, valamint a külső azonosulást, miszerint kétnyelvű az, akit mások annak tekintenek. A **nyelvtudás foka** szerint a kétnyelvű személy tökéletesen ismerheti a nyelveit, két nyelvet használhat anyanyelvként, azonos

szinten használhat két nyelvet; egy másik nyelven is teljes és értelmes megnyilatkozásokra képes, illetve legalább részben ismer egy másik nyelvet; vagy kapcsolatba került egy másik nyelvvel.

Funkciója szerint kétnyelvű az az ember, aki a mindennapi életben két nyelvet használ, vagy képes lenne azok használatára.

Lanstyák István szerint a két, viszonylag önállóan tekintett nyelvváltozat – leginkább a sztenderd és valamilyen helyi nyelvjárás-ismeretét és a beszédhelyzet követelményeinek megfelelő rendszeres használata a kétnyelvűség (2002:140).

Navracsics Judit felhívja a figyelmet arra, hogy az egyén a társadalom része, és így, ha valaki egy nemzeti-nyelvi kisebbséghez tartozik, kétnyelvűvé válik, még akkor is, ha tömbben élő kisebbség része, és nem is gondolkozik azon, hogy kétnyelvű-e vagy sem (Navracsics 2008:9), illetve kitér rá, hogy szükséges a kétnyelvűség és a kétkultúrás fogalmának megkülönböztetése, tehát „...kétnyelvű az az egyén, aki két (vagy több) nyelv használatára képes a mindennapi életben. Kétkultúrás az az egyén, aki mindkét kultúrát magáénak vallja, pontosabban a mindennapi életben a két kultúrának egy sajátos ötvözetét gyakorolja” (Navracsics 2008:10).

A kétnyelvűség rendszerbe foglalásakor is több eltérő megközelítést találunk, Lambert (Lambert 1978, idézi Bartha 1999:192): a két nyelv tudása alapján **kiegyenlített (balansz) és egyenlőtlen (domináns)** kétnyelvűségről beszél, ez a fajta csoportosítás félreértésekre adott okot, az ő értelmezésében nem jelent automatikusan magas szintű kompetenciákat mindkét nyelven, gyakran jöhet létre dominanciaváltás is. A társadalmi környezet hatását tekintve létrejöhet a **hozáadó** (additív), vagy éppen a **felcserélő** (szubtraktív) kétnyelvűség.

Az **összetett és koordinált** kétnyelvűség Weinrech (Weinrech 1953, idézi Bartha 1999:186) klasszikussá vált felosztásában három kétnyelvűségi típust különít el, ezek a **koordinált, az összetett és az alárendelt kétnyelvűség**.

Az **elsajátítás idejére** utaló terminusok további problémákat vetnek fel, a legtöbbször a **kései-korai, elsődleges-másodlagos, mesterséges, a szerzett-tanult** típusokat írták körül, megkülönböztetve a **gyermekkori**, – ezen belül szimultán és egymás utáni, vagy szukcesszív, konszekutív –, **serdülőkori** és **felnőttkori** kétnyelvűséget, majd a 1990-es évektől egyre elterjedtebbé vált a **kétnyelvű első nyelvsajátítás, kétnyelvű második nyelvsajátítás** és a **korai második nyelvsajátítás**, valamint előfordul a **kétanyanyelvűség is** (bővebben Bartha 1999:188-189).

A **kulturális identitás** viszonyában beszélhetünk: **monokulturális elsőnyelv domináns, akkulturációs** (a többségi nyelvet képviselő csoporthoz tartozás jellemzi őket) és **dekulturációs kétnyelvűségről**, amely kapcsán az egyén ambivalens és egyik kultúrával és nyelvvel sem tud azonosulni), illetve dietniáról, vagyis kétnyelvűségről és kétkultúrásúságról is (Bartha 1999:193-194).

A fenti definíciók újabb és újabb kutatási irányok megjelenését implikálták, melyek tovább bővítették a kétnyelvűségekre vonatkozó ismereteket, így már véglegesen megdőltek azon nézetek, melyek a kétnyelvűséget károsnak vélték, sőt az egynyelvűség elsődlegességétől elmozdulva elismerik a kétnyelvűség hasznosságát, előnyeit és értékét, különösen annak gyakorlati hasznát.

A jövőt illetően fontolóra kell venni Bartha Csilla azon nézetét, miszerint a kutatói szerep módosulása és a szociokulturális nyelvészet nagymértékben hozzájárulhat ahhoz a szemléletformáláshoz, hogy a közösségek olyan tudományos információkhoz jussanak, amelyek hatással vannak nyelvi elképzeléseikre, attitűdjeikre, ítéleteikre, és kiindulásai lehetnek későbbi nyelvi döntéseiknek (Bartha 2010:133).

Amennyiben elfogadjuk, hogy Bartha Csilla szerint a közösségi kétnyelvűség a szociolingvisztika számára az egyik legfontosabb vizsgálati keret, akkor ebben a keretben különösen fontos helyet foglalnak el a kisebbségi beszélők. A horvát nyelv kapcsán érdekes lehet a diglosszia újabb értelmezések mentén kiterjesztett nyelvhasználói viszony vizsgálata is, amely kapcsán a két nyelvváltozat alatt a sztenderdet és a tájnyelvet értem.

A hazai horvátok kétnyelvűségére egyaránt hatott a földrajzi elhelyezkedésük és terjeszkedésük, a különféle nyelvi ideológiák (pl. szerbhorvát unitarizmus), a határátrendezés (grádistyei horvátok), a belső munkaerő vándorlás (a falusi létforma felbomlása), az anyanemzet államszövetségeinek felbomlása (Jugoszlávia széthullása).

Arra a kérdésre, hogy mitől érzi magát az egyén egy adott kisebbséghez tartozónak, pontosabban, hogy milyen módon alakul ki identitása és hogyan tudja azt megélni szintén eltérő válaszok adhatók, bár gyakran ismétlődnek meg a nyelvhasználat és a kultúra válaszelemek.

Trudgill (Bartha 1999:75) 1997-es definíciója szerint: „Az etnikum olyan szociokulturális társulás, amelynek tagjai saját csoportjukat más társas csoportoktól különbözőnek, kultúrájukat pedig más csoportok kultúrájától különböző kultúrájúnak érzik.”, vagyis a kiemelt jegy ez esetben az eltérő kultúra megléte. A hazai kisebbségek állapotát Bindorffer Györgyi következő megállapítása összegzi „...a kisebbségek leginkább származásuk...miatt tartják magukat kisebbséginek...ugyanis az élet minden területét átszövő és az azt meghatározó szokásrendszereket, népviselet, eltérő érték és normarendszert tartalmazó kisebbségi kultúra már nem létezik egyik kisebbségnél sem” (Bindorffer 2007:8).

„Nyelvhasználati szokásaikat tekintve az erőteljes nyelvi asszimilációs tendenciák mellett minden kisebbségnél fellelhető az anyanyelv használata, de csak az idősebb generációk esetében beszélhetünk az anyanyelvhasználat tökéletes és általános szintjéről. Esetükben is megjelenik azonban a kódváltás. A fiatalabbak reflexnyelve a magyar még akkor is, ha már anyanyelvi

teljesség szintjéig is beszélnek a kisebbségi nyelvet. Ez annak tulajdonítható, hogy a többségi nyelvi közegben korlátozott a kisebbségi nyelv használatának lehetősége. Általános jelenség mind az öt kisebbségnél, hogy a fiatalabb korosztályok esetében a nyelvi asszimiláció gyakorlatilag befejeződött, megtörtént a nyelvcsere” (Bindorffer 2007:9).

A nyelv és a kultúra összefüggésében Navracsics Judit kiemeli, hogy nem szabad a kétnyelvűséget és az identitást összevegyíteni. „A kétnyelvűség a nyelvi képességekre utal, az identitás a kulturális hovatartozást tükrözi.”, illetve megállapítja, hogy „Magyarországon, a meglévő kisebbségek között tapasztalható általános tendencia érvényes a horvátokra is. Míg a nemzeti hovatartozásuk szerinti meghatározásnál lélekszámuk nőtt az utóbbi közel harminc évben, a kisebbségi nyelvet anyanyelvként jelölők száma stagnál vagy csökken. Megállapítható a nyelvi asszimiláció. Mindezen a kisebbségi tanítási nyelvű iskolák segíthetnek. A mindennapi életben mindkét nyelvüket aktívan használók beszédprodukciónak olyan jellegzeteségeket figyelhetünk meg, amelyeket a magyar egynyelvű beszélőkében nem. Egyértelmű a két nyelv egymásra hatása még akkor is, ha ez nem explicit módon történik, ha nem következik be kódváltás. A szemantikai, fonológiai parafázia, valamint a szerkesztési műveletben előforduló hibák és azok önkorrektívái arról tanúskodnak, hogy a mentális lexikon összetett. A két nyelv tárolása feltételezhetően egységes módon történik. A beszédtempó és a szünettartás nagyjából egyforma mértékű ugyanazon személyeknél a magyar, ill. a horvát nyelvi produkcióban” (Navracsics 2008:87).

A kétnyelvűség fogalma mellett az újabb kutatásokban megjelenik a kétkultúrás fogalma is. Navracsics Judit megállapítása szerint a „A kétkultúrás elismerése, azaz a kettős kulturális identitás ritka. Gyakoribb a kétnyelvűség elismerése, de a kettős kultúrás, kettős identitás tagadása” (Navracsics 2010:100). Azonban ahogy a kétnyelvűségnek, úgy a kétkultúrásnak is több változata létezik, kialakulása is eltérő lehet, a két kultúra ismerete is más és más fokú, beszélhetünk aktív és passzív kétkultúrásról is, míg az előzőben az egyén ismeri és alkalmazza a másodikban ismeri, de nem tartja be mindkét kultúra szokásait.

„Az egyén önmeghatározását sokkal inkább befolyásolja a kultúra, mint a nyelv. Az egyéni kétnyelvű identitásáról szóló döntése függ a rokonságtól, a kultúrától, a nyelvtől, a fizikai külsőtől, neveltetéstől, a társadalmi elfogadottságtól stb. Az egyén tartozhat csak az egyik, csak a másik kultúrához, mindkettőhöz vagy egyikhez sem. Az ideális természetesen, ha mindkettőhöz tartozik, különben könnyen válhat a kirekesztés áldozatává” (Navracsics 2010:100).

A nyelvhasználók jellegét tekintve kitüntetett figyelmet érdemelnek a diaszpórában élő közösségek, nyelvi állapotukat tekintve nyelvszigetek is lehetnek, hiszen anyaországukon kívül élve, átesve a széttelepülést, a betelepülést-betelepítést, a politikai/közigazgatási határokat

megváltoztatásának jóval kedvezőtlen viszonyok között élnek, mint a befogadó nép és ez általában hátrányos helyzetet jelent, akkor van esély a túlélésre ha többen élnek, a befogadó nép kedvező politikai környezetet biztosít, a ha maga a diaszpórában élő nép is meg akarja őrizni nyelvét, kultúráját és identitását” (Pusztay 2016:34). Emiatt az sem ritka, hogy a diaszpórában élő kisebbségek nemzeti/etnikai öntudata gyakran erősebb a saját köztársaságban élőknél (Pusztay 2006:179).

7.2.1 Részösszegzés

A nyelv-kultúra-identitás viszonyáról számos, sokszor egymásnak ellentmondó elmélet létezik, melyek közül most csupán a szociálpszichológiai megközelítésre és a nyelvi liberalizmust vallók nézetére térnek ki, szerint az identitás magja a nyelv (etholinguistic theory), mindig marad fenn az etnikai identitás, az érzelmi kötődéstől függ, nyelvi liberalizmus: nem létezik a nyelv és nemzet kapcsolata, a nyelvi asszimilációs folyamatok természetesen (Pusztay 2016:37).

Egy nép kulturális öntudta az anyanyelvi képzéssel kezdődik (Pusztay 2016:36), annak ellenére, hogy a kétnyelvűségkutatásnak számos témája lehet, a hazai horvátok kapcsán nem történt meg annak az átfogó jellegű vizsgálata sem hogy melyek a nyelv választást meghatározó tényezők, mik a nyelvi attitűddel összefüggő kódváltás, kódkeverés előzményei, kiváltó okai. A nyelvi változatosság kapcsán főként dialektológiai munkák készültek, a fiatalabb korosztály nyelvi repertoárjának, a nyelvhasználati színterek feltárása, a kontaktusnyelvészeti kutatások is váratnak magukra.

A nyelvmegtartás, nyelvmegőrzés érdekében szükség van a nyelvi tervezésre, az erős társadalmi-közösségi támogatottságra, amely kapcsán figyelembe kell venni a fennálló nyelvi helyzetet, a nyelvhasználók számát, földrajzi elhelyezkedését, társadalmi összetételét, a beszélők iskolázottságát, foglalkozását, az exogám házasságok arányát, de a nyelvi állapot jellemzőit is, nyelv sztenderdizáltságának fokát, dialektalizációját. Mindezen tényezők elemző feltárásának kisebbségpolitikai következményei lehetnek. A hazai horvátok hiánypótló kétnyelvűségi vizsgálatai vethetnék fel a nyelvi tervezés feladatait (státusz + korpusz + nyelsajátítás tervezés + nyelvterjesztési stratégiák).

7.3 A feltáró kutatás indokoltsága

Főként a felsőoktatásban jelentkező jelentős létszámcsökkenés, illetve hanyatlás veti fel a háttérben meghúzódó nyelvi és társadalmi jelenségek feltárásának szükségességét. A téma bevezetőben ismertetett alulkutatottságát igazolja az is, hogy a két hazai két tanítási nyelvi gimnázium tanulóinak nyelvhasználatáról sem készült még olyan felmérés, amely a későbbiekben megismételhető lenne, mutatva ezzel a változások minőségét. Az általam elvégzett kérdőíves kutatás sem tekinthető teljesnek, célja a kétnyelvűség, a nyelvhasználati szinterek és a nyelvi attitűdvizsgálata volt, melyek megismerése lehetőséget teremt az esetleges nyelvi beavatkozás tervezett elvégzésére. Azért választottam a középiskolai korosztályt, mert tapasztalataim szerint az iskolaválasztás szempontjából itt még domináns a szülői elvárás, amely bizonyos esetben kontraproduktív reakciókat szül, konkrétan számos olyan tanulóval beszéltem, akik a szülői kényszernek megfelelően végezték el a két tanítási nyelvű programot, mindenféle belső motiváció híján, ami egyértelműen iskolai kudarcokhoz vezet, az alacsonyabb nyelvi kompetenciához illetve a kimeneti vizsgák sikertelenségéhez. Egy külön vizsgálat tárgya lehetne a szülői attitűd feltárása, az iskolaválasztás mögött meghúzódó motivációs rendszer felmérése és kiértékelése, ugyanis nem ritkán találkozunk a nemzetiségi komponens háttérbe szorításával/szorulásával, és az idegen nyelvismeret piaci illetve presztízsértékének elismerésével és támogatásával.

7.3.1 A kérdőíves felmérés

A különféle kutatási módok közül az általam elvégzett a feltáró/felderítő kutatások közé tartozik, amely célja nem az adott jelenség teljes elemzése, hanem a probléma felvetése, körvonalainak vázolása, a jellemzően érvényesülő tendenciák feltárása, egy elsődleges megközelítés, amely lehetőséget ad a későbbiekben a kutatás megismétlésére, esetleges kibővítésére. A kérdőíves felmérésben összesen 166 tanuló vett részt, a két hazai, – budapesti és pécsi –, két tanítási nyelvű, (horvát-magyar) gimnáziumok tanulói összlétszámának (223 fő) 74%-át alkotva.

Az adatgyűjtés szaktanárok segítségével folyt, a válaszadás tetszőleges és anonim volt, melyre egy, illetve szükség esetén két 45 perces tanóra állt a rendelkezésre.

A kérdőív adatainak rögzítése és statisztikai elemzése a Microsoft Excel program alkalmazásával és a Statistical Package for Social Science (SPSS) Windows operációs rendszerben működő program felhasználásával történt. Az adatfeldolgozás folyamán egyaránt fontos

volt az egy-változós leíró statisztikai kimutatás és a több-változós eredmények elemzése is. A kérdőív célja a precizitás, objektivitás, megbízhatóság (reliabilitás) és érvényesség (validitás) volt.

A felhasznált önkitöltős kérdőív egyaránt tartalmazott zárt és nyílt kérdések, az ún. belemegítő kérdések elsősorban a ráhangolódást szolgálták, a nyelvhasználati szokásokra szinterekre, és a nyelvi attitűdre vonatkoztak. A levezető nyitott kérdések lehetőséget adtak a válaszadók által megfogalmazott saját vélemény, gondolata, kritika megfogalmazására, és egyúttal kontrollkérdéseként is szolgáltak.

A mellékletben közölt felhasznált kérdőív Göncz Lajos: *A kétnyelvűség alapkérdései* (1985:209) című könyvében megjelent, illetve Denković Andrea: *A magyar horvát kétnyelvűség a közoktatásban*¹³⁰ című doktori dolgozatában közölt kérdőív szerkesztett változata.

A kérdőív négy szakaszból állt, melyből az első tíz kérdés az anonim válaszadó iskolájára és osztályára, valamint szociológiai változóira (születési idő), anyanyelvének meghatározására, illetve a szülőkre vonatkozó adatokra (származási hely, életkor, anyanyelv, iskolai végzettség, foglalkozás, az iskola tannyelve, amelyben tanulmányaikat végezték) kérdezett rá. A szintén tíz kérdésből álló második rész a meghatározott nyelvhasználati szintereken követte a különböző nyelvek dominanciáját, a tanulók és a szülők nyelvválasztását vizsgálva a családon belül és kívül, az olvasás, zenehallgatás, televíziós szokások mentén. A felmérés harmadik része a saját nyelvtudás értékelését várta el a megkérdezettek részéről, míg a negyedik, lezáró szakaszban 16 kérdés irányult a nyelvi attitűd szegmensének feltárására.

A kérdőívet a Budapesti Horvát Általános Iskola és Diákotthon 64 diákja, valamint a pécsi Miroslav Krleža Óvoda, Általános Iskola és Diákotthon 102 diákja töltötte ki. A válaszadók a két tanintézmény 9-től 12-ik osztályig terjedő részleges tanulói populációját alkották¹³¹, életkoruk 15-20 év közé tehető, közülük 56,3% volt a lányok, és 43,7% a fiúk aránya.

130. Forrás: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/denkovicandrea/tezis.pdf> (a letöltés ideje: 2015.12.10.)

131. a kutatásban nem vettek részt a 9/0.osztályos tanulók

7.3.2 Az elsődleges és másodlagos szocializáció nyelvei

*„A család alapvető,
minden mást meghaladó fontosságú
az elsődleges nyelv elsajátításában,
kisebbségi körülmények között pedig
megtartásában is.”¹³²*

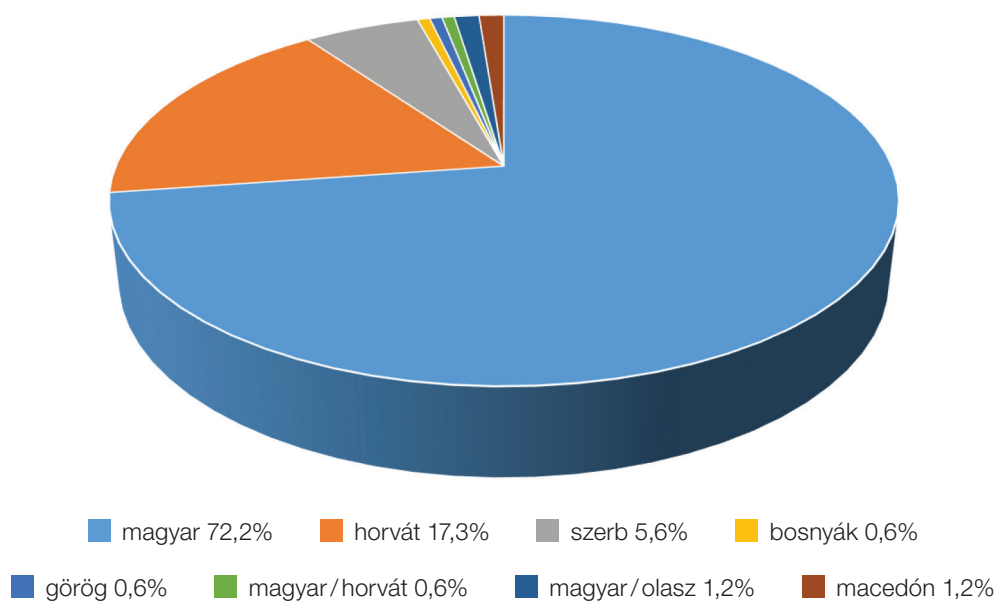
A tanulói kétnyelvűsége irányuló vizsgálat egyik meghatározó kérdése az anyanyelvre vonatkozó volt, amely kapcsán, tapasztalataim szerint a középiskolai tanulók között még mindig az a legelterjedtebb nézet, hogy az az elsőként elsajátított nyelv. Számos kutató mutatott rá arra, hogy több dimenzió és kritérium mentén határozható meg az anyanyelv, közülük a legtöbbször idézett Skutnabb-Kangas (1997:13), aki az anyanyelv négy fő kritériumaként a származást, a nyelvtudás fokát, az nyelvvel való azonosulást és a nyelv funkcióját jelöli ki, amely alapján megállapítja, hogy:

- egy személynek lehet több anyanyelve is (a származás: első tanult nyelv, de az azonosulás szempontjából is)
- ugyanaz a személy más anyanyelvvvel rendelkezhet a definíció különböző meghatározásai alapján
- egy személy anyanyelve változhat élete során
- egy társadalom politikai érettségének fokát határozza meg, hogy mely elemeit használja a fenti definíciónak intézményeiben.

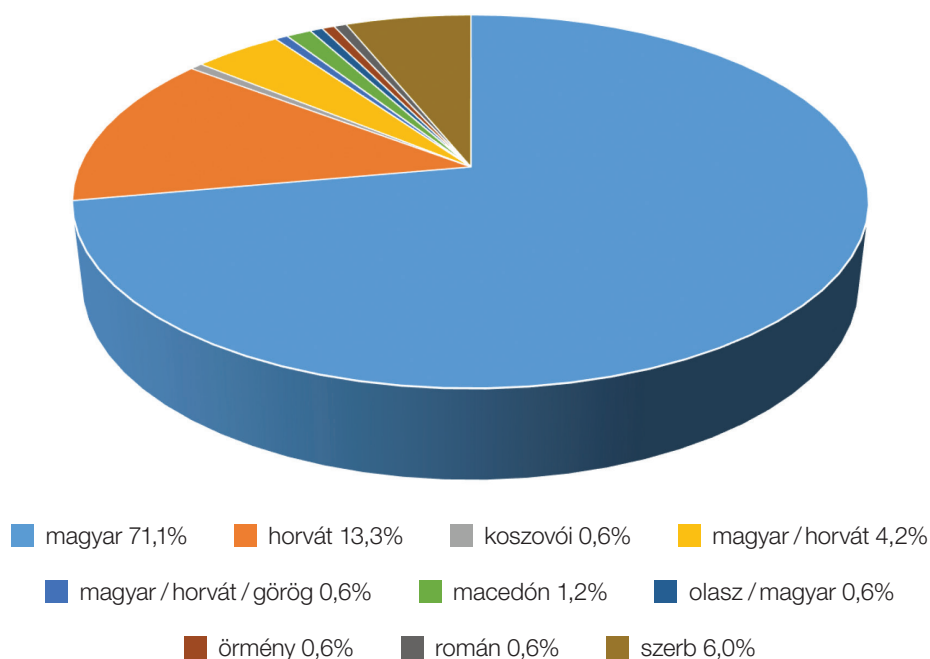
A Melyik nyelvet tartod anyanyelvednek? – kérdésre 162 érdemi választ adó tanuló közül egy fő a bosnyákot, egy fő a görögöt jelölte anyanyelveként, ami egyaránt a megkérdezettek és az érvényes választ adók 0,6%-át teszi ki. Két fő a macedón nyelvet (1,2%), kilenc a szerbet adta meg anyanyelveként (5,4%). Horvát anyanyelvűnek 28-an (16,8%), magyarnak 117-en (70,1%) vallották magukat. Elenyésző a két anyanyelvet jelölők száma, erre mindössze két esetben a magyar-horvát, illetve a magyar-olasz nyelvpár esetén található adat.

132. Kiss: 1995:68

28. ábra: A teljes minta anyanyelv szerinti százalékos megoszlása

29. ábra: Az elsőként elsajátított nyelv százalékos megoszlása

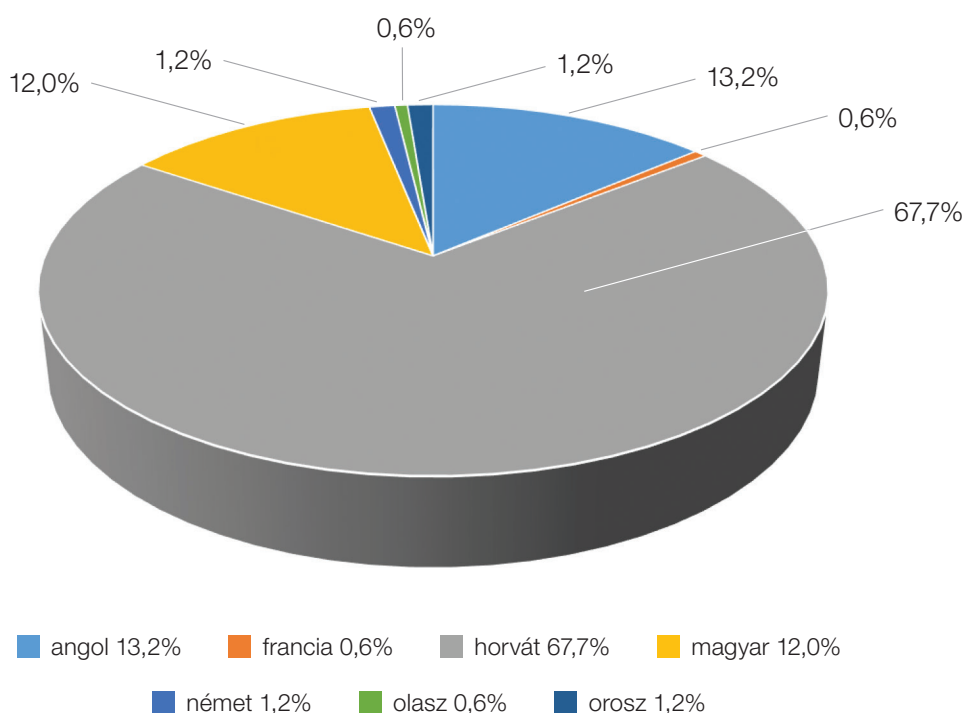
Az elsőként elsajátított nyelvre vonatkozó kérdésre adott válaszok megoszlása azonban ennél színesebb képet mutat, ugyanis az előző anyanyelvi válaszlehetőségek további nyelvekkel egészülnek ki, új adatként jelenik meg a koszovói albán, az örmény valamint a román nyelv is. Egy esetben három nyelvet (magyar, horvát, görög) is ebbe a kategóriába sorolt az adatközlő, illetve itt megnőtt a magyar-horvát nyelvpárt jelölők arányai is (0,6%-ról 5,2%-ra).

A tanulók 71,1 %-a jelöli itt a magyart az első helyen, 13,3%-uk adja meg válaszként a horvátot, ez szoros kölcsönviszonyt mutat az anyanyelvi mutatókkal.

A nyelv elsajátítása kapcsán elmondható, hogy míg az első nyelv a családi szinten történik, addig a második nyelv jórészt intézményesített környezetben zajlik. Az elsőként, a családban elsajátított nyelv a magyar (71,1%), a horvátot mindösszesen a tanulók 13,3%-a ismerte meg a korai nyelvsajátítási szakaszban, annak második nyelvként történő elsajátítása (67,7%) egyértelműen az intézményesített környezetben (óvoda, iskola) történik, néhány esetben egyéb nyelvekkel kiegészülve.

A második nyelv elsajátításának forrás lehetőségei közül a legmagasabb arányban, 153 esetből 2 esetben az óvónők, 72 esetben a tanárok személyét jelölték a válaszadók, ami egyértelműsíti az intézményesített környezet dominanciáját, ugyanakkor felveti a hatékonyság vizsgálatának kérdéskörét is.

30. ábra: A másodikként elsajátított nyelv százalékos arányai

31. ábra: A második nyelv elsajátításának forrásai

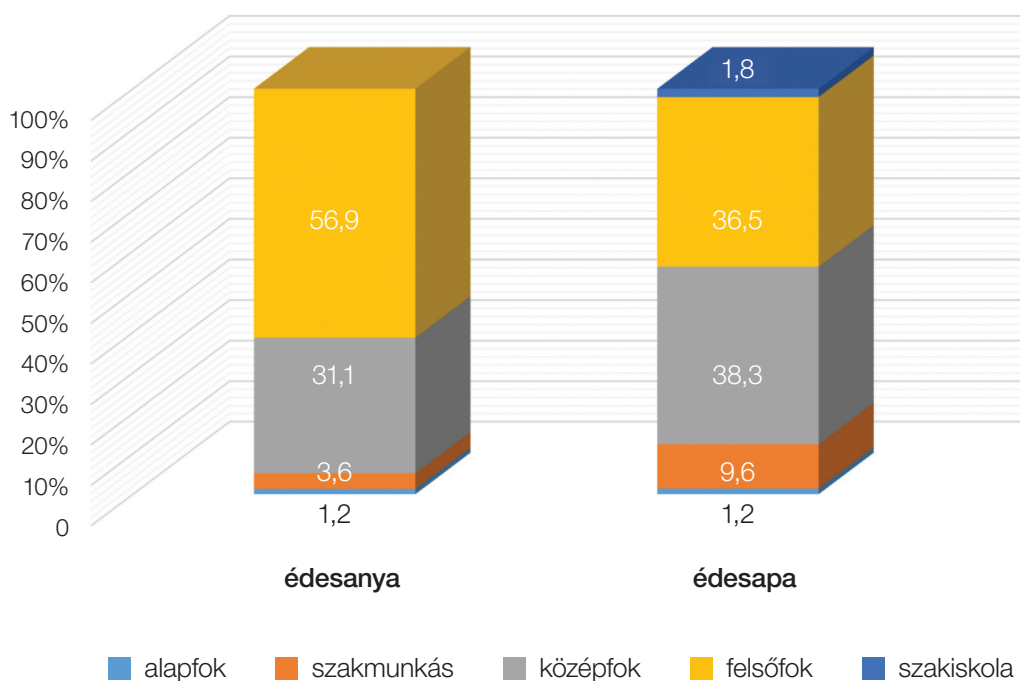
anya	5
anya / tanárok	1
apa	12
barátok	3
család	6
család / óvónő	1
gyerekek, óvónők	1
iskola	9
környezetemben élők	1
magamtól	1
média	2
nagyi / óvónő	1
nagyszülők	6
óvónő	23
iskola / család	1
szülők	8
tanárok	72
Összes válasz	153

A másodikként elsajátított nyelvek között szerepel még az angol 13,0%-ban, illetve a magyar 12,0%-ban. A nyelvi szocializáció kapcsán kiemelt fontosságúvá válik a második nyelv elsajátításának ideje, mivel a magyar nyelv a családon belül öröklődött át, fontos lenne minél fiatalabb életkorban a horvát nemzetiségi nyelv elsajátítása is, amely a későbbiekben kiegészül egyéb idegen nyelvek tanulásával is, vagyis a későbbi életszakaszokban egyre nagyobb szerep hárul az oktatási intézményekre.

7.3.3 A szülők adatai

A szülők életkori adata kapcsán megállapítható, hogy az édesanyák a 34-59 éves generációhoz tartoznak, míg az édesapák 35-63 év közöttiek. Az iskolai végzettséget tekintve elmondható, hogy a szülők legnagyobb aránya felsőfokú képzettséggel rendelkezik, amely az édesanyák között 20,4%-kal magasabb, mint az édesapáknál. A foglalkozások széles palettán mozognak, az édesapák körében a villanyszerelő, kőműves, karbantartó, vállalkozó, gyógyszerész, tanár, üzletember, építész, könyvelő, gyári munkás, raktáros, újságíró, kereskedő, üveges, tetőfedő, ügyvéd, edző, hajóskapitány válaszok szerepeltek, az édesanyák kapcsán az óvónő, tanárnő, orvos, tanítónő, közgazdász, köztisztviselő, kozmetikus, szakácsnő, pedikűrös, diplomata, hivatalnok, agrármérnök, könyvelő, ápolónő, könyvtáros, diplomata, szociális munkást jelölték a megkérdezettek.

32. ábra: A szülők iskolai végzettség szerinti százalékos megoszlása

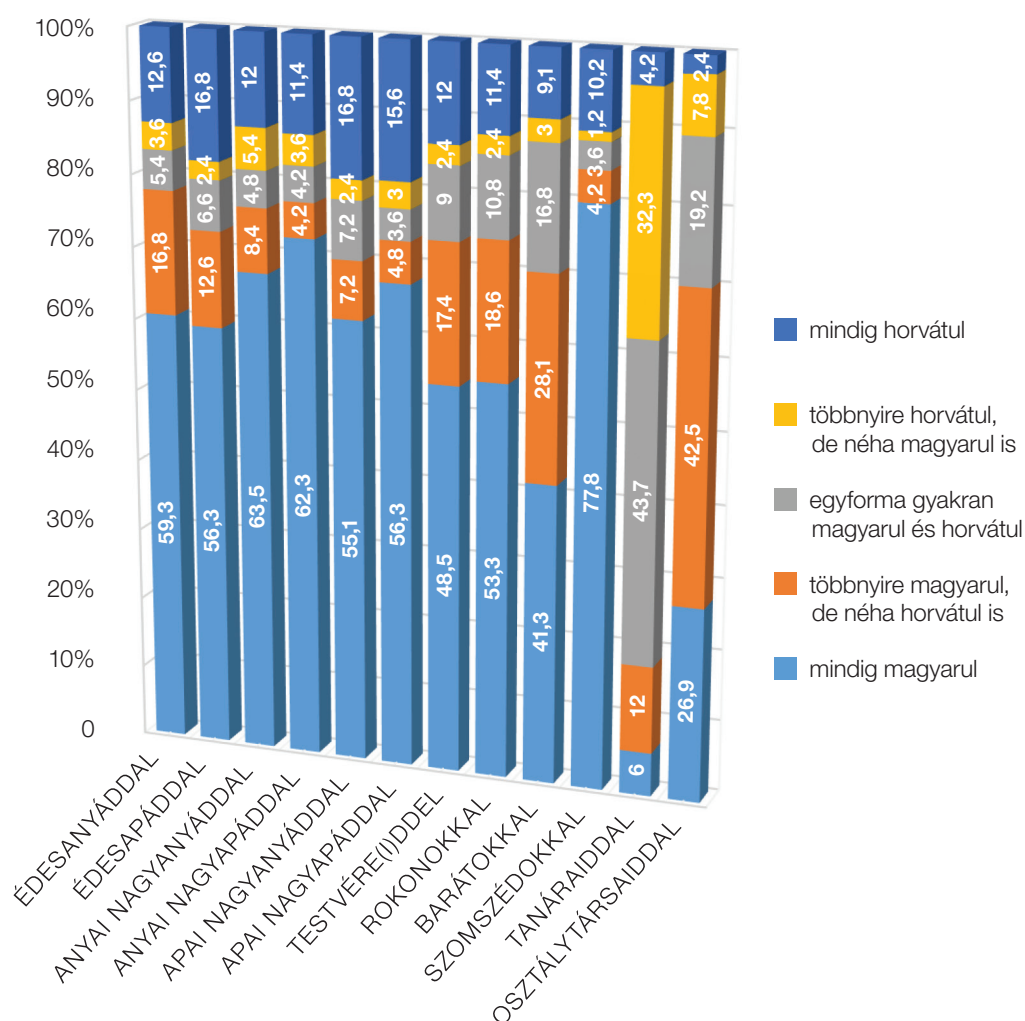
7.3.4 A nyilvános nyelvhasználat szinterei

A kérdőív második szakasza a familiáristól a nyilvános felé haladva vizsgálja a nyelvhasználati szintereket, vagyis az olvasást, értést, hallgatást az akár olyan mindennapi tevékenységektől kiindulva, mint a folyóiratolvasás, vagy a rádióhallgatás, egészen a szakrális szféráig terjedően (pl. imádkozás). Előzetes feltételezéseim szerint az eddig is észlelt magyar nyelvű dominancia itt már valamennyi szegmensre kiterjed.

A nyelvhasználati szinterek és a beszédhelyzet az interakciós kontextus részét képezik, többféle szempont szerint vizsgálhatók, és összetettségüket tekintve eltérő rendszerekbe foglalhatók. Labov a nyelvhasználati szinterek nyilvánosságfokát alapul véve informális és formális elkülönítést használ, de a közéleti és privát kategóriák további alkategóriákkal egészíthetők ki, pl. közéleti: ünnepélyes-hétköznapi, privát: baráti-otthoni melyek alapvetően befolyásolják a nyelvi viselkedést (bővebben Kiss 1995:68). A nyelvhasználati szintereken való megnyilatkozásokat befolyásolják az egyén társas kapcsolathálózatai, származása, iskolázottsága, társadalmi háttere, életkora, neme, a választott, vagy választható nyelv presztízse. Borbély Anna a magyarországi kétnyelvű közösségekre jellemző nyelvhasználati szinterek összetevőikén a résztvevőket (beszédpartnerek, jelenlévők), a helyet (a lakhelyen belül a magánélethez és a közülethez kötődőeket, illetve a lakhelyen kívülieket), a témát (magánügy, vallás, politika, oktatás, munka, sport, műszaki leírások, egészségügy, vásárlás stb.) és a kódot (egy nyelv, két vagy több nyelv, illetve nyelvváltozatokat) különíti el (Borbély 2014:59).

A család, mint nyelvhasználati szintér kapcsán az összesített diagramok adatait a következő oldalon közlöm.

35. ábra: A családi szintéren zajló nyelvhasználat:
a tanulók által választott nyelv százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti: anya N=163, apa N=158, anyai nagyanya: N=157, anyai nagyapa N=143, apai nagyanya N=48, apai nagyapa N=139, testvér N=149, rokonok N=161, barát N=164, szomszéd N=162, N=tanár 164, osztálytárs N=165

A Melyik nyelven beszélsz a következő egyénnel? – kérdésre jól láthatóan a válaszadók a legtöbb megnevezett személy kapcsán a *mindig magyar nyelven* lehetőséget választották a legmagasabb arányban, kivételt képez ez alól a tanárokkal és az osztálytársakkal történő kommunikáció. A *többnyire horvátul, de néha magyarul is* az osztálytársakkal (42,5%), illetve a barátokkal (28,1%) folytatott kommunikációra jellemző. A szülők közül az édesapához 16,8%-uk, az édesanyához 12,6%-uk szól mindig horvátul, és hasonló arányban teszik ezt a nagyanyákkal (12,0%-16,8%), és a nagyapákkal (15,6%-16,8%) folytatott kommunikációjuk során.

Az édesanyával zajló kommunikációra vonatkozó kérdésre 163-an adtak választ, melyből 21 fő jelölte a *mindig horvátul*, 6 fő a *többnyire horvátul*, és 3 fő az *egyforma gyakran magyarul és horvátul* kategóriát, amelyből az következik, hogy a megkérdezettek nagy többsége, 88%-a a nagyon erős magyar nyelvi hatást tükröző *mindig magyarul* lehetőséggel élt, és ezt az 54,60%-os nyelvi egyensúlymutató¹³³ is igazolja.

Ugyanerre a kérdésre az édesapával zajló interakcióra adott válaszokban hasonló adatokat találunk, a 158 válaszadó közül 28 *mindig horvátul*, 4 *többnyire horvátul*, *de néha magyarul is*, 11 *egyforma gyakran magyarul és horvátul* beszél, ez esetben a 47,1% -os nyelvi egyensúlymutató arra enged következtetni, hogy az előzőekhez képest némileg csökken a magyar nyelv hatása, vagyis megállapítható, hogy a tanulók több esetben választják édesapjukkal zajló kommunikációjuk során a horvát nyelvet, mint az édesanyjukkal történő kommunikáció esetében. Ugyanez figyelhető meg az apai nagyanyával kapcsolatos nyelvválasztásban is, ugyanis a megkérdezett tanulók a horvát nyelvet legnagyobb arányban az apai nagyapával történő megnyilatkozásaikban használják, ennek megfelelően természetesen az apai nagyszülők is nagyobb arányban használják ugyanazt a velük történő interakciójuk során a horvát nyelvet. A nagyszülőkkel folytatott kommunikáció nyelvi egyensúlymutatója 45,9% és 50,0% között mozog.

A tanulók testvéreikhez 48,5%-ban szólnak *mindig magyarul*, *többnyire magyarul*, *de néha horvátul is* 17,4%-ban, *egyforma gyakran mindkét nyelven* 9%-ban, *mindig horvátul* 12%-ban és ez 49,3%-os nyelvi egyensúlymutatót eredményez, erős magyar nyelvi hatást tükrözve.

A magánéleti nyelvhasználati színterektől a nyilvánosig haladva jól látható, hogy a magyar-horvát nyelv közel azonos használata kizárólag a tanárokkal történő kommunikációs helyzetekben éri el a 43,7%-ot, és a -8,53%-os nyelvi egyensúlymutató jelöli ez esetben a gyenge horvát nyelvű dominanciát, Az intézményesített környezet horvát nyelvi hatása jól látszik abban a mutatóban is, amely az osztálytársakkal folytatott kommunikációt jelöli, ugyan itt sem beszélhetünk horvát nyelvi dominanciáról, ám a magyar nyelvre utaló nyelvi egyensúlymutató gyengébb, mindössze 42,42%.

Valamennyi egyéb szintéren nagymértékű magyar nyelvhatás érvényesül, melyek közül az a legerősebb a szomszédokkal történő, vagyis a környezetnyelvi, 71,29%-os erős magyar nyelvi dominanciát jelölő egyensúlymutatóval.

A teljes minta családi szintéren való nyelvhasználatának vizsgálata során egyértelmű és vitathatatlan a magyar nyelv dominanciája, mivel azt 48,5% és 77,8% között jelölték, míg

133. az ún. nyelvi egyensúlymutató értékének számolásakor a Göncz Lajos által leírt (1985:137), illetve Denković Andrea által is felhasznált képletet alkalmaztam

a horvát nyelv használata csupán 12,0% és 16,8% közé tehető, a mindkét nyelvet egyaránt használók száma 5,4% és 19,2% között mozog.

A Melyik nyelven beszélnek hozzád a következő egyének? – kérdést az előzőkkel egybevetve megállapítható, hogy az édesanya 58,6%-ban *mindig magyarul* beszél a gyermekeihez, *többnyire magyarul, de néha horvátul is*, ezt 17,9%-ban teszi, *egyforma gyakran magyarul és horvátul* 4,9%-os arányban, míg *többnyire horvátul, de néha magyarul is* 4,9%-os, *mindig horvátul* pedig 13,6%-os arányban, ami 51,54%-os nyelvi egyensúlymutatót produkál.

Az édesapáknál is magas a magyar nyelv használatának aránya, 59,6%-uk, emellett néha a horvátot is használja 13,5%-uk, *mindkét nyelv* használata 6,4%-ban van jelen, *többnyire horvátul* 2,6%-uk, *mindig horvátul* 17,9%-uk beszél gyermekével, ezzel 47,11%-os a nyelvek közötti egyensúly.

A válaszadókhoz testvéreik 60,26%-ban *mindig magyarul* szólnak, 15,23%-ban *többnyire magyarul, de néha horvátul is*, *mindkét nyelven egyaránt* 7,28%-ban teszik ezt, *mindig horvátul* pedig 12,58%-ban, 52,98%-os, erős magyar nyelvi dominanciát tükröző nyelvi egyensúlymutatót elérve ezáltal.

Az anyai nagymama az anyához hasonlóan 74,6%-ban használja a gyerekekkel kapcsolatban a *magyar nyelvet*, 7,1%-ban *mindkét nyelvet* és 13,6%-ban *mindig a horvátot*, az anyai nagypapa kapcsán ez az arány közel azonos, 75,7%-ban használják unokáikkal a *magyar nyelvet*, 4,9%-os a magyar és a horvát nyelv aránya, és valamennyivel magasabb a *mindig horvátul* kategória jelöltsége 14,7%-os nyelvi egyensúlymutatóval.

Összevetve ezt az édesapa szüleivel, az tapasztalható, hogy az apai nagymama 69,6%-ban beszél velük magyarul, 6,8%-ban mindkét nyelven, és 20,9%-ban *mindig horvátul*.

Az apai nagypapa 71,4%-ban magyarul, 4,3%-ban mindkét nyelven, 21,4%-ban *mindig horvátul* szól hozzájuk. A nagyszülők nyelvválasztásának egyensúlya 46,07% és 56,94% között oszlik meg.

A tanulókkal a rokonok 74,1%-ban leginkább a magyar nyelvet használják, egyaránt mindkét nyelvet 13,6%-ban, *mindig a horvátot* pedig 11,1%-ban.

A barátokkal való kapcsolattartás 73,6%-ban magyar nyelven zajlik, *egyforma gyakran magyarul és horvátul* 3,1%-ban, *mindig horvátul* pedig 11,1%-ban történik.

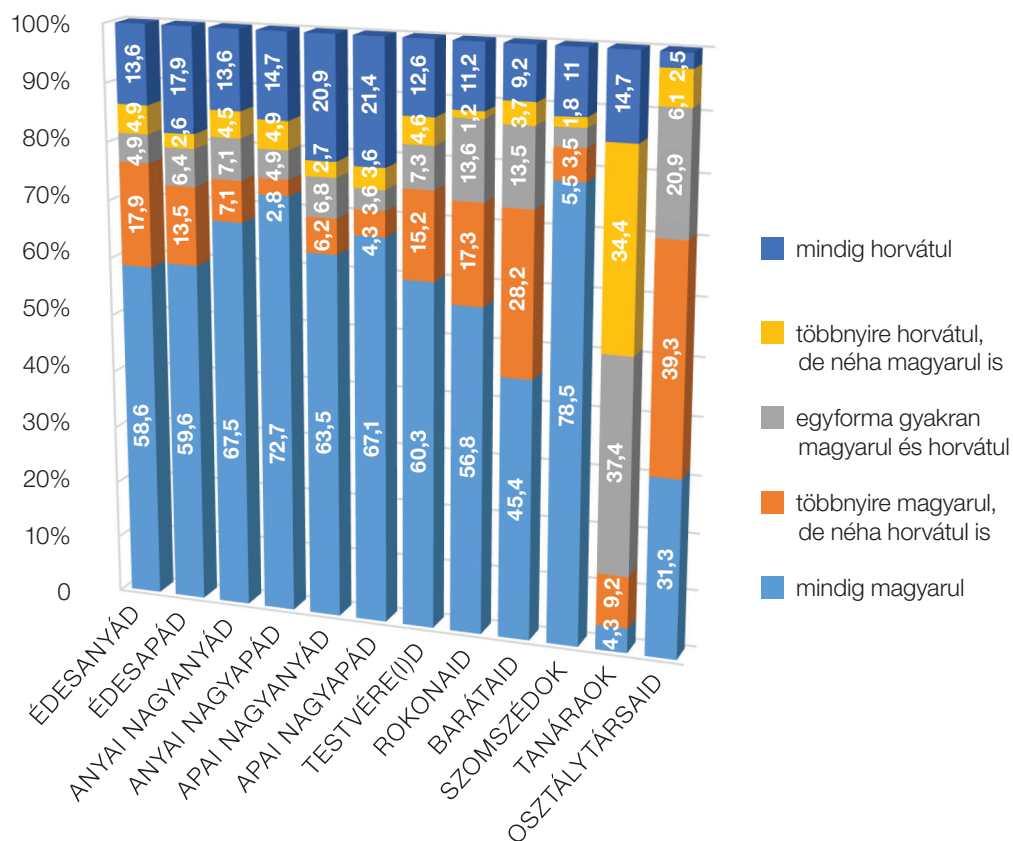
A szomszédokkal való kapcsolattartás legtöbbször magyarul (84,0%) valósul meg, 3,1%-ban *egyforma gyakran mindkét nyelven* és 11,0%-os a *mindig horvátul* zajló kommunikáció aránya.

A tanárok 4,3%-a *mindig magyarul* szól a tanulókhöz, 9,2 %-a *többnyire magyarul, de néha horvátul*, 37,4%-ban történik ez *mindkét nyelven*, 34,4%-ban *többnyire horvátul*, mint

magyarul, mindig horvátul 14,7%-ban, ami elenyészően kevés, annak ismeretében, hogy két tanítási nyelvű intézményekről van szó. Bár a nyelvi egyensúlymutató itt a horvát nyelv javára változik – 23,0%-ban jelezve annak dominanciáját –, ez még így is kevesebb az elvártnál.

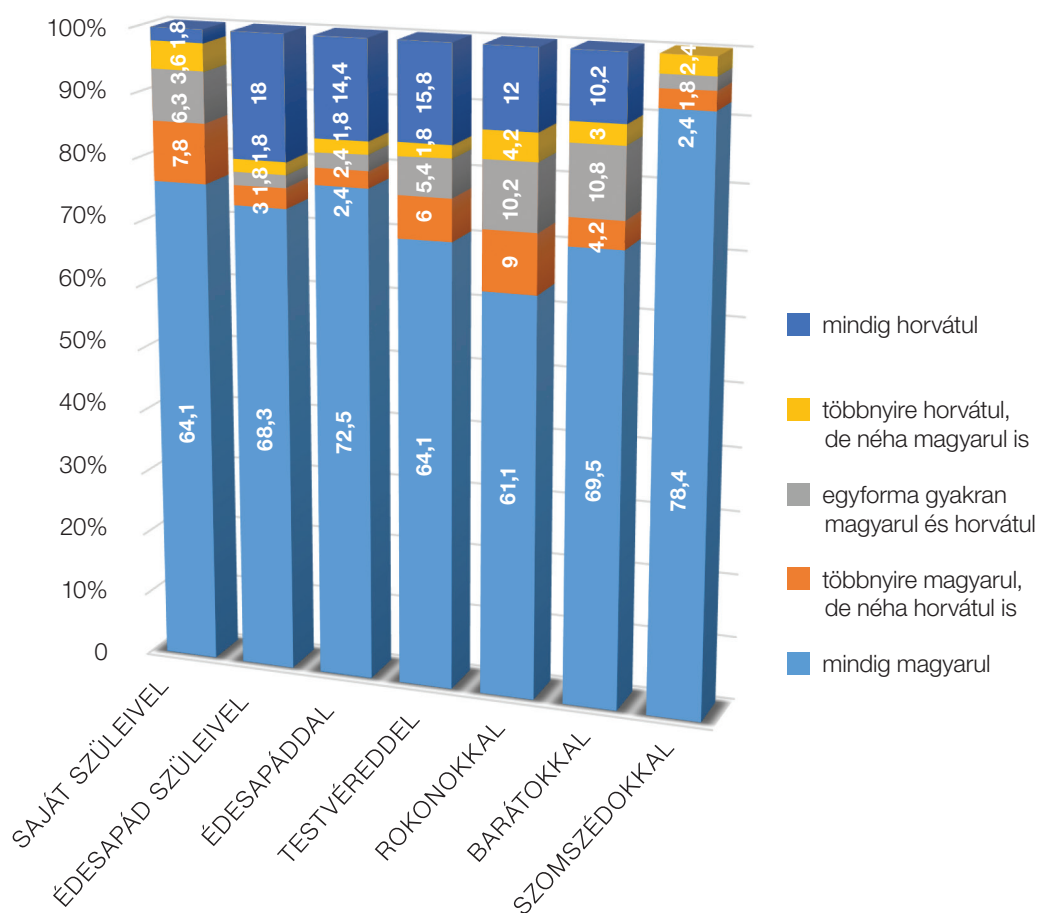
Tekintettel a szervezett iskolai keretekben eltöltött időre fontos lehet az osztálytársakkal történő kommunikáció vizsgálata is, amely kapcsán jól látszik, hogy a tanulók egymás közt leginkább, 70,6%-ban a magyar nyelvet használják, 20,9%-ban beszélgetnek mindkét nyelvükön, és mindössze 2,5%-ban teszik ezt mindig horvát nyelven.

36. ábra: A családi szinten zajló nyelvhasználat:
a tanulókhoz szólók által választott nyelv százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti: édesanya N=162, édesapa N=156, anyai nagyanya N=15, anyai nagyapa N=143, apai nagyanya N=148, apai nagyapa N=140, testvér N=151, rokonok N=162, barát N=163, szomszéd N=163, osztálytárs N=163, tanár N=163

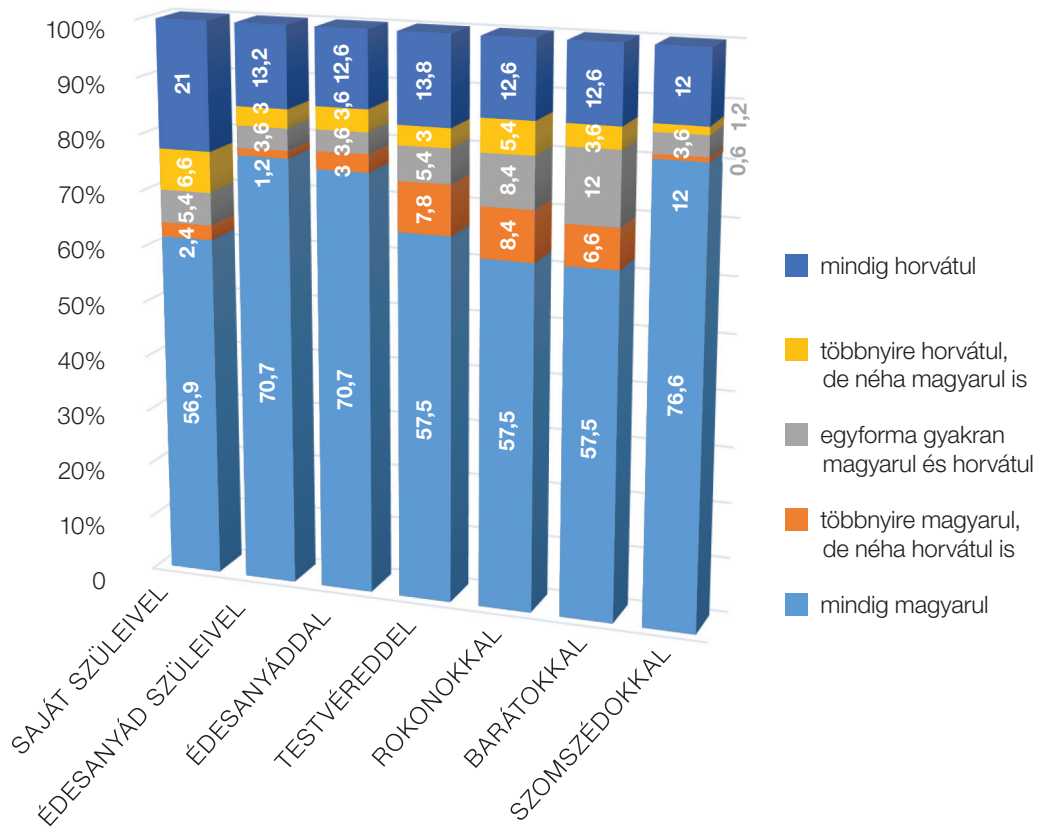
37. ábra: A családi szintéren zajló nyelvhasználat:
az édesanya által választott nyelv százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti: saját szüleivel N=160, édesapa szüleivel N=155, édesapával N=156, testvérekkel N=152, rokonokkal N=161, barátokkal N=163, szomszédokkal N=161

A Melyik nyelven beszél édesanyád a következő egyénekkal? – kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy az édesanya 18%-os arányban mindig horvátul beszél az édesapa szüleivel, az édesapával 14,4%-ban, a testvérral 13,8%-ban teszi ezt, 10,2%-ban egyforma gyakran beszél magyarul és horvátul a rokonokkal, és 10,8%-ban pedig a barátokkal. Mindig magyarul a legmagasabb arányban, 78,4%-ban a szomszédokkal, valamint 72,5%-os arányban az édesapával beszél, de a barátokkal zajló nyelvi interakció is 69,5%-ban kizárólag magyar nyelven valósul meg. Valamennyi vizsgált társas viszonyra az 53,6%-tól a 69,5%-ig terjedő nyelvi egyensúlymutató vonatkozik, amely erős magyar dominanciát jelöl.

38. ábra: A családi szinten zajló nyelvhasználat:
az édesapa által választott nyelv százalékos megoszlása

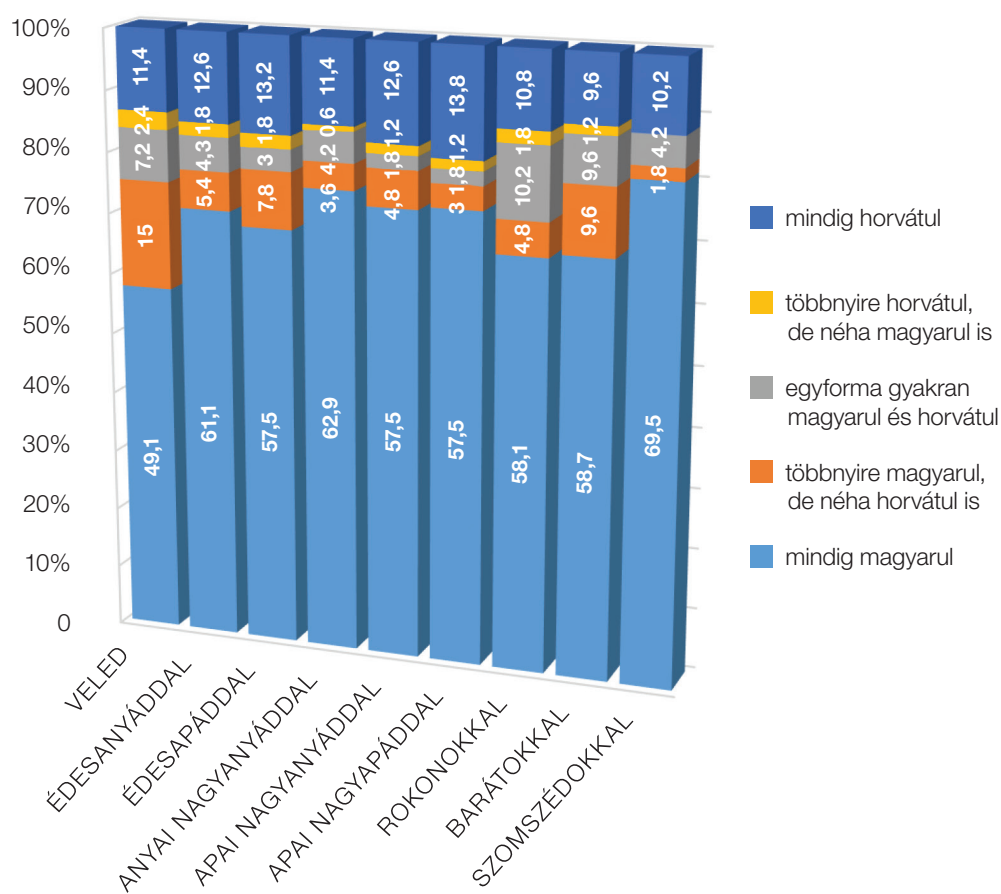

A válaszadók száma az alábbiak szerinti: saját szüleivel N=154, édesanya szüleivel N=153, édesanyával N=156, testvérekkel N=146, rokonokkal N=154, barátokkal N=154 szomszédokkal N=157

A Melyik nyelven beszél édesapád a következő egyénekkal? – kérdésre adott válaszok alapján az látszik, hogy az édesapa 21%-os arányban beszél mindig horvátul a szüleivel, 13,8% arányban a testvéreivel és 12,6%-os arányban a rokonokkal. A legmagasabb a magyar nyelv aránya a szomszédokkal, az édesanyával és az ő szüleivel zajló kommunikációjában.

Az édesapa nyelvi egyensúlymutatója a szüleivel horvátul zajló kapcsolattartásban 36,6%, az édesanyával kapcsolatosan ez 54,6%-os, a többi gyermekkel való kommunikációban a szülők egyaránt 13,8%-ban szólnak hozzájuk mindig horvátul, ami 51,7%-os magyar nyelv domináns nyelvi egyensúlymutatót eredményez.

39. ábra: A családi szinten zajló nyelvhasználat:
a testvér által választott nyelv százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti: veled N=142, édesapával N=139, anyai nagymama: N=138, anyai nagyapa N=134, apai nagymama N=130, apai nagyapa N=129, rokonok N=143, barát N=143, szomszéd N=143

A Melyik nyelven beszél(nek) testvére(id) a következő egyénnel? – kérdésre az alábbi adatok a jellemzőek: a testvérek 13,2%-ban mindig horvátul szólnak az édesapához, az édesanyához közeli arányban 13,3%-ban szintén, vagyis a szülők által választott nyelvel azonos arányban teszik ezt. A nagyszülők kapcsán az apai nagyapához (12,6%) és az anyai nagymamához (12,6%), egyformán gyakran magyarul és horvátul, és a rokonokkal történő kommunikáció nyelv választása is hasonló arányú, 10,2%-os.

A nyelvi egyensúlymutató szinte valamennyi esetben a magyar nyelv dominanciáját mutatja, az édesanyával folyó kommunikációban 59,7%-os, az édesapa kapcsán kicsit alacsonyabb 45,9%-os arányban.

Kiugróan magas 71,2%-os a magyar nyelv dominanciája a szomszédokkal folytatott kommunikációban.

A horvát nyelv felé egyetlen esetben, a tanárokkal történő kapcsolattartásban mutatható ki elmozdulás, alacsony horvát nyelvi dominanciaként -8,5%-os arányban.

A kapott adatok azt mutatják, hogy a teljes minta a családi nyelvhasználat során *mindig magyar nyelven* 27,7%-80,2% közötti tartományban nyilvánul meg. A tanulók a legalacsonyabb arányban az iskolában használják a magyar nyelvet, a legmagasabban pedig a szomszédokkal történő kommunikáció során.

Többnyire magyarul, de néha horvátul is 4,3% -43,0% közötti arányban szólnak meg, *egyforma gyakran* teszik ezt *mindkét nyelven* 3,7%-ban a szomszédokkal, 44,5%-ban pedig a tanárokkal zajló kommunikációs során.

Többnyire horvátul, de néha magyarul 2,5%-uk beszél az édesapjával és 32,9%-uk a tanáraival, a *mindig horvátul* válaszelem a legalacsonyabb 2,4%-os arányban az osztálytársakkal folytatott beszélgetéseket, a legmagasabb 18,9%-os arányban az apai nagyanyával lezajló kommunikációt jellemzi.

A tanulók a szüleikkel, testvéreikkel *leginkább magyar nyelven* érintkeznek, az édesanyával 77,9%-ban, az édesapával 72,7%-ban, a testvérükkel pedig 73,8%-ban.

Mindig vagy többnyire horvátul pedig 16,5%-uk beszél az édesanyjával, 20,2%-uk az édesapával és 16,1%-uk a testvérrel.

A horvát nyelv használata a vizsgált színterek egyikén sem mutat erős dominanciát, kizárólag az iskolai környezetben megvalósuló tanárokkal történő kommunikációt jellemzi erőteljesebb, ám korántsem megfelelő mértékben.

7.3.4.1 Az egyszemélyes nyelvhasználat szinterei

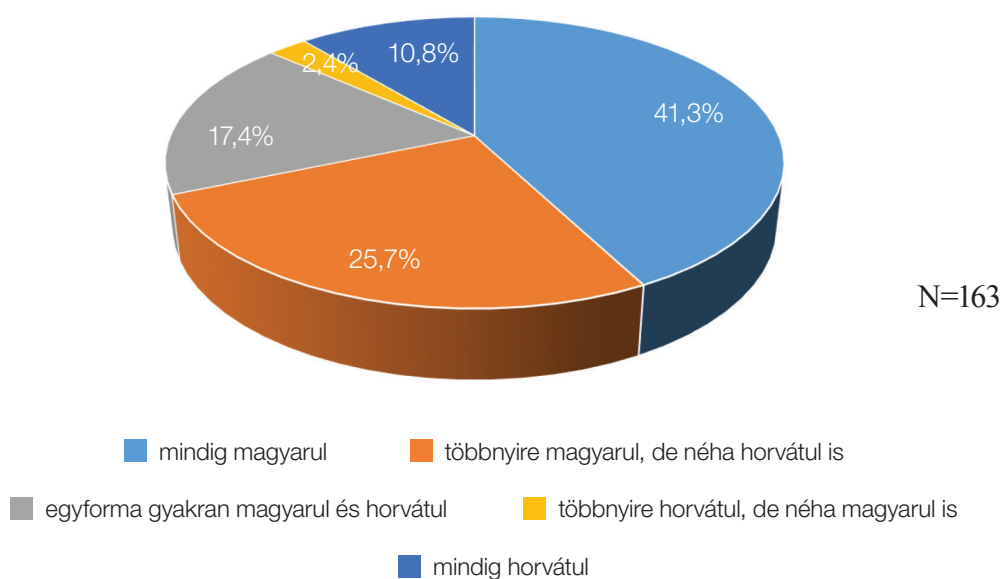
A kérdőív ezen szakasza az olvasási szokások, a rádiózás és a televíziózással kapcsolatos nyelvválasztásra kérdezett rá, illetve az imádkozást, a gondolkodást, a számolást, a káromkodást és az állatokhoz szólást jelölte ki beszédhelyzetként.

A Milyen nyelvű könyvek vannak a családban? Szoktad e olvasgatni őket? – kérdésekre összesen 159 tanuló válaszolt, 42 olyan van, akinél többnyire magyar, de néhány horvát könyv is van a családban, ebből 35 tanuló szokta őket olvasgatni. A jórészt magyar nyelvű könyvek aránya 62,5%, a horvát nyelvűeké 12,8%. A válaszadók 61%-a, azaz 98 fő szokta olvasgatni az otthon lévő könyveket.

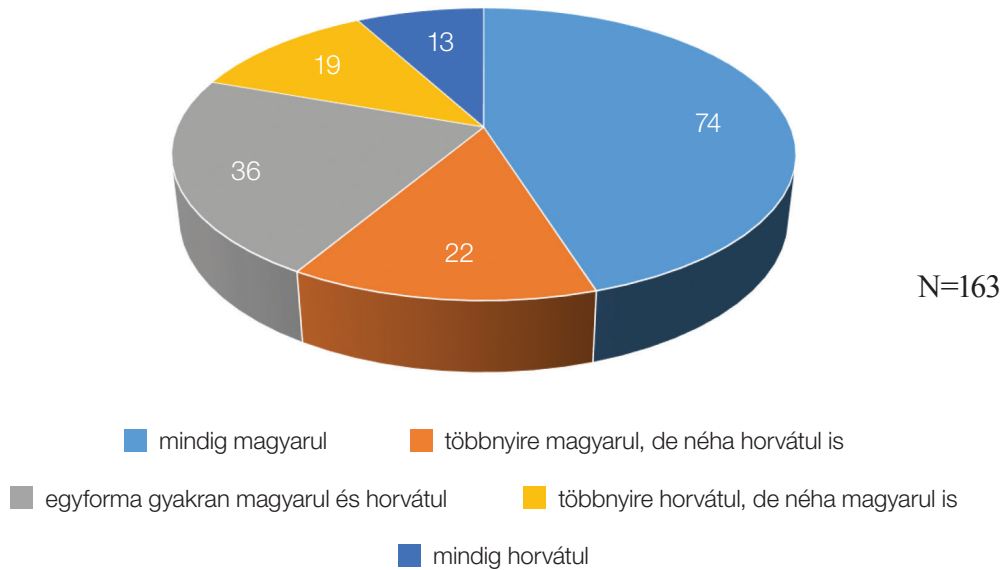
A Melyik nyelven olvasol újságot, folyóiratot vagy szépirodalmat? – kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy a válaszadók 41,3%-a mindig magyarul olvas folyóiratokat, 25,7%-a pedig többnyire magyar nyelven teszi ezt, 10,8%-a mindig horvátul, mindkét nyelven azonos arányban pedig 17,4%-uk olvas. A nyelvi egyensúlymutató 43,2%-ú közepesen erős magyar nyelvű dominanciát jelöl.

A hazai horvátok *Hrvatski glasnik* című hetilapján túl, egyéb, kifejezetten a fiatalabb korosztálynak szóló lap vagy magazin nem jelenik meg Magyarországon. Ugyan az internetes felületeken található olvasnivaló egyre inkább hozzáférhető, erre a kérdésfelvetés külön nem terjedt ki, bár ez árnyalhatná az adatokat és az olvasási szokásokra vonatkozó információkat is.

40. ábra: A folyóiratolvasás vagy szépirodalomolvasás százalékos nyelvi aránya

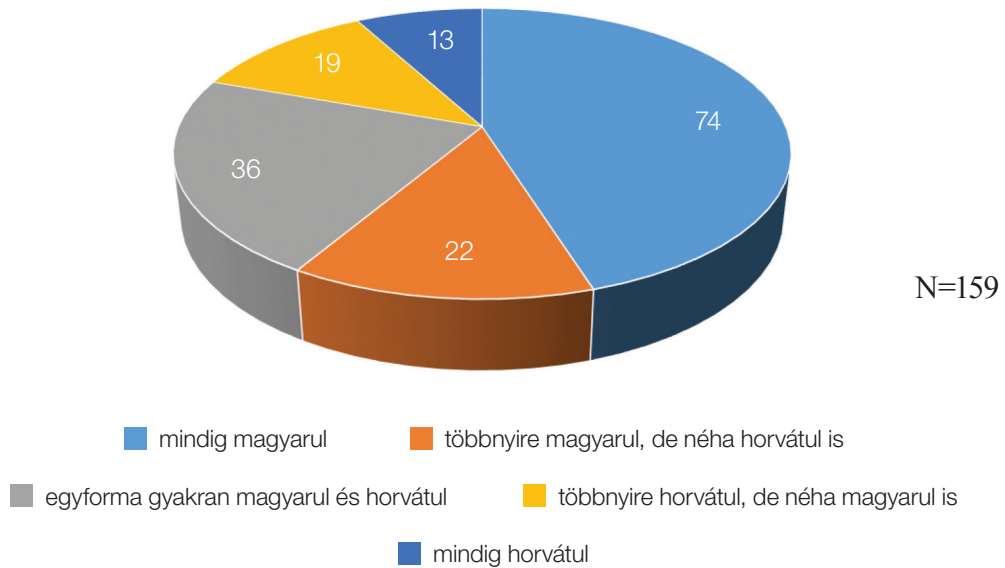
41. ábra: A rádióműsorok hallgatóinak száma,
és az általuk választott nyelv összefüggése

A milyen nyelvű rádióműsort hallgatsz? – kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy *mindig magyarul* a fiatalok 45,1%-a, *mindig horvátul* 7,9%-a, *mindkét nyelven* pedig 21,9%-uk teszi ezt, mindez 38,1%-os nyelvi egyensúlymutatót eredményez, amely közepes, vagyis gyengébb magyar nyelvű hatást tükröz, mint az előző, foyóiratolvasásra vonatkozó nyelvihasználati helyzetnél kapott érték.

A magyarországi horvát (anya)nyelvű rádióadások naponta 08:00 – 10:00 óra között érhetőek el a Magyar Rádió MR4-es önálló nemzetiségi csatornán, illetve napi 24 órában internetes felületen is mód van azok hallgatására. Az Országos Horvát Önkormányzat 2010. 01. 01. óta működteti a Croatica Kiadóvállalat keretében Croatica Média Központot (Medijski centar Croatica), melyen belül három hazai horvát médium érhető el, ezek a *Hrvatski glasnik* című hetilap és annak online kiadása, valamint a *Radio Croatica* (bővebben radio.croatia.hu/medijski-centar-croatia).

42. ábra: A televíziós adásokat nézők száma és az általuk választott nyelv összefüggése

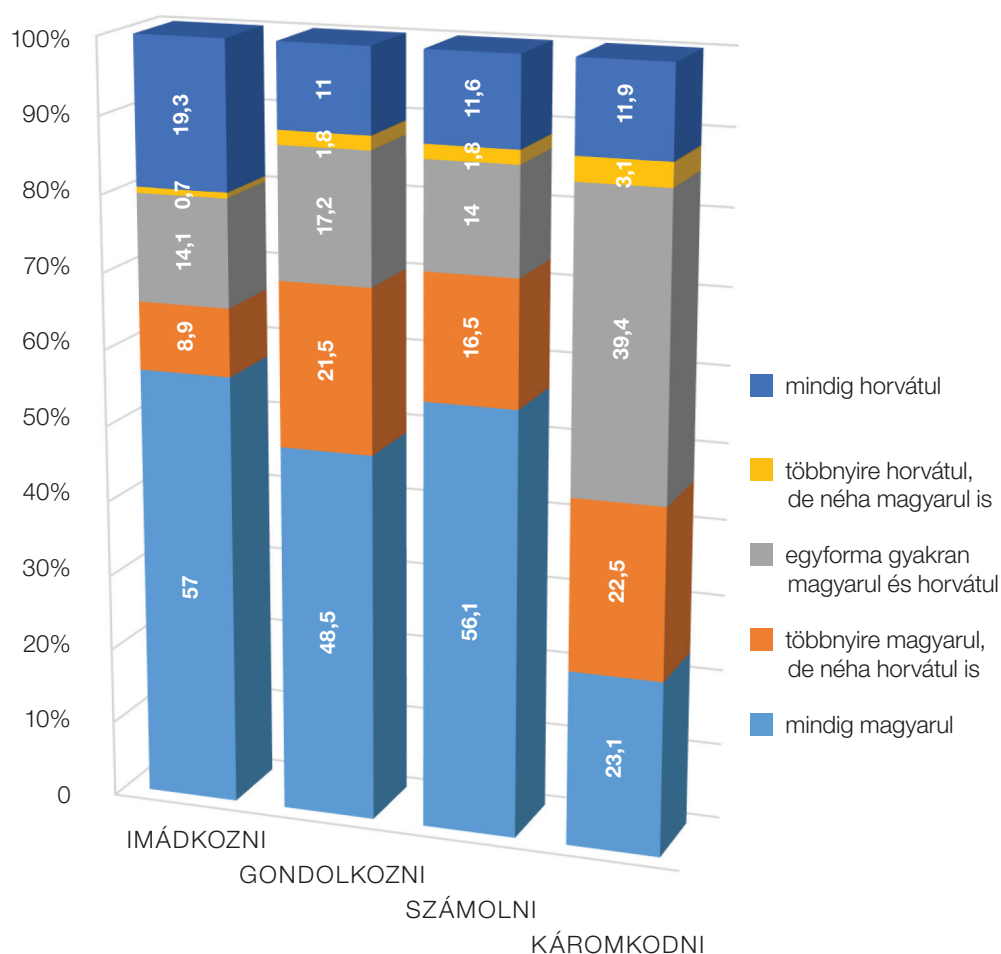
Az előzőekben vizsgált rádiózási szokásokhoz hasonló mutatók találhatóak a televíziós műsorok nyelvét illetően is, mindig magyarul a tanulók 47,8%-a, mindig horvátul pedig csupán 9,6%-uk követi a televíziós adásokat, egyforma gyakorisággal 22,2%-uk, többnyire horvátul 12,6%-uk. Az így kapott 49,0%-os nyelvi egyensúlymutató ez esetben ugyan közepes magyar nyelvi dominanciát mutat, de mégis erősebbet, mint az olvasás, vagy a rádióhallgatás esetén mért.

Az anyaországi televíziós csatornák hozzáférhetősége számos magyarországi térségben megoldatlan, illetve szolgáltatófüggő. A hazai horvát nyelvű *Hrvatska Kronika* című magazinműsor a közmédia csatornáin heti két alkalommal 26 perces műsoridőben tekinthető meg.¹³⁴ A műsor elsődleges célja, hogy tájékoztasson a magyarországi horvátok kulturális eseményeiről, történelmi, zenei, eszme- és művelődéstörténeti, tudományos, gasztronómiai, etnográfiai értékeiről, de ezek a tartalmak kiegészülnek az anyaország bemutatásával is.

134. a közmédia csatornáin, szerdán 07:20-kor a Duna Televízión, illetve a reggeli műsor ismétlése látható a Duna World csatornán ugyanazon a napon 15.00 órai kezdettel

43. ábra: A nyelvhasználati szinterek vizsgálata:

az ima, a gondolkodás, a számolás, a káromkodás nyelvének százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti:

ima N=135, gondolkodás N=163, számolás N=164, káromkodás N=160

Ebben a kategóriában az egyszemélyes aktív nyelvhasználati szinterekre vonatkozó kérdések találhatóak, melyek az imádkozás, gondolkodás, számolás, káromkodást jelölik ki kommunikációs helyzetként, és a legtöbbitől eltekintve szintén a magyar nyelv elsöprő dominanciáját mutatják.

A káromkodás nyelvét kivéve, melyben a verbális agresszió és a nyelvi tabu jelensége is megnyilvánul, a leggyengébb a magyar nyelv dominanciáját jelző nyelvi egyensúlymutató (20,9%), de az összes többi kategóriában 40,0% feletti a magyar nyelv jelöltsége, míg egyforma gyakran mindkét nyelv használata a tanulók 11,4%-37,7 %-ra jellemző.

Az imádkozás nyelveként a válaszadók 46,1%-a jelölte a magyart, 11,4%-uk egyforma gyakran használja a magyart és a horvátot is, míg mindig horvátul 15,6%-uk imádkozik.

A válaszadók 70%-a teszi többnyire magyar nyelven gondolkodik, míg 17,8%-a egyforma gyakran magyarul és horvátul és 11,0%-uk gondolkodik mindig horvátul. A nyelvi egyensúlymutató ez esetben 47,2%-os.

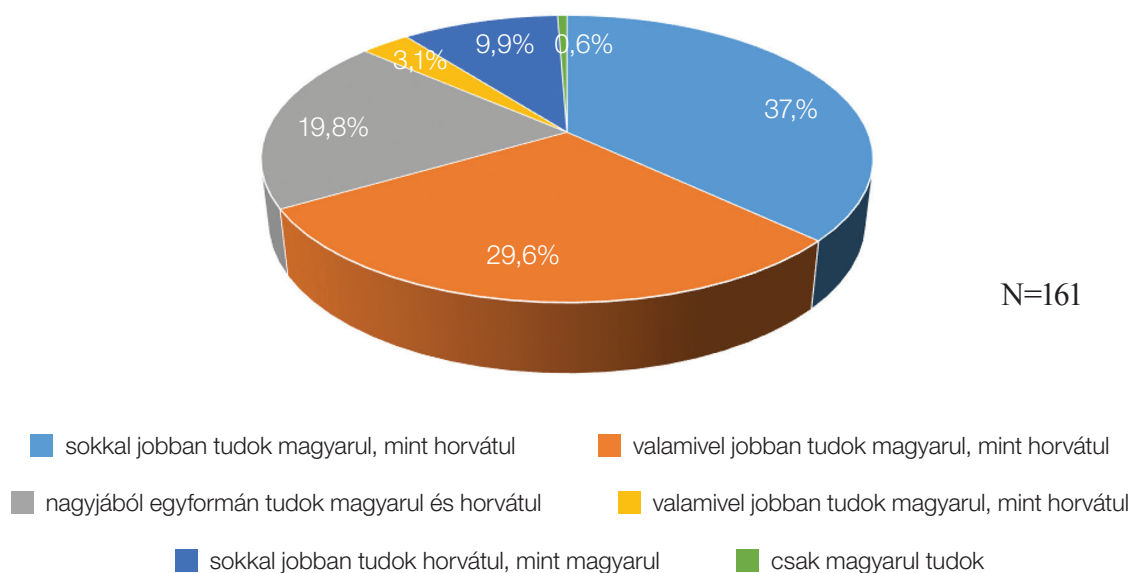
A számolás kapcsán a vizsgált minta közel 73%-a jelölte, hogy mindig, vagy többnyire magyarul számol, és 11,5%-uk választotta a mindig horvátul lehetőséget, így erre a szegmensre az 51,8%-os erős magyar nyelvi dominanciát igazoló nyelvi egyensúlymutató vonatkozik.

A kapott válaszok alapján elmondható, hogy a magyar nyelv valamennyi vizsgált nyelvhasználati szintéren domináns szerepet tölt be, ami semmiképpen nem támasztja alá a balansz két-nyelvűséget, és egyértelműen erős magyar nyelvhatást tükröz.

7.3.5 A nyelvtudás megítélése

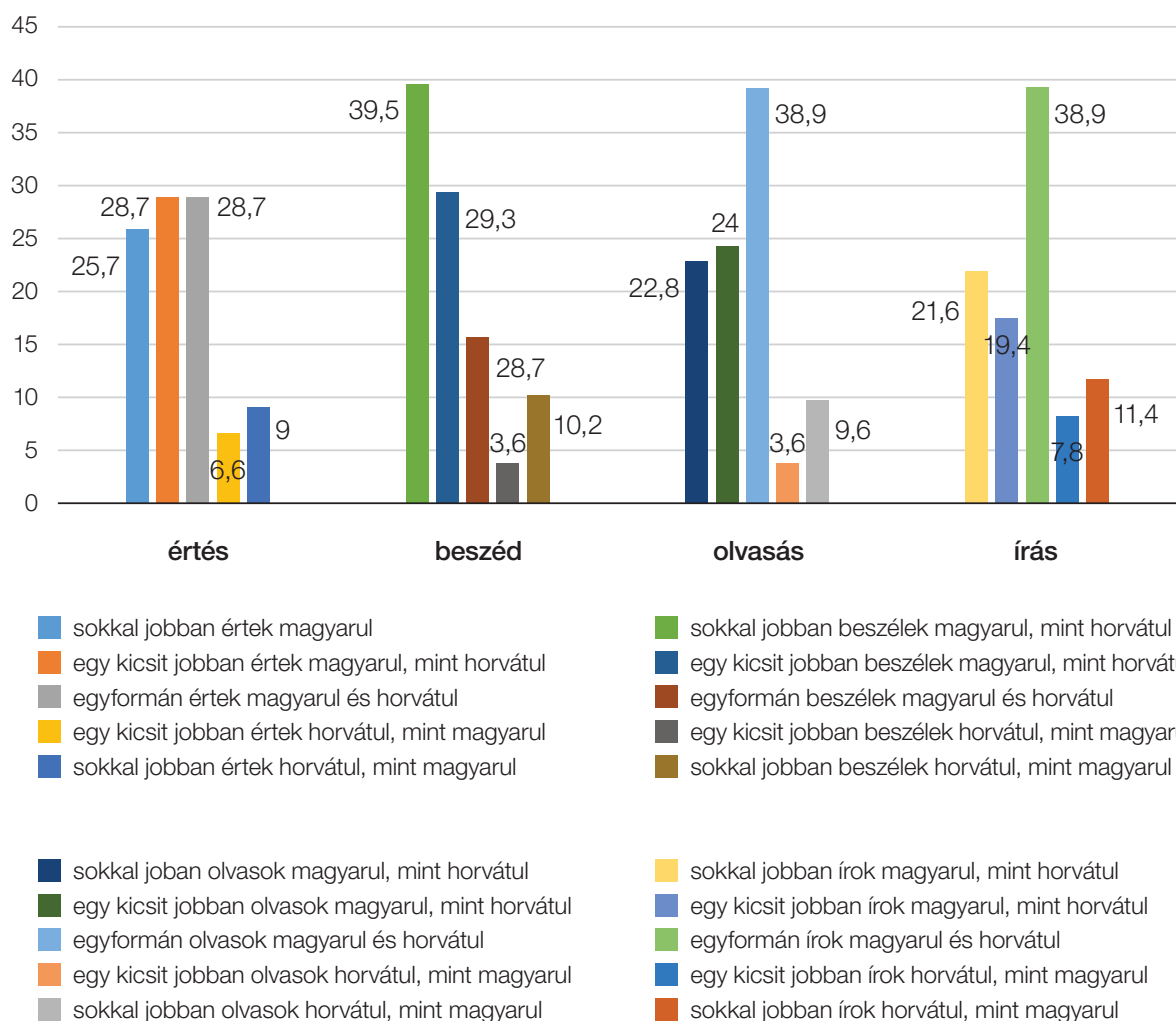
A kérdőív III. szakasza a nyelvtudásra vonatkozó három szegmentált kérdés mentén vizsgálta a tanulók önértékelését, melyet hatfokú skála használatával tehettek meg.

44. ábra: A nyelvtudás megítélésének százalékos aránya

A kérdőív III. szakaszának első kérdése a tanulóktól saját nyelvhasználatuk megítélését várta el, ennek kapcsán a válaszadók közel 70,0%-a minősítette a magyar nyelvtudását sokkal, vagy valamivel jobbnak, mint a horvátot, 28,7%-a vallotta, hogy mindkét nyelven azonos kompetenciákkal bír, 9,0%-uk jelölte, hogy sokkal jobban tud horvátul, mint magyarul és mindössze egy fő nyilatkozta, hogy csak magyarul tud.

45. ábra: A teljes minta értés, beszéd, olvasás és írás szerinti százalékos megoszlása

A válaszadók száma az alábbiak szerinti:

értés N=165, beszéd N=164, olvasás N=165, írás N=162

A **Milyen mértékben értesz magyarul, illetve horvátul?** – kérdésre a válaszadók azonos arányban, 28,7%-ban jelölték az *egy kicsit jobban értek magyarul, mint horvátul* lehetőséget és az *egyformán értek magyarul és horvátul* válaszelemet, míg 25,7 %-uk értékelte *sokkal jobbnak a magyar nyelvi értését*. A beszéd kapcsán jelentősebb eltérések találhatóak, közel 60,0%-uk jelölte *sokkal vagy kicsivel jobbnak a magyar nyelvi megszólalását*, 15,6%-uk ítélte meg azt *azonosként*, és mindössze 10,0% körüli a *horvátul jobban beszélők* aránya. A négy készség közül az olvasás kapcsán közel 40,0%-os az aránya azoknak, akik *egyformán olvasnak magyarul és horvátul*, és 12,0%-os az aránya azoknak, akik *sokkal jobban, vagy egy kicsit jobban olvasnak horvátul, mint magyarul*.

Az íráskészség kapcsán elmondható, hogy a tanulók 40%-a jelölte az *egyformán írok magyarul és horvátul* lehetőséget, 20,% körüli azok aránya, akik *egyformán vagy kicsit jobban írnak horvátul*.

Az előzőkkel függött össze az a kifejtendő kérdés is, hogy **Ha mindkét nyelven tudsz írni, mit szoktál írni horvátul?** – melyre 102 fő adott értékelhető válaszokat. A példaként felsorolt szövegtípusok az alábbiak szerint is csoportosíthatók:

- **iskolai tevékenységhez kötődő szövegek:** házi, dolgozat, jegyzet, üzenet, témazáró, idézet, esszé, versek, fogalmazás, projektmunka, iskolai feladatok, tesztek
- **magánéleti tevékenységhez kötődő szövegek:** sms, email, chat, napló
- **egyéb:** regény, minden

Az előző párvaként feltett **Ha mindkét nyelven tudsz írni, mit szoktál írni magyarul?** – kérdésre a kapott válaszok (N=105) esetében jelentős átfedés tapasztalható, ennek következtében a felállított kategóriák is azonosak:

- **iskolai tevékenységhez kötődő szövegek:** dolgozat, házi, üzenet, jegyzet, fogalmazás, jegyzet, projektmunka, esszé, vers, novella, levél, órai anyagot...
- **magánéleti tevékenységhez kötődő szövegek:** sms, email, levél
- **egyéb:** amit kell

A Milyen szinten beszéled a következő nyelveket (magyar, horvát, egyéb)? – kérdésre a 166 válaszadó közül 140-en (84,3%) jelölték azt, hogy *anyanyelvi szinten* beszélnek a magyar nyelvet, 7 fő *nagyon jól*, 8 fő pedig *jól*, míg a horvátot 38 fő beszél *anyanyelvi szinten* (23,2%), 38 fő *nagyon jól*, 68 fő *jól*. Valamely egyéb nyelven 12 fő beszél *anyanyelvi szinten*, 27 *nagyon jól*, 63 pedig *jól*.

7.3.6 A nyelvi attitűd

Kontra Miklós szerint a nyelvmegtartást számos kétnyelvűségi kutatás tapasztalataiból kiindulva úgy lehet a leginkább elősegíteni, hogy a beszélőkben saját nyelvváltozatukkal szemben pozitív attitűdöt kell kialakítani (Kontra 2010:100). A nyelvekhez való viszonyulást az érzelmeken túl gazdasági, politikai, kulturális tényezők is befolyásolják. „Fontos tényező lehet, hogy milyen mértékben kötődnek a beszélők az anyanyelvükhöz kapcsolódó kultúrához (ez azon is múlik, hogy egyáltalán mennyire ismerik azt), mennyiben érzik magukénak (a közös nyelven kívül) az egyéb nemzeti szimbólumokat, hogy mennyire tekintik őket a nemzet részének” (Sándor:1995:9).

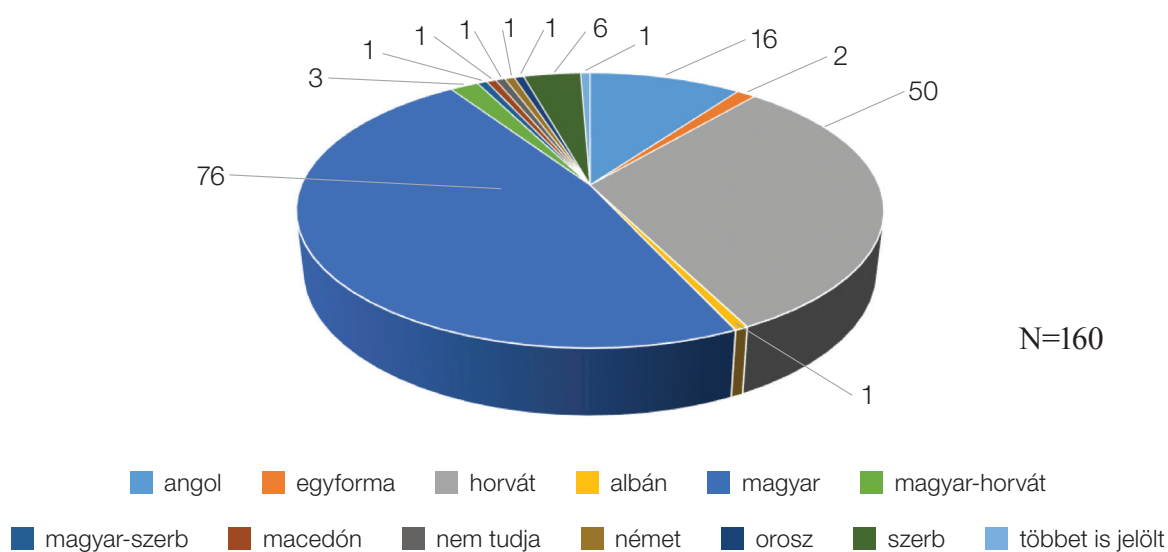
A kulturális tényezők viszont befolyásolhatók: az identitástudat egyik kifejezője, a nyelv igazából csak akkor tartható meg, ha a beszélőközösség tagjai a nyelvhez kapcsolódó kultúrával is azonosítják magukat. Az anyanyelv és az első nyelv kategóriája után a második nyelv elsajátításának forrásaira vonatkozó kérdésekből már kiderült, hogy ebben a folyamatban a családod kívül kiemelt szerep jut az intézményi környezetnek. Az egy nyelvhez kapcsolódó attitűdök, valamint a kompetencia és a konkrét nyelvhasználat között több szálon futó kölcsönösségi viszony áll fenn: minél kiterjedtebb, átfogóbb a kompetencia, minél pozitívabb egy kommunikációs eszköz megítélése, annál gyakrabban és magabiztosabban kerül sor annak gyakorlati alkalmazására, de ugyanakkor a gyakorlati alkalmazás különböző okokból bekövetkező beszűkülése negatívan hat vissza a kompetenciára és a nyelvre vonatkozó attitűdre is” (Erb-Knipf 2001:321).

A nyelvi értékítélet továbbá összefügghet a nyelv használhatóságával is, és vizsgálható annak kommunikációs potenciálja mentén is (ún. Q-értéke), mindazon kommunikációs előnyökkel, melyekkel egy új nyelv megtanulása jár, amennyiben a nyelvekre, mint hiperközösségi javakra tekintünk, akkor a több profitot adót választjuk. Abram de Swaan holland társadalomtudós rámutat arra, hogy a kollektív kulturális tőke fogalma egészen új utakat nyit meg az etnikai identitás vagy a kulturális örökség vizsgálata előtt (Swaan 2004:69).

A nyelvi attitűdre vonatkozó kérdések természetesen érzelmi alapon is megválaszolhatók, azonban ez sem elhanyagolható a vizsgálatok kapcsán.

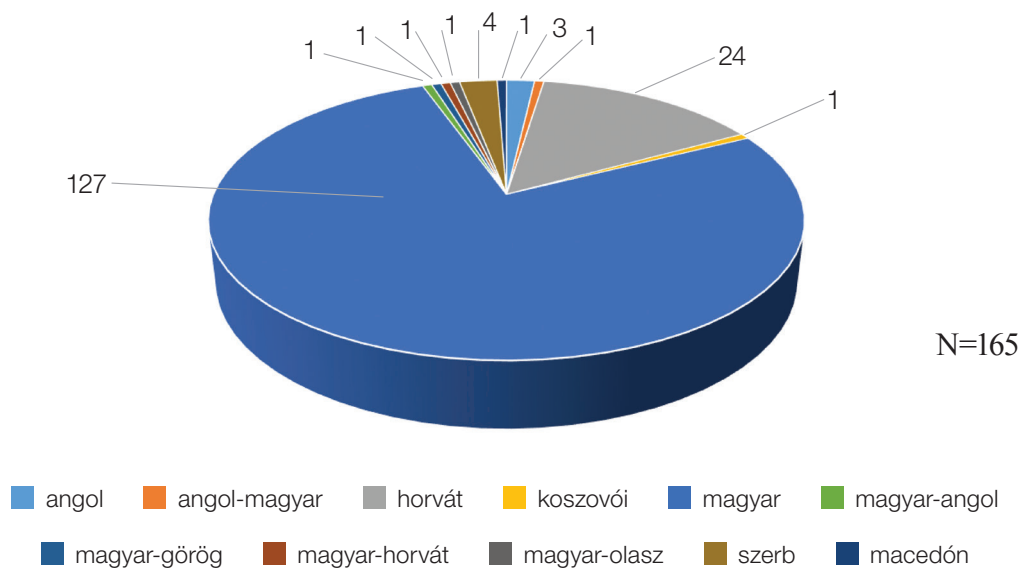
A Melyik nyelvet szereted jobban? – kérdésnél a magyar és horvát mellett egyéb nyelv is jelölhető volt, melyen belül feltűnt a koszovói albán, a szlovák, a macedón, a német, az orosz, a szerb és az olasz nyelv is. A kapott válaszokat a következő ábra összegzi.

46. ábra: A nyelvek kedveltsége a válaszadók száma alapján

A fenti ábra jól mutatja, hogy a diákok válasza alapján a magyar nyelv a legkedveltebb, ezt 47,5%-uk jelölte, a horvát nyelvet 31,3%-uk sorolta az első helyre, és 1,9%-ban a magyar-horvát nyelvpár is megjelent a legkedvesebb nyelv kategóriájában.

47. ábra: A nyelvtudás megítélése a válaszadók száma, és a nyelvek összefüggésében

Jól látható, hogy a legmagasabb a magukat magyarul könnyebben kifejező személyek száma, amely a teljes minta arányaiban 94,5%-ot tesz ki, míg az előző kérdésben vizsgált érzelmi viszony ennél alacsonyabb mutatóval bírt (48%). A horvát nyelv kapcsán 31,3%-os volt

az érzelmi megítélés, ehhez képest itt csupán a válaszadók 17,0%-a jelöli, hogy könnyebbnek érzi azt a magyarnál, és 0,6%-ra csökkent a magyar-horvát nyelvpárra vonatkozó arány is.

A nyelvek közötti viszonyulás megítélésére irányuló **Miért tetszik, vagy nem tetszik a magyar nyelv?** – kérdésre adott válaszok az alábbi szempontok szerint rendezhetők:

- **elsajátítás szempontjából:** *részben anyanyelvem; mert születésem óta beszélem; mert ezt tanultam meg először; mert az anyanyelvem*
- **esztétikai szempontból:** *szép és ehhez hasonló nyelv nincs; mert gyönyörű*
- **specifikumok, nyelvi sztereotípiák:** *nagyon nehéz nyelv és kevesen beszélnek; mert nagyon kifejező; mert különleges; mert szokatlan; mert itt élek és elfogult vagyok; ezen a nyelven tudom a legszebben és legsokrétűbben kifejezni magam; nincs hozzá hasonló; mert gazdag szókincsű; mert az összes nyelvnél jobb; mert nagyon választékos*

A **Ha nem vagy gyengén tudsz magyarul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd a tudásodat javítani?** – kérdésre csupán 81 fő válaszolt (52% nem válaszolt), valószínűleg azért, mert irrelevánsnak tekintették azt, ugyanakkor a kapott válaszok 71,6% igenleges. Ugyanakkor a megkérdezett tanulók 37%-a nem válaszolt ennek a kérdésnek a párjára sem, a **Ha nem vagy gyengén tudsz horvátul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd a tudásodat javítani?** –, ami nehezen indokolható.

A **Hasznos-e ha valaki tud horvátul?** – kérdésre 102 fő válaszolt, közülük 98,1% gondolta azt, hogy igen, hasznos és a leggyakoribb válaszlemek között egyaránt megjelennek pragmatikus és szubjektív érvek is:

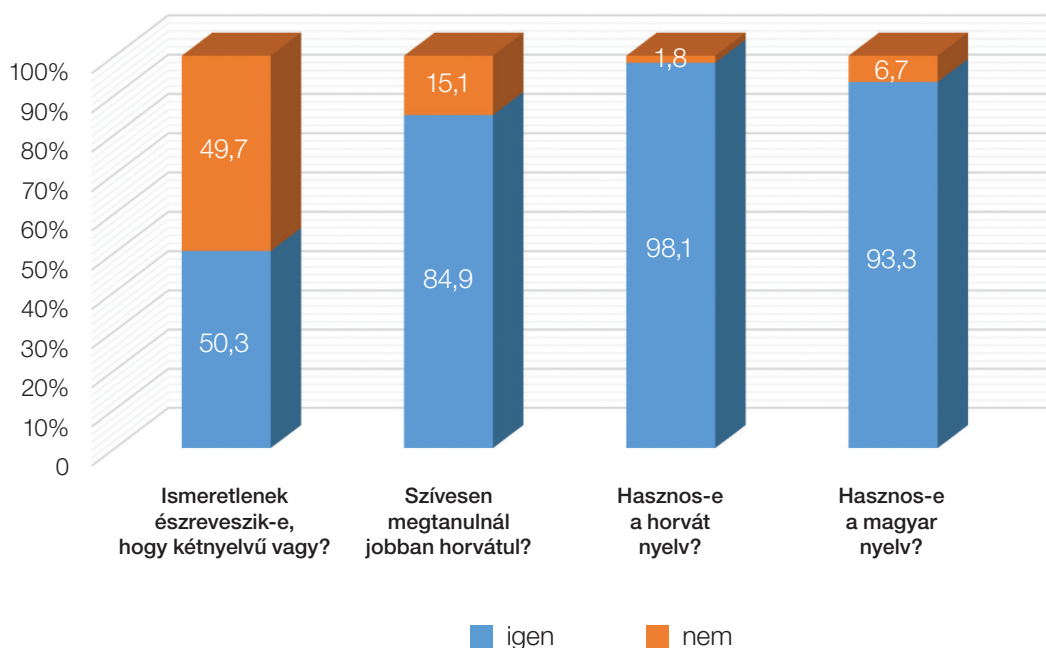
- **könnyebb munkavállalás, hatékonyabb előrelépés:** *jó ha valaki tud több nyelven; mert jobban tud érvényesülni; mert tudok még egy nyelvet beszélni; egy nyelv mindig hasznos, több helyen is használható; minél több nyelvet tudsz, annál több embert érsz; mert több helyen is boldogulhatok majd; valamikor majd jól jöhet; új emberekkel lehet kapcsolatot kialakítani; bármikor jól jöhet; mert meg tud ismerni más nyelvű személyeket és hasznosíthatja az életben; kezdetünk veled valamit, mert ahány nyelven tudsz, annyi ember vagy; mert több bármely idegen nyelv hasznos; jobb lesz a szókincsem; könnyebben el tudok majd helyezkedni;*

a munka miatt hasznos; jobban elhelyezkedhetek; könnyebb a munkavállalás; hasznos; mert több munkalehetőségem lesz; könnyebb lesz elhelyezkedni; kapcsolatépítés, kapcsolattartás: mert lehet úgy beszélni valamiről, hogy azt mások nem értik; több nyelv, több ismerős

- **szabadidős tevékenység:** *mert sokan nyaralnak Horvátban; ha elmész külföldre, jól jöhet egy nyelv; hasznos, ha Horvátországban nyaralunk; több emberrel is megérteted magad; mert sok helyen lehet hasznosítani; mert nyaraláskor hasznos; mindenképpen jó a plusz nyelv; több nyelvet tudni hasznos; könnyebb kommunikálni másokkal; mert sok helyen megértik, kényelmesebb nyaralás; mert a többi szláv nyelvet is megértem; mert külföldön tudom használni*
- **régiós megközelítés, a nyelv piaci értéke:** *mert tudok kommunikálni a Balkánon; több lehetőségem lesz a térségben; hasznos, ha valaki több nyelven beszél; hogy Horvátországban tudjak beszélni; sok más ország nyelve is hasonlít a horváthoz; mert szláv nyelv; külföldön könnyen érvényesülök vele; mert így beszélheted a legtöbb szláv nyelvet; mert több más szláv nyelvet is megérthetek; szláv nyelvekre fogékonyabb lesz az egyén; sokat segíthet egy plusz, egzotikusnak mondható nyelv ismerete; mert a többi szláv nyelvhez jó kiindulási pont; mert a többi szláv nyelvet is megértem; mert jó nyelv; mert a horvát egy szláv nyelv és segít a többi megértésében; mert tudsz másokkal kommunikálni, mert, ha kiutazom Horvátországba tudok beszélni a nyelvükön; mert a szláv nyelvek mindig keresettek; mert jó az idegen nyelvismeret; mert szomszédos ország; könnyebben tanulható a többi szláv nyelv*
- **nyelvi értékítélet:** *kedvelem a nyelveket, értékesebb leszek; mert nyertem egy másik nyelvet; a mai világban fontos, hogy minél több nyelven beszélj; mert ez egy újabb nyelvi lehetőség; mert legalább több nyelvet tudok; az EU kapcsán számos jó lehetőség nyílik meg; szakemberek és nyelvtudás kell hozzá; mert lehet úgy beszélni valamiről, hogy azt mások nem értik; mert egy plusz nyelv jó; mert jó nyelv; mert szép nyelv; fontosak a nyelvek számomra; mert egy szép és ritka nyelv; mert senki sem tud horvátul; mert tudok egy különleges nyelvet; mert tők király; hasznos, és jó, ha valaki tud több nyelven; hasznos, szép nyelv, mert annál több ember vagy*

Részletesebb magyarázat nélküli negatív vélemény is akadt (1,9%): pl. *nem szeretem, semmi értelme*, és egyetlen válaszelem sem utalt a nemzetiségi nyelvhez való kötődésre, vagy annak tudatos átörökítésére.

48. ábra: A nyelvi attitűdre vonatkozó kérdésekre adott válaszok százalékos aránya

A válaszadók száma kategóriánként: N=161, N= 106, N=160, N=150

A válaszolók közel azonos arányban találták hasznosnak mindkét nyelvet.

A nyelvek közötti pozitív és negatív viszonyulásra vonatkozott a **Miért tetszik neked a horvát nyelv?** – kérdés, melyre az alábbi kategóriák mentén csoportosíthatók a kapott válaszok (N=82):

- **nyelvelsajátítás:** *kiskorom óta hallom a horvát beszédet; a családomban is beszélnek; mert születésem óta beszélem; mert az anyanyelvem; mert kiskorom óta beszélem; mert azon nőtem fel; mert a nagyszüleimtől örököltem a nyelvet és a kultúrát; mert a származásom kapcsán kötődöm a nyelvhez; mert ez a második anyanyelvem; logikus, hiszen horvát vagyok*
- **a nyelvfilozófia, nyelvcsalád, nyelvtípus:** *mert hasonlít a bosnyákhhoz; mert hasonlít a szerbhez*
- **érzelmi kötődés, nyelvi attitűd:** *mert szép nyelv, és mert szeretem; a magyar nyelv mellett egy plusz; mert könnyű és jól beszélhető; mert szép a hangzása; mert érdekes a hangzása; a hangzása miatt; értékes és kifejező nyelv; jó a szókincse; mert ritka és kuriózumnak számít; dallamos; mert szép a csengése*

- **területi kötődés:** mert a lakóhelyem egy horvát település és a szomszédos országokban könnyebb kifejezni magam; azt használják körülöttem; hasonlít az anyanyelvemhez; mert a környezetemben sokan használják...
- **gyakorlatiasság:** mert könnyebb, mint a magyar; szeretem a szláv nyelveket; mert jó dolog, ha mások nem értik, amit beszélsz; könnyen tanulható, gazdag szókincsű nyelv; mert egyszerűbb, mint a magyar s legalább olyan szép; a horvát nyelvtudás Magyarországon hasznos; mert nem mindennapos a horvát nyelv ismerete...
- **kommunikáció:** mert a barátaim horvátok

A negatív válaszok közül leggyakrabban a *mert nehéz a nyelvtana* indok szerepelt.

A kapott válaszok jelentős számban utalnak arra, hogy valamely szláv nyelv elsajátítása könnyebbé teszi a későbbiekben esetleg egy másikét is, így feltétlenül szükséges a szláv nyelvekről való tanulói ismeretek és gondolkodásmód feltárása, bővítése, tudásuk, érdeklődésük fejlesztése, esetleg egy másik szláv nyelv tanítása is.

A Ha nem vagy gyengén tudsz horvátul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd a tudásodat javítani? – kérdésre a tanulók (N=36 fő) 84,9%-a adott igenleges választ, az indoklásban szereplő válaszelemek egyik lehetséges csoportosítása a nyelvhez való viszonyrendszer egyik fő jellemzőjének megkülönböztetése alapján az alábbiak szerint alakul:

- **identitás és a nyelv kapcsolata:** mert anyai ágon horvát vagyok; meg szeretném tanulni; mert szeretem a horvát kultúrát; fejleszteni szeretném a már meglévő nyelvtudásom, hogy majd tovább adhassam; a származásom miatt; mert szeretném anyanyelvi szinten beszélni; a családom apai ágon horvát, és szeretném tovább adni a horvát nyelvet...
- **a nyelvi attitűd kapcsán:** tetszik a nyelv; azért mert azt gondolom, hogy mindig lehet valami újat tanulni; nagyon szeretem ezt a nyelvtant; szép nyelv; nagyon szeretem a horvát nyelvet...
- **a nyelvi sztereotípiá kapcsán:** mert a nyelvtudás hatalom; mert ahány nyelven beszélsz, annyival többet érsz; mert fontosak a nyelvek...
- **a nyelv használhatósága, piaci szerepe, a nyelvi perspektíva kapcsán:** hasznát vehetem; hogy tovább tudjak tanulni ezen a nyelven; szeretném a tudásomat javítani, hogy könnyebben menjen a sulis; mert szeretnék nyelvvizsgát;

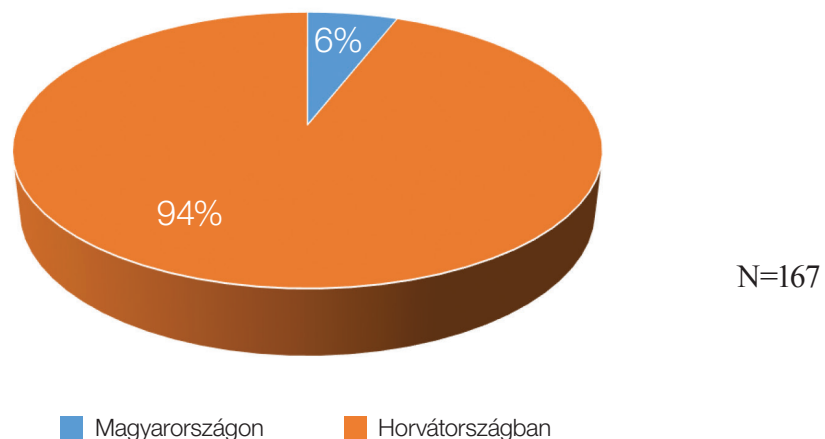
hogy meglegyen a felsőfokú nyelvvizsgám; szeretném, ha a 9 év tanulásának meglenne a gyümölcse; hogy könnyebben tudjak érvényesülni; mert a továbbtanuláshoz szükségem van a nyelvvizgára; mert könnyebb lesz elhelyezkedni...

- **a nyelv és a kommunikáció kapcsán:** *hogy meg tudjam értetni magam a horvátokkal; hogy gazdagabb legyen a szókincsem; és ha már elkezdtem a horvátot, akkor meg is tanulom; mert szeretném tökéletesre fejleszteni a nyelvtudásom; mert kiválóan szeretném beszélni a horvátot...*

A nyelvhasználat presztízisére vonatkozott a Hol beszélnek szebben horvátul? – kérdés, melyre a válaszadók (N=167) 94,1%-a az anyaországi nyelvváltozatot részesítette előnyben, válaszadását főként azzal indokolva, hogy *ott a horvát az anyanyelv; mert alap; mert az a fő nyelv; mert nincs magyar akcentusuk; mert ott az eredeti horvátot beszélik; mert onnan ered; mert szebb a kiejtésük; mert ez a nyelv hazája; mert ott hivatalos nyelv; mert ott államnyelv; mert sokkal dinamikusabban beszélnek; mert ott horvátok beszélnek; mert nincs tájszólásuk; mert szebben artikulálnak; mert ott szebb az akcentusuk; mert születésük óta ott élnek; mert onnan ered az igazi horvát nyelv; mert az ottani tanároknak ez az anyanyelvük; mert jobban tudják a nyelvtant.*

A magas számban adott válaszok az önstigmatizációt igazolják, amely értelmében a horvátországi horvát nyelv presztízisértékű, magasabb nyelvhasználati értékkel bíró változat. Meglepő a tanárok nyelvhasználatát minősítő megjegyzés. Elenyésző azoknak a száma, akik a magyarországi horvát nyelvi változatot ugyanolyan értékűnek, vagy esetleg értékesebbnek tartják (*pl. Magyarországon érthetőbben artikulálnak*).

49. ábra: A **Hol beszélnek szebben horvátul?** – kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

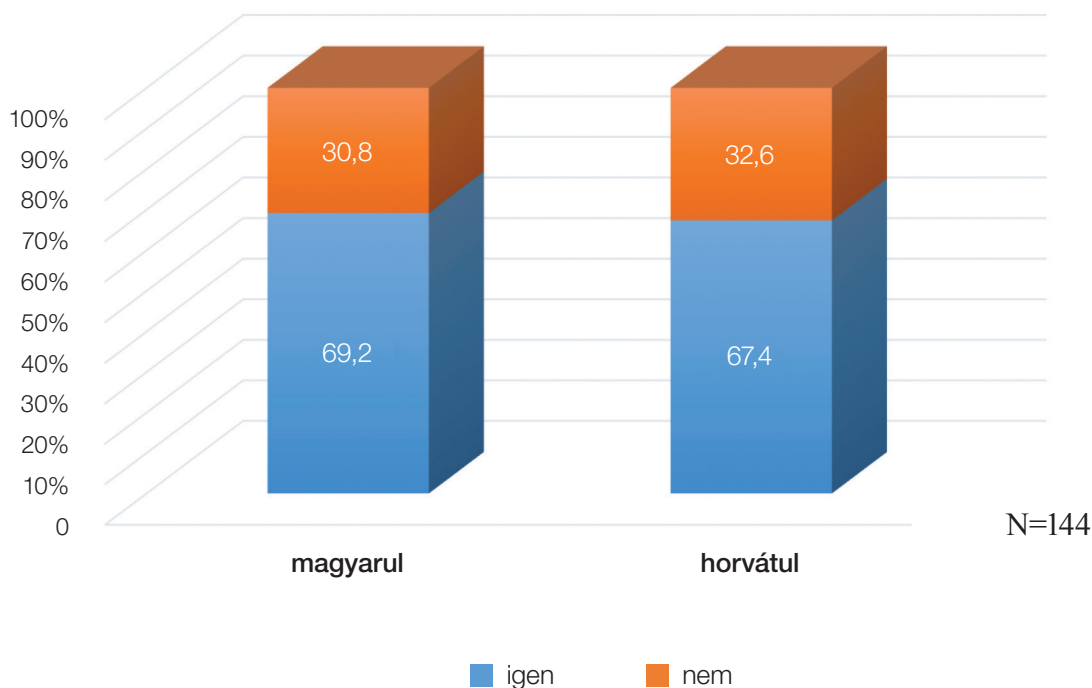
A **Jó az, ha valaki tud magyarul?** - kérdésre 72 fő válaszolt, a horvát nyelv hasznosságánál felsorolt kategóriákon túl, itt jellemzőbbek a származásra utaló jelölő válaszok is:

- **származási hely, élőhely:** mert Magyarországon élünk; mert az anyanyelvem; mert Magyarországon azt használják; mert Magyarországon helyt tud állni vele az ember
- **nyelvi értékítélet:** azért mert az nem világnyelv; mert sok magyar nem tud idegen nyelveken; mert szép; mert a magyar sokkal szebb mint a többi nyelv; mert érdekes nyelv; mert egyedi nyelv; egyedi és nehezen tanulható nyelv; mert egyedülálló nyelv; mert ez egy nehéz nyelv; mert ahány nyelven tudsz, annyit érsz; különleges nyelv; mert szép; mert az egyik legnehezebb nyelv; mert az egyik legszebb nyelv; mert egy gyönyörű, választékos nyelv; hatalmas történelemmel és kultúrával bíró nyelv; mert a világ legcsodálatosabb nyelve; mert egyedülálló nyelv Európában
- **kifejezőérték:** sokat lehet káromkodni; jobban lehet káromkodni szóismétlés nélkül; mert nagyon jó lehet kifejezni magad
- **negatív vélemény:** mert nem hasznos ez a nyelv; az országon kívül alig használható
- **gyakorlati haszon:** mert tudom majd hasznosítani; minden nyelv hasznos, főleg ha európai; bármely nyelv hasznos; hogy több lehetőségem legyen; mert a több nyelv hasznos, a világ számos részén találkozhatunk magyarokkal; ha valaki itt él, akkor egyszerűbb neki; mert jó ha az ember több nyelven beszél; mert tud magyarokkal beszélgetni, nehéz itt anélkül érvényesülni; jó több nyelvet tudni; természetes, ha itt él az ember; több a lehetőségem; mert tudok vele dicsekedni; a munkavállalás/munka miatt
- **kommunikációs érték:** tudok vele kommunikálni; mert minél több nyelvet tudsz, annál többet érsz; megtanulod más népek gondolkodásmódját; mert akkor megértene a magyarok,
- **személyes fejlődés:** mert rossz a helyesírásom; mert az is egy plusz nyelv; mert szép és érdekes plusz nyelven tanulni; mert hasznos

A **Tetszik neked a magyar nyelv?** – kérdésre 73 fő válaszolt, válaszaik az alábbi csoportosítást teszik lehetővé:

- **anyanyelvi kötődés:** mert ez az anyanyelvem; mert régóta beszélem; részben anyanyelvem; mert születésem óta beszélem; mert itt élek és elfogult vagyok; ezt tanultam meg először; mert Magyarországon élek
- **nyelvi értékítélet, nyelvi sztereotípiák:** mert bonyolult; mert szép; szép és ehhez hasonló nyelv nincs; nagyon nehéz nyelv és kevesen beszélnek; mert gyönyörű; mert nehéz; mert nagyon kifejező; mert különleges; szokatlan; imádom; ezen a nyelven tudom a legszebben és legsokrétűbben kifejezni magam; mert összetett; nincs hozzá hasonló; érdekes; mert gazdag szókincsű; mert az összes nyelvnél jobb; mert az anyanyelvem és mert nagyon választékos; az anyanyelvem és gyönyörű
- **negatív vélemény:** nehéz a kiejtése; rosszul hangzik

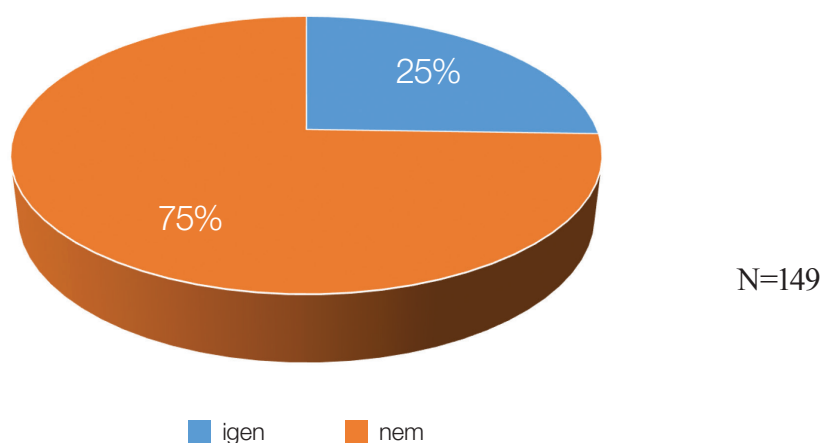
50. ábra: **A Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak horvátul?** – kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása

A **Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak horvátul?** – kérdés kapcsán kategóriákat illetve konkrét kifejezéseket is megadtak a tanulók, melyek közül a legnépszerűbbek a *káromkodások, köszönések, zeneszövegek*, valamint az *állatnevek voltak*, ezeket követik az iskolai életre vonatkozó kifejezések, pl. *olovka/ceruza, kist/ecset, izvor/forrás, prijatelj/barát, šifra/kód, knjiga/könyv*, majd az ünnepek elnevezéseivel pl. *božić/karácsony, uskrs/húsvét*, a tengerpartot jelölő, vagy idéző szavak pl. *more/tenger, školjka/kagyló*, az érzelemnyilvánító kifejezések pl. *volim te/szeretlek*, de előfordultak a hangzásuk alapján játékosnak ítélt pl.: *cicamaca/barka, kikiriki/mogyoró, ljuljačka/hinta, igrical/játék, iglica/tüske*, illetőleg a mássalhangzótorlódás miatt nehezen ejthető kifejezések is pl. *prst/ujj*.

A **Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak magyarul?** – (N: 143 fő) kérdésre a *személynevek, verssorok, versek, mesék, idézetek* jelennek meg válaszként, és nem meglepő módon a hangzásuk miatt kedvelt kifejezésekből jelölték a legtöbben pl.: *pillangó, vízesés, sárkány, hercegnő, végtelenség, cipőfűző, szeretlek csengettyű, szivárvány, egyszarvú, csillámpor, teniszütő, csengettyű, ház, kutya, szív, esztendő, hajó, sajt, kerékpár, testvér, feleség, barát, napsugár, kellemes, repülőgép, megszensteleníthetlenségeskedéseitekért*.

51.ábra: A nyelvválasztást bíráló megjegyzések százalékos megoszlása

Az **Előfordult-e már, hogy valaki rád szólt, hogy ne beszélj horvátul?** – kérdésre a megkérdezett tanulók elenyésző számban válaszoltak igennel, és nagyon kevesen közöltek az alábbiakhoz hasonló pontos helyzetleírásokat:

- barátaimmal voltam, és ők nem tudtak horvátul, ezért szóltak, hogy hagyjam abba

- apa nem értette, átváltottam magyarra, akkor leálltam, majd folytattam, akkor már nem szólt rám
- apa, amikor a horvát barátaimmal beszélgettem, majd vele is folytattam volna, mert nem értette és zavarta, átváltottam
- egy olyan társaságban, ahol mindenki magyarul beszél illetlenség más nyelven megszólalni, az edzőmet zavarta, hogy horvátul beszéltem
- az osztálytársam, aki horvát, de megtanult magyarul és ezt szeretné gyakorolni
- horvát származású osztálytársam szólt rám, azért, hogy gyakoroljam vele a magyart
- anya, mivel nem érti a horvát nyelvet;
- horvát ismerősömmel elmentünk a boltba, és amikor fizettem, tovább beszéltem vele, majd a pénztáros megszólalt, hogy ne beszéljek vele így, mert nem értették és idegesítette

A kevés példaszám ellenére a nyelvhasználatra vonatkozó retorziókat tartalmazó megjegyzésekről elmondható, hogy azok a családi és az informális nyelvhasználati színtereken egyaránt érvényesültek, kissé meglepő, de ugyanakkor sajnos jellemző is, hogy anyaországi osztálytárs esetén a vele való kommunikációban a horvát nyelv helyett a magyar nyelv gyakorlása a hangsúlyosabb.

7.3.7 Részösszegzés

Az elvégzett empirikus kutatás célja az volt, hogy felmérje a hazai magyar-horvát kétannyelvű középiskolákban tanuló 9-12. osztályos korosztály (két)nyelvi állapotát. A kapott adatokból megállapítható, hogy a tanulók 70,1%-a a magyar nyelvet, 16,8%-uk a horvátot tartja anyanyelvének, és a teljes mintából csupán egyetlen fő jelölte a magyar-horvát nyelvpárt anyanyelveként.

A tanulók jelentős része nyelvileg homogén léttérben a másodlagos szocializáció folyamán, intézményesített környezetben sajátította el a horvát nyelvet, így esetükben a korai kétanyelvűvé válás nem valósulhatott meg. A szülők nagyrésze nem biztosította a nyelv átadását, kérdés az is, hogy biztosíthatta-e egyáltalán, amennyiben ő maga sem beszéli azt megfelelő mértékben, vagy esetleg egyáltalán, erről a szülők anyanyelvére vonatkozó adatok tájékoztatnak, amelyek szerint az édesanyák 73,1%-ának, az édesapák 62,9%-ának magyar az anyanyelve.

A teljes vizsgálat során a nyelvi egyensúlymutató -23,00 és 71,93 közötti tartományban mozgott, gyenge horvát és erős magyar nyelvi dominanciát mutatva.

A válaszadók saját maguk ítélték meg nyelvismereti szintjüket, ezek alapján a magyar nyelvet anyanyelvi szinten 83,8%-uk, a horvátot pedig 22,8%-uk beszéli. A magyar nyelvi tanulmányi átlaguk 4,14, míg a horvát nyelvi 3,72. A négy nyelvi alapkészség, – értés, beszéd, olvasás és írás –, közül a tanulók a horvát nyelvi íráskészségüket ítélték a legjobbnak, ezt követte a beszéd, majd az olvasás és végül az értés minősítése.

A kutatás rámutat az oktatás fontosságára, illetve a horvát tannyelv tudatos választására, mivel a horvát nyelv elsajátítására a teljes minta esetében 13,8%-ban az óvodában, 43,1%-ban az iskolákban került sor.

A nyelvhasználati színterek vizsgálata eltérő nyelvi egyensúlymutatókkal ugyan, de tovább egyértelműsítette a magyar nyelv dominanciáját, az informális, formális és személyes színtereken egyaránt. A családon belüli horvát nyelv használata az apai nagyanyával zajló kommunikációt jellemezte a legmagasabb arányban, illetve valamivel magasabb az édesapával zajló kommunikációban, mint az édesanya esetén.

A nyelvi attitűdvizsgálat eredményei azt igazolták, hogy a gimnazisták pozitívan viszonyulnak a horvát nyelvhez, 94,6%-nak tetszik a horvát nyelv, és többen is megfogalmazták, hogy későbbi életszakaszaikban, elsősorban a gazdasági előnyöket figyelembe véve terveik vannak a nyelvvel, ugyanakkor kevesen emelték ki a nyelv átörökítésének szándékát.

A határainkon túl élő magyar nemzetiségű tanulókkal ellentétben Magyarországon elképzelhetetlen, hogy a nemzetiségi családból származó gyermek ne ismerné és használná anyanyelvi szintű kompetenciákkal a magyar nyelvet, így sok esetben nem is tudták értelmezni azt a kérdést,

hogy „*Ha nem vagy nem, vagy gyengén beszélsz magyarul, akkor szívesen megtanulnál-e, vagy szeretnéd-e javítani a tudásodat?*” –, ezt igazolja a válaszadók nagyon alacsony száma is.

A nyelvi sztereotípiák vizsgálatának eredménye egyértelműsíti a Horvátországban használt horvát nyelv elismertségét és magas presztízsét, ez is utal arra, hogy a presztízsérték növekedése céljából nagy szükség lenne a hazai horvát nyelvújítások hordozta kulturális és nyelvi örökség feltárására és átörökítésére.

A feltáró kérdőíves kutatás rávilágított arra, hogy a vizsgált tanulói populáció kétnyelvűségéről egyértelműen állítható a magyar nyelvi dominancia, amely végigvonul a nyelvhasználati színtereken.

A vizsgált minta számosságából adódóan sajnos jó néhány vonatkozást nem lehetett statisztikailag vizsgálni, ezek közé tartozik a szülők és a gyermek anyanyelve közti összefüggés is. Arról, hogy a tanulók a horvát nyelv kontaktusváltozataival is találkozhatnak szintén nem született használható adat.

Lezárásként megállapítható, hogy a tanulók az oktatási folyamatban a horvát sztenzard nyelvet sajátítják el, a tájnyelv ismeretéről nem született használható adatok. A későbbi nyelvészeti kutatások kitérhetnének a nyelvválasztásra, a nyelvmegtartás lehetőségeinek vizsgálatára is. A két vizsgált iskolában tapasztalatom szerint a nyelvi belemerülési oktatási program is megvalósul, vagyis a „magas státuszú anyanyelvet beszélő többségi gyermek a létező alternatívák közül önként választja a számára idegen (kisebbségi) nyelven folyó oktatást” (Skutnabb-Kangas 1997:26). Ennek kapcsán egyaránt érdemes lenne a vizsgálni a magyar családok érdeklődésének okát és az e családokból származó, de a nemzetiségi nyelvi program szerint haladó gyermekek identitásfejlődését is.

Amennyiben az iskola valóban nem a család mellett, hanem a család helyett tölti be nyelvátörökítő szerepét, fontos lenne a két tannyelvű programok hatékonyságának és a tanulói kognitív nyelvi kompetenciák fejlődésének mérése is.

„Egy történelmi vagy őshonos nyelvi kisebbséghez tartozó család gyermekei számos országban járhatnak például saját nyelvű, első nyelvként felfogott saját nyelvű vagy anyanyelvű óvodába és ilyen tannyelvű iskolába, de járhatnak más nyelven, a nyelvi többség nyelvén működő óvodába és iskolába is: a döntés általában a szülőket illeti meg. E szülői döntésnek rendszerint nagy a jelentősége: az olyan gyermek, aki az elsőként elsajátított nyelvén, az így felfogott anyanyelvén jár óvodába, és e nyelven végzi legalább az alsófokú tanulmányait, sokkal nagyobb valószínűséggel őrzi meg ezt a kisebbségi nyelvet, mint az olyan gyermek, aki már az óvodától kezdve más nyelven, a többségi nyelven vesz részt az intézményes szocializációban. Ez utóbbi esetben tehát igen könnyen megtörténhet, hogy a felnövekvő ember immár a többségi nyelvet

használja leggyakrabban, a többségi nyelvet használja a legjobban, s lehet, hogy már ezt érzi inkább a saját nyelvének is. Mindezekkel párhuzamosan pedig elképzelhető, hogy mások is egyre inkább ezt a nyelvet tekintik az ő saját nyelvének. Nyilvánvaló, hogy ezzel szintén végbe ment a nyelvváltás, illetőleg a nyelvcsere (Andrássy 2013:132).”, ahhoz, hogy ez elkerülhető legyen tisztán kell látnunk a tanulók nyelvi mutatóinak alakulását.

A téma kapcsán oly sokszor emlegetett asszimilációs folyamat több tényező és eltérő lefolyású, Szarka László szerint négy okcsoportra bontható, ezek a nyelvtervezés hiánya, a nyelvi dominancia átalakulása, az elnyomó asszimilációs politika valamint a nyelvi globalizációs folyamatok (elsősorban az angol nyelv előretörése, ami talán fenyegetőbb veszélyt jelent az anyaországi sztenderd nyelvváltoza kapcsán). A hazai kisebbségekről tett általános megállapítása szerint: „Magyarország esetében a kisebbségi közösségek részére a 20. század végére kialakult oktatási rendszer ugyan kellőképpen rugalmas kereteket nyújt a közösségek anyanyelvének igény szerinti tanulására, újratanulására, s ha arra a nyelvi lehetőségek mellett a tanszemélyzet nyelvi kompetenciái is megvannak, akár a kisebbségi nyelvek tannyelvként való alkalmazására is. A kisebbségi oktatási rendszer azonban önmagában nem képes a folyamatos nyelvvesztés megállítására, ezért szükséges lenne a kisebbségi kulturális önkormányzat többi intézményével egybekapcsoltn kezelni a kisebbségi iskolákat. Így talán némiképp több esélyük lehetne azoknak a törekvéseknek, amelyek a magyarországi kisebbségi közösségekben a fiatalabb generációk esetében a nyelvi revitalizációs célokat tűzték ki maguk elé” (Szarka: 2003:191).

A fenti megállapítás kapcsán egy saját példával szeretnék élni: egy siklói általános iskolában a szerb-horvát éra alatt évtizedes hagyománnyá vált a nyelv tanítása –, hogy ez szerb nyelv volt e vagy horvát, az az éppen ott dolgozó tanár személyétől vált függővé. Az 1990-es évek elején azonban személyi és vezetői változások következtek be, amik következtében egyik tanévről a másikra megszűnt a nyelv tanítása. Közel tizenöt év nyelvi hiátusa után 2015 őszétől a helyi horvát önkormányzat kezdeményezésére sikerült azt újraindítani, de természetesen mindennek előtt ehhez a fenntartó jóváhagyására volt szükség, illetve biztosítani kellett a horvát nyelvet tanító pedagógust is. A jelenlegi program szakkör és tehetséggondozás keretein belül indulhatott el, a tanulói óraterheltséget tekintve késő délutáni időszakokban, de ma már láthatóan töretlen lelkesedéssel. Ez ahhoz vezetett, hogy az idei felvételi időszakban hosszú évek óta először újra van olyan tanuló, aki a pécsi horvát-magyar kéttannyelvű gimnáziumban szeretne továbbtanulni. Akár azt is mondhatnánk, hogy ez csupán apró előrelépés, ugyanakkor mégis nagy változás egy olyan közösséget tekintve, melyben már lezajlott a nyelvvesztés, vagyis a szülők generációja sem beszél már a horvát nyelvet – esetleg még fel tudja idézni annak szövegfoszlányait, de gyermeke kapcsán tudatosan választja a nyelv újratanulásának lehetőségét.

8. Nyelvi revitalizáció, nyelvi tervezés, nyelvi menedzsment

8.1 A horvát nyelv veszélyeztetettségi foka

A nyelvi újjáélesztés folyamata feltételezi egy nyelv leépülésének, meggyengülésének, vagy kihalásának bekövetkeztét, amely esélyére a különféle nyelvállapot mutatókból következtethetünk. Arra a kérdésre, hogy a magyarországi horvátok nyelve veszélyeztetettnek tekintendő-e, szintén csak akkor adható válasz, ha meghatározzuk annak veszélyeztetettségi fokát, melyre az egyik lehetőség a Fishman (1991:88-110, idézi Gál 2010 42-45) által megalkotott 8-as skála, amely az alábbi szinteken vizsgálja egy nyelv megjelenését és alkalmazását:

- 1. szint:** a nyelv használatos a felsőoktatásban, a szaknyelvek terén, a kormányzásban, az országos médiában
- 2. szint:** a nyelv része a kormányzásnak, jelen van a helyi közigazgatásban és a helyi médiában
- 3. szint:** a nyelv része a közösségen kívüli, alapszintű munkahelyi nyelvhasználatnak
- 4. szint:** a nyelv része az iskolai oktatásnak
- 5. szint:** a formális nyelvi szocializáció kezdeti szintje, írás és olvasás oktatás
- 6. szint:** mindhárom generáció használja, a nyelvátadás folyamatos
- 7. szint** a közösségben helyet kapnak az anyanyelvi rendezvények, koncertek, előadások, de nincs generációközi kontinuitás a nyelv átadásában
- 8. szint** a nyelvcsere legelőrehaladottabb fázisa idős, elszigetelt, beszélők, emlékezők, rurális környezetben----valószínű a nyelv halála

A hazai horvátok nyelve bizonyos megkötésekkel a skála valamennyi pontján elhelyezhető, a 8. szinten jelölt nyelvcsere lassan lezáródóban van a hazai horvát tájnyelven belüli azon nyelvváltozatok, nyelvjárások esetén, melyek utolsó beszélőit hallhatjuk (pl. alsószentmártoni sokác tájnyelv), amennyiben megvan még az eredeti élettér a rurális közösségek idősebb beszélőinél jellemző lehet a nyelv használata, de az átörökítés a középgenerációnál már megszakadt.

A skála 7. szintjén jelölt kizárólag anyanyelven folyó kulturális rendezvények jellemzően ritkák, a legtöbb esetben a magyar és a horvát nyelv egyaránt jelen van, bizonyos esetekben válik csak a horvát nyelv dominánssá.

A 6. szint az idős-közép-fiatal generáció közötti nyelvhasználatot a nyelvmegőrzés kitéleként jelöli meg, a kisebbségi nyelv visszaszorulásának okaként gyakran nevesítik a vegyes házasságokat, ugyanakkor a magyarországi horvátoknál ez csak részlegesen feltárt jelenség (bővebben Horváth 2005), így kellőképpen alapos kutatás híján nem bizonyítható, illetve személyes tapasztalataim szerint nem szükségszerű a nyelvvesztés magyar-horvát nyelvű házastársak esetén, illetve ellenpéldaként a horvát-horvát nyelvpárú házasságokból született gyermekekkel történő egynyelvű magyar kommunikációra is számos példa akad.

Bodó Csanád használja a késleltetett másodnyelvi szocializáció fogalmát, (Bodó 2004:57) mellyel jól jellemezhető a hazai horvát iskolákban tanuló fiatalok nyelvelsajátítása is. Az 5. szinten található formális nyelvi szocializáció jelentheti a kisebbségi közösségből származó, de annak nyelvét nem ismerő, az iskolán kívüli, de szervezett formában történő nyelvelsajátításban megjelenő felnőtt korú nyelvtanulót is. Az ilyen jellegű programokra van érdeklődés, de az is kétségtelen, hogy a többségi társadalom tagjai számos esetben vonzóbbnak találják ezt, mint a kisebbségié.

Annak ellenére, hogy az első három szint a felnőttek nyelvi identitását támogatja, a 4. szint nem jelenti azt, hogy az anyanyelvi oktatás önmagában biztosítja a nyelvcseré visszafordítását, ha a közösségen belül a családi nyelvtörökítés már nem működik, így valamennyi lehetőség közül ennek kell prioritást kapnia (Gál 2010:44).

A 4. szinten a nyelv kétfajta iskolatípusban, a kisebbségi fenntartásában és az állami-ban is elérhető, és a fenti áttekintés alapján látható, hogy ez utóbbi jellemző nagyobb mértékben a hazai horvátokra. Adott a horvát nyelven íródott oktatási anyagok megléte is, és ez is a 4. szintre sorolja a nyelvet, amely így jórészt intézményesített környezetben használatos, de a közigazgatásban csekély mértékben van jelen. A nyelvi jogok szemszögéből tekintve támogatott a nyelv, bár a közösség attitűdje alapján inkább közömbös a nyelvmegtartással szemben, a nyelvi dokumentáció jó, normatív segédkönyvek és oktatási segédanyagok is rendelkezésre állnak.

A 3. szinten megfogalmazott feltételek teljesülnek a legkevésbé, illetve meghatározott arányban csak az olyan munkahelyei közegekben melyek a kisebbségi oktatás és nevelés célját szolgálják.

A 2. szinten megjelölt tereket, kormányzás, média, közigazgatás a többségi nyelv dominanciája jellemzi, bár jogilag szabályozott a kisebbségi nyelvhasználat módja is, de az nem túl praktikus, azaz jogilag garantált, de ugyanakkor többletmunkát igénylő és emiatt nem jellemző például, hogy a nemzetiségi önkormányzatok horvát nyelven folytatódnak le üléseiket. Amint erre

már utaltam, a horvát nyelv médiában betölt helye aktív, és a lehetőségekhez mérten folyamatosan fejlődő (pl.: elektronikus média).

Az 1. szinten jelölt terek közül a horvát nyelv használatos ugyan a felsőoktatás bizonyos területein, de a képzési adatok ismeretében elenyésző mértékű és korlátozott tudományterületi érintettségben, van országos média támogatottsága, de nem része a kormányzásnak.

A nyelvhasználati szintek áttekintése után érdemes a nyelvátadás szintjének kiértékelését a Krauss (2006) féle rendszerezésben is vizsgálni:

1. a nyelvet minden generáció beszéli, a gyerekek is, vagy legalábbis túlnyomó többségük
2. a nyelvet beszélik a felnőttek, pontosabban a szülők és a nagyszülők generációja, de kevés gyerek tanulja meg /a nyelvet a 30-as éveikben járó és a náluknál idősebb felnőttek beszélik, a fiatalabbak nem
3. a nyelvet csak a középkorúak (40-esek) és az annál idősebbek beszélik /a beszélők az 50-es generációhoz tartoznak, vagy annál idősebbek
4. a beszélők a 70-es generáció tagjai, vagy annál idősebbek
5. a beszélők a 70-es generációhoz tartoznak, vagy annál idősebbek, és 10-nél kevesebb nyelvhasználó van
6. a nyelv kihalt és nincsenek beszélői

(Grenoble 2006, Grenoble-Whaley 1998 idézi Gál:2006:59)

A hat különböző kategórián belül eltérő szinteken jelennek meg a magyarországi horvát nyelvi állapot ismérvei. A generációközi nyelvátadást vizsgálva jórészt a 2-5 szint között helyezhető el, de a 2. szint a leg súlyozottabb, miszerint a nyelvet az idősebb generáció beszéli, de a szülők nem örökítik már át, ennek következtében a gyermekek nem első nyelvként tanulják meg azt. A nyelvhasználók arányát tekintve elmondható, hogy a 2. szinten egy kisebb csoport beszéli a nyelvet, illetve földrajzi elhelyezkedés függvényében esetleg a többség is beszéli, a nyelvhasználati tereken szintén a 2. szintre helyezhető, mivel elsősorban a fogó, korlátozott, formális nyelvhasználati terek jellemezik és atipikus a többnyelvű egyenértékűség. A nyelvi kompetencia megítélése kapcsán a horvát nyelv a 2. és az 5. szint között helyezhető el, azonban pontosabb meghatározáshoz ez esetben is további feltáró vizsgálatok szükségesek.

Grenoble és Whaley besorolása alapján, a hazai horvátok nyelve az 1. és 2. szinten nem jellemző, jórészt a 3.-4.-5. szintre szorul vissza, vagy azok átmenetére helyezhető és ennek mentén határozhatók meg a nyelvi revitalizációs tevékenység célkitűzései is.

1. A közösség minden tagját jellemző teljes nyelvhasználat mind írásban, mind beszédben, a nem domináns nyelv jelen van a nyelvhasználat minden terén, a formális és informális helyzetekben egyaránt.
2. A közösség minden tagja magas szinten használja a nyelvet, azt minden beszélt nyelvi területen alkalmazzák.
3. **A közösség egy része számos téren teljes értékűen használja a nem domináns nyelv beszélt és írott nyelvváltozatait.**
4. **A közösség egy része teljes értékűen használja a nem domináns nyelvet, a nyelvhasználati terek azonban korlátozottak.**
5. **A közösség tagjainak egy csoportja rendelkezik részleges nyelvismerettel, néhány témában teljesen fluens, a nyelvhasználati terek korlátozottak (pl. a hagyományos kultúra megnyilvánulásaiban, történetekben, népdalokban, vallásos nyelvhasználatban merül ki, stb.).**
6. Nincsen funkcionális nyelvhasználat, a közösség nyelvismerete csupán néhány szófordulatra, esetleg szövegre korlátozódik (Gál 2010:168-169)

Végül a fenti nyelvállapotra és a nyelvátadás kiértékelésére utaló jellemzők összegzése a szintén Krauss-féle (2006) prognosztikus felosztás alapján így rendszerezhető:

1. ***biztonságban levő nyelvek:*** a gyermek első nyelvként tanulják, és ez a jövőben is előreláthatóan így lesz
2. ***veszélyeztetett nyelvek:***
 - a.) **STABIL NYELVEK:** a gyermekek még mindig anyanyelvként tanulják
 - b.) **HANYATLÓ NYELVEK:**
 - I. ***instabil és leépülő nyelvek:*** a gyermekek közül már csak kevesen beszélnek
 - II. ***határozottan veszélyeztetett:*** a nyelv már nem éri el az alapvető életképességi küszöböt, **a gyermekek már nem anyanyelvként sajátítják el, legfiatalabb beszélői a szülők generációja**

III. *súlyosan veszélyeztetett*: a legfiatalabb beszélők a nagyszülők generációjához tartoznak, **a szülők már nem tudják gyermekeiknek megtanítani a nyelvet**

IV. *kritikusan veszélyeztetett*: a legfiatalabb nyelvhasználók a dédszülők generációjához tartoznak, és nagyon kevesen vannak

3. **kihalt nyelvek**: már nincsenek beszélői, és senki sem emlékszik már rájuk, így nincsen lehetőség a nyelvi dokumentálásra, az új anyagok létrehozására sem (*Krauss, idézi: Tsunoda 2006:12, idézi Gál 2010:40*).

Ez alapján az körvonalazódik, hogy a nemzetiségi horvát nyelv veszélyeztetettnek minősül, ezen belül is hanyatlónak, hiszen az anyanyelv átörökítése kérdéses, az 2. b.) alcsoportok jellemzőinél felsoroltak közül bizonyos feltételek teljesülnek a horvát nyelvnél is, például a szülők generációja mint beszélő, illetve a súlyos veszélyeztetettség is fenn áll, abban az esetben ha a szülők már képtelenek a nyelv átadására.

A hazai horvát közösségben már lezajlott a nyelvvesztés, melynek egyik meghatározó oka lehet a nyelvhasználati szinterek beszűkülése, megszűnése pl. a családon belüli nyelvtörökítés, de sajnos találhatunk példát a nyelvhalál jelenségére is pl. egy teljes falu beszélőközösségének felbomlása, kiköltözése, generációs nyelvvesztést követően az idősebb beszélők kihalása, például erre az alsószentmártoni sokác-horvát beszélőközösség 20. századi története, így ma már ennek a dialektusnak nincsenek anyanyelvi beszélői. Természetesen nem csak nyelvészeti okai vannak.

Az eddigi megközelítéseknel szélesebb az UNESCO¹³⁵ által létrehozott keretrendszer, amely több tényezőt, szintet és nyelvi helyzetet rögzít. A továbbiakban ezt közlöm, kiemeléssel utalva a magyarországi horvát nyelvre jellemző tulajdonságokra.

135. Language Vitality and Endangerment, UNESCO 2003.

52. ábra: Az UNESCO által létrehozott keretrendszer

	5.	4.	3.	2.	1.	0
A NYELVEL, NYELVHASZNÁLATI TEREKKEL KAPCSOLATOS ADATOK						
I. Generációközi nyelvátadás	A nyelvet minden generáció beszéli, a nyelvátadás működik, többnyelvűségi helyzetben azonban adott nyelvhasználati tereken a domináns nyelv felváltja az anyanyelv szerepét.	A beszélőközösségen belül számos családban már nem első nyelv, használatában adott társadalmi terekre szorul vissza. A nyelvet a gyermekek már nem első nyelvként tanulják, a legfiatalabb beszélők a szülők generációjából származnak.	A nyelvet a gyermekek már nem első nyelvként tanulják, a legfiatalabb beszélők a szülők generációjából származnak.	A nyelvet már csak a nagyszülők és az idősebb generációk beszélik, és bár a szülők generációja érti a nyelvet, nem használják azt a saját gyermekeikkel való kommunikációban.	A legfiatalabb beszélők a dédnagyszülők korosztályát képviselik, ők is inkább csak emlékeznek a nyelv egyes elemeire, de nem jellemző annak használata.	Már senki sem beszéli a nyelvet, nem is emlékeznek rá.
II. A nem domináns nyelvet beszélők / használók aránya a teljes közösséghez képest	Az egész közösség beszéli.	Szinte mindenki beszéli.	A közösség többsége beszéli.	Egy kisebb csoport használja.	Nagyon kevesen beszélik.	Senki sem beszéli.
III. Nyelvhasználati területeken tapasztalható tendenciák	Átfogó, univerzális nyelvhasználat	Többnyelvű egyenértékűség	Fogyó nyelvhasználati terek	Korlátozott, formális nyelvhasználati terek	Fokozottan korlátozott nyelvhasználati terek	Kihalt
IV. Új nyelvhasználati terekhez való viszonyulás, médiával való kapcsolat	Dinamikus, a nyelvet minden új nyelvhasználati kontextusban alkalmazzák.	Szilárd, aktív, szinte minden új területen használatos.	Nyitott, számos új nyelvhasználati területre bekerül.	Alkalmazkodni próbáló.	Minimális.	Inaktív
V. A nyelven íródott oktatási anyagok megléte vagy hiánya	Írásrendszer, nyelvtanok, szótárak, szövegek, irodalom, média, az írott nyelvváltozat használatos a közigazgatásban és oktatásban.	Vannak írott anyagok, otthon és az iskolákban használják a gyerekek, azonban a közigazgatásban nincsen jelen.	Vannak írott anyagok, az oktatásban használatosak (bár nem jellemzően), nincsen nyomtatott média.	Vannak írott anyagok, a közösségnek csak néhány tagja használja, szimbolikus értékűek. A helyi nyelvi írás-olvasás nem része a tantervnek.	A nyelvnek van írott változata, néhány írott szöveg is fellelhető.	A nyelvnek nincsen írott változata.

folytatása a következő oldalon →

	5.	4.	3.	2.	1.	0
NYELVI JOGOK ÉS PSZICHOSZOCIÁLIS SZEMPONTOK						
VI. Állami nyelvpolitika, nyelvi jogok	Egyenlő támogatottság	Megkülönböztetett támogatás	Passzív asszimiláció	Aktív asszimiláció	Erőszakos asszimiláció	Tiltás
VII. A közösségnek saját nyelvvel szembeni attitűdje	A közösség minden tagja értékeli a nyelvet.	Szinte mindenki támogatja a nyelv megőrzését.	Egyesek közömbösek a nyelvmegtartással szemben.	A csoport egyes tagjai támogatják a nyelvcserét.	Csak néhányan küzdenek a nyelv megőrzéséért.	A közösség teljes mértékben a domináns nyelvvel azonosul.
VIII. Nyelvi dokumentáció	Színvonalas: átfogó nyelvtanok, szótárak, hang- és videoanyag.	Jó: egy leíró nyelvtan, néhány szótár és szöveggyűjtemény, hang- és videoanyag.	Kielégítő: egy nyelvtan, szótárak és szövegek, nincs sajtó, média, változó mennyiségű és minőségű hang- és videoanyagok.	Részleges: nyelvtani vázlat, szólisták, esetleg hang- és videoanyag.	Nem kielégítő: nyelvtani vázlat, szólisták, nincs hang- és videoanyag.	Nem dokumentált: semmilyen anyag nincsen.

A KÖZÖSSÉG TAGJAI NYELVI KOMPETENCIÁJÁNAK KIÉRTÉKELÉSE

Az egyéni beszélők nyelvi kompetenciája	Az egyén kompetenciája megfelel egy magas képzettségű anyanyelvű beszélőjének.	A nyelvet folyékonyan és helyesen használja a nyelvi helyzetek minden szintjén.	A nyelvet megfelelő szerkezetű pontossággal beszéli, a legtöbb formális és informális beszédhelyzetben jól teljesít, gyakorlati, társadalmi és a munkával kapcsolatos témakörökben.	Más nyelvhasználati tereken is alkalmazható nyelvtudással rendelkezik, az alapvető társadalmi elvárásoknak eleget tesz.	Alapszintű, személyes beszélgetések levezetésére képes kizárólag familiáris témákkal kapcsolatban.	A beszélt nyelvi kompetenciák kizárólag izolált esetben, szavak szintjén működnek, a nyelvhasználó nem rendelkezik kommunikatív képességekkel.
--	--	---	---	---	--	--

Ezt a felosztást tekintve az ismertetett nyelvállapotú tényezőket magyarországi horvát nyelv a 2. csoportba sorolt veszélyeztetett nyelveken belül a b.) hanyatló nyelvek alsó csoport határozottan veszélyeztetett, illetve súlyosan veszélyeztetettnek minősül.

Mindezek mellett azonban a nyelvi fejlesztés kapcsán figyelembe kell venni az etno-lingvisztikai vitalitás tényezőjét is, amely a magyarországi horvátok nyelve esetén (is) három szinten vizsgálható, ezek a nyelv státusza, a beszélőközösség demográfiai adatai és az intézményi támogatás tényezői (pl. Giles és mtsai. 1977 Bodó 2004b; Landry Allard 1994a, 1994b; Molnár-Bodrogi 2008; Yagmur Kroon 1998 idézi Gál 2010:56).

A nyelvek státusza kapcsán amennyiben egy nyelv hivatalosan elismert, és az azt használó csoport gazdasági és társadalmi presztízse is magas, akkor kevésbé veszélyeztetettnek tekintendő, ugyanakkor a kisebbségi nyelvek gyakran élveznek elismertséget, de ez nem feltétlenül hat a presztízsertékükre, illetve a beszélőközösség saját nyelvével való viszonyára. A demográfiai változókról a legpontosabb képet a születési és elhalálozási arány, a vegyes házasságok, a be- és elvándorlás mértékének figyelembevételével alkothatjuk meg, figyelembe véve az adott közösség földrajzi elhelyezkedését. A magyarországi horvátokról leginkább a népszépszámlálás adatai tudósítanak, de egy sokkal komplexebb elemzést kívánna meg ezek összefüggésrendszerének vizsgálata. A főbb tendencia ismeretében, ami egyre magasabb lélekszámot, de egyre kevesebb anyanyelvi beszélőt takar, kétségtelenül a hazai horvátok előregedő közösségének demográfiai változóira a legnehezebb hatni.

A fentiekből kiderült, hogy a hazai horvátok kiépített oktatási infrastruktúrával bírnak ugyan, és abban koncentrálódik az állami támogatottság a legnagyobb mértékben, ugyanakkor a többi felsorolt szegmensben egyre nyilvánvalóbb a többségi nyelvi dominancia.

Egy adott csoport vitalitása lehet szubjektív vagy objektív, nagy, átlagos, illetve kicsi, és természetes jelenség, hogy „a nagy vitalitású, azaz emelt státusú, kedvező demográfiai jellemzőkkel bíró és nagyobb mértékű intézményes támogatásnak örvendő csoportok sokkal nagyobb eséllyel őrzik meg nyelvüket” (Giles, Bourhis és Taylor, idézi: Bartha 1999:134).

A nyelvi vitalitást befolyásoló változók ezeken kívül lehetnek makro és mikroszintűek, a hazai horvát nyelv esetében ilyen makroszintű változó a nemzeti szint, a nemzeti attitűd, a nyelvvel kapcsolatos jogi szabályozás, és az oktatáspolitikai, míg a mikroszinten fontos figyelembe venni a beszélőközösség saját nyelvével, illetve a többségi nyelvvel kapcsolatos viszonyát, a humán erőforrás, a nemzetiségi elit „minőségét”, valamint a közösségen belüli magas nyelvi kompetenciával bíró nyelvhasználók arányát is.

Az aktuális nyelvállapot feltérképezésében a nyelvi vitalitási index mutatója, a nyelvi vitalitás értéke, – ami az otthoni nyelvhasználók számának és az anyanyelvi beszélők számának hányadosa –, alapján, a fenti besorolások ellenére a hazai horvátok kapott értéke 85,0%, ami igen magas, és nagy nyelvi vitalitást tükröz.

8.2 A revitalizációs törekvések, a nyelvi tervezés

Ahogy már fent utaltam rá, a nyelvvel kapcsolatos döntéseknek a nyelvi dimenzión kívül elválaszthatatlan része a társadalmi és ideológiai dimenzió is. Amennyiben elfogadjuk Grenoble és Whaley (2006) megállapítását, miszerint a beszélők száma fontos, ám nem kizárólagos egy nyelv jövőjét előre vetítve, ezen túl egyéb változókat is figyelembe kell venni, mint a globalizáció, a gazdasági integráció, a nyelvek funkcionális térvesztése, a nyelvpolitika, az oktatáspolitikai a humán erőforrás, a vallás, és a pénzügyi források megléte (Gál 2010:60-63) érdemes a hazai horvát nyelvre irányuló nyelvmegerősítő tevékenységek tervezésekor is beépíteni mindezeket a tényezőket.

Fentiek értelmében elmondható, hogy a horvát nyelv a hazai közösség egy szűk részében még első nyelvként, vagy anyanyelvként van jelen, a családi, baráti körben is használt nyelv, ugyanakkor a fiatalabb generáció nyelvi megerősítése indokoltá teszi bizonyos revitalizációs törekvések megvalósítását és a hozzákötődő tevékenységek, nyelvi változások, stratégiák kidolgozását. „Az oktatásnak a revitalizációra gyakorolt hatása azért nagyon erőteljes, mert közvetlen kapcsolat van közöttük: az intézményes oktatás alapeleme a sikeres nyelvi megerősítési, illetve újjáélesztési tevékenységeknek, azonban a központosított nemzeti oktatási rendszerek stratégiai ritkán alkalmazhatók minden egyes lokális helyzetre és nyelvre, így nem is töltik be minden esetben a helyi oktatási szükségleteket. Ezzel kapcsolatban azt is fontos megjegyezni, hogy azok a nyelvmegerősítési programok, amelyek kizárólag az intézményes oktatásra építettek, általában kis, jelentéktelen sikereket könyveltek el, hiszen a nyelvnek csak egy funkcióját erősítik” (Gál 2010:61).

A különféle nyelvelénkítési-nyelvmegerősítési módszerek közül pl.: teljes értékű másodnyelvi programok, nyelvelénkítési és nyelvfelélesztési programok, nyelvvizsgaszerzési tevékenység, nyelvi tudatosító programok (Gál 2010:66), a hazai horvátokra leginkább a nyelvelénkítési a jellemző, amely kapcsán azokat olyan helyeken alkalmazzák, ahol erős nyelvi hagyomány él még, a nyelvhasználók száma azonban alacsony és a legfiatalabb generáció kismértékű passzív kompetenciával rendelkezik, vagy esetleg egyáltalán semmilyen horvát nyelvi tudása sincs.

A hagyományos értelemben meghatározott nyelvi tervezés, vagy Trudgill szóhasználatában a nyelvtervezés „hivatalos vagy kormányzati szervek, illetve más befolyásos testületek által folytatott tevékenység. Célja annak fölmérése, hogy milyen nyelvváltozatokat használ egy bizonyos közösség, és így annak irányítása vagy legalábbis befolyásolása, hogy milyen célra milyen nyelvváltozatokat használjon az adott közösség, valamint hogy mik legyenek ezeknek a nyelvváltozatoknak a nyelvi jellegzeteségeik. A nyelvtervezés feladata többnyire a kommunikáció

és az oktatás javítása és/vagy az államiság befolyásolása és/vagy a nyelvmegtartás elérése. A nyelvtervezés két fő tevékenységi köre bontható: az egyik a nyelvkiválasztás vagy státusztervezés, a másik a nyelvfejlesztés vagy korpusztervezés” (Trudgill 1997: 63).

A nyelvi tervezés felülről és alulról is történhet, bár az általános a kormányzati szintű szerveződés, de kisebbségi közösségek is kezdeményezhetik összhangban nyelvi revitalizációs törekvésekkel. Haugen nyelvi tervezési modelljében a 20. század hatvanas éveiben annak két alapvető vetületét azonosítja és írja le, a státusz- (helyzet-) és korpusz- vagy állapottervezést.

Az általa kidolgozott és mára már klasszikussá vált felosztás óta a nyelvi tervezés fogalmának számos újabb meghatározása és kijelölt részterülete született, melyek kapcsán Robert L. Cooper (bővebben Szépe-Derényi 1999:94-111) megállapítja, hogy a nyelvi tervezésnek nincsen általánosan elfogadott definíciója, hiszen még a fogalom kapcsán is többféle lehetőséggel találkozunk, mint például a nyelvmérnökség, a glottopolitika, vagy a nyelvfejlesztés, majd kísérletet tesz a 12 leggyakrabban használt mellett saját definíciójának meghatározására. Az alábbiakban ezek mentén vizsgálom a horvát nyelvi tervezés megvalósulásának különféle szegmenseit az 1993-2017 közötti időszakban.

A legelterjedtebb a Haugen-féle definíció (1965 idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), amely szerint a nyelvi tervezés „normatív helyesírás, nyelvten és szókészlet kidolgozása egy heterogén nyelvi közösség írásbeli és szóbeli nyelvhasználatának irányítására”, kapcsán elmondható, hogy az önálló Horvátország létrejöttét követően, a horvát nyelv legújabb kori történetének első szakaszában megtörtént a preskriptív szemléletű változások bevezetése, amely erőteljes purista szemlélettel társult, és aminek anyaországi folyamatai nagy hatással bírtak a magyarországi horvát nyelvre vonatkozólag is.

Haugen (1969) szerint a nyelvtervezés fogalmába tartozik minden, amit közismerten nyelvápolásnak, nyelvművelésnek hívnak, és minden nyelvi reformmal és sztenderdizációval kapcsolatos javaslat is. Az 1993 és 1998 közötti időszak Horvátországban bővelkedik az ilyen jellegű nyelvi reformkísérletekben.

Thornburn (1971) egy embercsoport nyelvi viselkedésének megváltoztatására tett kísérletként tekint a nyelvi tervezésre (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), mindez megnyilvánul a purista ideológia vezette nyelvi tendenciák és elvárások véghezvitelében. Az 1990-es években ez jellemzi leginkább a horvátországi nyelvi változásokat, mivel a nyelvi unitarizmus ideológiáját felváltja a nyelvi purizmus ideológiája, és annak felerősödése, amely például a közterületek, intézmények, sportegyesületek átnevezésében is megnyilvánult, de hatással volt a magyarországi eddigi szerb-horvát elnevezésű intézmények átnevezési folyamatára is.

Rubin és Jernudd (1971) alapján a nyelvi tervezés olyan „szándékos nyelvi reform, azaz olyan változtatások összesége, mely a nyelvi kódrendszert, a beszélt nyelvváltozatot, vagy mindkettőt egyszerre érinti (...) a nyelvtervezés elsősorban problémamegoldásra irányul, alternatívákat fogalmaz meg és értékeli ki annak érdekében, hogy a legjobb döntés születhessen meg” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), ennek szellemében is áttekinthetők a szerbhorvát érárt követő nyelvi-infrastrukturális változások Magyarországon. A horvát nyelvpolitikai változásoknak eltérő hatásai voltak a határokon túl, mivel a Magyarországon élő népcsoport ekkor már fejlett oktatási és képzési infrastruktúrával bírt, így már 1992 júniusában megkezdődött az a szakmai egyeztetés, melynek célja az egységes terminológia kidolgozása volt. Annak ellenére, hogy bizonyos szakvéleményekben továbbra is kívánatosnak tartották az eddigi nyelvi állapot fenntartását, 1993-ra, viszonylag rövid idő alatt megtörtént a horvát nyelv elnevezés deklarálása. Ezt a korszakot jól jellemzi Nyomárkay István akadémikus véleménye, amely szerint:

*„Nyelvészeti tekintetben egy szétválasztás korunkban megokolatlan. A teljes, kölcsönös megértést semmi nem gátolja. Más kérdés persze, hogy mindkét népnek joga van az általa beszélt nyelvet (az egykor elfogadott közös irodalmi nyelv variánsait) szerb, vagy horvát nyelvnek nevezni.”*¹³⁶ Javaslatként megfogalmazódott ugyan az is, hogy az akkor még monopol helyzetben lévő állami nyelvvizsga kapcsán a szerb és horvát-horvát és szerb nyelv szerepeljen abban a sorrendben, ahogy ez a vizsgázónak a legmegfelelőbb. Kiegészítő javaslatként Dr. Barics Ernő 1992 júliusában jelzi, hogy „célszerű lenne a nyelvvizsgára jelentkezés meghirdetésekor külön horvát és külön szerb nyelvet szerepeltetni” azzal érvelve, hogy az vizsgaanyagok összeállítására is eltérő írásrendszerek (cirill, latin) használatát követeli meg.

Jernudd és Das Gupta (1971) a nyelvi tervezést nem tekintik kizárólag nyelvi természetű tevékenységnek, inkább politikai és adminisztratív jellegű, a társadalom nyelvi problémáit megoldani kívánó mechanizmusként értékelik azt (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95).

Gorman (1973) azt írja, hogy a nyelvi tervezés a „a nyelv helyesírási, nyelvtani, lexikális és szemantikai tulajdonságainak szelektálására, kodifikálására és néhány esetben kidolgozására, majd az így kapott egyezményes nyelvi anyag elterjesztésére hivatott” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), mivel a nyelvi sztenderdizációs és kodifikációs folyamatok feltételei a grammatikák és a helyesírási szabályzatok megléte. A nyelvi norma meghatározásának és alkalmazásának alapvető szabályait tartalmazó horvát helyesírási kézikönyvek jelentős szakmai

136. idézet Nyomárkay István az Idegennyelvi Továbbképző Központnak küldött 641/92 iktatószámú leveléből

vitákat okoztak az utóbbi 25 év során, mivel az első 1850-ben kiadottól¹³⁷, az utolsó 2013-ban megjelentig¹³⁸, aktuális kiadványig számuk megközelíti a húszat(!).

Az utóbbi 25 évben megjelent kiadványok összevetése meghaladja ennek a dolgozatnak a kereteit, csupán tájékoztatásként közlöm azok címét, kiadási évét, utalva arra, hogy a norma túl gyors változása elbizonytalanítólag hat a beszélőközösségre.

- **Stjepan Babić – Božidar Finka – Milan Moguš**, *Hrvatski pravopis*¹³⁹ (Zagreb, 2006), **Vladimir Anić – Josip Silić**, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*¹⁴⁰, *Pravopis hrvatskoga jezika* (Zagreb 2001)
- **Slaven Batnožić – Branko Ranilović – Josip Silić**, *Hrvatski računalni pravopis*, 1996. *Pravopisni priručnik. Dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika* (Zagreb 2003)
- **Stjepan Babić – Sanda Ham – Milan Moguš**, *Hrvatski školski pravopis*, (Zagreb 2005, 2008)
- **Stjepan Babić – Sanda Ham – Milan Moguš**, *Pravopis hrvatskoga jezika* (2001) *Hrvatski školski pravopis* (2005, 2008)
- **Lada Badurina – Ivan Marković – Krešimir Mićanović**, *Hrvatski pravopis*, (Zagreb 2007, 2008)
- **Stjepan Babić – Milan Moguš**, *Hrvatski pravopis*, (Zagreb 2010)
- **Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje**, *Hrvatski pravopis*, (Zagreb 2013)

Ugyanakkor jó példa is akad, ilyen Horvát Nyelvi Portál /Hrvatski jezični portal (HJP)¹⁴¹, nevű elektronikus felület létrehozása, amely két jelentős horvát kiadóvállalat¹⁴² közös projektjeként és az Oktatásügyi Minisztérium támogatásával valósult meg. A felület 2006 óta működik és mindezidáig az egyetlen internetes nyelvi bázis, amely ingyenes hozzáférést biztosít az adatokhoz és számos szakember bevonásával járul hozzá azok naprakészségéhez és folyamatos frissüléséhez. A szószeret 116.516 alapszót tartalmaz, melyből 67.049 a főnevek, 15.699 az igék, 20.154 a melléknevek, 7.017 a határozószók, 111 az elöljárószók, 72 a kötőszók, 152 a számnevek,

137. Josip Partas: *Pravopis jezika ilirskoga tiskom braće Županah*, Zagreb, 1850. (újra kiadás: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002.)

138. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, *Hrvatski pravopis*, Zagreb 2013.

139. Zagreb (1971, 1972, 1990 (bővített kiadás), 1994, 1995, 1996, (átdolgozott kiadás) 2000, 2002, 2003, 2004, 2006

140. kiadások éve: 1986, 1987, 1990, 1994 forgalomból kivont

141. hjp.znanje.hr/

142. Znanje, Srce

102 a névmások, 98 a módosítószók és 302 az indulatszók száma. Mindezen túl idetartoznak még a definíciók és a példaként közölt kifejezések is (kb. 60.000), a szószerkezetek (kb. 18.000) és frazeológiai kifejezések (kb. 10.000).

Das Gupta (1973) szerint a nyelvi tervezés célja „a közösség nyelvi forrásainak rendszerezése és fejlesztése adott időbeosztás szerint” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), esetenként ez az iskolai tananyag és eszközfejlesztést, a nyelvi mérések bevezetését, a kétszintű érettségi vizsga kidolgozását is jelentheti.

Fischmant (1974) idézve „a nyelvtervezés kifejezés szervezett nyelvi problémamegoldó tevékenység, mely főként nemzeti szinten jelenik meg” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), egyértelmű, hogy a magyarországi horvátok nyelvének változása egyrészt szorosan összefügg az anyaországi politikai és nyelvpolitikai változások következtében lezajlott nyelvi változásokkal, míg másrészt teljesen független is attól és azon kívül álló, a hazai közoktatási rendszerbe szervesen beágyazott és jellemzően a közösség tagjai nem a nemzeti nyelvvel, hanem saját vernakuláris nyelvváltozatukkal azonosulnak, amelyre nem hatnak az (anya)nemzeti szintű reformok.

A Tauli (1974) alapján meghatározott definíció „a nyelvtervezés olyan tervszerű tevékenység, amely a már létező nyelvek fejlesztése és szabályozása mellett, új, egységes, regionális, nemzeti és nemzetközi nyelveket hoz létre” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), elsősorban a horvát nyelvtörténet 19. századi szakaszára volt jellemző, amely folyamán a kimagasló írásbeliséggel bíró három dialektus közül (kaj, sto, csa) végül a sto szolgált a horvát sztenderdizációs folyamatok alapjául.

Karam (1974) kiemeli, hogy a nyelvi tervezés a „nyelvi problémák tisztázását kísérl meg a nyelv formai vagy használati sajátosságaira vagy mindkettőre koncentrálva” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95). A már említett horvát helyesírási reformon túl jó példa erre a nyelvészeti körökben fel-fellángoló vita a horvát és szerb nyelv szétválasztásának indokoltságáról, valamint a 1990-es években megjelenő nyelvi kézikönyvek és a szerb és horvát nyelv különbözőzeti szótárainak magas száma is.¹⁴³

143. Krmpotić, Marijan, *Jezični priručnik*, Zagreb, 1992.,

Mamić, Mile, *Temelji hrvatskoga pravnoga naziva*, Zagreb, 1992.

Šamija, Ivan Branko i Lukačić, Dražen, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*, Zagreb, 1991, 2. izd. *Razlikovnica hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1992.

Linke, Gordana, *Mali jezični priručnik*, Zagreb, 1992.

Šamija, Ivan Branko i Lukačić, Dražen, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*, Zagreb, 1991, 2. izd. *Razlikovnica hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1992.

Mihaljević, Milica, *Hrvatsko računalno nazivlje*, Zagreb 1993

Vazdar, Zdenko, *Razlikovni rječnik hrvatskoga ili srpskoga graditeljskoga nazivlja*, Zagreb, 1993.

Pavuna, Stanka, *Razlikovni rječnik. Govorimo li ispravno hrvatski?*, Zagreb, 1992. drugo izdanje; *Mali razlikovni rječnik. Govorimo li ispravno hrvatski?*, Zagreb, 1993.

Šimundić, Mate, *Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku*, Zagreb, 1994.

A több évtizedes aktív nyelvművelő tevékenységéről, illetve az azokat összegző műveiről¹⁴⁴, valamint sajátos szerzői stílusáról ismert horvát nyelvész Nives Opačić, kritikus megjegyzése jól tükrözi az önálló Horvátország érájában lezajló nyelvi tervezés ellentmondásos hatásait, szerinte ugyanis „Az utóbbi húsz év nyelvészeti színpadát az egyéni szólások jellemzik, a megszólalók között akadnak kimagasló szakemberek, kevésbé képzett nyelvészek és számosan, akik „előírják”, hogy mi a helyes a horvát nyelvben. Ki lenne képes az összes megjelent nyelvi tanácsadó mű címének megjegyzésére, mi több a bennük rejlő tanácsok elsajátítására?”¹⁴⁵

Tény az, hogy az 1990-es években megjelent nyelvi tanácsadó, kifejezetten a horvát és a szerb nyelv közötti különbségekre fókuszáló művek magas száma, illetve a túl nagy számban megjelenő egyéb, nyelvművelő célzatú művek hatása több nyelvész szerint is inkább zavaró, kétségeket ébresztő és emiatt frusztrált nyelvhasználókat eredményező.

Az elsősorban nyelvműveléssel, nyelvápolással, nyelvi tanácsadással és nyelvi neveléssel foglalkozó műsorok Horvátországban, a legnagyobb arányban az 1990-es évek második felében voltak jellemzőek. Ezek között találhatóak, rádió, televízió műsorok, nyelvi kiadványok, szaklapokban írt cikkek, illetve 2005-ben életre hívtak egy telefonvonalat is, melyet az érdeklődők ingyenesen hívhattak (Jezični telefon). Előfordult az is, hogy a rádióban elhangzott tanácsokat később külön kötetbe szerkesztve is hozzáférhetővé tették.

Galeb, Vjekoslav, *Sveti govor*, Zagreb, 1994.

Kuljiš, Tomislav, *Jezik naš hrvatski ovdje i sad*, Dubrovnik, 1994.

Šimundić, Mate, *Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku*, Zagreb, 1994.

Tanocki, Franjo, *Hrvatska riječ – Jezični priručnik*, Osijek, 1994, 1995.

Težak, Stjepko, *Hrvatski naš osebnosti*, Zagreb, 1995.

Skupina autora, *Govorimo hrvatski*, Zagreb, 1997.

Šamija, Ivan Branko, *Hrvatski jezikovnik i svjetovnik*, Zagreb, 1997.

Skupina autora, *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb, 1999.

Kovačević, Marko, *Hrvatski jezik između norme i stila*, Zagreb, 1998.

Lazibat, Velimir, *Učimo hrvatski*, Mostar 1998.

Loknar, Vladimir, *Teme iz medicinskog nazivlja*, Zagreb, 1988.

Mamić, Mile, *Jezični savjeti*, Zadar 1996, 1998.

Mihaljević, Milica, *Terminološki priručnik*, Zagreb, 1998.

Težak, Stjepko, *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Zagreb, 1991.

Težak, Stjepko, *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*, Zagreb, 1999.

Krmpotić, Marijan, *Hrvatski jezični priručnik*, Zagreb, 2001.

Ladan, Tomislav, *Riječi – značenje – uporaba – podrijetlo*, Zagreb, 2000.

Lukačić, Dražen, (vidi, Šamija!)

Mihaljević, Milica, *Kako se na hrvatski kaže WWW?*, Zagreb, 2003.

Protuder, Ilija, *Pravilno govorim hrvatski*, Split, 1997, 1998, 2000, 2004.

Težak, Stjepko, *Hrvatski naš (ne)podobni*, Zagreb, 2004. (forrás: Ilija Protuder: *Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika (od početka) 1904. do 2004.* Matica Hrvatska Kolo 2004 2.br.)

144. *Hrvatski u zagradama. Globalizacijske jezične stranputice* (2006), *Hrvatski jezični putokazi. Od razdraganosti preko straha do ravnodusnosti* (2007)

145. “U ovih posljednjih desetak godina na jezikoslovnoj sceni glavnu riječ vode pojedinci, od vrhunskih, preko nedoučenih jezikoslovaca, do brojnih arnatera, koji ‘propisuju’ sto je pravilno u hrvatskom jeziku. Tko bi sve naslove savjetnika, savjetovnika i razlikovnika zapamtio, a kamoli naučio ono sto je između korica!”

A kizárólagosan nyelvművelő cézzattal bíró művek közé sorolható az 1999-ben 12 szerző közös műveként megjelent és számos támadást megélt *Hrvatski jezični savjetnik*, de jellemző e korszakra a *Govorimo hrvatski* (1997) című 331 nyelvhasználati tanácsot tartalmazó kiadvány is, melyet 19 nyelvész alkotott közösen.

A naponta két, majd később három alkalommal, két és félperces nyelvi tanácsokkal szolgáló *Hrvatski nas svagdašnji* című rádióműsorban elhangzott nyelvi anyag is megjelent önálló mű formájában. Stjepko Težak nyelvészprofesszor tanácsai, aki a *Riječ* című folyóiratban jelentette meg azokat, külön kötetek tárgyát is képezik: *Hrvatski nas svagda(š)nji* (1990), *Hrvatski nas osebujni* (1995), *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni* (1999), *Hrvatski naš(ne)podobni* (2004), *Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika* (2003).

A televíziós műsorok közül a két legfontosabbat, a *Jezik i predrasude*, és a *Jezikomjer* címűt 2000-2002 között naponta két alkalommal főműsoridőben sugározta a horvát állami televízió.

Nyelvi szélsőségében elrettentő az a példa, melyről a *Vjesnik* című napilap 1996. márciusi száma tudósít, miszerint egy akkori, az Igazságügyi Minisztériumban dolgozó tanácsadó az alábbi javaslattal élt: „Aki könyvben, tanulmányban, folyóiratban, közbeszédben vagy egyéb egy szerzői ív terjedelmű írásos szövegben ötnél több szerb szót vagy egyéb horvát nyelvre le nem fordított idegen szót használ, pénzbírsággal vagy három hónaptól három évig tartó börtönbüntetéssel sújtandó.”¹⁴⁶

Napjainkban számos jelentős horvát nyelvész is elismeri, hogy a 1990-es években megnyilvánuló és túlzó méreteket öltő nyelvi purizmus háttérben egyértelműen politikai és ideológiai hatások húzódtak meg, melyek elsődleges célja a horvát nyelv szerb hatás alóli „felszabadítása” volt, ugyanakkor ma is szükségesnek tartják a tényleges szakmai segítségnyújtást, mindazon kétséges nyelvhasználati kérdésekben, melyek az anyanyelvi beszélőknél tipikusnak mondhatók, ennek megvalósítását és szakmai koordinálását több szakmai szervezet is segíti.¹⁴⁷

Weinstein (1980) szerint a nyelvi tervezés államilag irányított, hosszú távú és tudatos kísérlet a nyelv vagy a nyelv társadalmi funkcióinak megváltoztatására kommunikációs problémák megoldása céljából (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:95), hazánkban a grádistyei horvát nyelv fejlesztése és ápolása, a regionális nyelv és a horvát sztenderd viszonya helyezhető ebbe a kontextusba.

146. „Tko s nakanom u knjizi, studiji, časopisu, javnom govoru ili drugom pisanom tekstu veličine jednog autorskog arka uporabi više od pet srpskih riječi ili drugih tuđica neprevedenih na hrvatski jezik, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom od tri mjeseca do tri godine” (*Vjesnik*, ožujak 1996.) idézi Vlašič 2010

147. többek között: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje/Horvát Nyelvtudományi Intézet, Matica hrvatska, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia, Hrvatsko kulturno vijeće/Horvát Kulturális Tanács, a zágrábi Bölcsészettudományi Kar Nyelvi Intézetén belül működő Hrvatsko filološko društvo (HFD)/Horvát Filológiai Társaság, Vijeće za normu hrvatskog standardnog jezika/ A horvát nyelvi normáért felelő Tanács

Neustupny (1983:2) kiemeli, hogy a nyelvi tervezés „a nyelvi problémák iránt tanúsított rendszeres, alaposan átgondolt, elméleti alapokon nyugvó, szervezett társadalmi érzékenységet jelent” (idézi Copper, Szépe-Derényi 1999:96), amely a nemzetiségi nyelvek esetén felveti az oktatás nyelvének megválasztását, de a nyelvi állapot feltárására irányuló törekvéseket is, akár az alapvető nyelvi kézikönyvek, vagy szótárak megírásának és kiadásának terhére is.

8.3 A nemzetiségi horvát nyelvi tervezés folyamata 1993 – 2018 között

Az eddigiekből már kiderült, hogy a magyarországi horvát kisebbségi/nemzetiségi, alárendelt státuszú, nem domináns nyelvközösséget jórészt az aszimmetrikus kétnyelvűség jellemzi. Részben a nyelvi funkciók hiányosságából adódóan a nyelv fokozatosan visszaszorul, az anyanyelvi beszélők száma is jelentősen csökken, napjainkban a családi nyelvhasználat sem tipikus, tehát mindez felveti a nyelvi revitalizáció szükségességét és az azzal összhangban megvalósuló nyelvi tervezés folyamatát is.

A magyarországi horvát nyelv legújabb kori történetének, – amely alatt az elmúlt 25 évet értem –, jelen szakasza az anyaországi nyelvi állapot kontextusában vizsgálható érdemben. Az 1991-1995 között lezajló honvédő háborút követően, valamennyi posztjugoszláv államban megtörtént az új nyelvi állapot deklarálása, és megindult a nyelvi tervezés többszintű folyamata is. Mindez megnyilvánult a korpusztervezésben, – új szavak képzése, a helyesírás reformja, új formák létrehozása, régiek módosítása, vagy a beszélt, illetve írott nyelvi kód felkínálta formák kiválogatása –, valamint státusztervezésében is, hiszen a horvát lett az oktatás hivatalos nyelve is, de mindez nem érintette a nyelvelsajátítás tervezését.

Az anyaországi horvát nyelv nem tekinthető veszélyeztetettnek (bár egyes források erre is utalnak), de a horvát mint kisebbségi / nemzetiségi nyelv igen, ennek kapcsán pedig indokoltá válik a nyelvi tervezés és a nyelvi revitalizációs stratégiák kidolgozása, ezek megvalósulási szintjeiket tekintve társadalmi vagy közösségi szintű revitalizációkét, illetve egyéni revitalizációként is megvalósíthatók, és egyaránt igényelnek korpusz vagy státusztervezési lépéseket. A közösségi szintet tekintve ilyen az állami oktatásban megjelenő elsajátítástervezés, és a nyelvoktatás biztosítása, az egyéni szintű revitalizáció az egykori anyanyelv, vagy származási nyelv újratanulását jelenti (Gál 2010:138), vagyis ezen a szinten különösen fontos a nyelvelsajátítás tervezése.

A fent ismertetett nyelvpolitikai változások következtében hazánkban elsősorban az oktatási infrastruktúra szétválasztására került sor, amely következtében az eddigi szerbhorvát

tanintézmények, az adott területeken élő népcsoportok anyanyelvének megfelelően szerb vagy horvát tannyelven működtek tovább.

A nyelvi korpusztervezési szintjén szükségessé vált a tanmenetek, tantervek módosítása, kiegészítése, fejlesztése, korszerű grammatikák, szótárak vagy szószedetek készítése. Ennek egy korai jó példája a nem csak az iskolai, hanem a mindezzel párhuzamosan létrejövő nemzetiségi önkormányzatok szóhasználatát bővítő, kommunikációjukat segítő kiadványok.¹⁴⁸

Ezt követően került sor a tananyagok, taneszközök kidolgozására, mellyel kapcsolatban elsősorban a Magyarországon íródott tankönyveket használták, melyek számos hiányosságot vetettek fel, mivel a leggyakoribb esetben a magyar tankönyvpár fordításai voltak.

Az oktatással kapcsolatos kérdések a nyelvi tervezés elméletébe tartoznak, a nyelv újratanulási lehetőségének biztosítása, a nyelvoktatás megszervezése, módszertanok kialakítása is ennek része, (Gál 2010:135), a horvát nyelv kapcsán elmondható, hogy az 1990-es években a jó minőségű nyelvkönyvek, feladatgyűjtemények, segédanyagok, és a megfelelő méretű szótár hiányában zajló felkészülés fokozottan nehezített volt.

Mindezek alapján a horvát nyelv tervezésére irányuló törekvéseket az alábbi szakaszokra tagolhatjuk:

1. 1993–1995 közötti időszak: melyet a lezajló nyelvpolitikai változások nyomán az intézmények szétválasztása és átstrukturálása, az eddigi délszláv, horvát-szerb, szerb-horvát elnevezések megszüntetése követett, illetve ebben az időszakban a tanintézményeknek a volt Jugoszlávia területéről hazánkba érkező menekült családok gyermekeinek tanügyi ellátása is jelentős többlet terhet jelentett.

2. 1995 – 2005 közötti időszak: A kulturális autonómia kiépítése céljából 1999-ben megalapult a Croatica Kulturális, Információs és Kiadói Nonprofit Kft., melynek fő profilja a nemzetiségi tankönyvkiadás (horvát, bolgár, szlovén, görög, román, beás és románi, lengyel és ruszin), de az ő a gondozásában jelenik meg a magyarországi horvátok hetilapja a *Hrvatski glasnik* is, illetve ezen felül számos szakmai és szépirodalmi mű kiadásában is szerepet játszik, melyek között vannak tankönyvek (nyelv és irodalom, népismeret, ének-zene), elektronikus kiadványok a történelem, néprajz és vallási élet, gyűjteményes művek (7), sorozatkiadványok (6), szépirodalom, prózai művek (11), verseskötetek (11) és művészeti kiadványok (1), horvát kalendáriumok és évkönyvek is (18), horvát nyelvkönyvek (3), szótárak (3), énekeskönyvek (5), magyar és horvát

148. pl. Barics Ernő (2002): *Hrvatsko-mađarski rječnik za hrvatske (manjinske) samouprave / Horvát-magyar szótár horvát (kisebbségi) önkormányzatok számára*

nyelven egyaránt, valamint a 2003 – 2007 között 10 alkalommal megjelenésre került *Pogledi* című tudományos folyóirat.¹⁴⁹

Jelenleg is előkészületben van néhány nyelvvizsgálóval kapcsolatos kiadvány, például gyakorló feladatokat tartalmazók, melyek hiánypótló jellegűek.

Ez a tanügyi változások ideje is, tantárgyi oktatásból néhány intézmény ekkor tér át két tannyelvű oktatásra (Felsőszentmárton, Szentpéterfa).

3. A 2005-től napjainkig tartó korszakot az elért eredmények összegzése, az új típusú érettségi rendszer bevezetése, a kritikai észrevételek megfogalmazása, és a lexikográfia tevékenység előre mozdítása jellemezte, melynek eredményeként hosszú évtizedek után megjelent a 40.000 szócikket tartalmazó *Horvát-Magyar Szótár*, és új nemzetiségi nyelvi és irodalmi tankönyvcsalád is készül, valamint kiemelten fontos projektek is elindultak, pl. a *Horvát Tudományos Művek Bibliográfiája* és a *Horvát Lexikon* című.

A dolgozat második fejezetében már utaltam a kormány szintű egyeztetések fontosságára, és a magyar-horvát kisebbségi vegyesbizottság megalakulására. A KVB napjainkig 13 alkalommal ülésezett, legutóbb négy év szünet után, 2017 szeptemberében. A találkozó során a horvát fél kiemelte és európai vonatkozásban példaértékűnek tekintette a magyar-horvát kisebbségvédelmi döntéseket és azok megvalósítását, az alábbiakban a nyelvi tervezés vonatkozásaiban közlöm a KVB idevonatkozó döntéseit.

A magyarországi horvátokat érintő kérdések közül kiemelendő a tótszerdahelyi általános iskola felújítása, a pécsi horvát intézmények egy épületbe történő összevonása, a vendégtanárok cseréje, a Horvát Tudományos Intézet működtetése, a pécsi Horvát Színház felújítása, a hercegszántói Horvát Óvoda, Általános Iskola és Diákotthon zavartalan működésének és teljes körű finanszírozásának biztosítása, a Horvát Tanszéken folyó egyetemi szintű képzés támogatása, a szentpéterfai általános iskolát fenntartó önkormányzat által benyújtott címzett támogatási pályázat elbírálása, a pagi Oktatási Központ könyvtárral történő bővítése.

A magyar kormány 1595/2013. (VIII. 29.) számú kormányhatározatában jóváhagyta a KVB XII. ülésének jegyzőkönyvében foglalt ajánlásokat, és meghatározta a végrehajtás rendjét, az alábbiakban az oktatásra vonatkozó szakaszokat közlöm:

„A tanügyi helyzet tekintetében jelenleg a legfontosabb döntés az volt, hogy Országos Horvát Önkormányzat és a Szombathelyi Horvát Nemzetiségi Önkormányzat törekvésének

149. további részletes adatok a *Croatica Katalog izdanja / Kiadványkatalógusban* találhatóak

köszönhetően Szombathelyen megkezdődött a Horvát Oktatási Központ felmenő rendszerű kialakítása a nyugat-magyarországi horvátok részére, valamint tagintézményként megalapították a Szombathelyi Horvát Óvodát és megkezdődött a kétnyelvű általános iskola engedélyezési eljárása. A KVB javasolja mindkét félnek, biztosítsa az intézmény fejlesztésének és működtetésének támogatását.”

„ A KVB javasolja a magyar félnek, hogy továbbra is kiemelten támogassa a horvát kétnyelvű közoktatási intézményeket, illetőleg azon oktatási intézmények fenntartását, amelyekben horvát nyelvet is oktatnak. A KVB üdvözlöi a magyar fél törekvéseit a magyarországi horvát nyelvoktatás feltételeinek javítását szolgáló tankönyvek és kezdő horvát nyelvkönyvek támogatásával kapcsolatban. A KVB javasolja a magyar félnek, hogy a jövőben is folytassa ezen törekvését. A KVB nagyra értékeli, hogy a pécsi Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium zökkenőmentes működése érdekében az intézményfenntartással járó többlettámogatás minden naptári évben beépül az Országos Horvát Önkormányzat költségvetésébe. A KVB javasolja mindkét félnek, hogy a folyamatosan bővülő tanulói létszámra való tekintettel vizsgálja meg a terembővítéshez és új tornaterem építéséhez szükséges pénzeszközök biztosításának lehetőségét európai uniós források bevonásával.”

A jövőbeni feladatok között szerepel a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szlavisztika Intézetének Horvát Tanszékén egy új oktatói státusz létesítése és finanszírozása, illetve az eszéki J. J. Strossmayer Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke és a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szlavisztika Intézetének Horvát Tanszéke közötti közös kutatások megvalósítása, amelyekkel hozzájárulnak a magyarországi horvátokról és a horvátországi magyarokról szóló tudáshoz és annak gazdagításához, amivel nemcsak a horvát és a magyar nyelv tanulását, hanem a horvát nyelv és a magyar néprajz megismerését is előmozdítják. Kiemelten fontos a kisebbségkutatásokkal kapcsolatos projektek, közöttük *A magyarországi horvát bibliográfia 1918-tól napjainkig* című kutatás támogatása is, miként a horvát kétnyelvű közoktatási intézmények, illetve azon oktatási intézmények fenntartása, amelyekben horvát nyelven is oktatnak, valamint azokat, amelyek a magyarországi horvát tanulók oktatása és nevelése szempontjából fontosak.

Javaslatként fogalmazódott meg, hogy a felmerülő igények és a vonatkozó jogszabályok alapján újra alakuljon a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán önálló Kroatisztika Tanszék, figyelembe véve a budapesti egyetem jogelődje által kialakított 140 éves kroatisztikai hagyományt, valamint a két horvát nyelvi tanulmányokat kínáló intézmény, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Nyugat-magyarországi Egyetem szombathelyi központjának megvalósult egyesülését.

A Horvát Köztársaság Kormánya az anyaországon kívül élő horvátok nyelvtanulásának támogatása céljából 2017 júniusában határozatot hozott a Vijeće za učenje i poučavanje hrvatskoga kao drugoga, stranog i nasljednog jezika / A horvát mint második, öröklött és idegennyelv oktatását felügyelő és támogató Tanács létrehozásáról, mely a Horvát Köztársaságon túl élő horvátok központi állami hivatalának koordinációja alatt végzi tevékenységét. Jelenleg az adatgyűjtés fázisa zajlik, amely alapján irányadó útmutatások kidolgozása várható.

Az utóbbi két év kiemelkedő tankönyvfejlesztést célzó TÁMOP projektje volt az, amely során 17 db eredeti, új fejlesztés (tankönyv, munkafüzet ...), 6 db fordítás (történelem) 6 db digitális tananyag, akkreditálása, 2 db továbbképzési program és 1 db hiánypótló módszertani kézikönyv is elkészült.

8.4 A nemzetiségi nyelvű érettségi vizsgáról

Mivel a gimnáziumi tanulmányokat lezáró érettségi vizsga egyfajta visszajelzést is ad a tanulói teljesítményekről, érdemes áttekinteni azt, hogy a 2005/2006-os tanév folyamán bevezetett, illetve a 2016/2017-es tanévtől módosított új típusú érettségi vizsgán hogyan teljesítenek a két tannyelvű intézmények tanulói. Ezen iskolatípus nagy előnye, hogy a vizsgaszabályzat¹⁵⁰ 54. § (1) bekezdése értelmében **a vizsgázó érettségi bizonyítványa,**

- **a)** ha a vizsgázó nemzetiségi nyelv és irodalom vizsgatárgyból emelt szinten legalább 60%-ot ért el, és sikeresen teljesítette az érettségi vizsga írásbeli és szóbeli vizsgáit, azoknak minden vizsgarészét a részletes követelményekben meghatározott módon, továbbá
- **b)** nemzetiségi nyelven legalább még két vizsgatárgyból sikeres, legalább középszintű vizsgát tett, ***felsőfokú (C1) komplex típusú államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvánnyal egyenértékű okiratnak minősül.***

A vizsgaszabályzat 54. § (2) bekezdése értelmében **a vizsgázó érettségi bizonyítványa,**

- **a)** ha a vizsgázó nemzetiségi nyelv és irodalom vizsgatárgyból emelt szinten 25-59%-ot vagy középszinten legalább 80%-ot ért el, és sikeresen teljesítette az érettségi vizsga írásbeli és szóbeli vizsgáit, azoknak minden vizsgarészét a részletes követelményekben meghatározott módon, továbbá
- **b)** nemzetiségi nyelven legalább még két vizsgatárgyból sikeres, legalább középszintű vizsgát tett, ***középfokú (B2) komplex típusú államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvánnyal egyenértékű okiratnak minősül.***

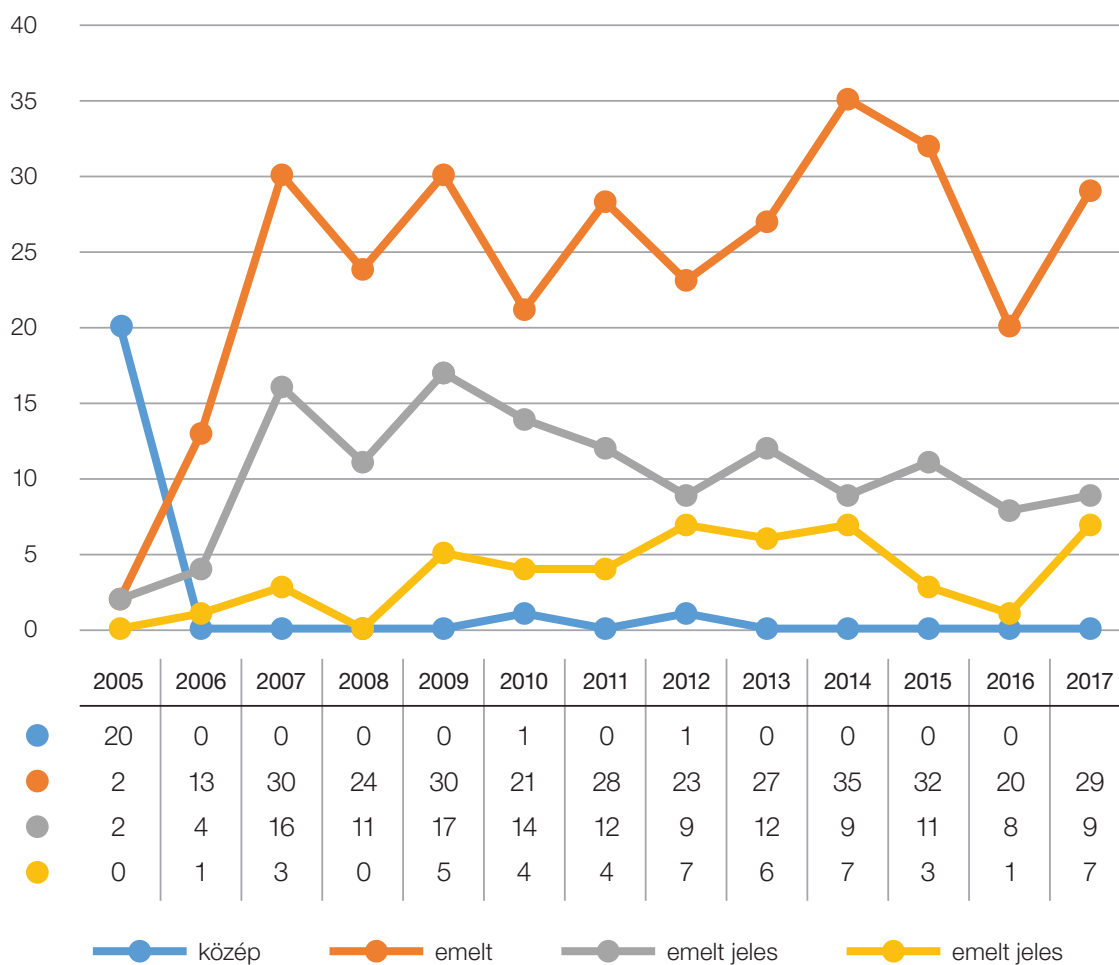
A vizsgaszabályzat 54. § (3) bekezdése értelmében **a vizsgázó érettségi bizonyítványa,**

- **a)** ha a vizsgázó nemzetiségi nyelv és irodalom vizsgatárgyból középszinten legalább 60%-ot ért el, és sikeresen teljesítette az érettségi vizsga írásbeli és szóbeli vizsgáit, azoknak minden vizsgarészét a részletes követelményekben meghatározott módon, továbbá
- **b)** nemzetiségi nyelven legalább még két vizsgatárgyból sikeres, legalább középszintű vizsgát tett, ***alapfokú (B1) komplex típusú államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvánnyal egyenértékű okiratnak minősül.***

150. Forrás: <https://www.oktatas.hu/koznevelas/erettségi/jogszabalyok> (a letöltés ideje: 2017.12.12.)

Az alábbi diagram a 2015-2017 közötti pécsi vizsgázók számát, a vizsga típusát és a jó, illetve a jeles eredménnyel záruló vizsgát mutatja, ami felsőfokú nyelvvizsga eredménnyel egyenértékű. A diagramon a pécsi Miroslav Krleža Horvát Gimnázium adatai szerepelnek.

53. ábra: A horvát nemzetiségi nyelv- és irodalom vizsgatárgy a kétszintű érettségi rendszerben

Jól látható, hogy a vizsga bevezetésétől kezdve kiugróan magas az emelt szintre jelentkezők száma, 2005-ben sokan maradtak a középszintűnél ennek oka lehet az új változásokat övező bizonytalanság, melyet a következő években egyértelműen az emelt szint népszerűsége váltott fel.

A budapesti gimnázium eredményeit tekintve csak a 2014/2015-ös, a 2015/2016-os és 2016/2017-es tanév vizsgaeredményei állnak rendelkezésemre, melyek szerint: a 2014/2015-ös tanévben 6 fő jelentkezett középszintű és 14 fő emelt szintű vizsgára, közülük 8-an értek el jeles, 1 fő jó eredményt. A 2015/2016-os tanévben 1 fő tett középszintű és 8 emelt szintű vizsgát, ketten

szereztek jelest, egy fő jó eredményt. A 2016-os/2017-es tanévben szintén egy tanuló vizsgázott középszinten, 14 emelten, hat jeles és négy jó eredmény született.

Az emelt szintű vizsga választása a népszerűbb, ami az iskolai programot tekintve nem meglepő, sőt a tanulmányok végeztével elvárásként is megfogalmazható, ugyanakkor az elért vizsgaeredmények ismeretében elmondható, hogy azok elmaradnak az optimálistól. A nemzetiségi nyelven történő érettségi vizsga kapcsán tanulságos lenne a többi horvát nyelven kötelező, illetve választható tárgy vizsgaszintjének és vizsgaeredményeinek összefüggésvizsgálata.

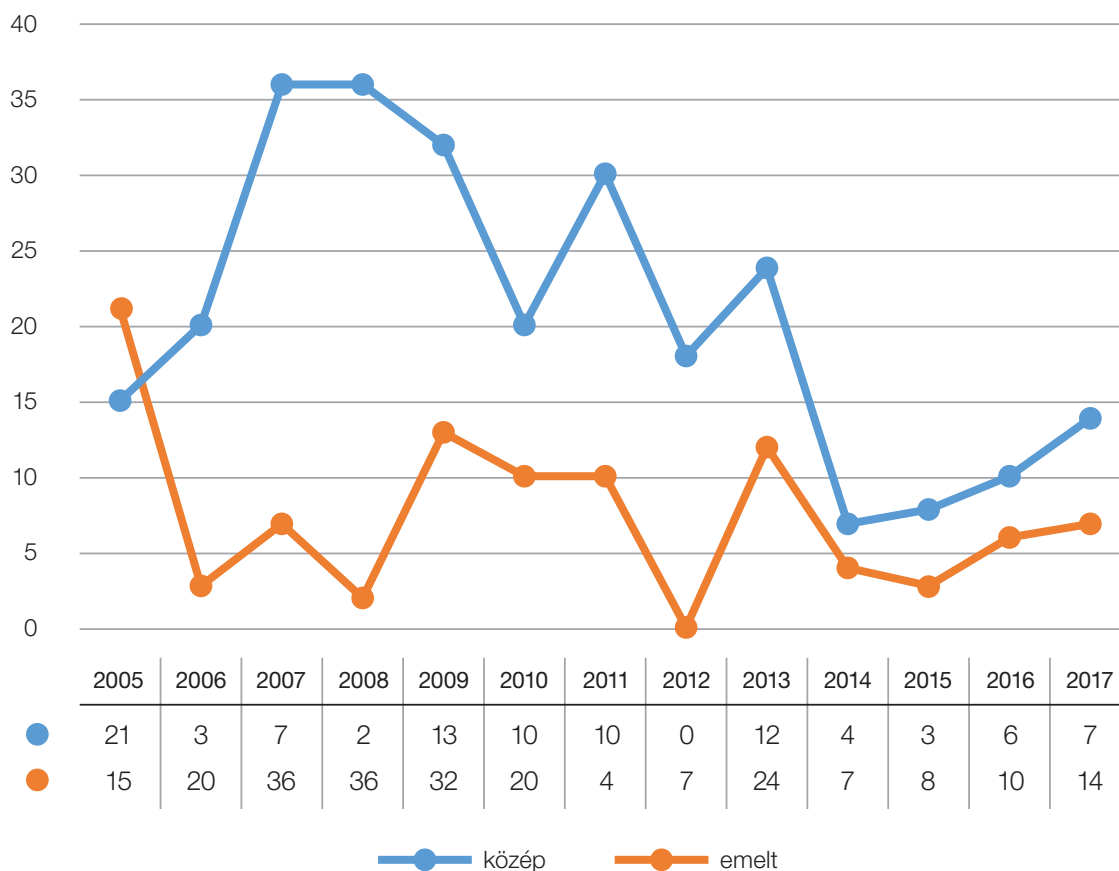
Meg kell azonban jegyezni, hogy a szakmai beszámolók alapján az iskolák úgy érzik, a 2005. év előtti érettségi a nyelvvizsga megfeleltetés szempontjából kedvezőbb volt a nemzeti-ségi tanulók számára. Az elégséges-közepes középfokú, a jó-jeles pedig felsőfokú nyelvvizsgát jelentett az érettségiző diákoknak. Ezzel ellentétben 2005-től a felsőfokú államilag elismert nyelvvizsgával csak az emelt szintű jeles feleltethető meg, abban az esetben, ha a jelölt másik két tantárgyból is anyanyelven érettségizik. A középfokú jó minősítés például már csak egy alapfokú nyelvvizsgával egyenértékű, hasonlóan az élő idegen nyelvek (például angol, német) vizsgaeredményeinek nyelvvizsga-értékéhez. Ebből a szempontból – vélik az iskolák – az új érettségi mindenképpen hátrányosan érinti a nemzetiségi tanulókat.¹⁵¹

A horvát mint nemzetiségi nyelv kategóriáján túl érdemes szót ejteni a horvát mint idegen nyelv tanulási lehetőségeiről, eredményeiről, az egyik lehetséges megközelítés a különböző szinteken elért vizsgaeredmények felmutatása, a vizsgára jelentkezők számának alakulása és a vizsga eredményességének mutatói. A fent ismertetett horvát nyelvet oktató áttkintés nem tért ki olyan magyar tannyelvű középiskolákra, melyekben biztosított a horvát mint idegen nyelv tanulásával mivel annak, hogy élő idegen nyelvként a horvát nyelvet válassza valaki az érettségi vizsgán, nem feltétele, hogy az adott intézményben tanulható nyelv legyen, a vizsgára való felkészítés általában valamely más, kéttannyelvű intézményben történik. Az Oktatási Hivatal Köznevelési Nyilvántartási Főosztály KIR Tájékoztatási és Adatfeldolgozási Osztályától kapott tájékoztatás szerint a tanulói jelentkezés folyamatos és mindkét vizsgaszintre vonatkozik. A követelmények az Élő idegen nyelvi érettségi vizsga általános követelményei, valamint az Európa Tanács idegen nyelv-oktatással kapcsolatos ajánlásai alapján készültek. Az idegen nyelvi érettségi vizsga szint-meghatározásai igazodnak az Európa Tanács skálájához. A vizsga középszintje a B1, az emelt szint pedig a B2 szintnek felel meg.¹⁵²

151. Forrás: <http://ofi.hu/nemzetisegi-erettsegi-magyarorszagon> (a letöltés ideje: 2017.12.11.)

152. Forrás: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2017/elo_idegen_nyelv_vk_2017.pdf (a letöltés ideje: 2018.02.27.)

54. ábra: A horvát mint élő idegen nyelv vizsgatárgy
a kétszintű érettségi rendszerben

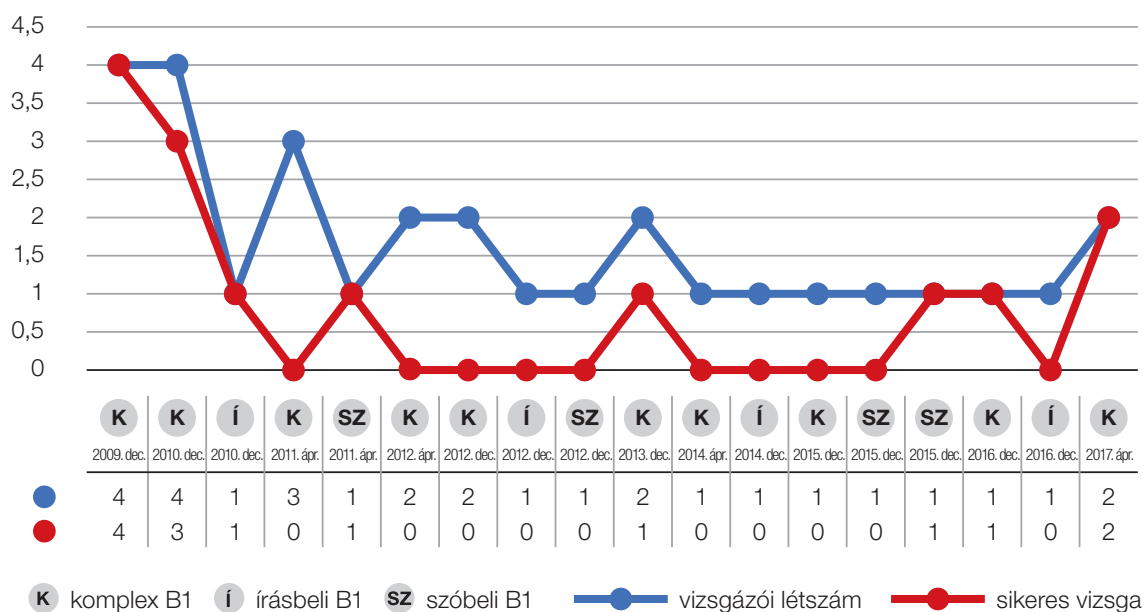
A jelentkezők száma a vizsgált időszakban 375 fő, 98-an jelentkeztek emelt szintű, 277-en pedig középszintű vizsgára. Okkal feltételezhető, hogy a jelentkezők között sok a nemzetiségi kötődésű horvát fiatal, illetve gyakori jelenség az is, hogy a horvát két tannyelvű általános iskolai képzést követően az onnan kikerülő tanulók a középiskoláikban „idegen” nyelvként a horvátot választják, melyből általában sikeres előrehozott érettségi vizsgát tesznek.

8.5 A horvát nyelv az ECL nyelvvizsga rendszerben

Magyarországon államilag elismert akkreditált nyelvvizsga két vizsgatípusban tehető, az egyik az ELTE Idegennyelvi Továbbképző Központ Origó nyelvvizsgálója, a másik az ECL¹⁵³ Konzorcium vizsgatípusa, amely horvát nyelvből nemzetközi nyelvvizsga bizonyítványt ad a vizsgázóknak, amely kiegészítő vizsga nélkül, egyszerűsített honosítást követően válik elismertté.

Az alábbi áttekintés a Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből ECL nyelvvizsgát tett vizsgázók adatait közli a 2009 és 2017 közötti időszakban. Az adatok alapján elmondható, hogy a vizsga bevezetésétől (2009) valamennyi vizsgatípusra történt jelentkezés horvát nyelvből, B1 szintűre 30 fő, B2 komplex szintűre 33, B2 szóbeli vizsgára 6 fő, írásbeli vizsgára 13 fő, C1 komplex vizsgára 58 fő, C1 szóbelire és írásbelire 1-1 fő jelentkezett.

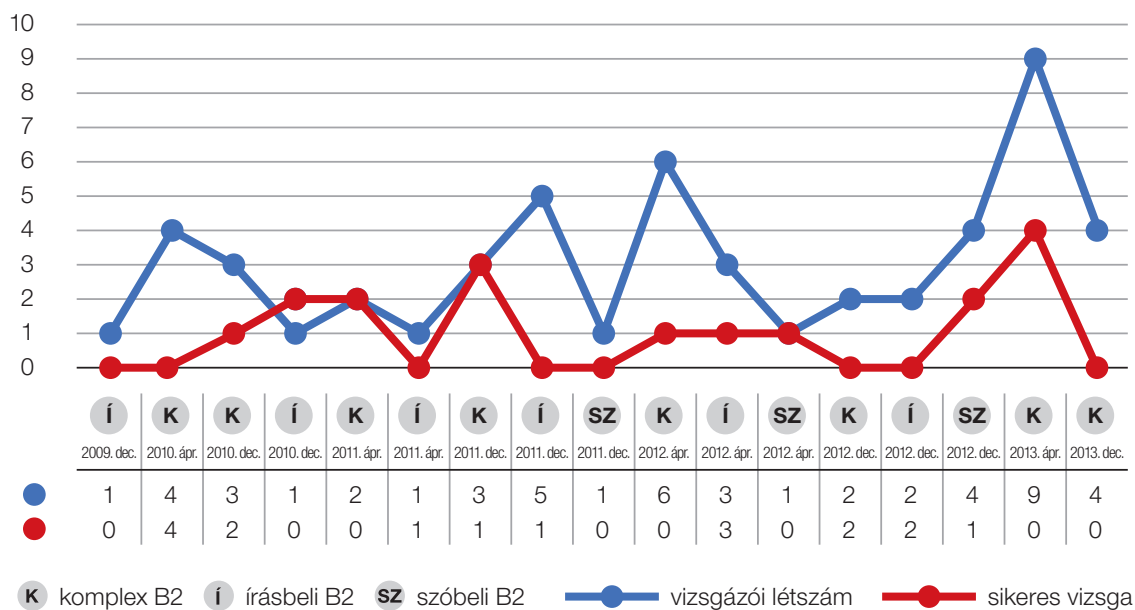
55. ábra: A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B1 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2009–2017 között

A B1 szintű vizsgát a kijelölt periódusban viszonylag kevesen, a jelentkezők 46%-a teljesítette sikeresen. A 2012. évi teljes vizsgaidőszakokban egyáltalán nem volt sikeres vizsgázó, és ez jellemző a 2014. és részben a 2015. évi vizsgákra is.

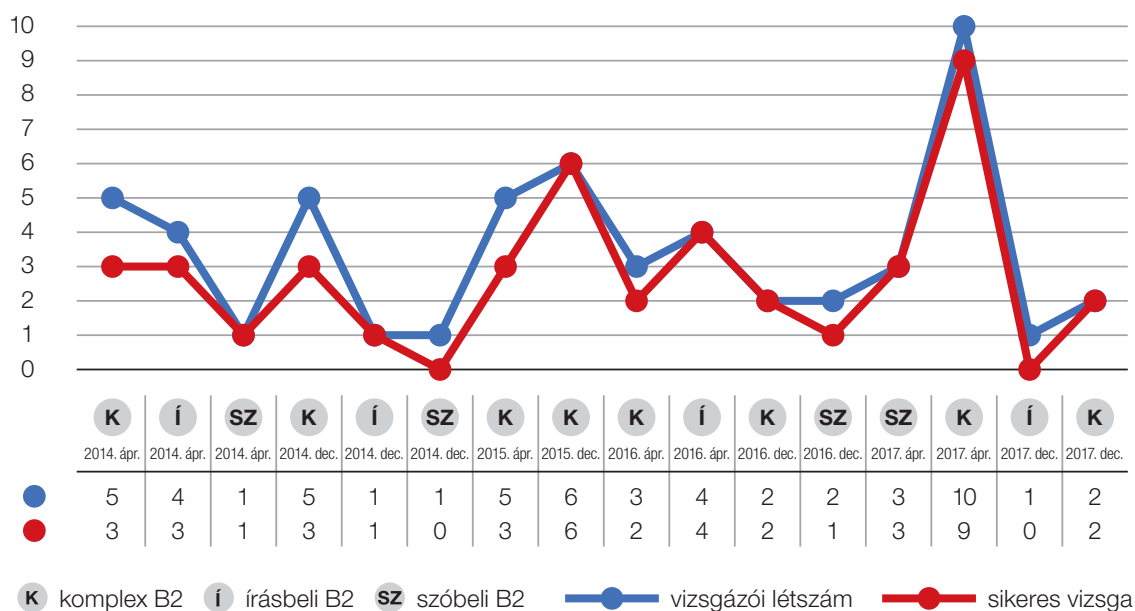
153. „European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages”

56. ábra: A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B2 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2009–2013 között

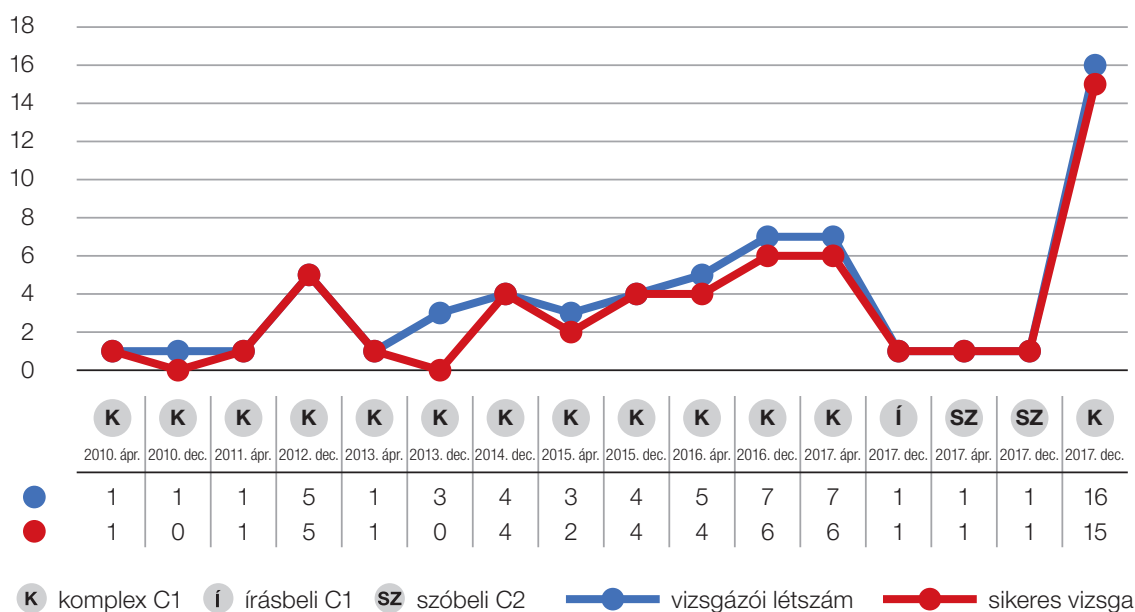
A fenti ábra a vizsga bevezetésétől 1-9 fő között mutatja a jelentkezők számát, és több esetben látható a sikertelenség is az egymást követő vizsgaidőszakokban, pl. 2010. decemberre, 2011. áprilisra, illetve 2011. decemberre és 2012. áprilisra adatainál, ahogy 2013. áprilisra és decemberre is 0%-kal zárult.

57. ábra: A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B2 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2014–2017 között

2014-től a sikertelen vizsgák vissza-visszatérő periódusa megszűnni látszik, a vizsgázói jelentkezések szinte együtt haladnak a sikeres vizsgák számával, kiemelve a 2017 áprilisában zajló, magas vizsgázói létszámot hozó B2 komplex vizsga közel 100%-os sikerét.

58. ábra: A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből C1 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2010–2017 között

A legnépszerűbb szint a C1 komplex felsőfokú vizsgatípus volt, amihez szinte anyanyelvi kompetenciára van szükség, és bizonyos társadalmi és oktatási elvárások, pl. diploma-szerzés, magasabb bérezés stb. is mellette szólnak. 2010 áprilisa és 2017 decembere között változó létszámú, de folyamatos jelentkezés látható, amely két vizsgaidőpontra kívül minden esetben sikeres vizsgaeredménnyel zárul, különösen látványos a 2017. decemberi vizsgaidőszak, amely közel 100%-os eredményt mutat.

8.6 A nyelvi menedzselés

A Neustupný és Nekvapil nevéhez fűződő „nyelvi menedzselés” a nyelvi tervezés szinonimájaként használatos, azonban annál átfogóbb, szélesebb körű, és nem csupán a nyelvhasználat intézményesített vetületeire (mint például a jogi nyelvhasználat, oktatás, stb.) összpontosít, hanem számos egyéb szintjére, akár az egyedi kommunikációs helyzetekben megjelenő problémákra is (pl. a jezični telefon, nyelvi közönségszolgálatok formájában).

„A nyelvi menedzsment elmélete értelmében a nyelvi problémákra nem lehet objektív, a nyelvi helyzettől, vagy megnyilatkoztatástól elvonatkoztatott megoldást találni, hiszen a problémát a különböző résztvevők másként értékelik, érdeellentét állhat fenn közöttük, aminek következtében csak a valamilyen hatalommal rendelkező csoportok tudják elképzeléseiket megvalósítani” (Szabó Mihály 2005, idézi Gál 2010:127).

A hatalommal rendelkező csoport szándéka olyan jó példával is szolgálhat, mint a Nyugat-Magyarország határainál, Burgenlandban élő grádistyei horvát népcsoportéhoz tartozó gyermekek nyelvtanulására irányuló nyelvi infrastruktúrális fejlesztés. Amint erre már utaltam, a nemzetiségi törvény értelmében az önkormányzatoknak lehetőségük van iskolák alapítására és fenntartására, de mindenek előtt figyelembe kell venni az érdeklődők körét, a kellő motivációt és az adott közösség demográfiai struktúráját.

A Magyarországra különböző korokban és különböző területekről betelepült hazai horvátok nyelvi sokszínűsége épp e közösség esetében a legnyilvánvalóbb, hiszen sajátos nyelvtörténetük és elszigeteltségüknek köszönhetőleg e régió jelenleg is a vernakuláris nyelvi változatot preferálja.

A burgenlandi/grádistyei megnevezéssel 1921-ben találkozunk, az újonnan létrejött osztrák tartomány nevéként, a grádistyei horvát terminus pedig a 20. század második felében honosodott meg a nyelvtudományban.

A itt élő horvátok a 15. század végén és a 16. század elején települtek be Bosznia északnyugati vidékeiről, így ez a megnevezés a regionális horvát irodalmi nyelvet jelöli. A nyelvészeti kritériumok alapján ez a nyelvváltozat az északnyugati horvát dialektusból fejlődött ki a 15.-17. század közötti időszakban (Hamm 1974:49). Sajátos földrajzi elhelyezkedésük következtében a grádistyei horvátok a 16. századtól kezdve fejlesztették saját irodalmi nyelvüket a közép csa nyelvjárási alapon, amely kiegészült kaj és sto nyelvjárási elemekkel és természetesen a német és magyar nyelvi hatás is tükröződik benne. Az anyaországi nyelvtörténeti változások elkerülték ezt a nyelvszigetet, bár annak fő tendenciája a sto-nyelvjárás irodalmi nyelv alapjává válása kísérletként megjelenik itt is, azonban sztenderdizációs folyamata nem teljesedik ki.

A 19. század végén erősödik fel az a nyelvi folyamat, amely az irodalmi nyelv és a helyi nyelv-változat anyaországi norma követését tűzi ki célul, azonban mindezzel párhuzamosan továbbra is folytatódik a grádistyei horvát nyelv saját történeti fejlődése. Az 1940-es és 1950-es években a hidegháborús veszély miatt ez az országrész különösen hátrányos helyzetű terület volt, de az 1960-as évek határnyitása kedvezően hatott a térségre.

A 20. század utolsó harmadában a három fenti országban lezajló nyelvpolitikai változások hatására Ausztria területén megnőtt a kisebbségi nyelvi változat presztízse, de egyértelművé vált a nyelv funkcióbővítésével indokolt sztenderdizációs szándék is.

Bölcs Matild 2001-es írásában arról gondolkodik, hogy milyen kilátásokkal bír ez a közösség az új évezredben a nyelvmegőrzés szempontjából és arra a következtetésre jut, hogy „esetünkben a grádistyei horvát nyelv ismerete inkább passzív, ebből kifolyólag az elődök nyelve már nem a kommunikáció elsődleges eszköze... származásnyelvként is értelmezhető. Az oktatási dokumentumok és tananyagok legfeljebb az anyanyelvi és idegen nyelvi opposíció következményeit érvényesítik...” (Bölcs 2001:218), de kitér arra is, hogy a térség 10 horvát nyelvet oktató iskolájába 800 gyermek jár.

A horvát nyelvtörténet 20. századi változásai a grádistyei horvát nyelv fejlődésére is hatással voltak, míg a beszélőközösség egyik része a saját nyelvi norma tovább élését, addig a másik a sto nyelvjáráson alapuló horvát sztenderd változat átvételét szorgalmazta. Mindehhez természetesen hozzájárultak mindazon nyelvészeti kiadványok, melyek közül kiemelkedően fontos az 1982-ben megjelent *Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatskoga rječnik*¹⁵⁴ című szótár amely nagymértékben hozzájárult a grádistyei horvát nyelv autonómiájához, miként Mirko Berlakovi első grádistyei horvát grammatikájának megjelenése¹⁵⁵ is. 2003-ban a Grádistyei Horvátok Tudományos Intézete és a Horvát Tudományos Intézet közös kiadványként megjelent a *Gramatika gradišćanskohrvatskog jezika*¹⁵⁶ címet viselő nyelvtan is.

Mivel jelenleg a nyugat-magyarországi, grádistyei horvátok által lakott területeken nem biztosított középiskolai szinten az általános iskolában megkezdett horvát nyelvi tanulmányok folytatása az Országos Horvát Önkormányzat előzetes vizsgálatok és szakvélemények beszerzése után úgy döntött, hogy él intézményalapítási jogával.

154. Bencsics- Finka-Šojat (1982.), Eisenstadt-Zagreb

155. *Gramatika gradišćanskohrvatskog jezika* (1995). Željezno: Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, 2003.

156. Ivo Sučić (főszerk) (2003) Željezno/Borta

Appel László, köznevelési szakértő szakvéleményében kitér rá, hogy a „grádistyei horvátság oktatásának meghatározó intézményei a kópházi, a szentpéterfai és a bezenyei általános iskolák, ahol kétnyelvű nemzetiségi nevelés-oktatás folyik. Az 1000-2000 lakos közötti községekben a lakosság 40 -70 %-a horvát nemzetiségű. A fenti három általános iskola tanulói, valamint a Győr-Moson-Sopron és Vas megyei horvát nemzetiségi nyelvoktató általános iskolákban tanulmányaikat befejező tanulók is csak elvélve folytatják tanulmányaikat a lakóhelyüktől 200-250 km távolságra levő középiskolákban. Fenti adatok alapján megállapítható, hogy a nyugat-magyarországi megyékben élő grádistyei horvát fiatalok számára csak, egy a térségben az Országos Horvát Önkormányzat által létrehozott és fenntartott horvát nemzetiségi iskola-központ, és az ennek keretén belül működő középiskola – gimnázium jelenthetne megoldást, biztosíthatná a térség horvát családjainak a nemzetiségi köznevelés teljes vertikumát.”

A támogatói vélemény kitér rá, hogy „a nyugat-magyarországi horvátok számára is indokolt létrehozni Szombathelyen egy óvodából, általános iskolából, középiskolából (gimnáziumból és /vagy szakközépiskolából) álló és diákotthonnal rendelkező iskolaközpontot, nevelési-oktatási központot, ami a térség horvát nemzetiségű óvodáinak, általános iskoláinak módszertani, de a későbbiekben szervezeti központja lehet”.

Az Országos Horvát Önkormányzat 45/2016. (IV.09.) számú Közgyűlési határozata 2016. július 1-jével horvát nemzetiségi nevelést folytató tagóvodát alapított Szombathelyen. A tagintézmény 2016. július 1. napjától a Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium Szombathelyi Tagóvodája elnevezéssel kezdte meg működését.

A központi javaslat egy háromcsoportos óvodából, 1-8. évfolyamos, évfolyamonként 1-1 osztályos általános iskolából, 9-13. évfolyamos, évfolyamonként 1-losztályos középiskolából, valamint a térség – horvát nemzetiségi általános iskolával nem rendelkező – településeiből érkező, de horvát képzést igénylő tanulóinak bentlakást biztosító 80-100 férőhelyes diákotthonra vonatkozott, az egyeztetések után megkezdődött a megvalósítás szakasza, és a 2015/2016-os tanévtől megnyitott az óvoda, a 2016/2017-es tanévben pedig 13 első osztályos kisdíák kezdte meg tanulmányait.

Az Országos Horvát Önkormányzat nagy erőfeszítéseket tesz az oktatás támogatásáért, ennek szellemében jött létre a Magyarországi Horvát Oktatásért Alapítvány, amely alapító okirata szerint az Alapítvány kiemelt célja, magyarországi horvát oktatás, valamint a horvát nemzetiséghez tartozók tanulmányi lehetőségeinek támogatása, a horvát közösségek közötti kapcsolatok, a hagyományok tisztelete, ápolása, a generációk közötti párbeszéd, valamint az értékek, normák, hagyományok tovább élését segítő tevékenységek megvalósítása.

9. Összefoglalás, lezárás

9.1 Magyar nyelvű összefoglaló

Sven Gustavsson (1998) a szláv nyelvek tipológiájáról szóló tanulmányában megállapítja, hogy annak ellenére, hogy minden nyelvi helyzet egyedi, a kisebbségi szláv nyelvi helyzetre a tetraglosszia (négynyelvűség) a jellemző, mivel a szláv kisebbségi nyelv hordozójának ismernie kell a többségi nyelv környékbeli nyelvjárását, a többségi nyelv sztenderdjét, valamint a saját nyelve sztenderdjét is. Megemlíti azt is, hogy a nem szláv országokban élő szláv kisebbségi nyelv fennmaradásai jobbak, abban az esetben, amennyiben a kisebbségi és a többségi nyelv közötti eltérés mind az egymással érintkező nyelvjárások, mind a sztenderd nyelvváltozatok síkján nagyok, illetve utal arra is, hogy a szláv többségi környezetben élő szláv kisebbségi nyelvek esetében a közeli nyelvrokonság következtében a nyelvváltásnak vagy a nyelvvesztésnek is nagyobb a veszélye.¹⁵⁷

A magyarországi horvátok esetében ilyen nyelvi vonatkozásban, bizonyára nem beszélhetünk négynyelvűségről, amennyiben többnyelvűek, akkor az elsődlegesen a többségi magyar nyelv ismeretét, és esetleg a saját horvát dialektusuk mellett a horvát sztenderd nyelv ismeretét jelenti, de ez akár atipikusnak is tekinthető, miként az is, hogy a nyelvvesztésük lassúbb a távoli nyelvrokonságnak köszönhetőleg.

A kutatási adatok azt bizonyítják, hogy még előfordul ugyan a családból anyanyelvként, vagy első nyelvként hozott horvát nyelvtudás, de napjainkban a horvát nemzetiségi oktatás veszi át a nyelvátörökítő funkciót. Annak ellenére, hogy ez az oktatási típus egyre népszerűbb jelenleg sem beszélhetünk lezárt nyelvi tervezésről, hiszen a folyamatosan felerősödő nyelvi deficit ellesúlyozására új nyelvelsajátítási stratégiára van szükség, amely bizonyos régiókban az iskolabővítés, illetve iskolalapítás szükségességét is felvetheti, illetve a nemzetiségi nyelv helyett az idegen nyelv tanításának előtérbe kerülését is tényként kell fogadni.

Mindezek mellett azonban számot kell vetni a beérkező tanulók családi, nyelvtudási és kulturális kötődésével, úgymint az egyre dinamikusabban változó módszertani ismeretek hozzáférhetővé tételével, valamint a technikai és személyi feltételekről is gondoskodni kell, melyek megvalósulni látszanak a pécsi Miroslav Krleža horvát iskolaközpont bővítési programjában, illetve a bajai nemzetiségi tanítóképzés egyre népszerűbbé válásában is.

157. Forrás: epa.oszk.hu/00400/00462/00009/25.htm (a letöltés ideje: 2017.12.10.)

Elmondható, hogy a magyarországi horvátok az elmúlt 25 évben a nyelvi tervezés számos, egymástól jelentősen eltérő szegmensében értek el eredményeket, ez azonban nem jelent(he)ti a nyelvi tervezés folyamatának lezárását.

A dolgozat célja az volt, hogy áttekintést nyújtson a magyarországi horvátok nyelvi állapotáról és nyelvmegőrzésük kilátásáról a nyelvi jogok tükrében.

A hazai horvátok jelen nyelvéllapotára egyrészt több évszázados társadalmi-történelmi kataklizmák, másrészt kifejezetten az utóbbi 25 év anyaországi nyelvpolitikai változásainak kettős hatása jellemző, így anyanyelv megőrzési kilátásaik vizsgálhatók a hazai társadalompolitikai változások függvényében, – jogszabályi háttér –, illetve az anyaországi legújabb kori történelmi és társadalmi változók együttállása és azok nyelvi vetületeinek összefüggésében is. A Magyarországon élő horvátok létszáma az utóbbi száz év alatt 88%-kal csökkent, a többi itt élő nemzetiséghez hasonlóan nem kerülhetik el őket a felgyorsult asszimilációs folyamatok, illetve a teljes beszélőközösségre kiterjedő nyelvi változás sem, melyet jelenleg a felcserélő kétnyelvűség állapota jellemez. Aggasztó az a tény, hogy az önazonosság kérdésében az identitásmutatók egymástól eltérő irányba mozognak, gyarapodó létszámú nyelváltó nemzetiséget jelölve.

A hatályos jogszabályi környezetről elmondható, hogy megfelelő kereteket biztosít, és a Nemzetiségi törvény legutóbbi (2017. december 22-i) változása, amely kiterjedt a köznevelési intézmények fenntartói jogának gyakorlására, valamint a kiegészítő nemzetiségi oktatás megszervezésének lehetőségét az illetékes helyi nemzetiségi önkormányzatra is kiterjesztette abban az esetben, ha arra az adott nemzetiség országos testülete nem vállalkozik, illetve önkormányzati szinten több támogatást biztosít a helyi közösségeknek is, tovább erősíti ezt. A törvényi szabályozások számos esetben megengedők, például a felsőoktatási minimál létszámok kapcsán is, ennek ellenére ez a lehetőség sem biztosítja feltétlenül a horvát nyelvet magas szinten bíró nemzetiségi értelmiség tagjainak utánpótlását.

Az iskolák nagy része fakultatív anyanyelvápolásként kínálja a horvát nyelvet, de bizonyára pontosabb lenne már a horvát mint idegen nyelv oktatásáról beszélni, ami azonban más jellegű megközelítést és szakmódszertant igényel.

A dolgozat bevezetőjében feltett kérdésekre az alábbi válaszok adhatók:

1. Lehet-e nemzetiségi nyelvpolitikáról beszélni?

Amennyiben a közösség nyitott a valódi problémák feltárására és megvitatására, akkor tekintettel a hazai jogszabályi környezetretudatos célkitűzések, megfelelő szakmai munka, valamint hiánypótló szociolingvisztikai kutatások adatait figyelembe véve, úgy gondolom, hogy igen, ez megvalósítható.

2. Mennyiben élnek a nemzetiségi nyelvhasználók a nyelvi tervezés lehetőségével a kisebbségi nyelvek esetén?

A horvát nyelv esetén a legnagyobb hangsúly az oktatási infrastruktúra fejlesztésére helyeződik, amely a fenntartási feladatok átvételében és az iskolaalapítási és bővítési szándékban is megvalósul, mindehhez azonban elengedhetetlen a korszerű tananyag és tantervfejlesztés,¹⁵⁸ valamint a hatékonyság mérése is.

3. Amennyiben a nyelv átörökítése intézményes úton valósul meg, mérhető-e és milyen módon az oktatási színtereken végzett oktatói nevelő munka hatékonysága?

Ahhoz, hogy erről képet alkothassunk, szükséges az iskolai eredmények, és a nemzetiségi érettségi vizsga adatainak teljeskörű feldolgozása, mivel ez még nem történt meg, csupán a részleges eredmények ismeretében nem adható teljes válasz.

4. Meghatározható-e az oktatási folyamatban résztvevő tanulók magyar-horvát kétnyelvűségének foka, horvát nyelvtudásuk mértéke?

A vizsgált középiskolás populáció kapcsán támogatott endogén kétnyelvűségről, a magyar és horvát nyelv tudásának mértéke alapján domináns, az elsajátítás ideje kapcsán szerzett, vagy tanult és egymás utáni szukcesszív, a kognitív szerveződés alapján mellérendelt (koordinált) kétnyelvűség állapítható meg. A számos kétnyelvűség definíció közül az Grosjean által megfogalmazott alkalmazható talán a legmegfelelőbbben a feltárt helyzetre, amely szerint: „A kétnyelvűség olyan, teljes mértékben kompetens, specifikus beszélő-hallgató, aki saját és környezetei szükségleteinek megfelelően terjesztette ki kompetenciáit (két nyelven és esetleg egy harmadik rendszerben, amely az első kettő kombinációja). A kétnyelvű a két nyelvet – elkülönülten vagy együtt – az élet különféle színterein, különböző emberekkel, különböző célokra használja. Minthogy a szükségletek és a két nyelv használata rendszerint meglehetősen eltérőek, ezért a kétnyelvű ritkán beszéli egyformán vagy teljesen folyékonyan mindkét nyelvét.” (Grosjean 1992:51 idézi Bartha)

A magyarországi horvátok nyelvi jogai biztosítottak ahhoz, hogy hozzáadó értékként éljék meg kétnyelvűségüket. A hazai horvát családokban az elsődleges szocializáció nyelve jórészt ugyan mára már a magyar nyelv, az aktív beszélőközösség felnőtt és idősebb életkorú,

158. *A hazánkban élő nemzetiségek földrajzi jellemzői*, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet TÁMOP-3.1.15-14-2014-0001 *Köznevelési reformok operatív megvalósítása*, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 1143 Budapest, Szobránc u. 6–8. Telefon: (+36-1) 235-7200 Fax: (+36-1) 235-7202 www.ofi.hu. *Kultúrák egymásra hatása, interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében* c. kutatás-fejlesztés. Modultervek a hon- és népméret tantárgyhoz kapcsolódóan.

a nyelv használata korlátozott nyelvi szintereken valósul csak meg, de mégsem tartom a nyelvvesztés folyamatát teljesen lezártnak, és a nyelvcsere elkerülhetetlennek. Ennek azonban feltétele a magyarországi horvátok nyelvi állapotfelmérése, egy mielőbbi átfogó szociolingvisztikai vizsgálat, amely kiterjed a bidialektizmus (kettősnyelvűség) és a bikulturális kétnyelvűség vizsgálatára is. Érdeemes lenne az etnikai sztereotípiákat kutatni, a (talán) még tettenérhető kódváltás jelenségét, a nyelvjárási és nyelvi attitűd vizsgálatát is, jó példaként szem előtt tartva a német nemzetiség körében az interjú és a kérdőíves technika előnyeit egyesítő ún. autorizált interjú technikán alapuló többdimenziós országos méretű felmérést, (Erb-Kniph 2001:312), melyek alapján megfogalmazhatóvá válnak a presztízstervezési/ nyelv menedzselési feladatok is.

Az oktatási intézmények vitathatatlanul fontos nyelvmegőrző funkciója kapcsán célszerű lenne a nemzetiségi szülők iskolával kapcsolatos elvárásainak felmérése, valamint a nemzetiségi családok tájékoztatása a két tannyelvű programokról. Vizsgálandó az is, hogy milyen módon befolyásolhatók a családi vagy szűkebb közösségi nyelvválasztási stratégiák, és még ha kellemetlen is, tudomásul kell venni, hogy szemléletváltásra van szükség az (anya) nyelvi oktatás stratégiai kapcsán is.

A jelenlegi nyelvi tervezés elsősorban a horvát nyelv oktatására, valamint a nyelvi kompetenciák kibővítésére irányul, de további kutatandó terület a kisebbségi tankönyvek identitáselemeinek vizsgálata, a tankönyvek és a nyelvészeti ideológia összefüggése, a kétnyelvűség és a nyelvpolitika kisebbségi vonatkozásainak tanítása is, illetve fontos a leendő vagy gyakorló pedagógusok nyelv és kisebbségpolitikáról meglévő ismereteinek bővítése is.

Célszerű megközelítést jelenthet a horvát, mint hivatalos nyelv megjelenése az elektronikus médiában, az internet használati szokások kutatása, esetleg egy horvát nyelvű nyelvészeti tartalmakat ajánló weboldal létrehozása.

A magyarországi horvátok kapcsán hiányzik az elitkutatás is, amelyre hazai és külföldi példa egyaránt található¹⁵⁹, és amely számos fontos összefüggést tárhat fel, mint például azt, hogy a „kisebbségek milyen mértékben és módon integrálódtak a magyarországi társadalom egészének vertikumába néhány objektívizálható mutató (képzettség, foglalkozás, gazdasági aktivitás, vagyoni helyzet stb.) alapján, valamint önértékelésük, illetve az adott kisebbség más tagjainak értékelése szerint (reputációs elit)" (Tóth-Vékás 2011: 394).

159. *A kisebbségi elit és az önkormányzatok* Tóth Ágnes – Vékás János 1. A vizsgálat célja 2009 végén a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete a Politikatudományi Intézettel közösen az *Elit és innováció* című projekt keretében kérdőíves felmérést végzett a magyarországi, a romániai és a szlovákiai kisebbségi elit körében.

Annak ellenére, hogy számos nemzetiségről „tudjuk azt is, hogy mára vagy egynyelvű magyarokká, vagy magyar domináns kétnyelvűvé váltak, anyanyelvük vernakuláris változatát beszélik, ugyanakkor a kisebbségi nyelveket, illetve nyelveken oktató iskolákban az attól távoli sztenderdet tanulják szinte idegen nyelvként, és a teljes beolvadás határán állnak” (Nádor 2014:264) úgy vélem, hogy a nyelvi identitás erősítése hozzájárulhat a folyamat lassításához.

Tisztában vagyok vele, hogy a hazai nemzetiségeket érintő kutatásból (Bartha Borbély 2006:358) az is kiderül, hogy a nemzetiségi identitás összetett szerkezete fennmaradhat a nemzetiségi nyelv ismerete és használata nélkül is, gyakorló pedagógusként, és két kétnyelvű gyermek szülőjeként úgy vélem, hogy ez a magyarországi horvátok esetében nem reális, és a nemzetiségi horvát nyelv fennmaradása érdekében elsősorban a közösség tagjain múlik, hogy felismerjék a kétnyelvűvé válás előnyeit, és felvállalják az ezzel járó esetleges többlet terheket.

9.2 Horvát nyelvű összefoglaló / Sažetak

Tema ovoga rada je jezično stanje hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj, koja čini jednu od 13 priznatih autohtonih skupina čija su prava zajamčena Ustavom. Hrvati u Mađarskoj su najraznovrsnija etnička skupina, njihovo doseljavanje datira iz 17-18. stoljeća, premda prema nekim izvorima neke njihove skupine žive na području dašanje Podravine već od 7. stoljeća. Oni žive u sedam regija, u Baranji i Podravini, u Bačkoj, duž mađarsko-austrijske granice te u Zalskoj županiji i u Budimpešti.

Prema posljednjem popisu stanovništva u Mađarskoj, provedenom 2011. godine, 26.774 osobe su se izjasnile Hrvatima, a iz navedenog podatka vidljiv je blagi porast broja pripadnika hrvatske zajednice u odnosu na 2001. godinu (4,1%), premda je njihov realni broj prema različitim procjenama oko 50.000. Ubrzani asimilacijski procesi danas zahvaćaju sve manjine, a zadnja tri cenzusa jasno pokazuju kako uzastopce raste broj onih koji se izjašnjavaju pripadnicima hrvatske nacionalne manjine, a opada broj govornika hrvatskoga kao materinskoga, odnosno prvog jezika. Zbog ove tendencije se u kontekstu ljudskih prava, jezične politike i jezičnih ideologija promatra mogućnost manjinskoga jezičnoga planiranja u odnosu na status, korpus i na jezično usvajanje. Zajamčeni međunarodni, a i mađarski pravni okviri pružaju mogućnost kulturnoj autonomiji Hrvata u Mađarskoj, što pridonosi i razvijenom školskom sustavu koji se realizira u skladu s mađarskim Ustavom te zakonom o narodnostima, odnosno Nacionalnim kurikulumom.

Jezična politika je relativno mlada disciplina (1960), ali provođenje jezično političkih postupaka ima drevnu tradiciju. Jezično-političkim djelatnostima državne institucije nastoje nadzirati i mijenjati jezičnu praksu ili ideologiju. Ove djelatnosti u prvome su redu usmjerene na razvoj, očuvanje, uporabu, učenje i širenje nacionalnih idioma te potvrđivanje njihova službenoga statusa. U širem smislu odnose se i na druge jezične resurse u državi (nestandardne idiome, idiome nacionalnih manjina ili useljenika), kao i na učenje i širenje drugih nacionalnih idioma (tzv. učenje stranih jezika). Škiljan u svojoj definiciji ističe kako je to “skup racionalnih i uglavnom institucionaliziranih postupaka kojima neko društvo utječe na jezične oblike javne komunikacije i na formiranje svijesti svojih sudionika o tim oblicima” (Škiljan 1998: 88). Istaknuta područja jezične politike su: deklarirana jezična prava, jezična diskriminacija, komunikacijski konflikti, odnos službenoga i manjinskog jezika, podučavanje stranih jezika. Razlikujemo nekoliko vrsta jezičnih politika, najosnovnija je podjela na jednojezičnu i višejezičnu politiku, dok je najčešća na eksplicitne i implicitne jezične politike. Eksplicitne jezične politike točno određuju pravila etnolingvističkih skupina, dok implicitne (prešutne) jezična prava manjina ne definiraju posebnim pravnim dokumentima, nego se oni mogu iščitati samo iz općepravnih tekstova (poput ustava) koji ne reguliraju isto detaljno ili konkretno. Postoji još i podržavajuća jezična politika koja osigurava uporabu jezika ustavnim, administrativnim i pravnim instrumentarijem, određuje i osigurava djelokrug te jamči i potrebna financijska sredstva te miješana jezična politika prema kojoj većina demokratskih država tolerira manjine i osigurava, tj. zakonom regulira njihova jezična prava, ali prvenstveno podržava većinski jezik. Tolerantna jezična politika ne ograničuje uporabu manjinskih jezika, ali ni ne određuje posebna sredstva za njih, kao ni spektar njihovih uporaba. Prema egalitarnoj jezičnoj politici svi su jezici ravnopravni pa se svi svugdje i koriste.

Aktualna vlast ima neosporavajući utjecaj na uporabu jezika. Mađarska je među potpisnicima Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima (1992., 1998.), a i u (novom) mađarskom ustavu (2011.) se na više mjesta donose odredbe o uporabi jezika već i u Preambuli gdje stoji: „prihvaćamo zadatak prenošenja vlastite baštine na nova pokoljenja, jedinstvenog nam mađarskog jezika i kulture, kao i jezika i kultura narodnosti kao i prirodom date i od čovjeka stvorene vrijednosti u Karpatskom bazenu, koje ćemo njegovati i sačuvati” da bi se kasnije u stavku pod brojem XXIX. istaknulo „Narodnosti koji žive na području Mađarske raspolažu pravom na svoj materinski jezik, na uporabu osobnog i kolektivnog naziva, na njegovanje svoje kulture i na školstvo na materinskom jeziku.” (Magyarország Alaptörvénye 2016:39)

Osim ustava i ustavnih zakona i Zakon o narodnostima (2011.) jamči pripadnicima manjina služenje svojim jezikom i pismom u privatnom i javnom životu. S jedne strane je broj zajamčenih prava sve veći, međutim pratimo pojačanu asimilaciju, razlog tomu je možda i to da ustav obično osigurava uporabu jezika, ali gotovo uvijek i ograničava to zakonima i propisima. Pojedinaac se prvenstveno definira kao državljanin jedne zemlje, a poslije kao pripadnik manjinske skupine. Upravo je jezik onaj sustav simbola koji će se naučiti unutar zajednice, ali tijekom socijaliziranja pojedinca ta se identifikacija može promijeniti, pogotovo danas kada primodalna važnost pripadanju jednoj zajednici opada, dok nastaje nova kategorija govornika s dvojakim jezičnim identitetom.

Jezična politika ima značajnu ulogu u životu svake manjine jer su manjine izložene etnicizmu i lingvicizmu te njihova prava uveliko ovise o pravnoj pozadini u kojoj ima relativno malo dobrih primjera u praksi. Naime, većina postupaka služi homogenizaciji. Prema Szépeu „manjine si rijetko mogu dopustiti luksuzno stanje jednojezičnosti” (Szépe 2001:215), već i semantično polje izraza manjina nosi u sebi stigmatiziranost, podređenost i hijerarhiziranost. Manjina ima raznovrsnih, npr. nacionalna, jezična, vjerska, rasna, imigrantska, etnička, premda njihova definicija nije općeprihvaćena i točno razrađena. „U znanosti, kao i u politici, kako u Mađarskoj tako i u Hrvatskoj, supostojе termini narodna manjina, nacionalna manjina, narodnost. Termin narodnost ima dva značenja: svijest o pripadanju narodu i etnička skupina, dio naroda u jednoj državi koji ima svoju matičnu državu, nacionalna manjina(...). Poslije demokratskih se promjena u Mađarskoj 1989. ponovno sve više upotrebljava termin nacionalna manjina o čemu svjedoči i naziv Zakona o nacionalnim i etničkim manjinama koji je prihvaćen 1993. godine. Međutim, mađarski je parlament 2011. godine prihvatio novi zakon o nacionalnim i etničkim manjinama koji u uporabu ponovo vraća termin narodnost (nemzetiség) koji se od tada dosljedno koristi u svim zakonskim aktima i službenim vladinim dokumentima pa je preuzimaju i nacionalne zajednice u Mađarskoj” (Blažetin 2015:12).

U višenacionalnim sredinama okvirna jezična prava manjina reguliraju međudržavni sporazumi, ugovori i deklaracije, međutim oni su samo smjernice, bez sankcija i bez konačnih rješenja. Polazeći od prihvaćene teze kako je jezik dokaz kulturno-povijesnoga identiteta i neophodno sredstvo formiranja svijesti o identitetu, a dodajući i to kako postoje stereotipije o jezicima temeljem kojih se stvara mit o prestižu pojedinih izabраниh jezika, na kraju se javljaju i unutar jedne države različiti statusni tipovi jezika. U Mađarskoj jezičnoj politici koja je višejezična, eksplicitna i podržavajuća, središnja mjesta zauzimaju problemi, status i uporaba mađarskoga jezika izvan Mađarske, pitanje standardizacije romskog jezika u Mađarskoj, zakonska zaštita znakovnoga jezika te jezična prava manjina.

Posebni dio rada se bavi definicijama i vrstama dvojezičnosti, a uz to se navode i teorije o dvojakom identitetu, prema kojima i bez poznavanja jezika možemo imati čvrstu vezu prema narodu čiju kulturu i običaje prihvaćamo i smatramo svojima. Poznati slavist, Gustawson, izvršio je sociolingvističku tipologizaciju slavenskih jezika. Njegovo polazište je da u svakoj europskoj zemlji žive Slaveni koji čine manjinu u datoj zemlji, a nisu autohtoni, znači oni pretežito žive u neslavenskim državama te dolaze u kontakt s većinskim jezikom koji se uveliko razlikuje od manjinskoga. Manjinski slavenski jezici se nadalje dijele na one koji imaju matičnu zemlju i na one koj nemaju, stoga se nazivaju još i mikrojezicima. Oni imaju svoju pismenost, ali su dosta izolirani, npr. gradišćanskohrvatski jezik. Jezično stanje govornika tih jezika može biti četverostruko: s obzirom da moraju poznavati svoj dijalekt, a i standardizirani oblik, odnosno mjesni govor većinskog jezika, a i njegov standard također. Za slavenske jezike u dijaspori karakteristična je pojava tetraglosije, tj. četverojezičnosti (Gustawson 2001).

Prema toj podjeli kod Hrvata u Mađarskoj bi pojava višejezičnosti trebala biti prirodna, ali Mađarska je u velikoj mjeri jednojezična zemlja, o tome svjedoči i indeks jezične varijabilnosti, koji iznosi 0,033, dakle 85% cjelokupnog broja govornika (www.ethnologue.com), a sve one dvojezične manjine čiji je materinski jezik neslužbeni jezik države su u dvostrukoj mjeri diskriminirani. Kao prvo savladali su nestandardizirani oblik materinskoga jezika, a osim toga su okruženi jezikom većinske zajednice. Realizacija deklariranih jezičnih prava i jezične ravnopravnosti iziskuje uporabu manjinskoga jezika kao službenoga, obrazovni i odgojni sustav koji omogućava potpunost školovanja na materinskom jeziku, a i pristup jeziku većinskoga naroda. Reguliranje jezičnih prava ovisi o aktualnoj političkoj ideologiji i često se argumentira kako je to dio unutrašnje politike određene države, međutim brojni međunarodni sporazumi, ugovori i dekreti svjedoče o potrebi pravno-političkog konteksta i sugeriraju provedbu zajamčenih prava.

Očuvanje manjinskih jezika osim tih pravnih okvira određuju četiri bitna čimbenika, a to su demografski faktor, tj. govornici datog jezika. Zatim situacije, tj. jezični prostor u kojem jezik osim sakralne funkcije može obavljati i praktičnu funkciju, dakle ispunjavati pravu komunikacijsku potrebu (čimbenik korisnosti). Treći čimbenik su prava koja osiguravaju mogućnost uporabe jezika (politički čimbenik) i posljednji je namjera govornika, tj. da oni zaista žele koristiti svoj jezik i prenijeti ga svojim potomcima (simbolična vrijednost) (Cserniczkó2012: 199). U sklopu jezične strategije treba uzeti u obzir sve te čimbenike jer se to usko vezuje uz jezičnu perspektivu manjinske zajednice i jezične skupine.

Polazeći od navedenih rezultata zadnja tri popisa stanovništva, jasno je vidljiva diskrepancija između onih koji se izjašnjavaju Hrvatima i onih čiji je materinski jezik hrvatski. Smatram da se među zadatcima manjinske jezične politike primarno ističe podržavanje dominancije materinskog jezika ili balansirane dvojezičnosti, a uvjet tomu je realiziranje sociolingvističkih istraživanja koji se bave raznim segmentima jezične varijabilnosti, dvojezičnosti i višejezičnosti, jezičnoga deficita, jezičnih utjecaja, diglosije, jezične stvarnosti, jezičnoga identiteta i jezične asimilacije, kako bi doprinijeli uspješnom jezičnom planiranju.

U 7. poglavlju se iznose podaci empirijskoga istraživanja koje je izvršeno u dvama dvojezičnim srednjim školama Hrvata u Mađarskoj, u Pečuhu i Budimpešti. Upitnik je ispunilo 164 ispitanika, koji čine 75% učeničke populacije. Pitanja su se odnosila na njihove jezične kompetencije glede materinskoga i stranoga jezika. 70,1% ispitanika je naznačilo mađarski kao prvo naučeni, materinski jezik, 16,8% hrvatski, a samo jedan učenik je izjavio da se smatra dvojezičnim, dakle da mu je materinski jezik mađarsko-hrvatski. Dokazano je da će velik broj djece tek tijekom sekundarne socijalizacije doći u dodir s hrvatskim jezikom. Omjer jezične dominancije sam promatrala uz pomoć tzv. jezičnoga pokazatelja (Göncz 1985:137), prema kojem se ono kreće u rasponu -23,00% do 71,93 %, ozačavajući slabu dominanciju hrvatskog i jaku dominanciju mađarskog jezika. Pitalo se kako učenici sami vrednuju svoje znanje, koju je-zičnu inačicu smatraju prestižnijom, zbog čega žele ili ne žele usavršiti svoje znanje hrvatskoga jezika, smatraju li se dvojezičnim osobama i jesu li ikada doživjele neke retorzije zbog uporabe hrvatskoga jezika.

Ispitanici su u velikom broju dali važeće odgovore na temelju kojih se zaključuje kako je gotovo u svim segmentima njihove komunikacije mađarski jezik primaran. Hrvatskim se služe ponajviše u školskoj sredini, u razgovoru sa svojim profesorima, ali ni tu nismo dobili očekivani rezultat, naime statistički pokazateji govore tek o -8,5% dominantnosti hrvatskoga jezika.

Škole, vrtiči tj. javno obrazovanje ima sve veću ulogu u očuvanju manjinskoga jezika. Pretežito se on u obiteljima već ne prenosi kao materinski jezik, djeca ga usvajaju u institucionaliziranim okvirima koji zahtijevaju poseban program.

Kao ishodište srednjoškolskog školovanja su određeni maturalski ispiti, stoga se u radu promatraju rezultati srednje i visoke mature u periodu između 2005-2015 godine, kao i tendencija prijave na jezične ispite na B1, B2 i C1 razini.

Na pitanje u kojoj je mjeri jezik Hrvata u Mađarskoj ugrožen, prijati li mu odumiranje, možemo li odrediti potrebu za jezičnom revitalizacijom, točni se odgovori mogu dobiti jedino nakon izvršenih sociolingvističkih istraživanja. Prema najpoznatim klasifikacijskim postupcima (npr. Kraus 2006, Grenoble i Whaley) zasada je vidljiva tendencija gubljenja, odnosno zamjene jezika, dominantan je većinski jezik koji rezultira dominantnim oblikom dvojezičnosti.

Dužnost države je da štiti jezični i drugi identitet pripadnika nacionalnih manjina, a ustav bi trebao biti pravni, politički i nacionalni putokaz, kojim je zajamčen pravni okvir prava manjina, ali naglasak je na ostvarivanju prava, do kojih se ne dolazi zbog manjka strategijskih postupaka i jezičnoga planiranja, kao i zbog nedovoljnog naglašavanja kompatibilnih vrijednosti narodnosne biti među kojima se ponajprije ističe dvojezičnost i višejezičnost pojedinca. Uspješnom realiziranju pridonosi proces jezičnoga planiranja, u kojemu je velika odgovornost manjinskih intelektualaca. Oni mogu doprinijeti razradi jezične strategije, definiranju novih sadržaja i ciljeva koji će ujedno poslužiti kao temelj izgradnje manjinske jezične politike.

Jezična politika Hrvata danas (2017.) u prvom se planu veže za pitanje školstva, preuzimanje ustanova, izrade udžbenika i nastavnih pomagala, međutim nedostaju empirijska istraživanja o kognitivnim jezičnim reprezentacijama i o stupnju dvojezičnosti i višejezičnosti, državna mjerenja, jezični korpusi, makrosociolingvistička istraživanja. Pri planiranju zadataka jezične politike Hrvata u Mađarskoj potrebno je uzeti u obzir sociokulturalne čimbenike, odgojno-obrazovnu strukturu kao i ljudske resurse.

Szakirodalom

- ANDRÁSSY GYÖRGY** (2013): *Nyelvszabadság – Egy egyetemes elismerésre váró egyetemes emberi jog*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus.
- ANDRÁSSY GYÖRGY** (1993): *Etnikai kisebbségek és emberi jogok*.
Regio – Kisebbség, politika, társadalom. 4(2), 68-80. p.
- ANIĆ, VLADIMIR** (1998): *Jezik i sloboda*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- AUBURGER, LEOPOLD** (2009): *Hrvatski jezik i serbokroatizam*. Rijeka: Maveda i HFDR.
- BABIĆ, STJEPAN – HAM, SANDA** (2004): *Pravopisni rat: komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001. godini*.
Jezik, god. 51. br. 3/4/5 (2004), str. 93-115/130-153/181-191. p.
- BABIĆ, STJEPAN** (1999): *Hrvatski jezik u politickom vrtlogu*. Zagreb: A. Pelivan.
- BABIĆ, STJEPAN** (1995): *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine.
- BABIĆ, STJEPAN** (2002): *Jezikoslovna prenja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- BABIĆ, STJEPAN** (2003): *Prijedlog za ukidanje hrvatskoga jezika*.
Slavonski Brod: Matica Hrvatska.
- BABIĆ, STJEPAN** (2004): *Hrvanja hrvatskoga*. Zagreb: Školska knjiga.
- BADURINA, LADA** (2015): *Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90-im godinama*. Pišković, Tatjana-Vuković, Tvrtko (szerk.): Jezične, kulturne i književne politike. Zbornik radova 43. seminara Zagrebačke slavističke škole Zagreb: Filozofski fakultet 57-79. p.
- BALÁZS ÉVA – KOCSIS MIHÁLY – VÁGÓ IRÉN** (szerk.) (2011): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- BARIC, ERNEST** (1996): *Hrvatski književni jezik i govori Hrvata u Mađarskoj*.
Riječki filološki dani: Zbornik radova 1. Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka.
- BARIC ERNEST** (2006): *Rode, a jezik?! Radovi iz jezikoslovne kroatistike*.
Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj / Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete.
- BARIC, ERNEST** (2010): *Mađarske internetske stranice o hrvatskom jeziku*.
In: Gadányi Károly – Mojszejenko Viktor (szerk.): *Studia Slavica Savariensia* 1-2. IX. Nemzetközi Szlavisztikai Napok. 35-42. p.
Szombathely: Nyugat – Magyarországi Egyetem Kiadó.

- BARICS ERNŐ** (2011): *A horvát etnikai csoportok magyarországi letelepedésének vizsgálata (anya)nyelvi metszetben a földrajzi nevek tükrében.*
Hungarológiai évkönyv, 12. (2011) 1. sz. 57-64. p.
- BÁRDOS JENŐ** (1984): *Nyelvek és elvek.* Pedagógiai szemle. XXIV. 1984/3. 471-476. p.
- BARÁTH ÁRPÁD – GYUROK JÁNOS – SOKCSEVITS DÉNES** (2002):
A magyarországi horvát fiatalok életmódja. Budapest: Croatica Kht.
- BARTHA CSILLA** (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései (beszélők és közösségek).*
Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BARTHA CSILLA** (2000): *Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és a kisebbségek.*
In: *Educatio*, 2000 (9) 4. 761-775. p.
- BARTHA CSILLA** (2003): *Út a többnyelvűség felé? – Nyelv ideológiák, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek.*
In: Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (2010):
Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák 15. Élőnyelvi Konferencia.
Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- BARTHA CSILLA** (2003): *A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás.*
In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép Európában.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 56-75. p.
- BARTHA CSILLA** (2006): *Nyelv, identitás és kisebbségek. A nemzeti identitás fogalmának értelmezései egy országos kutatás tükrében.*
In: Tóth Ágnes – Vékás János (szerk.): *Egység a különbözőségben. Az Európai Unió és a nemzeti kisebbségek.* Budapest: Friedrich Ebert Stiftung. 57-84. p.
- BERLAKOVIĆ-KINDA ZORKA** (2011): *Razvojni put književnog jezika gradišćanskih Hrvata do regionalnog hrvatskog standardnog jezika.* Croatica et Slavica Iadertina, VII/II. Zadar. 337-387. p.
- BENŐ ATTILA – SZILÁGYI N. SÁNDOR** (szerk.) (2006): *Nyelvi közösségek-nyelvi jogok.*
Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- BINDORFFER GYÖRGYI – HORVÁTH SÁNDOR – JANEK ISTVÁN – KRÉKITY TAMÁS – SZABÓ ORSOLYA – TOLNAI MIRJANA** (2007): *Asszimiláció, nyelvhasználat, identitás – a kettős identitás összehasonlító vizsgálata a magyarországi német, horvát, szerb, szlovák és szlovén kisebbség körében: szinkron és diakron dimenzióban.*
OTKA, 2006. http://real.mtak.hu/194/1/37400_ZJ1.pdf. (a letöltés ideje: 2017.12.10.)
- BINDORFFER GYÖRGYI** (2007): *Etnikai, nemzeti és kétnemzeti identitás.* Budapest: Gondolat.

- BINDORFFER GYÖRGYI** (szerk.) (2007): *Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léhelyzetek és identításalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok, szlovének körében.*
Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- BINDORFFER GYÖRGYI** (2011): *Kisebbség, politika, kisebbségpolitika Nemzeti és etnikai közösségek kisebbségi önkormányzati autonómiája Magyarországon.*
Budapest: Gondolat Kiadó-MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- BLAZSETIN ISTVÁN:** *Strukture moderniteta u korpusu hrvatskoga pjesništva u Mađarskoj.*
In: www.ffos.unios.hr/download/Istvan%20Blazsetin.doc (a letöltés ideje: 2018.01.10.)
- BOCKOVAC TÍMEA** (2007): *Nemzetiségi nyelvhasználat a Baranya megyében élő horvát kisebbség körében.* In: Füzes Miklós – Gyurok János (szerk.): *Kisebbségek jelene Baranyában.* Pécs: Baranya Megyei Önkormányzat.
Pécs MJV. Kisebbségkutató Közalapítvány.
- BOCKOVAC TÍMEA** (2012): *Bosznia-Hercegovina nyelvi képének sajátosságai a 21. században*
In: Lendvai Endre – Wolosz Robert (szerk.): *Translatologia Pannonica III.*
Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK, Fordítástudományi Kutatóközpont 177-185. p.
- BOCKOVAC TÍMEA** (2017): *Aktualni zadaci jezične politike Hrvata u Mađarskoj.*
In: Pozsgai István (szerk.): *Studia Slavica Savariensia 1-2.*
XI. Nemzetközi Szlavisztikai Napok. 72-78. p.
Szombathely: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA** (2010):
Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák
15. Élőnyelvi Konferencia. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- BORBÉLY ANNA** (2003): *A kisebbségi nyelv megőrzésének lehetőségei a magyarországi románoknál.* In: Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat.*
Budapest: Gondolat Kiadói Kör–MTA Kisebbségkutató Intézet. 95-113. p.
- BORBÉLY ANNA** (2001): *Nyelvcseré. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében.* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- BORBÉLY ANNA** (2014): *Kétnyelvűség. Variabilitás és változás magyarországi közösségekben.*
Budapest: L' Harmattan Kiadó.
- BÖLCS MATILD** (2001): *Anyanyelv – regionális nyelv, identitástudat – regionális identitástudat.*
In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Budapest: Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. 216-224. p.

- BUGARSKI, RANKO** (1997): *Jezik od mira do rata*. Beograd: Čigoja štampa.
- BUGARSKI, RANKO** (1997): *Jezik u društvenoj krizi*. Beograd: Čigoja štampa.
- BUGARSKI, RANKO** (2002): *Lica jezika (sociolingvističke teme)*. Beograd: Biblioteka XX. vek.
- CZIBULKA ZOLTÁN**: *Az állampolgárság, a nemzetiség, az anyanyelv és a vallás összeírásának népszámlálási lehetőségei és problémái. Népszámlálás az ezredfordulón 2. (Tanulmányok)*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal 27-52 p.
- CRYSTAL, DAVID** (2003): *A nyelv enciklopédiája*. Budapest, Osiris Kiadó.
- DE SWAAN, ABRAM** (2004): *A nyelvek társadalma. A globális nyelvrendszer*. Budapest: Typotex Kiadó.
- DENKOVIĆ ANDREA**: *Magyar-horvát kétnyelvűség a közoktatásban* PhD értekezés
doktori.btk.elte.hu/lingv/denkovicandrea/diss.pdf (a letöltés ideje: 2017.01.08.)
- DOBOS BALÁZS** (2013): *Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok*.
Létünk 2013 / különszám 26-43 p.
- CSAPÓ BENŐ** (2001): *A nyelvtanulást és nyelvtudást befolyásoló tényezők*.
Iskolakultúra 8. 25-35.p.
- CSÉCSINÉ MÁRIÁS EMÓKE – HAGYMÁSY TÜNDE – KÖNYVESI TIBOR – TUSKA** (szerk.) (2005)
Oktatási Statisztikai Évkönyv. Budapest: NEFMI.
- CSERESNYÉSI LÁSZLÓ** (2004): *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*.
Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- CSEERNUSNÉ ORTUTAY KATALIN – FORINTOS ÉVA** (2000): *Nyelvi jogok*.
Nyelv, politika, oktatás kiskönyvtár sorozat 3. kötet (sorozatszerk: Lengyel Zsolt)
Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó.
- DEMETER-ZAYZON MÁRIA** (szerk.) (1999): *Kisebbségek Magyarországon*.
Budapest: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal.
- FELFÖLDI RITA** (2011): *A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban*
In: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf>
(a letöltés ideje: 2016.05.06.)
- FERKOV JAKAB** (2014): *A baranyai horvátok közművelődés-története a dualizmus korában (1867–1918)*. PhD értekezés
In: <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=13158>
(a letöltés ideje: 2017.05.14.)
- GÁL NOÉMI** (2010): *A nyelvi revitalizáció. Elméletek, módszerek, lehetőségek*.
Kolozsvár: Szabó T. Attila Nyelvi Intézet – Anyanyelvápolók. Erdélyi Szövetsége.

- GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS** (2012): *„Nyelvében él...” Kárpát-medencei körkép a határon túli magyarok hivatalos anyanyelvhasználati jogairól.*
Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Méry Ratio Kiadó.
- GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS** (2012): *Gondolatok az új nemzetiségi törvényről.*
In: <http://plwp.eu/docs/wp/2012/2012-34-Gerencser.pdf>
(a letöltés ideje: 2016.október 30.)
- GIRASOLI, NIKOLA** (1995): *A nemzeti kisebbségek fogalmáról.* Budapest: Akadémia kiadó.
- GLUHAK, ALEMKO** (1993): *Hrvatski etimološki rječnik.* Zagreb: August Cesarec
- GOMES DE MATOS, FRANCISCO** (2000): *A tanulók és tanárok nyelvi jogai.*
In: Csernusné Ortutay Katalin – Forintos Éva: *Nyelvi jogok.*
Nyelv, politika, oktatás kiskönyvtár sorozat 3. kötet (sorozatszerk: Lengyel Zsolt.)
Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó. 1-13. p.
- GÖNCZ LAJOS** (1985): *A kétnyelvűség pszichológiája.* Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- GRANIĆ, JAGODA** (2009): *Jezična politika i jezična stvarnost.*
Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- GREENBERG, ROBERT** (2005): *Jezik i identitet na balkanu – Raspad srpsko-hrvatskog.*
Zagreb: Srednja Europa.
- EPLÉNYI KATA – KÁNTOR ZOLTÁN** (szerk.) (2012): *Térvesztés és határtalanítás.*
Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet. Lucidus Kiadó.
- ERB MÁRIA – KNIPF ERZSÉBET** (2001): *A magyarországi német kisebbség nyelve és nyelvhasználata az ezredfordulón.*
In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Budapest: Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely. 311-328. p.
- GUSTAWSON, SVEN** (2001): *A kisebbségi szláv nyelvek szociolingvisztikai tipológiája.*
Kisebbségkutatás. 10. évfolyam 1.szám
In: <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00009/25.htm> (a letöltés ideje: 2018.01.20.)
- GYUROK JÁNOS** (1998): *A magyarországi horvátok 1910-1990.*
Pécs: Gálos Nyomdász, Kiadói és Kereskedelmi Kft.
- HAMM, JOSIP** (1974): *Položaj i značaj gradišćansko-hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe.*
Symposion Croaticon. Gradišćanski Hrvati/Die Burgenländischen Kroaten.
W. Braumüller. Wien-Stuttgart, 45-52. p.

- HOMIŠINOVÁ, MÁRIA** (2008): *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban.*
Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat Kiadó.
- HOÓZ ISTVÁN:** *Nemzetiségek Magyarországon* CD-ROM.
Imedias Kiadó – Szomszédváarak Egyesület 2006.
- HORVÁTH ISTVÁN – TÓDOR ERIKA MÁRIA** (szerk.) (2011):
Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvű lét. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó.
- HORVÁTH SÁNDOR** (2005): *A grádistryei horvátok XVI-XX. századi asszimilációjának példái.*
Kisebbségkutatás 2. 181-193. p.
- HUSZÁR ATTILÁNÉ FÁBIÁNKOVITS ERZSÉBET** (2016): *A Magyarországon élő grádistryei horvátok komplex transznacionális identitásának jellemzői.* In: Pozsgai István (szerk.):
Studia Slavica Savariensia 1-2. XI. Nemzetközi Szlavisztikai Napok. 72-78. p.
Szombathely: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó. 179-185 p.
- IMRE ANNA** (1999): *Az idegen nyelvoktatás terjedésének hatása a nemzetiségi nyelvek oktatására.*
In: Vágó Irén (szerk.) *Tartalmi modernizáció a közoktatásban*
Országos Közoktatási Intézet
- IMRE ANNA** (2001): *A nyelv(ek) szerepe a nemzetiségi szülők iskolával szembeni elvárásaiban*
In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Budapest: Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. 329-340. p.
- IMRE ANNA** (2003): *A család és az iskola szerepe a nemzetiségi nyelv megőrzésében*
In: Osvát Anna–Szarka László (szerk.) (2002): *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat a 20.század végén.*
Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet. 69-93. p.
- Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről* (2011)
Szakmai beszámoló a kisebbségi nyelv és népismeret oktatásának vizsgálatáról a nemzetiségi nyelvoktató iskolákban (2011)
In: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/217986220.pdf>
(a letöltés ideje: 2017. december 14.)
- J/4456. számú Beszámoló a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről* (2009. február – 2011. február). Budapest, 2011. október
MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
In: <http://www.parlament.hu/irom39/04456/04456.pdf>
(a letöltés ideje: 2017. december 14.)
- KISS JENŐ** (1995): *Társadalom és nyelvhasználat.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- KISS JENŐ** (2016). *A magyar nyelv és nyelvközösség*. Balaton Akadémiai Kiadó.
- KNIPF ERZSÉBET – ERB MÁRIA** (2001): *A magyarországi német kisebbség nyelve és nyelvhasználata az ezredfordulón*. In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. 311-327. p.
- KONTRA MIKLÓS** (2005): *Magyar nyelvtudomány, társadalmi felelősség, politika*. web.unideb.hu/~tkis/mtu2005kontra.doc (a letöltés ideje: 2017.03.20.)
- KONTRA MIKLÓS** (2010): *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- KORDIĆ, SNJEŽANA** (2010): *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux.
- KOVAČEVIĆ, MARINA – BADURINA, LADA** (2001): *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Biblioteka Dometi.
- KOVÁCS NÓRA – SZARKA LÁSZLÓ** (szerk.) (2002): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KUTHY ERIKA** (2008): *Nyelvpolitikai kérdések az Európai Unió tagállamaiban*. In: [http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15434/kuthy-erika-phd 2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15434/kuthy-erika-phd%202008.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (a letöltés ideje: 2017. január 08.)
- LANSTYÁK ISTVÁN** (1994): *Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között*. Regio – Kisebbség, politika, társadalom (5) 4. 90-116. p.
- LANSTYÁK ISTVÁN** (2000): *A magyar nyelv Szlovákiában. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén (III)*. Budapest-Pozsony: Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- LANSTYÁK ISTVÁN** (2009): *Nyelvi ideológiák és filozófiák*. Fórum Társadalomtudományi Szemle XI. évfolyam 2009/1. 27-44. p.
- LANSTYÁK ISTVÁN – SZABÓMIHÁLY GIZELLA** (szerk.) (2002): *Magyar nyelvtervezés a Kárpát-medencében a 21. században. Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Kiadó 127-141. p.
- LESZNYÁK MÁRTA** (1996): *Kétnyelvűség és kéttannyelvű oktatás*. Magyar Pedagógia 96. 3. 217-230. p.
- MAJTÉNYI BALÁZS – VIZI BALÁZS** (szerk.) (2003): *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- MAJTÉNYI BALÁZS**: *Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok*. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. Budapest: Századvég. 2398-2431. p.

- NÁDOR ORSOLYA** (2002): *Nyelvpolitika: a magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig*. Budapest: BIP.
- NÁDOR ORSOLYA – SZARKA LÁSZLÓ** (szerk.) (2003): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NAVRACSICS JUDIT** (1998): *A kétnyelvű gyermek*. Budapest: Corvina.
- NAVRACSICS JUDIT** (2010): *Egyéni kétnyelvűség*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
- NYOMÁRKAY ISTVÁN** (2007): *Nyelveink múltja és jelene*.
Budapest: ELTE BTK Szláv Filológia Tanszék.
- OCZKOWA, BARBARA** (2010):
Hrvati i njihov jezik. Iz povijesti kodificiranja književnojezične norme.
Zagreb: Školska knjiga.
- ÓDOR BÁLINT** (2011): *A nemzetpolitikai érdekérvényesítés lehetőségei az EU-ban Lisszabon után*. Pro Minoritate, 4. sz.
In: <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2011/ProMino11-3-01-Odor.pdf>
(a letöltés ideje: 2017.11.14.)
- OPAČIĆ, NIVES** (2006): *Hrvatski u zagradama. Globalizacijske jezične stranputice*.
Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- OPAČIĆ, NIVES** (2007): *Hrvatski jezični putokazi. Od razdraganosti preko straha do ravnodušnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- OSVÁT ANNA – SZARKA LÁSZLÓ** (szerk.) (2002):
Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat a 20.század végén.
Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- PÉNTEK JÁNOS** (1999): *A megmaradás esélyei. Anyanyelvű oktatás, magyarságtudomány, egyetem Erdélyben*. Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.
- PÉNTEK JÁNOS** (2014): *Anyanyelv és identitástudat*.
In: http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/70_2014-06-06.PDF (a letöltés ideje: 2017.05.07.)
- PETI-STANTIĆ, ANITA – LANGSTON, KEITH** (2013):
Hrvatsko jezično pitanje danas. Identiteti i ideologije. Zagreb: Srednja Europa.
- PRANJKOVIĆ, IVO** (1997): *Jezikoslovna sporenja*. Zagreb: Suvremenici.
- PRANJKOVIĆ, IVO** (2000): *Hrvatski jezik i nova vlast*. Vijenac, 156, Zagreb.
- PRANJKOVIĆ, IVO** (2008): *Jezici i etnije u bivšoj Jugoslaviji i danas*.
In: Peti-Stantić, Anita (szerk.): *Identitet jezika jezikom izrečen. Zbornik rasprava*.
Zagreb: Srednja Europa. 89-93. p.

PROTUĐER, ILIJA (2004):

Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika (od početka) 1904. do 2004.,

In: KOLO broj 2, Zagreb 79. -110.p.

PUSKÁS TÜNDE (2000): *Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában.*

Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2(1), 69–84.

PUSZTAY JÁNOS (2016): *Nyelv? Politika? Esszék a nyelvi kulturális sokszínűség érdekében.*

Budapest: Nap Kiadó Kft.

ROMSICS IGNÁC (2001): *A trianoni békeszerződés.* Budapest: Osiris.

SAMARDŽIJA, MARKO (1993): *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.*

Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SAMARDŽIJA, MARKO (1993): *Jezični purizam u NDH.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SAMARDŽIJA, MARKO (2004): *Iz triju stoljeca hrvatskog standardnog jezika.*

Zagreb: Matica Hrvatska.

SAMARDŽIJA, MARKO (2006): *Hrvatski kao povijesni jezik.* Zaprešić: Vlastito izdanje.

SAMARDŽIJA, MARKO (2008): *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH.*

Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SÁNDOR KLÁRA (2011): *A magyar nyelv.*

In: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/ch
(a letöltés ideje: 2018.02.02.)

SÁNDOR KLÁRA (2016): *Nyelv és társadalom.* Budapest: Krónika Nova Kiadó Kft.

SÁNDOR KLÁRA (szerk.) (2001): *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás.*

Tanulmányok a társasnyelvészet tanításához. Szeged: JGYF Kiadó.

SAROSÁ CZ GYÖRGY (1973): *Magyarország délszláv nemzetiségei.*

Népi kultúra – Népi társadalom VII. Budapest: Akadémiai Kiadó. 369-390. p.

SCHLETT ISTVÁN (1993): *Kisebbségnézőben.* Budapest: Kossuth Kiadó.

SE SAR, DUBRAVKA – VIDOVI, IVANA (2001):

Jednoslovlje ili jezična kultura ili Što je novogovor učinio hrvatskom jeziku?

In: Sesar, D.–Vidović, I. (szerk.): *Drugi hrvatski slavisticki kongres, zbornik radova I-II,*
Zagreb. 617-623. p.

SILIĆ, JOSIP (1999): *Hrvatski jezik kao sustav i kao standard.* In: Samardžija, M. (szerk.):

Norme i normiranje hrvatskog standardnog jezika. Zagreb. 235-246. p.

ŠKILJAN, DUBRAVKO (1998): *Jezična politika.* Zagreb: Školska knjiga.

ŠKILJAN, DUBRAVKO (2002). *Govor nacije.* Zagreb: Golden marketing.

ŠKILJAN, DUBRAVKO (2002): *Govor nacije* (jezik, nacija, Hrvati). Zagreb: Golden marketing.

- SKUTNABB-KANGAS, TOVE** (1994): *A kisebbségi oktatás fejlődésének szakaszai.*
Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1994. (5) 3. 3-18. p.
- SKUTNABB-KANGAS, TOVE** (1997): *Nyelv, oktatás és a kisebbségek.*
Budapest: Teleki László Alapítvány.
- SOKCSEVITS DÉNES** (2007): *Horvátország Közép-Európa és a Balkán között.*
Budapest: Kreatéka.
- SOKCSEVITS DÉNES** (2011): *Horvátország a 7. századtól napjainkig.*
Budapest: Mundus Novus Könyvek.
- SZAJBÉLY KATALIN – TÓTH JUDIT: Kisebbségvédelem az Európai Unióban**
In: http://epa.oszk.hu/00400/00462/00014/pdf/14_520-.pdf (a letöltés ideje: 2017.12.05.)
- SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET** (2003): *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században.* Budapest: Books In Print.
- SZARKA LÁSZLÓ – OSVÁT ANNA** (szerk.) (2003): *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat.*
Budapest: Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- SZARKA LÁSZLÓ** (2001): *A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága.*
In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely. 30-40. p.
- SZARKA LÁSZLÓ** (2003):
Államnyelv, hivatalos nyelv-kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában.
In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet Közép-Európában.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZARKA LÁSZLÓ** (2004): *Kisebbségi léthelyzetek-közösségi alternatívák.*
Az etnikai csoportok helye a kelet-közép-európai nemzetállamokban.
Budapest: Lucidus Kiadó.
- SZÉPE GYÖRGY – DERÉNYI ANDRÁS** (szerk.) (1999.)
Nyelv, hatalom, egyenlőség: Nyelvpolitikai írások. Budapest: Corvina.
- SZÉPE GYÖRGY** (2001): *Nyelvpolitika: múlt és jövő.* Pécs: Iskolakultúra.
- SZÉPE GYÖRGY:** *Az anyanyelv-használat mint emberi jog.*
Nyelvünk és Kultúránk, 1996/94-95. 101-117. p.
- TAFRA, BRANKA** (1995): *Jezikoslovna razdvojba.* Zagreb: Impresum.
- TAKÁCS GERDA:** *A német nemzetiségi oktatás rendszere napjainkban.*
In: http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_2_76-89.pdf
(a letöltés ideje: 2016.02.14.)
- TEŽAK, STJEPKO** (1991): *Hrvatski naš svagda(š)nji.* Zagreb: Školske novine.

- TEŽAK, STJEPKO (1995):** *Hrvatski naš osebnostni*, Zagreb: Školske novine.
- TEŽAK, STJEPKO (1999):** *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*. Zagreb: Tipex.
- TEŽAK, STJEPKO (2004):** *Hrvatski nas (ne)podobni*, Školske novine: Zagreb.
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2004):** *Határok és identitás.*
A 2001. évi magyarországi népszámláláskor kisebbségi nemzeti-etnikai kötődést vallott külföldön születettek jellemzői.
 In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.*
 Budapest: Akadémiai Kiadó. 135–189. p.
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2008):** *Család és identitás. A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában.*
 Demográfia, 2008. (51.) 4. 329-355. p.
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2009):** *Nyelvi kötődés és identitás.*
 In: Vitári Zsolt (szerk.) *Minderheiten und Mehrheiten in ihren Wechselbeziehungen im südöstlichen Mitteleuropa Festschrift für Gerhard Seewann zum 65. Geburtstag.*
Ünnepi kötet Gerhard Seewann 65. születésnapjára. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2011):** *Kisebbségi elit és önkormányzatok.*
 In: Kovács Imre (szerk.): *Magyarországi elitek, kisebbségi magyar elitek.* 393-467. p.
 Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet.
 Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
 Argumentum Kiadó.
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2013):** *A magyarországi nemzetiségek alapvető demográfiai mutatóinak változásai 2001-2011.*
 In: Máyer Éva (szerk.): *Népszámlálás nemzetiségi adatok 2011.*
 A Barátság című folyóirat melléklete 2013.06.15.
http://epa.oszk.hu/01200/01259/00066/pdf/EPA01259_baratsag_2013_03_belivek_023-055.pdf (a letöltés ideje: 2016.09.20.)
- TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2014):** *Nemzetiségek Magyarországon 2001 – 2011.*
Etnodemográfiai folyamatok a népszámlálások tükrében.
 Kisebbségkutatás 2014. (3). 36-72. p.
- TÓTH JÁNOS (2013):** *Azonosságtudat az olvasztótégelyben. A gradistyei horvátok identitásának szociológiai vizsgálata Magyarországon, különös tekintettel Vas megye 7 településén.*
 Jászberény: Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar.

- TRUDGILL, PETER** (1997): *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGyTF Kiadó.
- VÁMOS ÁGNES** (1998): *Magyarország tannyelvi atlasza*. Budapest: Keraban Kiadó
- VÁMOS ÁGNES** (2001): *A tannyelv fogalma – a tannyelv szerepe*.
In: Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest: Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely. 303-310. p.
- VÁMOS ÁGNES** (2004): *A kisebbségi népismeret oktatása*.
Új pedagógiai szemle 54. évf. 10. sz. 41-50. p.
- VÁMOS ÁGNES** (2004): *A magyarországi nemzetiségi oktatás helyzete*. Budapest: KÁOKSZI.
- VÉGH ANDOR** (2011): *The Western Balkans: European perspective and tradition*. 318 p.
In: Kobilka I. – Pap N. (szerk.) (2011): Budapest: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Hungary.
- VIDMAROVIĆ, ĐURO** (1997): *Hrvatska narodna manjina u Mađarskoj u svjetlu prožimanja kultura i jezika većinskog i matičnog naroda*.
Biblioteca Croatica Hungariae, Knjiga 2. Pečuh, 140-146. p.
- VIZI BALÁZS** (2003): *Az Európai Unió és a kisebbségi nyelvek*.
http://adattar.adatbank.transindex.ro/tanulmany/03_Vizi_Balazs_Az_EU_es_a_kisebbségi_nyelvek.htm (a letöltés ideje: 2017.11.09.)
- VONIĆ, MAJA – VUJIĆ, PERICA**: *Jezična politika u Nezavisnoj državi Hrvatskoj*
In: <http://hrcak.srce.hr/file/95656> (letöltés ideje: 2017.01.6.)
- VLAŠIĆ, MARIJA** (2010): *Tradicija purizma u hrvatskom jezikoslovlju*.
In: file:///C:/Users/Felhasználó/OneDrive/Dokumentumok/IPTX_2002_2_11210_AX0007305_122493_0_24420.pdf (a letöltés ideje: 2018.01.20.)
- VUKAS, BUDISLAV** (1978). *Etničke manjine i međunarodni odnosi*. Zagreb: Školska knjiga.
- ZELLIGER Erzsébet** (szerk.) (2007): *Nyelv, területiség, társadalom*.
A 14. élőnyelvi konferencia előadásai. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.

Mellékletek

Ábrajegyzék

1. ÁBRA	<i>Az egykori Jugoszlávia etnikai térképei</i>	33
2. ÁBRA	<i>Horvátország nemzetiségei a 2011. évi népszámlálás adatai alapján</i>	37
3. ÁBRA	<i>A magyarországi horvátok területi megoszlása</i>	42
4. ÁBRA	<i>A horvát nyelv dialektusainak területi elhelyezkedése</i>	46
5. ÁBRA	<i>A 2001. évi és a 2011. évi nemzetiségre vonatkozó kérdései</i>	48
6. ÁBRA	<i>A hazai nemzetiségek aránya a 2011. évi népszámlálás alapján</i>	49
7. ÁBRA	<i>A magyarországi cigányok, németek, románok, szlovákok, horvátok, szerbek, szlovének létszámalakulása az anyanyelv ismeret alapján 1900–2011 között</i>	50
8. ÁBRA	<i>A horvát nemzetiségűek számának alakulása 1910–2011 között</i>	51
9. ÁBRA	<i>A kisebbségi identitásdeklaráció és az anyanyelv megvallásának összefüggése 1980–2011 között</i>	52
10. ÁBRA	<i>A 2001. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiséghez, anyanyelvhez, a nyelvet családi körben használó és a kultúrához kötődő személyek száma korcsoportok szerinti bontásban</i>	53
11. ÁBRA	<i>A 2001. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók, illetve a horvát kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődő lakosság létszámának korcsoportok szerinti alakulása</i>	53
12. ÁBRA	<i>A 2011. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók létszáma korcsoportok szerinti bontásban</i>	54
13. ÁBRA	<i>A 2011. évi népszámlálás alapján a horvát nemzetiségű, anyanyelvű, a horvát nyelvet családi, baráti körben használók létszámának korcsoportok szerinti alakulása</i>	55
14. ÁBRA	<i>A magyarországi horvátok összlétszámának legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása 2001, 2011</i>	56
15. ÁBRA	<i>A magyarországi horvátok összlétszámának korcsoportok szerinti megoszlása 2001, 2011</i>	57
16. ÁBRA	<i>A horvát anyanyelvűek számának alakulása 1980–2011 között</i>	58
17. ÁBRA	<i>A horvát nemzetiségűek és az anyanyelvi beszélők számának alakulása megyénként, a 2001. évi és a 2011. évi népszámlálás adatai alapján</i>	58

18. ÁBRA	<i>A magyarországi horvátok lakott település típusa szerinti megoszlása 2001, 2011</i>	59
19. ÁBRA	<i>Ajánlás a nemzetiségi iskolákban a NAT műveltségi területek százalékos arányaira</i>	67
20. ÁBRA	<i>A nyelvpolitika, nyelvoktatás-politika és tannyelvpolitika összefüggései</i>	71
21. ÁBRA	<i>A nyelv és tantárgya találkozásait leíró, Európában használatos különböző terminológiák és tartalmuk egymáshoz való viszonya</i>	73
22. ÁBRA	<i>A 2018-as évre előirányzott 1 220,2 millió forint állami támogatás megoszlása</i>	76
23. ÁBRA	<i>A nemzetiségi nevelésben és oktatásban résztvevők létszám alakulása (óvodás gyermekek, tanulók, hallgatók száma a nappali oktatásban)</i>	78
24. ÁBRA	<i>A hazai horvát nemzetiségi oktatást folytató intézmények típusai és tanulói létszáma a 2016/2017-es tanévben</i>	79
25. ÁBRA	<i>A vizsgált kéttannyelvű horvát nemzetiségi oktatási intézményekbe járó tanulók létszám alakulása 2006/2007–2016/2017 között</i>	80
26. ÁBRA	<i>Az egyetemi képzésben résztvevő hallgatók létszámának alakulása 2007/2008–2017/2018 között</i>	84
27. ÁBRA	<i>A bajai Eötvös József Főiskola nemzetiségi óvodapedagógus-, és nemzetiségi tanító képzésére járó hallgatók létszám alakulása 2007–2017 között</i>	85
28. ÁBRA	<i>A teljes minta anyanyelv szerinti százalékos megoszlása</i>	98
29. ÁBRA	<i>Az elsőként elsajátított nyelv százalékos megoszlása</i>	98
30. ÁBRA	<i>A másodikként elsajátított nyelv százalékos arányai</i>	99
31. ÁBRA	<i>A második nyelv elsajátításának forrásai</i>	100
32. ÁBRA	<i>A szülők iskolai végzettség szerinti százalékos megoszlása</i>	101
33. ÁBRA	<i>Az édesanyák anyanyelvének változatai</i>	102
34. ÁBRA	<i>Az édesapák anyanyelvének változatai</i>	102
35. ÁBRA	<i>A családi szinten zajló nyelvhasználat: a tanulók által választott nyelv százalékos megoszlása</i>	104
36. ÁBRA	<i>A családi szinten zajló nyelvhasználat: a tanulókhöz szólók által választott nyelv százalékos megoszlása</i>	107
37. ÁBRA	<i>A családi szinten zajló nyelvhasználat: az édesanya által választott nyelv százalékos megoszlása</i>	108
38. ÁBRA	<i>A családi szinten zajló nyelvhasználat: az édesapa által választott nyelv százalékos megoszlása</i>	109

39. ÁBRA	<i>A családi szinten zajló nyelvhasználat: a testvér által választott nyelv százalékos megoszlása</i>	110
40. ÁBRA	<i>A folyóiratolvasás vagy szépirodalomolvasás százalékos nyelvi aránya</i>	112
41. ÁBRA	<i>A rádióműsorok hallgatóinak száma, és az általuk választott nyelv összefüggése</i>	113
42. ÁBRA	<i>A televíziós adásokat nézők száma és az általuk választott nyelv összefüggése</i>	114
43. ÁBRA	<i>A nyelvhasználati szinterek vizsgálata: az ima, a gondolkodás, a számolás, a káromkodás nyelvének százalékos megoszlása</i>	115
44. ÁBRA	<i>A nyelvtudás megítélésének százalékos aránya</i>	116
45. ÁBRA	<i>A teljes minta értés, beszéd, olvasás és írás szerinti százalékos megoszlása</i>	117
46. ÁBRA	<i>A nyelvek kedveltsége a válaszadók száma alapján</i>	120
47. ÁBRA	<i>A nyelvtudás megítélése a válaszadók száma, és a nyelvek összefüggésében</i>	120
48. ÁBRA	<i>A nyelvi attitűdre vonatkozó kérdésekre adott válaszok százalékos aránya</i>	123
49. ÁBRA	<i>A Hol beszélnek szebben horvátul? – kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása</i>	125
50. ÁBRA	<i>A Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak horvátul? – kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása</i>	127
51. ÁBRA	<i>A nyelvválasztást bíráló megjegyzések százalékos megoszlása</i>	128
52. ÁBRA	<i>Az UNESCO által létrehozott keretrendszer</i>	138
53. ÁBRA	<i>A horvát nemzetiségi nyelv- és irodalom vizsgatárgy a kétszintű érettségi rendszerben</i>	154
54. ÁBRA	<i>A horvát mint élő idegen nyelv vizsgatárgy a kétszintű érettségi rendszerben</i>	156
55. ÁBRA	<i>A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B1 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2009–2017 között</i>	157
56. ÁBRA	<i>A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B2 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2009–2013 között</i>	158
57. ÁBRA	<i>A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből B2 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2014–2017 között</i>	158
58. ÁBRA	<i>A Pécsi Tudományegyetem Idegen Nyelvi Központjában horvát nyelvből C1 vizsgatípusra jelentkezők számának és vizsgaeredményének alakulása 2010–2017 között</i>	159

A kutatás kérdőív mintája

KÉRDŐÍV

Dátum:

Nem: nő / férfi

I.

1. Az iskola neve:
2. Osztályod:
3. Mikor születted?
4. Milyen nyelvű óvodába jártál?
5. Melyik nyelvet tartod anyanyelvednek?
6. Tavalyi átlagosztályzatod:
7. Tavalyi osztályzatod magyar nyelvből:
8. Tavalyi osztályzatod horvát nyelvből:
9. Édesanyád születési helye:
származási helye:
életkora:
anyanyelve:
iskolai végzettsége:
foglalkozása:
Milyen tannyelvű általános iskolába járt?
10. Édesapád születési helye:
származási helye:
életkora:
anyanyelve:
iskolai végzettsége:
foglalkozása:
Milyen tannyelvű általános iskolába járt?

II. Nyelvhasználat szinterei

Válaszolj a következő kérdésekre úgy, hogy a felajánlott öt lehetőség közül minden sorban kiválasztod a rád vonatkozót, és azt bekarikázod. A lehetőségek a következők:

A = mindig magyarul

B = többnyire magyarul, de néha horvátul is

C = egyforma gyakran magyarul és horvátul

D = többnyire horvátul, de néha magyarul is

E = mindig horvátul

1. *Melyik nyelven beszélsz a következő egyénekkal?*

édesanyáddal	A	B	C	D	E
édesapáddal	A	B	C	D	E
anyai nagyanyáddal	A	B	C	D	E
anyai nagyapáddal	A	B	C	D	E
apai nagyanyáddal	A	B	C	D	E
apai nagyapáddal	A	B	C	D	E
testvére(i)ddel	A	B	C	D	E
rokonaiddal	A	B	C	D	E
barátaiddal	A	B	C	D	E
szomszédokkal	A	B	C	D	E
tanáraiddal	A	B	C	D	E
osztálytársaiddal	A	B	C	D	E

2. *Melyik nyelven beszélnek hozzád a következő egyének?*

édesanyád	A	B	C	D	E
édesapád	A	B	C	D	E
anyai nagyanyád	A	B	C	D	E
anyai nagyapád	A	B	C	D	E
apai nagyanyád	A	B	C	D	E
apai nagyapád	A	B	C	D	E
testvére(i)d	A	B	C	D	E
rokonaid	A	B	C	D	E
barátaid	A	B	C	D	E
szomszédok	A	B	C	D	E
tanárok	A	B	C	D	E
osztálytársaid	A	B	C	D	E

3. Melyik nyelven beszél édesanyád a következő egyénekkal?

saját szüleivel	A	B	C	D	E
édesapád szüleivel	A	B	C	D	E
édesapáddal	A	B	C	D	E
testvére(i)ddel	A	B	C	D	E
rokonokkal	A	B	C	D	E
barátokkal	A	B	C	D	E
szomszédokkal	A	B	C	D	E

4. Melyik nyelven beszél édesapád a következő egyénekkal?

saját szüleivel	A	B	C	D	E
édesanyád szüleivel	A	B	C	D	E
édesanyáddal	A	B	C	D	E
testvére(i)ddel	A	B	C	D	E
rokonokkal	A	B	C	D	E
barátokkal	A	B	C	D	E
szomszédokkal	A	B	C	D	E

5. Melyik nyelven beszél(nek) testvére(id) a következő egyénekkal?

veled	A	B	C	D	E
édesanyáddal	A	B	C	D	E
édesapáddal	A	B	C	D	E
anyai nagymamáddal	A	B	C	D	E
anyai nagyapáddal	A	B	C	D	E
apai nagymamáddal	A	B	C	D	E
apai nagyapáddal	A	B	C	D	E
rokonokkal	A	B	C	D	E
barátokkal	A	B	C	D	E
szomszédokkal	A	B	C	D	E

6. Melyik nyelven olvasol újságot, folyóiratot vagy szépirodalmat?

A B C D E

7. Milyen nyelvű rádióműsorokat hallgatsz?

A B C D E

8. *Milyen nyelvű tévéműsorokat nézel?*

A B C D E

9. *Milyen nyelvű könyvek vannak a családjában?*

A B C D E

10. *Szoktad-e olvasgatni őket?*

Igen / Nem

11. *Melyik nyelven szoktál...?*

imádkozni	A	B	C	D	E
gondolkozni	A	B	C	D	E
számolni	A	B	C	D	E
káromkodni	A	B	C	D	E
állatokhoz szólni	A	B	C	D	E

III. Nyelvtudás

1. *Milyen a nyelvtudásod?*

- a) sokkal jobban tudok magyarul, mint horvátul
- b) valamivel jobban tudok magyarul, mint horvátul
- c) nagyjából egyformán tudok magyarul és horvátul
- d) valamivel jobban tudok horvátul, mint magyarul
- e) sokkal jobban tudok horvátul, mint magyarul
- f) csak magyarul tudok

2. *A veled egykorúakhoz viszonyítva milyen mértékben ÉRTESZ, BESZÉLSZ, OLVASOL és ÍRSZ magyarul, illetve horvátul?*

Karikázd be mind a négy esetben a rád vonatkozó választ!

- A. a) Sokkal jobban **értek** magyarul, mint horvátul
- b) Egy kicsit jobban **értek** magyarul, mint horvátul
- c) Egyformán **értek** magyarul és horvátul
- d) Egy kicsit jobban **értek** horvátul, mint magyarul
- e) Sokkal jobban **értek** horvátul, mint magyarul

- B. a) Sokkal jobban **beszélek** magyarul, mint horvátul
 b) Egy kicsit jobban **beszélek** magyarul, mint horvátul
 c) Egyformán **beszélek** magyarul és horvátul
 d) Egy kicsit **beszélek** beszélek horvátul, mint magyarul
 e) Sokkal jobban **beszélek** horvátul, mint magyarul

- C. a) Sokkal jobban **olvasok** magyarul, mint horvátul
 b) Egy kicsit jobban **olvasok** magyarul, mint horvátul
 c) Egyformán **olvasok** magyarul és horvátul
 d) Egy kicsit **olvasok** olvasok horvátul, mint magyarul
 e) Sokkal **olvasok** olvasok horvátul, mint magyarul

- D. a) Sokkal jobban **írok** magyarul, mint horvátul
 b) Egy kicsit jobban **írok** magyarul, mint horvátul
 c) Egyformán **írok** magyarul és horvátul
 d) Egy kicsit jobban **írok** horvátul, mint magyarul
 e) Sokkal jobban **írok** horvátul, mint magyarul

E. Ha mindkét nyelven tudsz írni, mit szoktál írni?

magyarul:

.....

horvátul:

.....

3. *Milyen szinten beszéled a következő nyelveket?
 A megfelelő rubrikába tegyél egy X-et!*

<i>nyelvek</i>	MAGYARUL	HORVÁTUL	EGYÉB NYELVEN
6) anyanyelvi szinten			
5) nagyon jól			
4) jól			
3) nem nagyon jól			
2) alig néhány szót			
1) nem beszélek, csak értek			
0) sehogy			

IV. Nyelvi attitúd

1. *Melyik nyelvet tanultad meg először?*

a) magyar b) horvát c) egyéb:

2. *Mikor tanultad meg a második nyelvet?*

Melyik az? a) magyar

b) horvát

c) egyéb

Kitől?

3. *Milyen nyelven beszélsz még eszeleg?*

Hol és kitől tanultad meg?

Mikor?

4. *Melyik nyelvet szereted jobban?*

a) magyar b) horvát c) egyéb:

5. *Melyik nyelven tudod könnyebben kifejezni magad?*

a) magyar b) horvát c) egyéb:

6. *Ismeretlenek észreveszik, hogy kétnyelvű vagy?* Igen / Nem

7. *Ha nem vagy gyengén tudsz horvátul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd a tudásodat javítani?*

Igen / Nem

Miért?

.....
.....

8. *Szerinted jó, hasznos az, ha tud valaki horvátul?* Igen / Nem

Miért?

.....

.....

9. *Tetszik neked a horvát nyelv?* Igen / Nem

Miért?

.....

.....

10. *Ha nem vagy gyengén tudsz magyarul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd a tudásodat javítani?*

Igen / Nem

Miért?

.....

.....

11. *Szerinted jó az, ha tud valaki magyarul?* Igen / Nem

Miért?

.....

.....

12. *Tetszik neked a magyar nyelv?* Igen / Nem

Miért?

.....

.....

13. *Hol beszélnek szebben horvátul?*

Magyarországon. *Miért?*

.....

Horvátországban. *Miért?*

.....

.....

14. Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak horvátul?

Igen / Nem

Írj néhány példát:

.....

.....

15. Vannak olyan dolgok, amelyek jobban hangzanak magyarul?

Igen / Nem

Írj néhány példát:

.....

.....

16. Előfordult már, hogy valaki rád szólt, hogy ne beszélj horvátul?

Igen / Nem

Ha igen, mi történt?

.....

.....

.....

Milyen észrevételeid, megjegyzéseid vannak a kérdőívvel és a kétnyelvűséggel kapcsolatban?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A kutatási adatok összesítő táblázatai

I_5_anyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	bosnyák	1	,6	,6	,6
	görög	1	,6	,6	1,2
	horvát	28	16,8	17,3	18,5
	magyar	117	70,1	72,2	90,7
	magyar / horvát	1	,6	,6	91,4
	magyar/olasz	2	1,2	1,2	92,6
	macedón	2	1,2	1,2	93,8
	mindkettő	1	,6	,6	94,4
	szerb	9	5,4	5,6	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	5	3,0		
Total		167	100,0		

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I_6_atlag	163	2	5	3,92	,615
Valid N (listwise)	163				

II_9_konyv

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	59	35,3	36,2	36,2
	többnyire magyarul, de néha horvátul	43	25,7	26,4	62,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	40	24,0	24,5	87,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,1	90,2
	mindig horvátul	16	9,6	9,8	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_6_ujsag

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	69	41,3	42,3	42,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	43	25,7	26,4	68,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	29	17,4	17,8	86,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,5	89,0
	mindig horvátul	18	10,8	11,0	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_7_radio

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	74	44,3	45,1	45,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	22	13,2	13,4	58,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	36	21,6	22,0	80,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	19	11,4	11,6	92,1
	mindig horvátul	13	7,8	7,9	100,0
	Total	164	98,2	100,0	
Missing	System	3	1,8		
Total		167	100,0		

II_8_teve

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	80	47,9	50,3	50,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	35	21,0	22,0	72,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	21	12,6	13,2	85,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,4	89,9
	mindig horvátul	16	9,6	10,1	100,0
	Total	159	95,2	100,0	
Missing	System	8	4,8		
Total		167	100,0		

II_11_ima

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	77	46,1	57,0	57,0
	többnyire magyarul, de néha horvátul	12	7,2	8,9	65,9
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	19	11,4	14,1	80,0
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	1	,6	,7	80,7
	mindig horvátul	26	15,6	19,3	100,0
	Total	135	80,8	100,0	
Missing	System	32	19,2		
Total		167	100,0		

II_11_gondol

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	79	47,3	48,5	48,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	35	21,0	21,5	69,9
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	28	16,8	17,2	87,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,8	89,0
	mindig horvátul	18	10,8	11,0	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_11_szamol

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	92	55,1	56,1	56,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	27	16,2	16,5	72,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	23	13,8	14,0	86,6
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,8	88,4
	mindig horvátul	19	11,4	11,6	100,0
	Total	164	98,2	100,0	
Missing	System	3	1,8		
Total		167	100,0		

II_11_karom

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	37	22,2	23,1	23,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	36	21,6	22,5	45,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	63	37,7	39,4	85,0
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,1	88,1
	mindig horvátul	19	11,4	11,9	100,0
	Total	160	95,8	100,0	
Missing	System	7	4,2		
Total		167	100,0		

I_9_anya_isk

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alapfok	2	1,2	1,3	1,3
	szakmunkás	6	3,6	3,9	5,2
	középfok	52	31,1	33,5	38,7
	felsőfok	95	56,9	61,3	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	12	7,2		
Total		167	100,0		

I_10_apa_isk

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alapfok	2	1,2	1,4	1,4
	szakmunkás	16	9,6	11,0	12,3
	szakiskola	3	1,8	2,1	14,4
	középfok	64	38,3	43,8	58,2
	felsőfok	61	36,5	41,8	100,0
	Total	146	87,4	100,0	
Missing	System	21	12,6		
Total		167	100,0		

II_3_any_szulo

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	107	64,1	66,9	66,9
	többnyire magyarul, de néha horvátul	13	7,8	8,1	75,0
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	11	6,6	6,9	81,9
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	3,8	85,6
	mindig horvátul	23	13,8	14,4	100,0
	Total	160	95,8	100,0	
Missing	System	7	4,2		
Total		167	100,0		

II_3_any_apaszul

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	114	68,3	73,5	73,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	5	3,0	3,2	76,8
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	3	1,8	1,9	78,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,9	80,6
	mindig horvátul	30	18,0	19,4	100,0
	Total	155	92,8	100,0	
Missing	System	12	7,2		
Total		167	100,0		

II_3_any_apa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	121	72,5	77,6	77,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	4	2,4	2,6	80,1
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	4	2,4	2,6	82,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,9	84,6
	mindig horvátul	24	14,4	15,4	100,0
	Total	156	93,4	100,0	
Missing	System	11	6,6		
Total		167	100,0		

II_3_any_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	102	61,1	63,4	63,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	15	9,0	9,3	72,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	17	10,2	10,6	83,2
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,3	87,6
	mindig horvátul	20	12,0	12,4	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

II_3_any_apa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	121	72,5	77,6	77,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	4	2,4	2,6	80,1
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	4	2,4	2,6	82,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,9	84,6
	mindig horvátul	24	14,4	15,4	100,0
	Total	156	93,4	100,0	
Missing	System	11	6,6		
Total		167	100,0		

II_3_any_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	102	61,1	63,4	63,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	15	9,0	9,3	72,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	17	10,2	10,6	83,2
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,3	87,6
	mindig horvátul	20	12,0	12,4	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

II_3_any_barat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	116	69,5	71,2	71,2
	többnyire magyarul, de néha horvátul	7	4,2	4,3	75,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	18	10,8	11,0	86,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,1	89,6
	mindig horvátul	17	10,2	10,4	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_3_any_szomsz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	131	78,4	81,4	81,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	4	2,4	2,5	83,9
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	3	1,8	1,9	85,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,5	88,2
	mindig horvátul	19	11,4	11,8	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

II_4_apa_szulo

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	95	56,9	61,7	61,7
	többnyire magyarul, de néha horvátul	4	2,4	2,6	64,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	9	5,4	5,8	70,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	11	6,6	7,1	77,3
	mindig horvátul	35	21,0	22,7	100,0
	Total	154	92,2	100,0	
Missing	System	13	7,8		
Total		167	100,0		

II_4_apa_anyaszul

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	118	70,7	77,1	77,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	2	1,2	1,3	78,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	3,9	82,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,3	85,6
	mindig horvátul	22	13,2	14,4	100,0
	Total	153	91,6	100,0	
Missing	System	14	8,4		
Total		167	100,0		

II_4_apa_anya

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	118	70,7	75,6	75,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	5	3,0	3,2	78,8
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	3,8	82,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	3,8	86,5
	mindig horvátul	21	12,6	13,5	100,0
	Total	156	93,4	100,0	
Missing	System	11	6,6		
Total		167	100,0		

II_4_apa_testver

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	65,8	65,8
	többnyire magyarul, de néha horvátul	13	7,8	8,9	74,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	9	5,4	6,2	80,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,4	84,2
	mindig horvátul	23	13,8	15,8	100,0
	Total	146	87,4	100,0	
Missing	System	21	12,6		
Total		167	100,0		

II_4_apa_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	62,3	62,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	14	8,4	9,1	71,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	14	8,4	9,1	80,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	9	5,4	5,8	86,4
	mindig horvátul	21	12,6	13,6	100,0
	Total	154	92,2	100,0	
Missing	System	13	7,8		
Total		167	100,0		

II_4_apa_barat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	62,3	62,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	11	6,6	7,1	69,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	20	12,0	13,0	82,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	3,9	86,4
	mindig horvátul	21	12,6	13,6	100,0
	Total	154	92,2	100,0	
Missing	System	13	7,8		
Total		167	100,0		

II_4_apa_szomsz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	128	76,6	81,5	81,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	1	,6	,6	82,2
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	3,8	86,0
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,3	87,3
	mindig horvátul	20	12,0	12,7	100,0
	Total	157	94,0	100,0	
Missing	System	10	6,0		
Total		167	100,0		

II_5_test_te

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	82	49,1	57,7	57,7
	többnyire magyarul, de néha horvátul	25	15,0	17,6	75,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	12	7,2	8,5	83,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,8	86,6
	mindig horvátul	19	11,4	13,4	100,0
	Total	142	85,0	100,0	
Missing	System	25	15,0		
Total		167	100,0		

II_5_testv_apa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	69,1	69,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	13	7,8	9,4	78,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	5	3,0	3,6	82,0
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	2,2	84,2
	mindig horvátul	22	13,2	15,8	100,0
	Total	139	83,2	100,0	
Missing	System	28	16,8		
Total		167	100,0		

II_5_testv_anya

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	102	61,1	71,3	71,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	9	5,4	6,3	77,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	8	4,8	5,6	83,2
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	2,1	85,3
	mindig horvátul	21	12,6	14,7	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

II_5_testv_any_nagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	105	62,9	76,1	76,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	6	3,6	4,3	80,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	7	4,2	5,1	85,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	1	,6	,7	86,2
	mindig horvátul	19	11,4	13,8	100,0
	Total	138	82,6	100,0	
Missing	System	29	17,4		
Total		167	100,0		

II_5_testv_any_nagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	103	61,7	76,9	76,9
	többnyire magyarul, de néha horvátul	5	3,0	3,7	80,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	4,5	85,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	1	,6	,7	85,8
	mindig horvátul	19	11,4	14,2	100,0
	Total	134	80,2	100,0	
Missing	System	33	19,8		
Total		167	100,0		

II_5_testv_ap_nagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	73,8	73,8
	többnyire magyarul, de néha horvátul	8	4,8	6,2	80,0
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	3	1,8	2,3	82,3
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,5	83,8
	mindig horvátul	21	12,6	16,2	100,0
	Total	130	77,8	100,0	
Missing	System	37	22,2		
Total		167	100,0		

II_5_testv_ap_nagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	96	57,5	74,4	74,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	5	3,0	3,9	78,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	3	1,8	2,3	80,6
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,6	82,2
	mindig horvátul	23	13,8	17,8	100,0
	Total	129	77,2	100,0	
Missing	System	38	22,8		
Total		167	100,0		

II_5_testv_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	97	58,1	67,8	67,8
	többnyire magyarul, de néha horvátul	8	4,8	5,6	73,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	17	10,2	11,9	85,3
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	2,1	87,4
	mindig horvátul	18	10,8	12,6	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

II_5_testv_barat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	98	58,7	68,5	68,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	16	9,6	11,2	79,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	11	6,6	7,7	87,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,4	88,8
	mindig horvátul	16	9,6	11,2	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

II_5_testv_szomsz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	116	69,5	81,1	81,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	3	1,8	2,1	83,2
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	7	4,2	4,9	88,1
	mindig horvátul	17	10,2	11,9	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

IV_1_első_ny

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	horvát	22	13,2	13,3	13,3
	horvát / magyar	2	1,2	1,2	14,5
	koszovói	1	,6	,6	15,1
	magyar	118	70,7	71,1	86,1
	magyar / horvát	7	4,2	4,2	90,4
	magyar / horvát / görög	1	,6	,6	91,0
	macedón	2	1,2	1,2	92,2
	olasz / magyar	1	,6	,6	92,8
	örmény	1	,6	,6	93,4
	román	1	,6	,6	94,0
	szerb	10	6,0	6,0	100,0
	Total		166	99,4	100,0
Missing	System	1	,6		
Total		167	100,0		

IV_2_melyik

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	angol	22	13,2	13,7	13,7
	francia	1	,6	,6	14,3
	horvát	113	67,7	70,2	84,5
	magyar	20	12,0	12,4	96,9
	német	2	1,2	1,2	98,1
	olasz	1	,6	,6	98,8
	orosz	2	1,2	1,2	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

IV_2_kitől

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	anya	5	3,0	3,3	3,3
	anya / tanárok	1	,6	,7	3,9
	apa	12	7,2	7,8	11,8
	barátok	3	1,8	2,0	13,7
	család	6	3,6	3,9	17,6
	család / óvónő	1	,6	,7	8,3
	gyerekek, óvónők	1	,6	,7	19,0
	iskola	9	5,4	5,9	24,8
	környezetben élők	1	,6	,7	25,5
	magamtól	1	,6	,7	26,1
	média	2	1,2	1,3	27,5
	nagyi / óvónő	1	,6	,7	28,1
	nagyszülők	6	3,6	3,9	32,0
	óvónő	23	13,8	15,0	47,1
	suli / család	1	,6	,7	47,7
	szülők	8	4,8	5,2	52,9
	tanárok	72	43,1	47,1	100,0
	Total	153	91,6	100,0	
Missing	System	14	8,4		
Total		167	100,0		

IV_3_kitol

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	anya	2	1,2	1,6	1,6
	anya / tanárok	1	,6	,8	2,4
	barátok	1	,6	,8	3,2
	báty	1	,6	,8	4,0
	filmek	1	,6	,8	4,8
	gyermekkor	6	3,6	4,8	9,7
	internet	1	,6	,8	10,5
	magamtó, tanáramtól	1	,6	,8	11,3
	magamtól	1	,6	,8	12,1
	nevelőapa	1	,6	,8	12,9
	óvónő	2	1,2	1,6	14,5
	szülő / tanár	3	1,8	2,4	16,9
	szülők	1	,6	,8	17,7
	tanárok	100	59,9	80,6	98,4
	tanárok / média	1	,6	,8	99,2
	tanárok / rokonok	1	,6	,8	100,0
	Total	124	74,3	100,0	
Missing	System	43	25,7		
Total		167	100,0		

III_2_A_ert

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Sokkal jobban értek magyarul, mint horvátul	43	25,7	26,1	26,1
	Egy kicsit jobban értek magyarul, mint horvátul	48	28,7	29,1	55,2
	Egyformán értek magyarul és horvátul	48	28,7	29,1	84,2
	Egy kicsit jobban értek horvátul, mint magyarul	11	6,6	6,7	90,9
	Sokkal jobban értek horvátul, mint magyarul	15	9,0	9,1	100,0
		Total	165	98,8	100,0
Missing	System	2	1,2		
Total		167	100,0		

III_2_B_beszél

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Sokkal jobban beszélek magyarul, mint horvátul	66	39,5	40,2	40,2
	Egy kicsit jobban beszélek magyarul, mint horvátul	49	29,3	29,9	70,1
	Egyformán beszélek magyarul és horvátul	26	15,6	15,9	86,0
	Egy kicsit jobban beszélek horvátul, mint magyarul	6	3,6	3,7	89,6
	Sokkal jobban beszélek horvátul, mint magyarul	17	10,2	10,4	100,0
	Total	164	98,2	100,0	
Missing	System	3	1,8		
Total		167	100,0		

III_2_C_olvas

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Sokkal jobban olvasok magyarul, mint horvátul	38	22,8	23,0	23,0
	Egy kicsit jobban olvasok magyarul, mint horvátul	40	24,0	24,2	47,3
	Egyformán olvasok magyarul és horvátul	65	38,9	39,4	86,7
	Egy kicsit jobban olvasok horvátul, mint magyarul	6	3,6	3,6	90,3
	Sokkal jobban olvasok horvátul, mint magyarul	16	9,6	9,7	100,0
	Total	165	98,8	100,0	
Missing	System	2	1,2		
Total		167	100,0		

III_2_D_ir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Sokkal jobban írok magyarul, mint horvátul	36	21,6	22,2	22,2
	Egy kicsit jobban írok magyarul, mint horvátul	29	17,4	17,9	40,1
	Egyformán írok magyarul és horvátul	65	38,9	40,1	80,2
	Egy kicsit jobban írok horvátul, mint magyarul	13	7,8	8,0	88,3
	Sokkal jobban írok horvátul, mint magyarul	19	11,4	11,7	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	5	3,0		
Total		167	100,0		

II_1_te_anya

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	99	59,3	60,7	60,7
	többnyire magyarul, de néha horvátul	28	16,8	17,2	77,9
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	9	5,4	5,5	83,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	3,7	87,1
	mindig horvátul	21	12,6	12,9	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_1_te_apa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	94	56,3	59,5	59,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	21	12,6	13,3	72,8
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	11	6,6	7,0	79,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,5	82,3
	mindig horvátul	28	16,8	17,7	100,0
	Total	158	94,6	100,0	
Missing	System	9	5,4		
Total		167	100,0		

II_1_te_anynagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	106	63,5	67,5	67,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	14	8,4	8,9	76,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	8	4,8	5,1	81,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	9	5,4	5,7	87,3
	mindig horvátul	20	12,0	12,7	100,0
	Total	157	94,0	100,0	
Missing	System	10	6,0		
Total		167	100,0		

II_1_te_ anynagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	104	62,3	72,7	72,7
	többnyire magyarul, de néha horvátul	7	4,2	4,9	77,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	7	4,2	4,9	82,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	4,2	86,7
	mindig horvátul	19	11,4	13,3	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

II_1_te_ apanagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	92	55,1	62,2	62,2
	többnyire magyarul, de néha horvátul	12	7,2	8,1	70,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	12	7,2	8,1	78,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,7	81,1
	mindig horvátul	28	16,8	18,9	100,0
	Total	148	88,6	100,0	
Missing	System	19	11,4		
Total		167	100,0		

II_1_te_apanagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	94	56,3	67,6	67,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	8	4,	5,8	73,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	4,3	77,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,6	81,3
	mindig horvátul	26	15,6	18,7	100,0
	Total	139	83,2	100,0	
Missing	System	28	16,8		
Total		167	100,0		

II_1_te_testver

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	81	48,5	54,4	54,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	29	17,4	19,5	73,8
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	15	9,0	10,1	83,9
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,7	86,6
	mindig horvátul	20	12,0	13,4	100,0
	Total	149	89,2	100,0	
Missing	System	18	10,8		
Total		167	100,0		

II_1_te_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	89	53,3	55,3	55,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	31	18,6	19,3	74,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	18	10,8	11,2	85,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,5	88,2
	mindig horvátul	19	11,4	11,8	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

II_1_te_barat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	69	41,3	42,1	42,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	47	28,1	28,7	70,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	28	16,8	17,1	87,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,0	90,9
	mindig horvátul	15	9,0	9,1	100,0
	Total	164	98,2	100,0	
Missing	System	3	1,8		
Total		167	100,0		

II_1_te_szomsz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	130	77,8	80,2	80,2
	többnyire magyarul, de néha horvátul	7	4,2	4,3	84,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	6	3,6	3,7	88,3
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,2	89,5
	mindig horvátul	17	10,2	10,5	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	5	3,0		
Total		167	100,0		

II_1_te_tanar

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	10	6,0	6,1	6,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	20	12,0	12,2	18,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	73	43,7	44,5	62,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	54	32,3	32,9	95,7
	mindig horvátul	7	4,2	4,3	100,0
	Total	164	98,2	100,0	
Missing	System	3	1,8		
Total		167	100,0		

II_1_te_osztalyt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	45	26,9	27,3	27,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	71	42,5	43,0	70,3
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	32	19,2	19,4	89,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	13	7,8	7,9	97,6
	mindig horvátul	4	2,4	2,4	100,0
	Total	165	98,8	100,0	
Missing	System	2	1,2		
Total		167	100,0		

I_2_ok_anya

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	95	56,9	58,6	58,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	29	17,4	17,9	76,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	8	4,8	4,9	81,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	8	4,8	4,9	86,4
	mindig horvátul	22	13,2	13,6	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	5	3,0		
Total		167	100,0		

– melyik nyelven beszélnek hozzájuk (%)

II_2_ok_apa

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	93	55,7	59,6	59,6
	többnyire magyarul, de néha horvátul	21	12,6	13,5	73,1
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	10	6,0	6,4	79,5
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,6	82,1
	mindig horvátul	28	16,8	17,9	100,0
	Total	156	93,4	100,0	
Missing	System	11	6,6		
Total		167	100,0		

II_2_ok_anynagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	104	62,3	67,5	67,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	11	6,6	7,1	74,7
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	11	6,6	7,1	81,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,5	86,4
	mindig horvátul	21	12,6	13,6	100,0
	Total	154	92,2	100,0	
Missing	System	13	7,8		
Total		167	100,0		

II_2_ok_anynagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	104	62,3	72,7	72,7
	többnyire magyarul, de néha horvátul	4	2,4	2,8	75,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	7	4,2	4,9	80,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,9	85,3
	mindig horvátul	21	12,6	14,7	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

II_2_ok_apanagyany

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	94	56,3	63,5	63,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	9	5,4	6,1	69,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	10	6,0	6,8	76,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	4	2,4	2,7	79,1
	mindig horvátul	31	18,6	20,9	100,0
	Total	148	88,6	100,0	
Missing	System	19	11,4		
Total		167	100,0		

II_2_ok_apanagyap

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	94	56,3	67,1	67,1
	többnyire magyarul, de néha horvátul	6	3,6	4,3	71,4
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	5	3,0	3,6	75,0
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	5	3,0	3,6	78,6
	mindig horvátul	30	18,0	21,4	100,0
	Total	140	83,8	100,0	
Missing	System	27	16,2		
Total		167	100,0		

II_2_ok_testver

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	91	54,5	60,3	60,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	23	13,8	15,2	75,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	11	6,6	7,3	82,8
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	7	4,2	4,6	87,4
	mindig horvátul	19	11,4	12,6	100,0
	Total	151	90,4	100,0	
Missing	System	16	9,6		
Total		167	100,0		

II_2_ok_rokon

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	92	55,1	56,8	56,8
	többnyire magyarul, de néha horvátul	28	16,8	17,3	74,1
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	22	13,2	13,6	87,7
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	2	1,2	1,2	88,9
	mindig horvátul	18	10,8	11,1	100,0
	Total	162	97,0	100,0	
Missing	System	5	3,0		
Total		167	100,0		

II_2_ok_barat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	74	44,3	45,4	45,4
	többnyire magyarul, de néha horvátul	46	27,5	28,2	73,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	22	13,2	13,5	87,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	6	3,6	3,7	90,8
	mindig horvátul	15	9,0	9,2	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_2_ok_szomsz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	128	76,6	78,5	78,5
	többnyire magyarul, de néha horvátul	9	5,4	5,5	84,0
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	5	3,0	3,1	87,1
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	3	1,8	1,8	89,0
	mindig horvátul	18	10,8	11,0	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_2_ok_tanar

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	7	4,2	4,3	4,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	15	9,0	9,2	13,5
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	61	36,5	37,4	50,9
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	56	33,5	34,4	85,3
	mindig horvátul	24	14,4	14,7	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

II_2_ok_osztalyt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	51	30,5	31,3	31,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	64	38,3	39,3	70,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	34	20,4	20,9	91,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	10	6,0	6,1	97,5
	mindig horvátul	4	2,4	2,5	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

IV_4_melyik_szer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	angol	16	9,6	10,0	10,0
	egyforma	2	1,2	1,3	11,3
	horvát	50	29,9	31,3	42,5
	koszovói	1	,6	,6	43,1
	magyar	76	45,5	47,5	90,6
	magyar / horvát	3	1,8	1,9	92,5
	magyar / szlovák	1	,6	,6	93,1
	macedón	1	,6	,6	93,8
	nem tudom	1	,6	,6	94,4
	német	1	,6	,6	95,0
	orosz	1	,6	,6	95,6
	szerb	63	,6	3,8	99,4
	több: magyar / angol / olasz	1	,6	,6	100,0
	Total	160	95,8	100,0	
Missing	System	7	4,2		
Total		167	100,0		

II_2_ok_osztalyt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindig magyarul	51	30,5	31,3	31,3
	többnyire magyarul, de néha horvátul	64	38,3	39,3	70,6
	egyforma gyakran magyarul és horvátul	34	20,4	20,9	91,4
	többnyire horvátul, de néha magyarul is	10	6,0	6,1	97,5
	mindig horvátul	4	2,4	2,5	100,0
	Total	163	97,6	100,0	
Missing	System	4	2,4		
Total		167	100,0		

IV_4_melyik_szer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	angol	16	9,6	10,0	10,0
	egyforma	2	1,2	1,3	11,3
	horvát	50	29,9	31,3	42,5
	koszovói	1	,6	,6	43,1
	magyar	76	45,5	47,5	90,6
	magyar / horvát	3	1,8	1,9	92,5
	magyar / szlovák	1	,6	,6	93,1
	macedón	1	,6	,6	93,8
	nem tudom	1	,6	,6	94,4
	német	1	,6	,6	95,0
	orosz	1	,6	,6	95,6
	szerb	63	,6	3,8	99,4
	több: magyar / angol / olasz	1	,6	,6	100,0
	Total	160	95,8	100,0	
Missing	System	7	4,2		
Total		167	100,0		

IV_5_melyik_konnyebb

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	angol	3	1,8	1,8	1,8
	angol / magyar	1	,6	,6	2,4
	horvát	24	14,4	14,5	17,0
	koszovói	1	,6	,6	17,6
	magyar	127	76,0	77,0	94,5
	magyar / angol	1	,6	,6	95,2
	magyar / görög	1	,6	,6	95,8
	magyar / horvát	1	,6	,6	96,4
	magyar / olasz	1	,6	,6	97,0
	macedón	1	,6	,6	97,6
	szerb	4	2,4	2,4	100,0
	Total		165	98,8	100,0
Missing	System	2	1,2		
Total		167	100,0		

IV_6_ism_ketnyelvu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	80	47,9	49,7	49,7
	igen	81	48,5	50,3	100,0
	Total	161	96,4	100,0	
Missing	System	6	3,6		
Total		167	100,0		

IV_7_nem_horv_megtan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	16	9,6	15,1	15,1
	igen	90	53,9	84,9	100,0
	Total	106	63,5	100,0	
Missing	System	61	36,5		
Total		167	100,0		

horvátul

IV_10_nem_magy_megtan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	23	13,8	28,4	28,4
	igen	58	34,7	71,6	100,0
	Total	81	48,5	100,0	
Missing	System	86	51,5		
Total		167	100,0		

magyarul

IV_8_hasznos_horv

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	3	1,8	1,9	1,9
	igen	157	94,0	98,1	100,0
	Total	160	95,8	100,0	
Missing	System	7	4,2		
Total		167	100,0		

IV_11_hasznos_magy

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	10	6,0	6,7	6,7
	igen	140	83,8	93,3	100,0
	Total	150	89,8	100,0	
Missing	System	17	10,2		
Total		167	100,0		

IV_9_horv_tetszik

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	10	6,0	6,3	6,3
	igen	148	88,6	93,7	100,0
	Total	158	94,6	100,0	
Missing	System	9	5,4		
Total		167	100,0		

IV_12_magy_tetszik

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	18	10,8	12,4	12,4
	igen	127	76,0	87,6	100,0
	Total	145	86,8	100,0	
Missing	System	22	13,2		
Total		167	100,0		

IV_13_hol_szebb_horv

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Magyarországon	8	4,8	5,9	5,9
	Horvátországban	128	76,6	94,1	100,0
	Total	136	81,4	100,0	
Missing	System	31	18,6		
Total		167	100,0		

IV_14_jobban_hangz_horv

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	47	28,1	32,6	32,6
	igen	97	58,1	67,4	100,0
	Total	144	86,2	100,0	
Missing	System	23	13,8		
Total		167	100,0		

IV_15_jobban_hangz_magy

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	44	26,3	30,8	30,8
	igen	99	59,3	69,2	100,0
	Total	143	85,6	100,0	
Missing	System	24	14,4		
Total		167	100,0		

IV_16_rad_szolt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	111	66,5	74,5	74,5
	igen	38	22,8	25,5	100,0
	Total	149	89,2	100,0	
Missing	System	18	10,8		
Total		167	100,0		